

«Εξευγενίζοντας» τους Αναντολού της Ιστάνμπουλ:

από τα μπλοκ του Τ.Ο.Κ.Ι. στην (αντι-)πρόταση του Σουλούκουλε

Χρήστος Πολυμέρης
(Προκόπτης)

επιβλέπουσα: Ευαγγελία Αθανασίου

Αρχιτεκτονική Σχολή (Α.Π.Θ.)

Σεπτέμβρης 2014

Ευχαριστώ την Εύη, τον Χάρη και τα παιδιά του εργαστηρίου
«συναντήσεις και συγκρούσεις», τον Μπαχόζ, τον Μουράτ, την Ελένη,
τον Γιάννη, την Κατερίνα τη μικρή, τη Φούλη, τους-ις καμαριώτες-ισσες,
τον Ανδριανό και τη Σάσα.

Εξωφύλλο από Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanali, Can & Misselwitz (Eds.)
[2009] & λογότυπο του οργανισμού KIPTAS (T.O.K.I.) στην Ισπάνμπουλ

Περιεχόμενα

Αντί προλόγου· ένα συμβάν από την τελευταία μέρα του Μάη στην Πόλη	σελ.: 6
Εισαγωγή	σελ.: 8
Περίληψη	σελ.: 8
Δομή	σελ.: 10
Μέθοδος	σελ.: 14
Λεξιλόγιο	σελ.: 14
Μέρος 1ο, Θεωρητικό πλαίσιο	σελ.: 17
1. Αναλύοντας το κυρίαρχο καπιταλιστικό μοντέλο	σελ.: 18
1.1 Περί νεοφιλελευθερο-ποίησης	σελ.: 18
1.2 (Πρωταρχική) συσσώρευση ή αλλιώς περιφράξεις	σελ.: 19
2. Ξαναδιαβάζοντας τις παγκόσμιες(-οποημένες) πόλεις	σελ.: 23
3. Εν-τοπίζοντας το κεφάλαιο	σελ.: 26
3.1 (Για μια χούφτα λίρες) η πόλη εμπόρευμα(-τοποιείται)	σελ.: 26
3.2 Η τέχνη της (μονοπωλιακής) προσόδου	σελ.: 27
4. Αναζωογονώντας τον αστικό χώρο	σελ.: 30
4.1 Πρότζεκτ εξευγενισμού ή καλύτερα μονοπωλιακών ενοικίων	σελ.: 30
4.1.1 Ο Σμιθ και η οικονομική προσέγγιση	σελ.: 33
4.1.2 Η πολιτισμική προσέγγιση	σελ.: 34
Μέρος 2ο, Ιστορίες (εξ-)ευγενισμών στην παγκοσμιοποιημένη Ιστάνμπουλ	σελ.: 37
5. Φτιάχνοντας την Πόλη παγκόσμιο καπιταλιστικό γρανάζι	σελ.: 38

5.1 Απ' τον Εβρέν στον Ερντογάν	σελ.: 38
5.2 Χωρικοδημογραφικά χαρακτηριστικά της μεγάπολης	σελ.: 41
5.3 Υπηρεσιοποίηση, τουριστικοποίηση, θεαματικοποίηση	σελ.: 49
5.4 Η ψευδο-πολυπολιτισμικότητα του «νεοοθωμανισμού»	σελ.: 57
5.4.1 Το πρότζεκτ ανάπλασης του Τάξιμ	σελ.: 60
5.5 Στρατηγικό Σχέδιο μητροπολιτικής Ιστάνμπουλ	σελ.: 65
5.6 Απ' την κοινωνική πόλωση στον καταναγκαστικό εκτοπισμό	σελ.: 71
6. Κοιτώντας πίσω από τη βιτρίνα	σελ.: 81
6.1 1950: η Ιστάνμπουλ πόλη ελπίδας	σελ.: 81
6.2 Όταν τα γκετζέκοντου εμπορευματοποιούνται	σελ.: 89
6.3 Απ' τα γκετζέκοντου στα «βάρους» των Αναντολού	σελ.: 91
6.4 ΤΟΚΙ: καταναγκαστικός αποκλεισμός ή εθελούσια απομόνωση	σελ.: 97
6.4.1 Από τη Μπάσιμπουγιουκ...	σελ.: 108
6.4.2 ...στη Μπεζιργκάνμπαχτσέ	σελ.: 112
7. Ανακατακτώντας το Μπέηογλου	σελ.: 120
7.1 Από τους πρώτους «gentrifiers»...	σελ.: 120
7.2 ...στο νόμο 5366 ή αλλιώς το «νόμο Ταρλάμπασι»	σελ.: 126
7.3 Η πρόβα τζενεράλε στο “τερατούργημα” Σουλούκουλε	σελ.: 138
7.3.1 Το παρελθόν της περιθωριοποίησης	σελ.: 138
7.3.2 Το πρότζεκτ εκτοπισμού	σελ.: 145
Μέρος 3ο, Ιστορίες από το εξεγερμένο Σουλούκουλε	σελ.: 153

8. Αναδύοντας νέες ρίζες	σελ.: 154
8.1 Περί κινήματων πόλης	σελ.: 154
8.2 Η Πλατφόρμα Σουλούκουλε	σελ.: 157
8.3 Το Εργαστήριο Αλληλεγγύη (Solidarity Studio)	σελ.: 161
8.4 Η αντιπρόταση	σελ.: 167
8.4.1 Διάγραμμα S.W.O.T. και κριτήρια σχεδιασμού	σελ.: 170
8.4.2 Ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον	σελ.: 174
8.4.3 Κόνσεπτ	σελ.: 176
8.4.4 Οικοδομικά τετράγωνα και οδικό δίκτυο	σελ.: 178
8.4.5 Συλλογικοί χώροι κοινότητας	σελ.: 180
8.4.6 Τυπολογία κατοικιών	σελ.: 186
8.4.7 Δημόσιοι και ανοιχτοί πράσινοι χώροι	σελ.: 188
8.4.8 Καλέμποιου, (πεζό-)δρομος πολιτισμού	σελ.: 190
Συμπερασματικά, δυο λόγια για τους κυρίαρχους και τους υπηκόους	σελ.: 193
Αναφορές βιβλιογραφικές, αρθρογραφικές, κινηματογραφικές, ραδιοφωνογραφικές και προφορικές	σελ.: 198
Πηγές πινάκων, εικόνων, γραφημάτων και χαρτών	σελ.: 205
Παράρτημα	σελ.: 211

Αντί προλόγου· ένα συμβάν από την τελευταία μέρα του Μάη στην Πόλη¹

Η παρουσίαση του εργαστηρίου έχει μόλις τελειώσει κι ανυπομονώ να φύγω από την Τάσκιλα². Όπως ερχόμουν γύρω στις 9 η ώρα το πρωί, ένα μικρό πλήθος μαζευτόταν στην πλατεία Τάξιμ. Είχαν προηγηθεί τα ξημερώματα επεισόδια μεταξύ της αστυνομίας και ακτιβιστών καθώς συνενεργία του δήμου επιχείρησαν να κόψουν τα δέντρα στο πίσω μέρος του πάρκου του Γκεζί, σημαίνοντας την εκκίνηση του πρότζεκτ εμπορευματοποίησης του τελευταίου ελεύθερου πράσινου χώρου του κέντρου της πόλης. Το πρωί το πάρκο ήταν περιφραγμένο και από το δρόμο έβλεπα τους μπάτσους πίσω από τους φράχτες να δροσίζονται κάτω από τα δέντρα.

Φτάνοντας στην πλατεία διαπιστώνω ότι το πλήθος έχει μεγαλώσει ενώ έξω από το αστυνομικό τμήμα στην αρχή του πεζοδρόμου είναι παρατεταγμένοι άνδρες των Μ.Α.Τ. συνοδεία τεθωρακισμένου οχήματος νερού. Προτού χωθώ ανάμεσα στα σώματα, στέκομαι για μια στιγμή και κοιτάζω γύρω μου. Άνθρωποι βαδίζουν βιαστικά, άλλοι κοντοστέκονται, βλέπουν και φεύγουν. Άλλοι παρακολουθούν από τα σκαλιά των πρώην στρατώνων. Άλλοι καθισμένοι πίνουν το τσάι τους στα απέναντι ζαχαροπλαστεία και άλλοι περιμένουν στην ουρά να επιβιβαστούν στα λεωφορεία. Κι ενώ πριν λίγο αναρωτιόμουν να κάτσω ή να φύγω τώρα είχα γίνει ένα με το πλήθος και βλέπω το κανόνι νερού στην οροφή του τεθωρακισμένου να περιστρέφεται και να...«(πυροβολεί)».

Στο δρόμο της επιστροφής με το πούλμαν, στο νου μου αναμειγνύονταν εικόνες, μυρωδιές και ήχοι από την καθημερινότητα της πόλης στα λαβυρινθώδη σοκάκια και τις μεγαλοπρεπείς λεωφόρους με εκείνες από το δεκάημερο της εξέγερσης. Μυρωδιές όπως των φρέσκων λαχανικών και φρούτων στις Σαββατιάτικες λαϊκές αγορές του απαγορευμένου Ταρλάμπασι με τη μυρωδιά των δακρυγόνων στα μεσημεριάτικα ανθρωποकुνηγητά των μπάτσων στους δρόμους του μαχαλά Φιρούζαγια με τον Όουλ και την Πελίν. Η εικόνα της λουστραρισμένης Ιστικλάλ με το κοσμοπολιτικό πλήθος, τους πλανόδιους μικροπωλητές, με την εικόνα της πολιορκίας της πλατείας τις πρώτες νύχτες στο δρόμο του Τζιχάνγκιρ με τον Λατίφ. Ο ήχος των γέλιων των παιδιών και οι κουβέντες των ξέγνοιαστων μανάδων στην παιδική χαρά ανάμεσα στους πα-

1. Την άνοιξη του 2013 έζησα στην Ιστάνμπουλ στο πλαίσιο σπουδών Εράσμους στην αρχιτεκτονική σχολή του (πολυ-)τεχνικού πανεπιστημίου της πόλης (I.T.U.).

2. Έτσι ονομάζεται το κτήριο της Αρχιτεκτονικής Σχολής.

νύφηλους πύργους του Τ.Ο.Κ.Ι. κάπου στα περίχωρα της πόλης, με τους ήχους των συνθημάτων και του «Μπέλα Τσάο» κατά την κατάληψη του πάρκου Γκεζι με την Ικμπάλ και τη Μέρβε.

Κάπως έτσι, η εμπειρία αυτή είναι που μου κίνησε την περιέργεια να ερευνήσω ό,τι προηγείται της εξέγερσης του Γκεζι και να γράψω για όλα αυτά που είδα, μύρισα και άκουσα στην Πόλη στην αρχή του 2013.

Εικόνα 1. (χωρίς τίτλο)

Εισαγωγή

Περίληψη

Η Ιστανμπούλ αποτελεί σήμερα την επιτομή της αντιφατικής μητρόπολης. Πρόκειται για μια παλλόμενη πόλη σε διαρκή κίνηση, στην οποία συμβαίνουν ταυτόχρονα ο δυτικοποιημένος τρόπος ζωής και ο ισλαμικός καπιταλισμός, διάσημα (μεγκα)πρότζεκτ και παραγκουπόλεις, τουρίστες, επενδυτές και μετανάστες, κοινωνικά κινήματα πόλης και εξεγέρσεις, δύση και ανατολή, παρελθόν και μέλλον αναμιγνύονται σε μια πανδαισία αισθήσεων, σε μια φαντασμαγορία συναισθημάτων. Το Πρότζεκτ³ της (εξ-)ευγενισμένης Ιστανμπούλ, τίθεται από τους κυρίαρχους, οδηγώντας σε μια συνολικά σχεδιασμένη δράση. Πρόκειται για εκείνο που περιγράφει ο Ντεμπόρως "το όραμα, το σχέδιο και το αποτέλεσμα συνάμα", της πλήρως εμπορευματοποιημένης ζωής. Η κατασκευή και προώθηση της εικόνας ενός συναρπαστικού κόσμου για τον τουρίστα, ενός κερδοφόρου για τον επενδυτή, προϋποθέτει την αποσιώπηση και τον αποκλεισμό του κόσμου των καταπονημένων. Από το συμβολικό χώρο όπως καπηλεύοντας τη συλλογική μνήμη της πόλης οι κυρίαρχοι δρώντες υφαίνουν το μύθο μιας νεοοθωμανικής αναβίωσης, η νεοφιλελεύθερη επίθεση συνεχίζεται στο βιοφυσικό με μιας μεγάλης κλίμακας επιχείρηση πολυεδομικών και όχι μόνο επεμβάσεων ανακατάκτησης της πόλης. Το εργοτάξιο που στήνεται είναι αχανές όπως πάνω από τις στέγες των σπιτιών ξεχωρίζουν γερανοί και ανάμεσα στα σοκάκια εμφανίζονται μπουλντόζες συνεργείων. Συνεργείων όπως αυτών του Τ.Ο.Κ.Ι. καθώς φυτεύει μπλοκ στοιβάζοντας όλους εκείνους τους «Αναντολού» των γκετζεκόντου. Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο Κεϊντέρ ακόμη κι αν οι σχολιαστές των κυρίαρχων ΜΜΕ θα προπαγανδίζουν την ασφάλεια και την αρμονία της πόλης στα πλαίσια ενός μικροαστικού ονείρου, διάχυτος θα πλανάται ο φόβος στις κυρίαρχες τάξεις μιας εκρυθμίας στην κανονικότητα των ρυθμών που επιβάλλουν. Ένα από τα κινήματα πριν την εξέγερση του Γκεζί, θα αναδυθεί σ' ένα περιθωριοποιημένο, φτωχοποιημένο μαχαλά τσιγγάνων, το Σουλούκουλε. Εκεί θα συναντηθούν οι ξεριζωμένοι κάτοικοι και ακτιβιστές αρχιτέκτονες και πολυεδομοί που πρωσπαθώντας να βγάλουν νέες ρίζες θα (αντι-)προτείνουν απέναντι στον κυρίαρχο Πολυεδομό μια άλλη διαχείριση και παραγωγή του χώρου του μαχαλά, μια κατοίκηση πραγματικά από τα κάτω.

---

3. από το γαλλικό *projet*.

Abstract

Istanbul epitomizes today the ideal contradictory metropolis. It is a throbbing city in constant motion in which simultaneously occur westernised lifestyle and islamic capitalism, famous projects and slums, tourists, investors and immigrants, social movements and revolts, East and West, past and future all mixed in a feast of senses, a phantasmagoria of emotions. The Project of gentrified Istanbul arises from the dominant actors leading to a total planned action. It seems like what Debord describes as the vision, the plan and the result of fully commercialized life. The construction and promotion of the image of an enthralling world for tourist, a speculative world for investor demand the concealment and exclusion of the world of afflicteds. From symbolic space as by exploiting city's collective memory the myth of a neoottoman revival is being woven, the neoliberal attack continues to biophysic space with a large scale operation planning intervention. The construction site which is set up is vast as above the houses' roofs stand cranes and between alleys appear bulldozers of crews. Crews like these of T.O.K.I. as they plant apartment blocks to stack all those gecekondu's Anadolu. However, as Keyder observe even though mainstream media commentators propagndize the city's safety and harmony, widely difussed will be the fear of a crack against the norm that they impose. One among the numerous uprisings before Gezi revolt will emerge in a marginalized, unprivileged Roma mahala, Sulukule. There will meet uprooted residents and activist planners counter-proposing to the dominant Planner an alternative management and production of space, an occupancy from below.

Δομή

Η εργασία αποτελείται από τα εξής τρία μέρη:

Στο **πρώτο μέρος**, θέτω το **θεωρητικό πλαίσιο** ανάγνωσης του αστικού χώρου της Ιστάνμποουλ επιχειρώντας να συνθέσω γραπτά και λόγους κλασικών και αυτόνομων μαρξιστών μελετητών του χώρου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τόπος και οι αρθρωμένες σ' αυτόν κοινωνικές σχέσεις αποτελούν καταλυτικό παράγοντα για την προσέλκυση και τοποθέτηση ροών κεφαλαίων, αρχικά **αναλύω το κυρίαρχο καπιταλιστικό μοντέλο** περιγράφοντας το μέσα από την έννοια της **νεοφιλελευθεροποίησης**. Σε αντιδιαστολή με την κυρίαρχη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, περιγράφω τους τρόπους παρέμβασης του κράτους στην κατεύθυνση της πλήρους εμπορευματοποίησης της κοινωνικής ζωής όπως υλοποιείται στην πράξη με νέες μορφές (**πρωταρχικών**) **συσσωρεύσεων ή αλλιώς περιφράξεων**.

Επιχειρώ ύστερα να **ξαναδιαβάσω τις παγκόσμιες(-ποιημένες)** πόλεις εξετάζοντας το φαινόμενο ανάδυσης των περιφερειακών μητροπόλεων τόσο ως κομβικά σημεία ελέγχου γραμμών παραγωγής και διαχείρισης ροών κεφαλαίων όσο και ως πεδία νέων μορφών κοινωνικού ανταγωνισμού και πόλωσης. Μέσα στο πλαίσιο **εμπορευματοποίησης** των δομών **των πόλεων** αυτών, εξετάζω τις κυρίαρχες πρακτικές που εφαρμόζονται τόσο σε συμβολικό όσο και σε χωρικό επίπεδο μέσω των οποίων **εν-τοπίζονται** εκεί **κεφαλαία**. Πρόκειται για **την τέχνη της (μονοπωλιακής) προσόδου** όπως μέσω της οποίας ιδιοποιείται ό,τι μοναδικό έχει η πόλη καθιστώντας την ανταγωνιστική στην παγκόσμια αγορά και ταυτόχρονα αποκλείεται όποιος-α δε θέλει ή/και δε μπορεί να συμμετέχει στο «παιχνίδι» του ανταγωνισμού.

Από το μάρκετινγκ του τόπου και το λανσάρισμα της εικόνας φτάνω εν τέλει στο εργοτάξιο της οικονομικής και όχι μόνο **αναζωογόνησης του αστικού χώρου**. Τις χωρικές πρακτικές κινητοποίησης του αστικού χώρου ως νέου τομέα παραγωγής και απόσπασης **μονοπωλιακών ενοικίων** αναλύω γύρω από την έννοια του **εξευγενισμού**. Μία έννοια που περιγράφεται τόσο από τα κάτω με τη δραστηριότητα υποκειμένων της «δημιουργικής» τάξης στο πλαίσιο της **πολιτισμικής προσέγγισης** όσο και από τα πάνω με την παρέμβαση του κράτους και των οικονομικών συμφερόντων στο πλαίσιο της **οικονομικής προσέγγισης**. Σε κάθε περίπτωση συμπυκνώνει την τάση ανακατάκτησης μη εμπορευματοποιημένων ή/και περιθωριοποιημένων περιοχών τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια της πόλης από ανώτερα οικονομικά στρώματα μέσω της υφαρπαγής της γης και εκτοπισμού των κατοίκων.

Στο δεύτερο μέρος, επιχειρώ μια πολεοδομική και όχι μόνο ανασκόπηση της

Ιστάνμπουλ πιάνοντας το νήμα από τη δικτατορία του **Εβρέν** της δεκαετίας του '80 για να καταλήξω στις αρχές του αιώνα και τον «νεοϊσλαμισμό» του **Ερντογάν**. Παρουσιάζω τα λόγια και τα έργα στην προσπάθεια των δύο να **φτιάξουν την πόλη παγκόσμιο καπιταλιστικό γρανάζι**. Ένα γρανάζι που εμφανίζοντας **χωρικοδημογραφικά χαρακτηριστικά μιας μεγάπολης** εγκαθιδρύει ένα ηγεμονικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή όντας σταυροδρόμι χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων ροών κεφαλαίου, ενέργειας, πρώτων υλών και αγαθών. Όσο αφορά στα έργα, στο πλαίσιο παγκοσμιοποίησης της Ιστάνμπουλ οι νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές έχουν ως αντίκτυπο την ταχεία **υπηρεσιοποίηση, τουριστικοποίηση και θεαματικοποίηση** του αστικού χώρου με την ανάδυση επιχειρηματικών, ερευνητικών, καταναλωτικών και τουριστικών πόλων. Στο συμβολικό χώρο το όραμα αυτό ενσαρκώνεται στην ιδέα περί ενός **«νεοοθωμανικού»** κατ' επίφαση κοσμοπολιτισμού, μιας **ψευδο-πολυπολιτισμικότητα**, όπως καπηλεύει τη ζώσα συλλογική μνήμη και συμβολικό κεφάλαιο με σκοπό την προβολή της πόλης στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον. Μια ψευδοπολιτισμικότητα που όπως επιχειρώ να δείξω αντικατοπτρίζεται σε χωρικό επίπεσο στο **πρότζεκτ ανάπλασης του Τάξιμ**.

Ξεφυλλίζοντας το **Στρατηγικό Σχέδιο του μητροπολιτικού δήμου**, παρατηρώ ότι ο εξευγενισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κρατικής νεοφιλελεύθερης πολεοδομίας όπως κρύβεται πίσω από τη ρητορική περί ανάπλασης και αναζωογόνησης όλων εκείνων των υποβαθμισμένων γειτονιών και μαχαλάδων τόσο στο ιστορικό κέντρο όσο και στα περιχώρα της πόλης. Εάν από τη μια μεριά οι συνθήκες και ο τρόπος ζωής των κυρίαρχων δρώντων ενσαρκώνουν το μικροαστικό όνειρο για μια ζωή σ' ένα αποστειρωμένο και απομονωμένο περιβάλλον, στην πράξη αυτό φαίνεται να υλοποιείται μέσα από το κυνήγι όλων εκείνων των καταπονημένων μεταναστών στους άτυπα κτισμένους οικισμούς στη περιφέρεια και στα αστικά κενά στο κέντρο της πόλης. Τελικά από την **κοινωνική πόλωση** περνάμε στον **καταναγκαστικό αποκλεισμό**.

Κοιτώντας πίσω από τη βιτρίνα της Ιστάνμπουλ, ανοίγω μια παρένθεση και γυρνά πίσω στη δεκαετία του '50, τότε που η Ιστάνμπουλ γίνεται η **πόλη ελπίδας** για εκατομμύρια μετανάστες από την Τουρκική ενδοχώρα. Περιγράφω τον τρόπο κατοίκησης των νεοφερμένων μέσω της κατάληψης με την κρατική ανοχή ελεύθερης γης και της οργάνωσης κοινοτικών δικτύων αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας. Μακριά από μια πατερναλιστική ματιά, αυτή η κατοίκηση «από τα κάτω» σε εκδίκευση του κυρίαρχου πολεοδόμου αναρωτιέμαι εάν γίνεται το ίδιο το καθεστώς ενοχοποίησης του λούμπεν προλεταριάτου της Τουρκίας. Και έπειτα βλέπω τα κοινοτικά δίκτυα να μετατρέπονται σε δίκτυα εκμετάλλευσης και καταπίεσης για τους καθημερινά νεοφερμένους **όταν** τη νεοφιλελεύθερη δεκαετία του '80 **τα γκετζέκοντου** εμπορευματοποιούνται και δίνουν τη

θέση τους στις λεγόμενες πολυκατοικίες απάρτκοντου.

Στην συνέχεια, επιχειρώ να διαβάσω τις μητροπολιτικές σχέσεις μεταξύ της κοσμοπολιτικής Ιστανμπουλίτικης κοινωνίας και των Αναντολού μεταναστών τις τελευταίες δύο δεκαετίες μέσα από δύο κομβικά γεγονότα: το σεισμό του 1999 και την κρατική στρατιωτική παρέμβαση στις Κουρδικές επαρχίες. Η ένταση των μητροπολιτικών ανταγωνισμών αντικατοπτρίζεται συμβολικά στην αλλαγή της ορολογίας **απ' το γκετζέκοντου στο βάρος**. Χωρικά αντικατοπτρίζονται σε μια τεράστια πολεοδομική επιχείρηση «καθαρισμού» όπως το κράτος επεμβαίνει αποφασιστικά μέσω του Οργανισμού Μαζικής Στέγασης (Τ.Ο.Κ.Ι.) σχεδιάζοντας και υλοποιώντας πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού και ανάπτυξης σε οικισμούς γκετζέκοντου. Η έρευνά μου επικεντρώνεται από την πρωτόλεια προσπάθεια του Τ.Ο.Κ.Ι. στο γκετζέκοντου **Μπάσιμπουγιουκ**, στις πολεοδομικές εκκαθαρίσεις των κουρδικών Αιάζμα και Τεπέουστου και στο συγκρότημα κατοικιών στην **Μπεζιργκάνμπαχτσε**. Ωστόσο, τα όρια μεταξύ της εθελούσιας απομόνωσης και του καταναγκαστικού αποκλεισμού είναι δυσδιάκριτα στο βαθμό που το μικροαστικό όνειρο της ιδιοκατοίκησης έχει μαγέψει αρκετούς από τους απόκληρους.

Επιχειρώντας μια ιστορική ανασκόπηση της **ανακατάκτησης του Μπέηογλου**, από τους **πρώτους** καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες (**«gentrifiers»**) στα εγκαταλελειμμένα φαροχώρια Κιουζγκιουντζούκ και Ορτάκιοϋ στο Βόσπορο τη δεκαετία του '80 περνάω στις συνοικίες του Γαλατά, του Τούνελ και του Τζιχάνγκιρ στο Μπέηογλου, για να καταλήξω στο «hyper-gentrification» των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων στην Ιστικλάλ. Ωστόσο, η δημιουργία της μοντέρνας νεοϊσλαμικής Ντίσνείλαντ απαιτεί, εκεί που ο ρόλος της «δημιουργικής τάξης τελειώνει, την άμεση παρέμβαση του κράτους σε συνοικίες άβατα για τουρίστες και επενδυτές» 10 λεπτά μακριά από τον πεζόδρομο.

Ο **νόμος 5366 ή αλλιώς νόμος Ταρλάμπασι** όπως ψηφίζεται το 2006 από την κυβέρνηση Ερντογάν, με το πρόσχημα της προστασίας και ανάδειξης της «υποβαθμισμένης» ιστορικής συνοικίας Ταρλάμπασι εξουσιοδοτεί τους μηχανισμούς των δημοτικών μηχανισμών με όλα εκείνα τα απαραίτητα νομικά εργαλεία ώστε σε συνεργασία με μεγάλα οικονομικά συμφέροντα να σχεδιάζει και υλοποιεί πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης. Πριν το εξευγενισμό του Ταρλάμπασι όμως, θα προηγηθεί η **πρόβα τζενεράλε** σ' ένα μαχαλά τσιγγάνων δίπλα στα Θεοδοσιανά τείχη στη χερσόνησο του Φατίχ. Στο **Σουλούκουλε** μια πρώην γειτονιά «ανήθικων» καπηλειών, το πρότζεκτ εξευγενισμού του **“τερατουργήματος”** [Erdogan, 2006] περιλαμβάνει την πλήρη κατεδάφιση του μαχαλά, τον εκτοπισμό των κατοίκων 40 χλμ. μακριά από τον τόπο κατοίκησης τους σ' ένα οικισμό του Τ.Ο.Κ.Ι. στο Τασολούκ και την

ανοικοδόμηση νέων πολυτελών κατοικιών. Πάνω το νήμα της ιστορίας του Σουλούκουλε από τη δεκαετία του '80 οπότε θα εγκατασταθούν εκεί Ρομά πρόσφυγες. Πριν παρουσιάσω **το πρότζεκτ του εκτοπισμού** αφηγούμαι **το παρελθόν της περιθωριοποίησης** της Ρομά κοινότητας τόσο «από τα έξω» όπως θα αντικατοπτριστεί στο διαδεδομένο όνομα «γύφτος», όσο «από τα μέσα» λόγω της ετερότητας του τρόπου κατοίκησης και των συνηθειών των κατοίκων.

Στο τρίτο και τελευταίο **μέρος**, αφηγούμαι ιστορίες από το **εξεγερμένο Σουλούκουλε** όπως εκεί απέναντι στην εισβολή θα αναδυθεί ένα κίνημα αντίστασης **αναδύοντας νέες ρίζες**. Διαβάζοντας την συζήτηση **περί κινήματων πόλης** μέσα από το έργο του Καστέλς *the City and the Grassroots*, παρουσιάζω την περίπτωση **της πλατφόρμας Σουλούκουλε**. Μια πλατφόρμα που στη βάση της συνάντησης εξεγερμένων κατοίκων και ακτιβιστών αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων γύρω από το **Εργαστήριο Αλληλεγγύη** παρόλο που θα αποτύχει να αποτρέψει το πρότζεκτ εξευγενισμού θα αντιπροτείνει ένα εναλλακτικό σχέδιο: το πρόγραμμα όπως το ονομάζει το εργαστήριο Σουλούκουλε «κοινωνικοοικονομικής και χωρικής αποκατάστασης και πολιτισμικής βιωσιμότητας του Σουλούκουλε». Μια **αντιπρόταση**, που αποτελεί ένα πρωτόγνωρο εγχείρημα συμμετοχικού σχεδιασμού για μια διαχείριση και παραγωγή του χώρου του μαχαλά ίσως πράγματι από τα κάτω.

Μέθοδος

Στην εργασία επιχειρώ να απο-φειχοποιήσω τη μορφή του αστικού χώρου της Ιστάνμπουλ ανατρέποντας τις μονοδιάστατες και στερεοτυπικές απόψεις γύρω από αυτόν. Έτσι, αναδεικνύω το πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων που διαμορφώνουν το χώρο της πόλης και διαμορφώνονται από αυτόν.

Το υλικό της εργασίας βασίζεται σε βιβλιογραφικές, κινηματογραφικές και ραδιοφωνικές αναφορές, σε ιντερνετικά μπλογκ, σε συζητήσεις, διαλέξεις και εκδηλώσεις στην Ιστάνμπουλ και στη Θεσσαλονίκη, προσωπικές επισκέψεις και βιώματα σε γειτονίες, μαχαλάδες, και συνοικίες της πόλης, σε εργοτάξια φαρανικών πρότζεκτ, σε συνομιλίες με (μελλοντικούς-ές) εξεγεμένους και εξεγεμένες.

Λεξιλόγιο

Αναντολού (Anadolu): ο/η μετανάστης-ρια καταγόμενος-η από την Ανατολία.

Αϊάζμα (Ayazma): πρώην οικισμός γκετζέκοντου (Κούρδων μεταναστών).

A.K.P. (Adalet ve Kalkinma Partisi): «Δικαιοσύνη και Ανάπτυξη», κυβερνών κόμμα της Τουρκικής Δημοκρατίας.

απάρτκοντου (apartkondu): άτυπα κτισμένη πολυκατοικία, εξέλιξη των προγενέστερων γκετζέκοντου στο πλαίσιο εμπορευματοποίησης.

Γαλατάς (Galata): συνοικία στο δήμο Μπέηογλου, γύρω από τον ομώνυμο πύργο.

πάρκο Γκεζί (Gezi parki): το πάρκο της πλατείας Τάξιμ στο Μπέηογλου.

γκετζέκοντου (gecekondu): «εν μια νυκτί» άτυπα κτισμένοι οικισμοί στην Άγκυρα, την Ίζμιρ και την Ιστάνμπουλ.

Εργαστήριο Αλληλεγγύη (Solidarity Studio): εργαστήριο ακτιβιστών αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων που συμμετέχει σε κινήματα αντίστασης σε συνοικίες και μαχαλάδες γκετζέκοντου προς εξευγενισμό.

Ιστικλάλ (Istiklal): η πεζοδρομημένη λεωφόρος που ενώνει το Τούνελ και

τη συνοικία του Γαλατά με την πλατεία Τάξιμ.

Κιουτσούκσεκμετζε (Küçükçekmece): δήμος της μητροπολιτικής Ιστάνμπουλ στη δυτική πλευρά. Μπεζιργκάνμπαχτσε (Beziroğlu): οικισμός μπλοκ διαμερισμάτων στο δήμο Κιουτσούκσεκμετζε.

ΚΙΡΤΑΣ: η θυγατρική εταιρία του Τ.Ο.Κ.Ι. στην Ιστάνμπουλ.

Κουζγκουντζούκ (Kuzguncuk): συνοικία στις ανατολικές όχθες του Βοσπόρου.

Μπέηογλου (Beşiktaş): το εμπορικό και ψυχαγωγικό κέντρο της Ιστάνμπουλ.

Μάλτεπε (Maltepe): δήμος της μητροπολιτικής Ιστάνμπουλ στην ανατολική πλευρά.

Μπάσιμπουγιουκ (Başibüyük): συνοικία γκετζέκοντου στο δήμο Μάλτεπε.

Νεσλισάχ και Χατιτζέ (Neslişah Ve Hatice): συνοικία στο δήμο Φατίχ που συμπεριλαμβάνει το μαχαλά Σουλούκουλε.

Ορτάκιοϊ (Ortaköy): συνοικία στις όχθες του Βοσπόρου κάτω από την 1η γέφυρα του Βοσπόρου.

Σουλούκουλε (Sulukule): πρώην μαχαλάς Ρομά του δήμου Φατίχ (ιστορική χερσόνησος).

Τάξιμ (Taxim): πλατεία στο τέλος του πεζοδρόμου Ιστικλάλ δίπλα στο πάρκο Γκεζί, συχνός τόπος συλλαλητηριών και διαμαρτυριών.

Τ.Α.Δ. (Title Assignment Document): έγγραφο εκχώρησης τίτλων ιδιοκτησίας.

Ταρλάμπασι (Tarlabasi): συνοικία περιοριοποιημένων Κούρδων, Ρομά, μεταναστών στο Μπέηογλου.

Τεπέουστου (Tereüstü): πρώην οικισμός γκετζέκοντου (Κούρδων προσφύγων) στο δήμο Κιουτσούκσεκμετζε.

Τζιχάνγκιρ (Cihangir): συνοικία του δήμου Μπέηογλου.

Τ.Ο.Κ.Ι. (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı): (Κρατικός) Οργανισμός Μαζικής (Κοινωνικής) Στέγασης.

Φατιχ (Fatih): δήμος της μητροπολιτικής Ιστανμπούλ που περιλαμβάνει την ιστορική χερσόνησο.

Μέρος 1ο
Θεωρητικό πλαίσιο

1. Αναλύοντας το κυρίαρχο καπιταλιστικό μοντέλο

1.1 Περί νεοφιλελευθεροποίησης

Οι ρίζες του νεοφιλελευθερισμού ως ιδεολογικό ρεύμα εντοπίζονται μεταπολεμικά στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη. Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, κατά τους Μπρένερ και Θέοντορ [2002c: 2], στοχεύει στις “ανοιχτές, ανταγωνιστικές και μη ρυθμιζόμενες αγορές, «απελευθερωμένες» από κάθε μορφή κρατικής παρέμβασης ως ο μοναδικός μοχλός για οικονομική ανάπτυξη”. Αρχικά, στην “πρώτο-νεοφιλελεύθερη”, κατά τους Πεκ και Τικελ [2002c: 40] περίοδο της δεκαετίας το '70, οι θεωρητικοί και διανοητές του, Χάικ και Φρίντμαν θα περιοριστούν στη δημιουργία επιστημονικών πορισμάτων (think tanks) και στην προώθηση των ιδεών τους σε επιχειρήσεις, πολιτικούς, Μ.Μ.Ε. και πανεπιστημιακά ιδρύματα. Μόνο με την κρίση του Φορντισμού και του Κέϊνσιανισμού και τις αλλαγές, υιοθετούνται από τους πολιτικούς Θάσσερ και Ρήγκαν, στα τέλη της δεκαετίας του '70 - αρχές της δεκαετίας του '80 νεοφιλελεύθερα εγχειρήματα ως ηγεμονικά σύνολα κρατικών πολιτικών.

Μεταξύ των θεωρητικοποιήσεων περί του νεοφιλελευθερισμού απέναντι σ' εκείνες που υποστηρίζουν την απόπειρα μείωσης της παρέμβασης του κράτους από την οικονομική και πολιτιστική ζωή μέσα στις παγκοσμιοποιημένες συνθήκες, διακρίνονται αυτές που υποστηρίζουν ότι το κράτος φαίνεται περισσότερο να αναδιαμορφώνεται και να αναπροσαρμόζεται.

“Σε αντίθεση με τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία κατά την οποία ο νεοφιλελευθερισμός επιδιώκει τη δημιουργία μια «ουτοπίας» των ελεύθερων αγορών”, κατά τον Κατσίνια [2014 ό.α. στους Brenner & Theodore, 2002c], “στην πράξη ο νεοφιλελευθερισμός συνεπιφέρει μια δραματική εντατικοποίηση εξαναγκαστικών και πειθαρχικών μορφών κρατικής παρέμβασης σκοπεύοντας στην επιβολή του νόμου της αγοράς και του κεφαλαίου σε όλους του τομείς της κοινωνίας”, δίνοντάς του έτσι έναν υπαρκτό χαρακτήρα” (actually existing).

Ο νεοφιλελευθερισμός ξεφεύγει από τα στενά όρια ενός μοντέλου καθολικά εφαρμόσιμοι και υλοποιήσιμοι, στο βαθμό που εξαρτάται από την ενσωμάτωση του στις κοινωνικές σχέσεις αρθρωμένες στον εκάστοτε τόπο. Ενσωμάτωση που είναι πάντοτε άνιση στο κοινωνικό χρονικό και χωρικό πεδίο καθώς η “καπιταλιστική συσσώρευση σχετίζεται με συγκεκριμένα γεωγραφικά πλαίσια στα οποία ορισμένοι τόποι είναι

περισσότερο «προνομιούχοι» έναντι άλλων· και σχέσεις που βρίσκονται σε σύγκρουση ή συνάντηση καθώς “διαπερνούνται από διαδράσεις, τάσεις, ανταγωνισμούς και συμβιβασμούς, αποσταθεροποιώντας τη διαδικασία συσσώρευσης” [ό.π. 6,7]. Έτσι οι Μπρένερ και Θέοντορ [2002c: 4] θεωρούν ότι ένας υπαρκτός νεοφιλελευθερισμός χρειάζεται να εξερευνηθεί κατά τη διαδρομή της εφαρμογής του (path dependent) στα υφιστάμενα ρυθμιστικά και θεσμικά πλαίσια.

Περισσότερο από ένα καθεστώς νεοφιλελευθερο-ισμού (neoliberal-ism), οι Πεκ και Τίκελ [ό.π.] προτείνουν μια διαδικασία νεοφιλελευθερο-ποίησης (neoliberal-ization). “Μια ιστορικά και τοπικά συγκεκριμένη, συνεχής και εσωτερικά αντιφατική διαδικασία ενός προσανατολισμένου προς τις αγορές, κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού, παρά ένα ολοκληρωμένο πολιτικό καθεστώς, μια ιδεολογική φόρμα ή ένα ρυθμιστικό πλαίσιο” [Brenner & Theodore, ό.π.: 6].

Λόγω του κορπορατικού της χαρακτήρα, στην προσπάθεια καπιταλιστικής συσσώρευσης η διαδικασία επαναπροσδιορίζεται δια μέσω κινήσεων (επαν-)επένδυσης και απο-επένδυσης σε περιόδους οικονομικής κρίσης και ύφεσης. Η έννοια της δημιουργικής καταστροφής περιγράφει την “καταστροφή των υφιστάμενων θεσμικών διακανονισμών και πολιτικών συμβιβασμών” και τη “δημιουργία νεοφιλελευθερών δομών για μια οικονομική ανάπτυξη προσανατολισμένη στις αγορές και το νόμο του κεφαλαίου” [ό.π.: 15]. Η έννοια της δημιουργικής καταστροφής εμπεριέχει “αυτό το ουτοπικό όραμα μιας πλήρως εμπορευματοποιημένης κοινωνικής ζωής” [ό.π.: 16].

“Δεν πρόκειται για μια μονογραμμική μετάβαση, αλλά για μια σύνθετη, πολύπλευρη, πολυκατευθυνόμενη και ανοικτή στο χρόνο, διαδικασία κοινωνικοχωρικού μετασχηματισμού, η οποία παράγει αστοχίες, τάσεις και αντιφάσεις” [ό.π.: 19]. “Οι γεωγραφικά άνισες, κοινωνικά οπισθοδρομικές και πολιτικά ρευστές τροχιές των αλλαγών” στις εργασιακές σχέσεις, το κράτος πρόνοιας, τη χωρική ανάπτυξη και τη μορφή διακυβέρνησης του κράτους, αποκρυσταλλώνουν τις βίαιες συνθήκες κάτω από τις οποίες επιβάλλεται η καπιταλιστική ρύθμιση.

1.2 (Πρωταρχική) συσσώρευση ή αλλιώς περιφράξεις

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο νεοφιλελευθερισμός περιγράφεται όχι με όρους ενός καθολικού συστήματος, μιας μονογραμμικής μετάβασης, ενός ακόμη καθεστώς τύπου -ισμού, εν τέλει, αλλά μέσω μιας διαδικασίας νεοφιλελευθεροποίησης όπως συνοδεύεται από τάσεις και αντιφρά-

σεις, αστοχίες και αντιστάσεις. Μια διαδικασία μέσω της οποίας, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο ντε Αντζέλις [2004: 52], το κεφάλαιο εμφανίζεται ως μια κοινωνική δύναμη που “επιχειρεί να δημιουργήσει ζωντανούς κόσμους της κοινωνικής ζωής κατ’ εικόνα” («και καθ’ ομοίωση») του.

Κεντρική στη συζήτηση, είναι η έννοια της περιφραξης όπως περιγράφεται στο Κεφάλαιο του Μάρξ⁴ και αναλύεται τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, μεταξύ μελετητών και από τον ντε Αντζέλις [2004: 58,59]. Εξετάζοντας διαδικασίες νεοφιλελευθεροποίησης σε παγκόσμιο επίπεδο ο ντε Αντζέλις πραγματεύεται την έννοια της περιφραξης ή αλλιώς της πρωταρχικής συσσώρευσης περισσότερο ως “μέρος της διαρκούς διαδικασίας κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης”, παρά απλώς ως ένα φαινόμενο του προ-καπιταλιστικού κόσμου. “Μια διαρκής διαδικασία, ριζωμένη στην τάση του κεφαλαίου για διαρκή επέκταση - για την καθ’ εαυτό συσσώρευση”.

Εάν, όπως περιγράφει, από τη μια μεριά η συσσώρευση βασίζεται “πρωτίστως στον «σιωπηλό» καταναγκασμό” των κεφαλαιοκρατικών οικονομικών σχέσεων πάνω στον άνθρωπο, τότε από την άλλη η πρωταρχική συσσώρευση βασίζεται στην επιβολή των σχέσεων αυτών με την “εξωοικονομική άμεση βία” του κράτους ή των κυρίαρχων κοινωνικών δρώντων. Όπου δηλαδή το κεφάλαιο βρίσκεται αντιμέτωπο με αντιστάσεις, στην τάση του να καταστεί καθολική δύναμη επινοεί στρατηγικές περιφράξεων είτε προάγοντας νέα είτε διατηρώντας τα υφιστάμενα πεδία εμπορευματοποίησης.

Κατά τον ίδιο [ό.π.: 41], η πρακτική της περιφραξης “αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό της «λογικής» του κεφαλαίου” καθώς “με την περιφραξη γεννιέται ένας νέος ορίζοντας πολιτικών και πρακτικών που προάγουν τον περαιτέρω διαχωρισμό των ανθρώπων από τα μέσα παραγωγής, ένας νέος κοινωνικός χώρος για συσσώρευση”. Η γέννηση αυτή “ξεκινάει με την αναγνώριση ενός συγκεκριμένου ορίου και την ανάπτυξη στρατηγικών για την υπέρβασή του”. Τα όρια μπορεί να αναγνωρίζονται είτε από το ίδιο το κεφάλαιο “στην προσπάθεια να αποικίσει νέες σφαίρες

---

4. Η έννοια αφορά τη διαδικασία σφετερισμού των κοινοτικών - κοινών γαιών μέσω της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης, κατά τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Έχοντας ως στόχο το διαχωρισμό των χρηστών των κοινών γαιών (commoners) από τα μέσα παραγωγής και αναπαραγωγής, οδηγεί στον εκτοπισμό αυτών στα ανερχόμενα βιομηχανικά αστικά κέντρα και στην ανάγκη εργασίας των υπό καθεστώς μισθωτής εργασίας [Τσαβδάρουλου ό.α. στον Marx K. [1867] (2009), *Το Κεφάλαιο*, τόμος 1, (μτφρ. Μαυρομάτης Π.) Αθήνα: Εποχή].

κοινωνικής ζωής" είτε από "κοινωνικές δυνάμεις στην προσπάθειά τους να αποεμπορευματοποιήσουν αντίστοιχες σφαίρες". Όρια που ενώ για την συσσώρευση φαίνεται να είναι "ποσοτικά", για την πρωταρχική συσσώρευση είναι περισσότερο "ποιοτικά".

Συνεχίζοντας, δύο είναι τα "βασικά είδη ορίων που αναγνωρίζει το κεφάλαιο στην τάση του να τα υπερβεί": το «σύνορο» και η «πολιτική ανασύνθεση». Όσο αφορά στο σύνορο, "αυτό παρουσιάζεται ως η μεθόριος μεταξύ χώρων εμπορευματοποιημένων και χώρων ελεύθερων, χώρων δηλαδή κοινωνικής ζωής που δεν είναι ακόμη αποικισμένοι από τις καπιταλιστικές σχέσεις, χώρων υποκειμένων που αναπόφευκτα αντιστέκονται στην εμπορευματοποίηση" και αντιμετωπίζονται τελικά ως «περιφράξιμα». Όσο αφορά στην «πολιτική ανασύνθεση», "το όριο αναγνωρίζεται ως μια κοινωνική δύναμη που δρα εναντίον του κεφαλαίου δυσχεραίνοντας την καπιταλιστική διαδικασία της παραγωγής". Κοινωνικοί φραγμοί σε μορφές και τάσης εμπορευματοποίησης και συσσώρευσης και χώροι δικαιωμάτων και κοινών εκτός της λογικής της αγοράς αποτελούν για το κεφάλαιο "πρόβλημα πολιτικό".

Σύμφωνα με τον ίδιο [ό.π.: 63], κατά τη διαδικασία νεοφιλελευθεροποίησης ανάμεσα σε τάσεις εμπορευματοποίησης και αντιεμπορευματοποίησης, οι περιφράξεις αναγνωρίζονται είτε ως κάτι που προωθείται είτε ως κάτι που πρέπει να αλλάξει, να κατασταλεί. Όσο αφορά στην πρώτη περίπτωση τέτοιες πρακτικές θα μπορούσαν να ειπωθούν από τις επιθέσεις στις συνθήκες ζωής μέχρι τις περικοπές κοινωνικών δαπανών, ενώ όσο αφορά στη δεύτερη κυρίως η καταστολή των πράξεων πολιτικής ανυπακοής και αντίστασης. Σε κάθε περίπτωση, οι στρατηγικές των περιφράξεων χαρακτηρίζονται από ένα κοινό στοιχείο: "επιδιώκουν να αποτρέψουν με τη βία οποιαδήποτε πρόσβαση έχουν οι άνθρωποι στον κοινωνικό πλούτο στον οποίο δε μεσολαβεί η ανταγωνιστική αγορά και το χρήμα ως κεφάλαιο". Με άλλα λόγια του ίδιου, "οι περιφράξεις στοχεύουν στον κατακερματισμό και καταστροφή των «κοινών», των κοινωνικών εκείνων πεδίων της ζωής που έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό την εξασφάλιση ενός βαθμού προστασίας από την αγορά".

Τέλος, ο ντε Αντζέλις διακρίνει [ό.π.: 64] δύο τρόπους περιφράξεων που πραγματοποιούν τον εξ' αρχής διαχωρισμό. Ο πρώτος αφορά τις περιφράξεις ως "εσκεμμένα προϊόντα της «εξουσίας επί», όπως ιδιωτικοποιήσεις, προώθηση των εξαγωγών και προϋπολογισμοί λιτότητας". Ο δεύτερος αφορά τις περιφράξεις ως «ακούσιο» (υπο-)προϊόν της διαδικασίας συσσώρευσης και περιλαμβάνει όλα εκείνα "που στην οικονομολογία του κυρίαρχου ρεύματος καλούνται ως «αρνητικά εξωτερικά οφέλη»". "Κόστη δηλαδή που δεν περιλαμβάνονται στην τιμή αγοράς ενός αγαθού, διότι τα προσξενούν κοινωνικοί παράγοντες εξωτερικοί

στην παραγωγική επιχείρηση". Η βιομηχανική υλοτομία, αλιεία, χημεία, χρήση ορυκτών καυσίμων με την εξάντληση των πόρων και τη ρύπανση που προκαλούν "για χάρη επέκτασης της αξίας" τσακίζουν τόσο τη φύση όσο και τους ανεξάρτητους παραγωγούς.

Σχετικά με τις χωρικές περιφράξεις, ο ντε Αντζέλις [ό.π.: 67] διαπιστώνει ότι στον αστικό χώρο οι περιφράξεις διαχέονται και επεκτείνονται μέσω "αναπτυξιακών έργων μεγάλης κλίμακας και απαλλοτριώσεων γης". Ο αστικός σχεδιασμός πολύ συχνά αποτελεί εργαλείο της κρατικής δύναμης και των οικονομικών ελίτ για την "περιστολή της ανθρώπινης και κοινωνικής συμπεριφοράς σύμφωνα με μορφές και πρότυπα συμβατά με τη διαδικασία συσσώρευσης και την κινητήρια δύναμη του κέρδους".

Όσο αφορά στη χωρική εξέλιξη των περιφράξεων, στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, ο Χάρβεϊ [2003⁵, 2005⁶ ό.α. στον Τσαβδάρογλου, 2014: 150] υποστηρίζει ότι χαρακτηρίζονται από μηχανισμούς αποστέρησης - εκτόπισης. Μηχανισμούς συσσώρευσης που συνοψίζονται γύρω από "την εμπορευματοποίηση, την ιδιωτικοποίηση, την χρηματιστικοποίηση και τη διαχείριση - χειραγώγηση της γης" που ακολουθούν την υφαρπαγή της και τον εκτοπισμό των κατοίκων της.

Σύμφωνα με τους Χόντκινσον [2012⁷], Μπέκετ και Χέρμπερτ [2010⁸] οι χωρικές περιφράξεις στις πολλαπλές εκδοχές της ιδιωτικοποίησης, υλικής περίφραξης, ελέγχου και εκτοπισμού αποτελούν τη βασική μέθοδο κατά την οποία ο αστικός χώρος "μπορεί να προσελκύσει και να διατηρήσει το επιθυμητό στο εσωτερικό του προστατευόμενος από όλους εκείνους που απαξιώνουν την ανταλλακτική αξία ή διακόπτουν τη διαδικασία κατανάλωσης: τους φτωχούς, τους άστεγους, τους μικροπωλητές των δρόμων, τους πολιτικούς ακτιβιστές, τους εναλλακτικούς".

---

5. Harvey D. (2003), *The New Imperialism*, Oxford: Oxford University Press [ό.α. στον Τσαβδάρογλου, 2014: 150].

6. _ (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press [ό.α. στον Τσαβδάρογλου, ό.π.].

7. Hodkinson S. (2012), *The New Urban Enclosures*, City, Vol 16, No 5, pp 500-518 [ό.α. στον Τσαβδάρογλου ό.π.].

8. Beckett K. & Herbert S. (2010), *Banished: the new social control in urban America*, New York : Oxford University Press.

2. Ξαναδιαβάζοντας τις παγκόσμιες(-οποιημένες) πόλεις

Οι πόλεις, κατά τους Μπρένερ και Θέοντορ [2002c: ν], ενσωματωμένες σ' ένα πλέγμα παγκόσμιο φαίνεται "να αποτελούν εναπομείναντα πεδία επιβολής της καπιταλιστικής ρύθμισης". Η σημασία του τόπου, στο πλαίσιο των παγκοσμιοποιημένων ροών κεφαλαίου, εργατικού δυναμικού, αγαθών, πρώτων υλών και τουριστών αλλά και η διπλή φύση της γεωγραφικής σύνθεσης του παγκόσμιου συστήματος παραγωγής πραγματεύεται στο έργο της Σάσεν [1991] για τις παγκόσμιες πόλεις (global cities).

Η ανάδυση των παγκόσμιων πόλεων, σύμφωνα με την Σάσεν, συμβαίνει κατά τη δεκαετία του '70, μια δεκαετία έντονων τάσεων αναδιάρθρωσης του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού και παραγωγικού συστήματος. Μια δεκαετία μέχρι τα τέλη της οποίας, "τα περισσότερα καταναλωτικά προϊόντα παράγονται στο πλαίσιο μιας εθνικής οικονομίας, είτε για να καταναλωθούν εκεί είτε για να εξαχθούν σε μια άλλη εθνική αγορά". Δύο δεκαετίες όμως μετά, "θα είναι όλο και πιο δύσκολο να προσδιοριστούν για ορισμένα προϊόντα οι χώρες παραγωγής τους". "Η παραγωγή τώρα θα οργανώνεται μεταξύ των εθνικών συνόρων, σε τέτοιο βαθμό που τα ζητήματα των εθνικών «εισαγωγών» και «εξαγωγών»" θα μπορούσαν να ειπωθούν ως "εσωτερικά ζητήματα της παραγωγικής διαδικασίας" [Σμιθ, 2002: 58].

Αυτός ο κατακερματισμός της παγκόσμιας παραγωγής προϊόντων, όπως περιγράφει ο Σμιθ [ό.π.], δε μπορούσε να πραγματοποιηθεί δίχως την ταχεία τεχνολογική ανάπτυξη στον τομέα των (τηλ-)επικοινωνιών και των (τηλε-) μεταφορών, και πολύ περισσότερο τη χρηματοπιστωτική απορύθμιση και αναδιάρθρωση. Χάρη σ' αυτό, η Σάσεν παρατηρεί [1991: xix-xxi], ότι οι παραγωγικές δραστηριότητες των εταιριών και επιχειρήσεων που μέχρι πριν δραστηριοποιούνταν στα πλαίσια των εθνικών οικονομιών, διασκορπίζονται πλέον πέρα από τα εθνικά σύνορα.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό συρρίκνωσης των εθνικών οικονομιών, η ανάγκη ύπαρξης ενός διευρυμένου κεντρικού ελέγχου και διαχείρισης της παραγωγικής διαδικασίας οδηγεί σ' έναν (υπερ-)συγκεντρωτισμό όσο αφορά στην ενορχήστρωση των παγκόσμιων ροών κεφαλαίου και των διεθνών συναλλαγών, συνήθως σε μείζονες πόλεις ενός περιορισμένου αριθμού κρατών [ό.π.: 329,330]. Στα επιχειρηματικά κέντρα (central business center) που αναδύονται στις πόλεις αυτές στον πυρήνα του ανεπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου, εγκαθίστανται από τη μια τα κεντρικά γραφεία των πολύ-εθνικών ομίλων, εταιριών και τραπεζών με αναβαθμισμένες κεντρικές λειτουργίες διοίκησης, συντονισμού και υποστήριξης και από την άλλη ένα πλήθος εταιριών υπηρεσιών ειδικών στα λογιστικά, τα νομικά, τις δημόσιες σχέσεις, τον προγραμματισμό και

τις τηλεπικοινωνίες [ό.π.]. Η σφαίρα επιρροής των πόλεων αυτών φαίνεται να ξεφεύγει από τα γεωγραφικά σύνορα του κράτους που ανήκουν στο βαθμό που γίνονται στρατηγικά σημεία συγκέντρωσης εξειδικευμένων λειτουργιών για την διαχείριση και κατεύθυνση των ροών κεφαλαίου και την οργάνωση και υποστήριξη των χωρικά διασκορπισμένων σημείων παραγωγής [ό.π.: 3-6]. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, από τη δεκαετία του '90 το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη και το Τόκυο αποκτούν, κατά την Σάσεν [ό.π.: 330], ρόλο παγκόσμιων πόλεων.

Στη συζήτηση για τις παγκόσμιες πόλεις σήμερα εισάγονται οι έννοιες της "πολυφυλετικότητας και πολυλειτουργικότητας" όπως αυτές περιγράφουν τις πόλεις αυτές ως "το πλαίσιο του μητροπολιτικού τρόπου ζωής και σκέψης που διαφοροποιείται από τον «επαρχιωτισμό» (parochialism) και τον εθνοτισμό, ο οποίος επιζητεί αποσπασματικά σε φυλετικούς, εθνοτικούς και θρησκευτικούς θύλακες". Επιπλέον, ο νεοφιλελεύθερος πολεοδόμος Φλόριντα θα εισάγει στη συζήτηση την έννοια της «δημιουργικής πόλης» όπως αυτή περικλείει τα τρία «T»: «Talent» (ταλέντο), «Technology» (τεχνολογία) και «Tolerance» (ανεκτικότητα).

Σύμφωνα με τον Τσαβδάρογλου [2014: 68 ό.α. στους Sassen 2001, Friedman 1995⁹, Paul & Knox 1995¹⁰], η παγκόσμια πόλη συνοψίζει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

1. Πληθυσμό άνω των 10 εκατομμυρίων κατοίκων,
2. εθνοτική ανάμειξη και πολυπολιτισμικότητα,
3. διεθνή αναγνωσιμότητα και ελκυστικότητα,
4. έδρα παγκόσμιων διεθνών οργανισμών, πολυεθνικών εταιριών, χρηματιστηρίων και καινοτόμων επιχειρήσεων,
5. καταναλωτικός και τουριστικός πόλος,
6. παγκόσμιος μεταφορικός και εμπορικός κόμβος με ανεπτυγμένο σύστημα διατροφικών μεταφορών,

9. Friedman J. (1995), *Where we stand: a decade of world city research*, Know P. & Taylor P. (eds) *World Cities in a World System*, pp 21-47, Cambridge: Cambridge University Press.

10. Knox P. (1995), *World Cities in a World System*, (eds.) Knox P. & Taylor P., pp 3-20, Cambridge: Cambridge University Press.

1. έδρα παγκόσμιας επιρροής πολιτιστικών οργανισμών (μουσείων, πανεπιστημίων και ιδρυμάτων, φεστιβάλ),
2. έδρα ισχυρών, παγκόσμιας εμβέλειας μέσων ενημέρωσης και
3. έδρα ισχυρής αθλητικής κοινότητας.

Παράλληλα με τις παγκόσμιες πόλεις, στο παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα, όπως περιγράφει ο Σμιθ [2002: 59], “η χωρική οργάνωση της παραγωγής από τις παραδοσιακές βιομηχανικές περιοχές των εθνικών πρωτεύουσών του 19ου και 20ου αιώνα, φαίνεται να επικεντρώνεται, όπως ανέφερα πριν, στις ολοένα και περισσότερο τεράστιες αστικές οικονομίες της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής. Επικεντρώνεται στα ολοένα και περισσότερο επεκτεινόμενα μητροπολιτικά κέντρα της περιφέρειας. Πόλεων όπου παράλληλα στην ισχυρή βιομηχανική δραστηριότητα, την τελευταία δεκαετία συγκεντρώνονται σε περιφερειακό επίπεδο ανεπτυγμένες λειτουργίες τριτογενών δραστηριοτήτων. Μητροπόλεις όπως το Σάο Πάολο, η Μπανγκόκ, η Φόλη του Μεξικό, η Σαγκάη, το Μομπάι, η Σεούλ αλλά και η Ιστάνμπολ φαίνεται να αναδύονται ως παγκοσμιοποιημένες πόλεις (world cities) στο νέο αυτό σύστημα.

Είναι σ’ αυτές τις πόλεις, παρά στις μητροπόλεις της Δύσης που αντικατοπτρίζεται περισσότερο η διττή φύση του συστήματος αυτού. Μια φύση που έγκειται στις έντονες γεωγραφικές αντιθέσεις και στην ταξική πόλωση που αναδύονται στις αστικές αυτές επικράτειες όπως απορρέουν από τις νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές και στρατηγικές [ό.π.: 61]. Γεωγραφικές αντιθέσεις που εντοπίζονται μεταξύ των προνομιούχων κεντρικών περιοχών και εκείνων των «υποβαθμισμένων», μεταξύ δηλαδή των αυξημένων αξιών γης και ενοικίων σε περιοχές συγκέντρωσης κεφαλαίου συνήθως στον πυρήνα αυτών των μητροπόλεων και των αντίστοιχων αξιών σε περιθωριοποιημένες και φτωχοποιημένες περιοχές στην περιφέρεια της πόλης· και ταξική πόλωση μεταξύ εκείνου του υψηλά καταρτισμένου και αμειβόμενου προσωπικού των πολυεθνικών και υποστηρικτικών εταιριών και του πολυπληθούς αξιοθρήνητα αμειβόμενου και ανασφάλιστου (συνήθως μεταναστευτικού) εργατικού δυναμικού [Sassen, 1991: 343].

Στις αστικές αυτές επικράτειες των ακραίων διχασμών πλούτου και ένδειας, η χωρική συγκέντρωση της διαχείρισης των ροών του κεφαλαίου έρχεται σε αντίθεση με την ρητορική περί ομογενοποίησης, απούλοποίησης, παγκοσμιοποίησης και «επίπεδης γης» του Φρίντμαν και η ίδια η νεοφιλελεύθερη αστικοποίηση, όπως θα προσπαθήσω να δείξω παρακάτω, είναι αυτή που παράγει τις κοινωνικοχωρικές αυτές αντιθέσεις.

3. Εν-τοπίζοντας το κεφάλαιο

3.1 (Για μια χούφτα λίρες) η πόλη εμπόρευμα(-τοποιείται)

Στα τέλη της δεκαετίας του '70 και αρχές τις δεκαετίας του '80, κατά τους Μπρένερ και Θέοντορ [2002c: 20], σπότε διαφαίνεται ο μη ελεγχόμενος μετασχηματισμός της παγκόσμιας οικονομίας, η διαδικασία “δημιουργικής καταστροφής συσχετιζόμενη με έναν υπαρκτό νεοφιλελευθερισμό, διαπερνώντας όλες τις χωρικές κλίμακες, συμβαίνει με ιδιαίτερη σφοδρότητα στην κλίμακα των πόλεων”. Οι πόλεις, κατά τους ίδιους [ό.π. ν], φαίνεται να αποτελούν τους βασικούς γεωγραφικούς στόχους και θεσμικά εργαστήρια της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης.

Οι Σβίνγκεντοου και λοιποί [2003: 11], περιγράφουν τη σημασία του τόπου στην διαμόρφωση του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Αυτοί θεωρούν ότι αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για την ρύθμιση του, καθώς για την κυκλοφορία και συσσώρευση του κεφαλαίου χρειάζεται η τοποθέτηση και εν-σωμάτωση του κεφαλαίου στους υφιστάμενους τοπικούς κοινωνικο-χωρικούς συσχετισμούς.

Μέσα στο πλαίσιο παρέμβασης του κράτους τόσο στην κατεύθυνση απορύθμισης και αναδιάρθρωσης της οικονομίας όσο και σ' αυτήν της καταστολής εναλλακτικών μορφών (αυτο-)οργάνωσης, τις τελευταίες δεκαετίες διαφαίνεται μια τάση εντατικοποίησης του (δια-)χωρικού (ενδοαστικού και ενδοπεριφερειακού) ανταγωνισμού. Ενώ μέχρι και τη δεκαετία του '70 οι δημοτικές αρχές θα περιορίζονται στην διαχείριση του φορολογικού συστήματος και των κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών, λόγω της οικονομικής κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος των αρχών της δεκαετίας του '80 θα αναζητήσουν νέους τρόπους αντιμετώπισης της οικονομικής συρρίκνωσης και ύφεσης υιοθετώντας καινοτόμες επιχειρηματικές πρακτικές. Τότε, κατά τους Πεκ και Τικελ [2002c: 49], το φαινόμενο του ανταγωνισμού των πόλεων “ενισχύεται, διευρύνεται και κανονικοποιείται” καθώς τοπικές αρχές εγκαταλείπουν τη διαχειριστική προσέγγιση της δεκαετίας του '60 και υιοθετούν μια επιχειρηματικότερη ατζέντα.

Οι τοπικές αρχές, κατά τους Μπρένερ και Θέοντορ [2002c: ν], θα επιδιώξουν την προσέλκυση ροών κεφαλαίου και τουριστών μέσα από ένα ευρύ φάσμα νεοφιλελεύθερων πολιτικών και πρακτικών επικαλούμενες την αποδοτικότητα και «αμεροληψία» των ανταγωνιστικών αγορών. Μεταξύ άλλων, “η απελευθέρωση των «καινοτόμων» ικανοτήτων της τοπικής οικονομίας και η ευελιξία του τοπικού συστήματος διακυβέρνησης”

θα προπαγανδίζεται, από πολιτικές και οικονομικές ελίτ, ως “οικονομική αναζωογόνηση (από τα κάτω)”.

Η επιδίωξη για συσσώρευση κεφαλαίου, όπως αναφέρει η Αθασίου [2009: 121], όντας βασική στρατηγική για την ένταξη της πόλης στο «χάρτη» της παγκόσμιας αγοράς, νομιμοποιεί την κατεύθυνση της ανταγωνιστικότητας και της οικονομικής αποδοτικότητας του “αστικού χώρου ως νέου τομέα παραγωγής”.

Η έννοια του «χάρτη πόλεων» όπως και αυτές των ιεραρχικών κλιμάκων και δεικτών, που συναντούμε τόσο σε αρθρογραφία όπως του Χάρβεϊ [1989] και του Σβίνγκεντοου [ό.π.], φαίνεται να αποτελούν στο πλαίσιο του χωρικού ανταγωνισμού εργαλεία αξιολόγησης της επιχειρηματικής «διαγωγής» των πόλεων. Οι πόλεις βαθμολογούνται και ταξινομούνται από οργανισμούς όπως ενημέρωσης και χρηματοπιστωτικούς με κριτήριο την αίγλη ενός τυποποιημένου προσόντος. Στις κατηγορίες των ταξιδιωτικών προορισμών, των επενδυτικών παραδείσων, των βιομηχανικών πόλεων, αναδεικνύονται πόλεις-πρότυπα, πόλεις-είδωλα, πόλεις-παραδείγματα προς μίμηση ενώ άλλες προς αποφυγή. Η κατάκτηση μιας ικανοποιητικής θέσης στη λίστα μέσα στο άγριο αυτό παιχνίδι ανταγωνισμού σημαίνει ότι η πόλη «(ξανα-)βρίσκει τη θέση της στο παγκόσμιο χάρτη». Όσο αφορά στις παγκοσμιοποιημένες πόλεις της περιφέρειας εισέρχονται στο άγριο παιχνίδι του ανταγωνισμού με σκοπό την προσέλκυση μεγάλων πολυεθνικών και χρηματοπιστωτικών οργανισμών και την ανάδειξή τους σε περιφερειακούς πόλους για τη διαχείριση ροών κεφαλαίου και συναλλαγών.

3.2 Η τέχνη της (μονοπωλιακής) προσόδου

Στη βάση του χωρικού ανταγωνισμού των πόλεων και της επιχειρηματικής πρακτικής των τοπικών αρχών, ο Χάρβεϊ [2013: 173,174] επεξεργάζεται τον όρο της μονοπωλιακής προσόδου. Ένας όρος, που ενώ κατά τον ίδιο ίσως φαντάζει υπερβολικά «τεχνικός και στείρος», μπορεί να φανεί χρήσιμος στην κατανόηση των σχέσεων ανάμεσα στην “καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση, τις τοπικές πολιτικοοικονομικές εξελίξεις και την εξέλιξη των πολιτιστικών νοημάτων και αισθητικών αξιών”.

Σ’ ένα γενικότερο πλαίσιο, κάθε πρόσοδος βασίζεται στην μονοπωλιακή εξουσία όσων κατέχουν συγκεκριμένα στοιχεία (γη, μέσα, πόρους, αντικείμενα). Η μονοπωλιακή πρόσοδος αυξάνεται όταν κυρίαρχο συνήθως κοινωνικοί δρώντες, “έχοντας τον αποκλειστικό έλεγχο κάποιου μοναδικού ή μη αντιγράψιμου αγαθού, άμεσα ή έμμεσα εμπορεύσιμου,

αντλούν μέσα από την εκμετάλλευσή του για παρατεταμένη χρονική περίοδο επαυξημένη ροή εισοδήματος", ή αλλιώς (υπερ-)αξία.

Παρόλο που η μοναδικότητα και η ιδιαιτερότητα του αγαθού αυτού προσδιορίζουν τα «ειδικά εκείνα χαρακτηριστικά» του, "κανένα αγαθό δεν μπορεί να είναι τόσο μοναδικό ή τόσο ιδιαίτερο ώστε να μην μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο χρηματικού υπολογισμού" ή αλλιώς να καταστεί εμπορεύσιμο. Επομένως, "όσο καθίστανται τα αγαθά εμπορεύσιμα και εκμεταλλεύσιμα τόσο το μάρκετινγκ, μέσω του αυστηρού πλαισίου ομογενοποίησης που θέτει ο ανταγωνισμός, τείνει να καταστρέψει τα μοναδικά χαρακτηριστικά τους. Ένα πλαίσιο ομογενοποίησης που αποκλείει οτιδήποτε δεν καθίσταται έστω και εφήμερα εκμεταλλεύσιμο, οτιδήποτε δεν εντάσσεται άμεσα στο πλαίσιο της κυκλοφορίας του κεφαλαίου" [ό.π.: 202].

"Εάν λοιπόν οι αξιώσεις στη μοναδικότητα, την αυθεντικότητα, την ιδιαιτερότητα και την ειδικότητα θεμελιώνουν τη διαδικασία απόσπασης μονοπωλιακών προσόδων", τότε ο Χάρβεϊ [ό.π.: 193] υποστηρίζει, ότι "δεν υπάρχει καλύτερο πεδίο για τέτοιου είδους αξιώσεις από το πεδίο του δομημένου, του κοινωνικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος" των πόλεων. Έτσι, ο αστικός χώρος εν γένει φαίνεται να μη διαφέρει σε τίποτα από άλλα εμπορεύσιμα αγαθά.

Η κινητοποίηση του χώρου συνήθως επιτυγχάνεται στη βάση "ιστορικών αφηγήσεων, ερμηνειών και νοημάτων συλλογικής μνήμης, πολιτισμικών πρακτικών και τα συναφή". Ο Χάρβεϊ επισημαίνει, ότι πάντοτε υπάρχει ένα ισχυρό κοινωνικό και ορθολογικό στοιχείο στη δημιουργία των αιτιών για απόσπαση μονοπωλιακών προσόδων, μια που στο μυαλό των περισσότερων ανθρώπων δεν υπάρχει άλλο μέρος σαν το Λονδίνο, το Κάιρο, τη Βαρκελώνη, το Μιλάνο, το Σαν Φρανσίσκο, την Ιστάνμπουλ στο οποίο να μπορεί κανείς να έχει πρόσβαση σε οτιδήποτε το μοναδικό υποτίθεται ότι έχουν αυτά τα μέρη".

Η ιδιαιτερότητα της θέσης της πόλης, η μοναδικότητα της ιστορίας, η πρωτοτυπία των τεχνημάτων πολιτισμού, η αυθεντικότητα των προσωπικοτήτων βλέπονται από την τοπική κρατική εξουσία και τα ιδιωτικά συμφέροντα ως πολύτιμα πεδία απόσπασης μονοπωλιακών προσόδων. Κάθε τοπική διαφορά, κάθε τοπική παρέκκλιση, από τη στιγμή που καθίσταται εμπορεύσιμη, είναι αυτή από την οποία αποσπάται η υπεραξία [ό.π.: 203].

Οι κυρίαρχοι δρώντες, εκμεταλλεόμενοι "την ιδιοποίηση άφθονων τέτοιων πεδίων, στη βάση ενός συλλογικού συμβολικού κεφαλαίου της πόλης" [Harvey, 2013: 195], κατασκευάζουν μια ελκυστική εμπορική εικό-

να (image) και ένα πιασάρικο όνομα (brand name)· εν τέλει ένα κυρίαρχο μύθο της πόλης.

Κάτω από το φόβο της απομόνωσης και περιθωριοποίησης στο ενδεχόμενο μη συμμόρφωσης και συναίνεσης με την επιχειρηματική πρακτική, οι τοπικές αρχές θα προσπαθήσουν με κάθε μέσο και κόστος να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή στην παγκόσμια αγορά [Peck και Tickell 2002c: 49]. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η Αθανασίου [2008: 50], άπαξ και εισέλθει μια πόλη στο πλαίσιο αυτό του ανταγωνισμού, η πορεία της φαίνεται να υπαγορεύεται ντετερμινιστικά, στο βαθμό που οι αρχές θα προσπαθούν συνεχώς να διαβεβαιώνουν για την επιχειρηματική τους κουλτούρα, δράπτοντας κάθε ευκαιρία να δελεάσουν και διευκολύνουν την κινητικότητα ροών κεφαλαίου χρηματοπιστωτικής, καταναλωτικής και κατασκευαστικής φύσεως [Harvey, 1989: 11]. Η έννοια της ομογενοποίησης των πόλεων εκφράζει, κατά την ίδια, αυτό το αναπόφευκτο πλαίσιο στο οποίο καλούνται να αναπτυχθούν και να λειτουργήσουν οι πόλεις.

Τοπικές αρχές, οικονομικές και παραγωγικές ελίτ επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ελκυστικότητα και ανταγωνιστικότητα του τόπου, “κίνητοπιοώντας τον αστικό χώρο ως πεδίο για οικονομική ανάπτυξη προσανατολισμένη προς στις αγορές” [Brenner & Theodore, 2002c: 20]. Το να πάρει η πόλη μια θέση στο χάρτη σημαίνει με δύο λόγια, να φανταστεί ένα ελκυστικό περιβάλλον, ένα περιβάλλον για τον επενδυτή να κερδοσκοπήσει και τον τουρίστα να μαγευτεί.

Συνοπτικά, οι πόλεις βρισκόμενες στη δίνη “αύλων και αόρατων ροών” [Αθανασίου, 2008] διεθνούς κεφαλαίου, εργατικού δυναμικού, πρώτων υλών και τουριστών πέρα από το φυσικό τους χώρο, φιλοδοξούν να παίξουν σ’ αυτό το ατέλειωτο παιχνίδι ανταγωνισμού. Δημιουργώντας ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες και μια διεθνώς αναγνωρίσιμη ταυτότητα, επιδιώκουν τόσο την προσέλκυση και εγκατάσταση ξένων επενδύσεων, πολυεθνικών εταιριών, καινοτόμων επιχειρήσεων και εργατικού δυναμικού όσο και την διοργάνωση πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων παγκόσμιας εμβέλειας και την προσέλκυση τουριστών και επισκεπτών.

4. «Αναζωογονώντας» τον αστικό χώρο

4.1 Πρότζεκτ εξευγενισμού ή καλύτερα μονοπωλιακών ενοικίων

Στο πλαίσιο (ανα-)προσαρμογής της τοπικής διακυβέρνησης στα νεοφιλελεύθερα δεδομένα τη δεκαετία του '80 το διαχειριστικό προφίλ απορρίπτεται για να υιοθετηθεί ένα επιχειρηματικό(-τερο). Στη περίοδο αυτή των οικονομικών και κοινωνικών κρίσεων όπου συμβαίνουν άνισες δομικές (ανα-)προσαρμογές και (ανα-)διανομές και μέσα στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των μητροπόλεων ο αστικός χώρος φαντάζει το καταλληλότερο πεδίο για καπιταλιστική συσσώρευση. Ωστόσο, στο βαθμό που η νεοφιλελεύθερη πολιτική αστικοποίησης αποτελεί έκφραση ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών σχέσεων ενσωματώνεται στις ιδιαιτερότητες του τόπου όπου επιβάλλεται.

Σ' ένα γενικό πλαίσιο οι κυρίαρχοι δρώντες, στην αναζήτηση μονοπωλιακών δυνάμεων φαίνεται ότι έχουν βρει στον αστικό χώρο αυτό που έψαχναν, μονοπωλιακά ενοίκια [Harvey, 2013: 194]. Ιδιοποιώντας το συλλογικό συμβολικό κεφάλαιο, στο πλαίσιο μιας ανούσιας ομοιογένειας συνοδευόμενη της καθαρής εμπορευματοποίησης, έχουν βαλθεί να φτιάξουν ένα ακαταμάχητα γοητευτικό αστικό τοπίο για κεφαλαιοκρατική συσσώρευση. Έτσι, το κερδοσκοπικό κεφάλαιο στήνει ένα απέραντο σχέδιο (ανα-)κατάκτησης της πόλης, από το μητροπολιτικό κέντρο μέχρι τις πιο εξωαστικές περιοχές.

Κατά τον Σμιθ [Smith, 1996¹¹], η ιδέα της «εκδηκτικής πόλης» (revanchist city) αφορά την τάση αυτή ανάκτησης της κεντρικότητας από τις κυρίαρχες τάξεις. Στην τάση αυτή επιδιώκεται ο (ανα-)σχεδιασμός του αστικού χώρου και η διατύπωση έμμεσων ή άμεσων οδηγιών χρήσης μέσα από τη διαμόρφωση μιας καινούργιας δημόσιας κουλτούρας. Μια κουλτούρα, η οποία κατά τον Σταυρίδη [2010: 65], καθιστά την πόλη εικόνα και τόπο επιβεβαίωσης μιας κυρίαρχης συλλογικής ταυτότητας. Μια ταυτότητα που στο εσωτερικό της δεν δέχεται οτιδήποτε διαφορετικό, οτιδήποτε ξένο προς το πλαίσιο εμπορευματοποίησης.

Ο Σμιθ [2002: 67, 1996], στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης, περιγράφει τον αστικό ανασχεδιασμό μέσα από την έννοια του

11. Smith N. (1996), *The New Urban Frontier: Gentrification and the revanchist city*, Oxon: Routledge.

εξευγενισμού (gentrification)¹² ή αλλιώς κυριλοποίηση¹³. Μια πρακτική παγκόσμια, ταξικά φορτισμένη, μετασχηματισμού των πόλεων προς τη λογική του κεφαλαίου. Την έννοια θα εισάγει για πρώτη φορά η κοινωνιολόγος Ρουθ Γκλας το 1964 [Smith ό.π.: 63] για να περιγράψει τον κοινωνικοχωρικό μετασχηματισμό των εργατικών συνοικιών του Λονδίνου σε περιοχές μεσαίας τάξης κατά τη δεκαετία του '70. Αυτό όμως που πριν από 35 χρόνια ήταν κατά την Γκλας ένα σποραδικό, αυθόρμητο και συμπτωματικό φαινόμενο στην αγορά ακινήτων, στις μέρες μας φαίνεται να είναι συστηματικό και σχεδιασμένο.

“Η στρατηγική οικειοποίησης και γενίκευσης του εξευγενισμού βρίσκει σήμερα την πιο ανεπτυγμένη της έκφραση στη γλώσσα της αστικής «αναζωογόνησης»” (urban regeneration) [Smith, ό.π.: 68]. Ενδιαφέρον έχει η διαδρομή της ρητορικής αυτής ανάλογα με τη πολιτική και ιδεολογική αιτιολόγησή της, στη βάση πάντα περί ενός «υποβαθμισμένου» κέντρου και «κακόφημων» γειτονιών. Από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες και τον όρο της αστικής «ανοικοδόμησης» (urban reconstruction) περνάμε σ' αυτόν της αστικής «ανασυγκρότησης» (urban redevelopment) και της αστικής «αναγέννησης» (urban renaissance), για να φτάσουμε στον σύγχρονο της αστικής «αναζωογόνησης».

Ο όρος αστική «αναζωογόνηση» είναι γενικός. Περιλαμβάνει από ένα ευρύ φάσμα πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών επεμβάσεων μέχρι διεθνούς εμβέλειας διοργανώσεις, που στοχεύουν να καταστήσουν ή να επιβεβαιώσουν την ανταγωνιστικά δυναμική θέση της πόλης στην παγκοσμιοποιημένη αγορά προσελκύνοντας επενδύσεις και προκαλώντας εν τέλει την οικονομική «αναζωογόνηση» της πόλης [Αθανασίου, 2009: 120, Swyngendouw, et al., 2003: 13]. Όπως γράφει η Αθανασίου [2009: 121] “η οικολογική αξία, η ιστορική αξία, η συλλογική μνήμη, γίνονται οι φυσικοί υποδοχείς τέτοιων επεμβάσεων, που νομιμοποιούνται περισσότερο στη βάση της ανταγωνιστικότητας και οικονομικής αποδοτικότητας” του αστικού χώρου.

Κατά τον Σμιθ [ό.π.: 67], η επέκταση και διάχυση πρακτικών αστικής «αναζωογόνησης» στη μητρόπολη, μπορεί να εξαρτάται από

12. Η ετυμολογία του όρου «gentrification» προέρχεται από το αγγλικό ρήμα *gentry*, το οποίο προέρχεται από το γαλλικό *gentilise* του 14ου αιώνα και σημαίνει «αυτός που έχει γεννηθεί ευγενής» [Χ. Τσαβδάρογλου, 2014: 93].

13. Η μετάφραση του όρου «gentrification» ως κυριλοποίηση θα προταθεί το 1996 από τη συλλογικότητα «τα Παιδιά της Γαλαρίας» και θα αναλυθεί στο άρθρο «Εξευγενίζοντας» τους πληβείους: (ορισμένες) διαδικασίες «κυριλοποίησης» στην Αθήνα [Χ. Τσαβδάρογλου ό.α. στα Παιδιά της γαλαρίας & Φιλ ντε Σουά, 2011: 110].

την αρχιτεκτονική του τόπου και το φυσικό ανάγλυφο μέχρι τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες μιας περιοχής, αλλά πολύ περισσότερο εξαρτάται “από φάσεις απο-επένδυσης και (επαν-)επένδυσης κεφαλαίου”. Τέτοιου είδους κερδοσκοπικές επενδύσεις, κατά τον Χάρβεϊ [2013: 191], ενέχουν στη δυναμική τους το “στοιχείο της κυκλικής και αθροιστικής αιτιότητας”. Εάν δηλαδή η πρώτη φάση επένδυσης αποδειχθεί επικερδής τότε θα οδηγήσει σε νέα εγχειρήματα επενδύσεων. Στη επιτυχία κάθε επενδυτικού εγχειρήματος καταλυτική θα είναι η παρέμβαση και ανάμειξη του κράτους τόσο στην “παροχή δημόσιων επενδύσεων στο σωστό τόπο και χρόνο όσο και στη σύμπραξη με ιδιωτικές κατασκευαστικές εταιρίες.

Η αστική «αναζωογόνηση προωθείται και υλοποιείται, σύμφωνα με τον Σβύνγκεντου και λοιποί [2003] μέσω φιλόδοξων πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης (urban development projects). Το φάσμα των πρότζεκτ αυτών είναι ευρύ. Περιλαμβάνει από εκσυγχρονιστικά έργα υποδομής στη μαζική μεταφορά (αυτοκινητοδρόμους, αεροδρόμια), στη στέγαση (συγκροτήματα κατοικιών υψηλών και χαμηλών εισοδημάτων) και στη διαμονή (ξενοδοχεία), σε έργα αναβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος (πεζοδρομήσεις), αποκατάστασης και επανάχρησης εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών, εμπορικών, λιμενικών εγκαταστάσεων (brownfield sites) με παροχές κατανάλωσης, διασκέδασης και αναψυχής (μπαρ, μπουτίκ, εστιατόρια) μέχρι και μεμονωμένα αρχιτεκτονικά έργα για υψηλής ποιότητας υπηρεσίες πολιτισμού και κατανάλωσης προϊόντων και θεαμάτων (μουσεία, εκθεσιακοί και συνεδριακοί χώροι, στάδια, εμπορικά κέντρα, πάρκα θεματικά, πάρκα τεχνολογικά, πάρκα αναψυχής).

Πρόκειται για πρακτικές που, όπως αναφέρει η Αθανασίου [2009: 120], ενώ “διαφέρουν σε κλίμακα και περιεχόμενο” φαίνεται να έχουν στη βάση των “κοινών τους στόχων, ρητορικής, και κοινωνικής ατζέντας” την επιδίωξη “να αλλάξουν την εικόνα της πόλης όχι τόσο για του κατοίκους της αλλά περισσότερο για τους επιχειρηματίες και τους επενδυτές, τους θεατές και τους τουρίστες”.

Θεατές και τουρίστες που συρρέουν κατά χιλιάδες όταν στην πόλη διοργανώνονται (μεγκα-)εκδηλώσεις αθλητικής, εικαστικής και συνεδριακής φύσης, και επενδυτές και επιχειρηματίες που στήνουν ένα απέραντο εργοτάξιο προκειμένου να «φιλοξενήσουν» τις εκδηλώσεις αυτές τους τουρίστες και τους θεατές. Εκδηλώσεις που διεκδικούνται με αμείωτο ζήλο σε διεθνές επίπεδο από τις κρατικές δυνάμεις και τις οικονομικές ελίτ. Πρόκειται για διεθνώς αναγνωρίσιμες πρακτικές «τουριστικο-ποίησης» (touristification), «θεαματικο-ποίησης» (spectacularization) και εν τέλει εμπορευματο-ποίησης του χώρου της πόλη βασιζόμενες, κατά τον Σταυρίδη [2010] στην «κατανάλωση του τόπου» αλλά και σε «τόπους κατανάλωσης».

Ο Σμιθ (2002: 69), στο κείμενό του περιγράφει τη στρατηγική του εξευγενισμού από την οικονομική σκοπιά διερευνώντας την κυρίαρχη ρητορική του περί «κοινωνικής ισορροπίας». Εάν όπως επίσημα θέτει η ρητορική αυτή την «ανάγκη επιστροφής των ανθρώπων πίσω στις πόλεις», το ερώτημα είναι τίνος «ανάγκη» και πολύ περισσότερο ποιοι «άνθρωποι»;

4.1.1 Ο Σμιθ και η οικονομική προσέγγιση

Κατά τον Σμιθ [ό.α. από τους Knox & Pinch, 2009: 265], “το φαινόμενο του εξευγενισμού πρέπει να θεωρηθεί ότι εντάσσεται στη διαδικασία ανάπτυξης του καπιταλισμού και ειδικότερα ότι αποτελεί μέρος των προσπαθειών του κεφαλαίου να ανακόψει την πτωτική πορεία του ποσοστού κέρδους”. Αυτός “αναγνωρίζει ότι στις καπιταλιστικές οικονομίες των πόλεων η ανταλλακτική αξία των ακινήτων τις περισσότερες φορές είναι πολύ ψηλότερη από το κόστος της αναγκαίας εργασίας για τη κατασκευή τους, εξαιτίας των πολύ ισχυρών δυνάμεων προσφοράς και ζήτησης στην αγορά”.

Επομένως, η υποβάθμιση των κεντρικών περιοχών οδηγούν, κατά τον ίδιο [Smith, 1987: 462-465], σε χάσμα γαιοπροσόδου (rent gap) ή αλλιώς διαφορά ενοικίου. Διαφορά δηλαδή μεταξύ της πραγματικής γαιοπροσόδου (ground rent) που προσφέρει το υφιστάμενο καθεστώς χρήσεων γης και μιας δυνητικής γαιοπροσόδου (potential ground rent) κάτω από ένα καθεστώς γιγάντωσης της κατασκευής και αγοράς ακινήτων και οικονομικής εντατικοποίησης των χρήσεων γης. Έτσι, στην περίπτωση που εμφανιστεί σε μια περιοχή διαφορά στη γαιοπρόσοδο ο εξευγενισμός της θεωρείται αναπόφευκτος. Το μέγεθος της διαφοράς διευρύνεται τόσο, μέχρι να προσεγγίσει την πιο συμφέρουσα ανάπτυξη της περιοχής μέσα από την αποκατάσταση και επανάχρηση των κτισμάτων.

Τις περισσότερες φορές, οι περιοχές όπου εφαρμόζονται πρότζεκτ εξευγενισμού είναι συνοικίες και γειτονιές, τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια της πόλης, πληθυσμών χαμηλών τάξεων, συχνά μεταναστευτικών, ποινικοποιημένων και περιθωριοποιημένων. Είναι αυτές οι «υποβαθμισμένες» περιοχές που έλκουν τους επίδοξους εργολάβους της «real estate» αγοράς στην «ανάγκη» απόσπασης μονοπωλιακών ενοικίων. Μέσα από την αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος των περιοχών, είναι οι μεσαίες και ανώτερες τάξεις οι «άνθρωποι» που καλούνται να πάρουν τον έλεγχο των πολιτικών και πολιτιστικών οικονομικών τους [Smith, 2002: 70], εκτινάσσοντας τις αξίες της γης και αποσπώντας τα πολυπόθητα μονοπωλιακά ενοίκια. Όπως

γράφει ο Σμιθ, “το κάλεσμα να έρθουν οι άνθρωποι πίσω στην πόλη, μάλλον είναι πάντα” ένα καθόλου ανιδιοτελές κάλεσμα. Τις περισσότερες φορές, οι ερχόμενοι δεν είναι άλλοι από ανθρώπους μιας κυρίαρχης τάξης που διώχνουν εκείνους τους «Άλλους» από τις συνοικίες και τα σπίτια που κατοικούν επί σειρά ετών.

Σήμερα κατά τον ίδιο, ο εξευγενισμός “ακριβώς επειδή λέει την αλήθεια σχετικά με την ταξική μετατόπιση”, τη δημογραφική αλλαγή που επιχειρείται, “έχει γίνει λέξη ταμπού για εργολάβους, πολιτικούς”, αλλά και σχεδιαστές του χώρου και πλέον τη βλέπουμε να καμουφλάρεται πίσω από τον όρο της αστικής «ανάπλασης» (urban renewal). Αυτή η (απο-)σιωπή ίσως λέει τόσα πολλά για τη μεταβαλλόμενη κοινωνικο-χωρική γεωγραφία, όσα λένε οι ορατές και φλύαρες εκδηλώσεις της” [Smith, 2002: 64]. Όσο πιο επιμελώς είναι κρυμμένη η ταξική φύση στη ρητορική της ανάπλασης, τουλάχιστον στην Ευρώπη και εν προκειμένω στην Ιστάνμπουλ, τόσο πιο σκληρός συνήθως είναι ο εκτοπισμός των ανίσχυρων, κυνική η υπαρπηγή των σπιτιών τους και ανελέητη η καταστολή των αντιστάσεών τους.

4.1.2 Η πολιτισμική προσέγγιση

Παράλληλα με την ως ένα βαθμό τελεολογική οικονομική προσέγγιση του εξευγενισμού, εντοπίζεται και αυτή της πολιτιστικής προσέγγισης. Μια προσέγγιση που περιγράφει το φαινόμενο μέσα από τη δραστηριότητα και τα χαρακτηριστικά των υποκειμένων, των λεγόμενων *gentrifiers*. Όπως το θέτει ο Χάμετ [1984¹⁴] “ο εξευγενισμός είναι ένα φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό φαινόμενο, που περιλαμβάνει την εισβολή υψηλών εισοδηματικών ομάδων σε περιοχές χαμηλών ομάδων, παρακμιακές (twilight) και ορισμένες φορές ημι-κατεκτημένες.

Ημικατεκτημένες από ομάδες μεσαίων εισοδηματικών στρωμάτων εργαζόμενων στο κέντρο της πόλης που ψάχνουν για γειτονιές κοντά στους τόπους εργασίας τους, στις κοινωνικοπολιτισμικές δραστηριότητες τους και φυσικά τους ομοίους τους. Έτσι, με κριτήρια τα ενδιαφέροντα, τις συνήθειες και τις απαιτήσεις καθορίζεται και διατηρείται το πρότυπο ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής. Σημαντικός παράγοντας στον μετασχηματισμό τέτοιων περιοχών είναι ομάδες και άτομα φορείς

---

14. Hammett C. (1984), *Gentrification and residential location theory: a review and assessment*, Geography and the Urban Environment: Progress in Research and Applications, (eds.) Herbert D & Johnson RJ, pp 282-319, Wiley and Sons, New York. [ό.α στην Ergun, 2004: 392]

πολιτισμικού κεφαλαίου μέλη της λεγόμενης «δημιουργικής τάξης¹⁵».

Όπως περιγράφουν οι Χάρντ & Νέγκρι [2009¹⁶ ο.α. στον Τσαβδάρογλου, 2014: 94] μέσα στο γενικότερο κλίμα κριτικής του πρότυπου ζωής στα προάστια της, καλλιτέχνες δελεάζονται από γειτονιές κακόφημες, μακριά από τα φώτα των πεζοδρόμων και των πολυκαταστημάτων. Πολύ περισσότερο όμως, συνήθως εγκαθίστανται εκεί λόγω των χαμηλών ενοικίων καθώς δε μπορούν να αντέξουν οικονομικά κάτι άλλο. “Παράγοντας την τέχνη τους παράγουν” ταυτόχρονα πολιτισμικό κεφάλαιο “και αστικό τοπίο”. “Οι δραστηριότητες τους κάνουν τη γειτονιά περισσότερο διανοητικά τονωμένη, πολιτιστικά δυναμική”. Σταδιακά στη γειτονιά ανοίγουν εναλλακτικά εστιατόρια, μπαράκια, καφενεία, καταστήματα αντίκας, οίκοι μόδας και ούτω καθεξής, ανεβάζοντας τις αξίες των ακινήτων. Το αποτέλεσμα είναι, τελικά, οι καλλιτέχνες μην μπορώντας να αντέξουν οικονομικά τη διαβίωση εκεί, να αναγκάζονται είτε να εγκαταλείψουν την περιοχή είτε να εμπορευματοποιήσουν την τέχνη τους. Στο τέλος, υψηλά κοινωνικά στρώματα μετακομίζουν στην περιοχή και σταδιακά “η γειτονιά χάνει τον πνευματικό και πολιτιστικό χαρακτήρα της και γινόμενη βαρετή και άγονη”.

Η παραπάνω περιγραφή, όπως σημειώνει ο Τσαβδάρογλου [ό.π.], δείχνει ότι “οι «παικτες» του εξευγενισμού μπορεί να είναι οι παραδοσιακοί ταξικοί εχθροί, πλούσιοι και φτωχοί κάτοικοι της πόλης, ωστόσο εμπλέκονται όλο και περισσότερο στοιχεία κουλτούρας, κοινωνικής συνεργασίας, αισθητικής και λάιφσταϊλ”. Έτσι, η δεύτερη αυτή προσέγγιση επικεντρώνεται στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των λεγόμενων «gentrifiers», των υποκειμένων δηλαδή που με τη δράση και τις καταναλωτικές τους προτιμήσεις υλοποιούν το «gentrification». Η προσέγγιση αυτή, κατά

---

15. Τον όρο «δημιουργική τάξη» θα εισάγει ο νεοφιλελεύθερος πολεοδόμος Ρίτσαρντ Φλόριντα το 2002 για να περιγράψει άτομα και ομάδες που έχοντας υψηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων, καλούνται να λύσουν προβλήματα ενσωματώνοντας καινοτόμες λύσεις, στρατηγικές και ιδέες, με βασικό χαρακτηριστικό της εργασίας τους την ευελιξία, την ευπλαστότητα, και την κινητικότητα. Σ' αυτή ο Φλόριντα περιλαμβάνει αυτούς που παραδοσιακά θεωρούνται δημιουργικοί, όπως καλλιτέχνες μουσικούς, συγγραφείς, αλλά και εκείνους που ονομάζονται «γνωστικοί εργάτες» ή αλλιώς «κογκνιτάριοι» (κογνιταριάτο σε αντιδιαστολή με το προλεταριάτο), δηλαδή, σχεδιαστές, μηχανικούς, προγραμματιστές υπολογιστών, δημοσιογράφους, ακαδημαϊκούς, φοιτητές και άλλους [Τσαβδάρογλου, 2014: 96].

16. Hardt M. & Negri A. (2009: 156), *Commonwealth*, Cambridge: Harvard University Press.

τον ίδιο [ό.α. στον Ley, 1994¹⁷, Κομπρεσέρ, 2012¹⁸], “ακολουθώντας την «πολιτισμική στροφή» της ανθρωπογεωγραφίας” εμπλέκει πέρα από τις οικονομικές δομές, την ανθρώπινη δραστηριότητα και τη δυνατότητά της να επηρεάσει και να κατευθύνει τις οικονομικές διαδικασίες και τις κρατικές παρεμβάσεις.

Από τη δεκαετία του '80, εδώ και περίπου τρεις δεκαετίες ο εξευγενισμός αποτελεί μια κυρίαρχη αστική πολιτική της νεοφιλελεύθερης πολεοδομίας στις παγκοσμιοποιημένες πόλεις τόσο στο πυρήνα του καπιταλιστικού κόσμου όσο και στην περιφέρεια. Όπως σημειώνει ο Τσαβδάρογλου [2014: 94 ό.α. στον Vasudevan και λοιπούς 2011¹⁹: 5], στην περίπτωση της Ιστάνμπουλ οι πολιτικές τους εξευγενισμού “δεν είναι μια απλή εξαγωγή των αστικών μορφών και αναπτυξιακών μοντέλων από τον παγκόσμιο Βορρά στον παγκόσμιο Νότο”. Η Ιστάνμπουλ όπως θα προσπαθήσω να δείξω παρακάτω στο δεύτερο μέρος φαίνεται να ανήκει σ' εκείνες τις πόλεις της περιφέρειας, που ο Σμιθ [2002: 436], ολοένα και περισσότερο βλέπει να εμφανίζονται ως εκκολλαπτήρια της νεοφιλελεύθερης οικονομίας και πολεοδομίας. Φαίνεται να ανήκει σ' αυτές τις πόλεις, που σύμφωνα με τον Βαντουσέβαν και λοιπούς, αποτελούν τα καθοδηγητικά εκείνα πεδία μιας γενικότερης νεοφιλελεύθερης αναμόρφωσης στην κατεύθυνση ανακατάκτησης των κεντρικών περιοχών μέσα από την κατεδάφιση και ανάπλαση των άτυπων οικισμών και τη μετατροπή τους σε παγκόσμια κέντρα κουλτούρας, γνώσης, επιχειρηματικότητας και υγείας.

---

17. Ley D. (1994), *Gentrification and the politics of the new middle class*, Environment and Planning: Society and Space, No 12, pp 53-74.

18. Κομπρεσέρ για την πόλη και το χώρο (2012), *Rethink Gentrification: Φιλόδοξοι μεσίτες, ξεπεσμένοι μεσοαστοί και σύγχρονοι πληθείοι στο κέντρο της Αθήνας*, No 4, σσ 37-51.

19. Vasudevan A., McFarlane C. & Jeffrey A. (2011), *Spaces of enclosure*, Geoforum, No 39, pp 1641-1646.

Μέρος 2ο

Ιστορίες (εξ-)ευγενισμών στην
παγκοσμιοποιημένη Ιστάνμπουλ

5. Φτιάχνοντας την Ιστάνμπουλ παγκόσμιο καπιταλιστικό γρανάζι

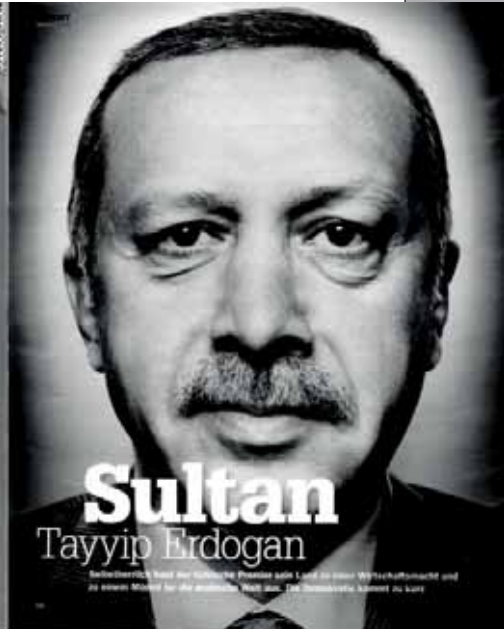
5.1 Απ' τον Εβρέν στον Ερντογάν

Το 1980, όπως θεωρεί ο Κεϊντέρ [2005: 124], στην Τουρκία φαίνεται να έρχεται το τέλος του κυρίαρχου εκείνου συστήματος παραγωγής που θα μπορούσε να αποδοθεί με τον όρο εθνικός αναπτυξιασμός (national developmentalism) και η αρχή της μετάβασης σ' αυτό που περιγράφεται ως νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός (neoliberal capitalism).

Τότε, νεοφιλελεύθερα εγχειρήματα, υιοθετημένα στην Αγγλία και τις Η.Π.Α., επιβάλλονται (κυριολεκτικά) δια της βίας σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, της Ασίας και της Αφρικής. Όπως στη Χιλή του στρατηγού Πινοσέτ, έτσι και στην Τουρκία του στρατηγού Εβρέν, ο νεοφιλελευθερισμός θα έρθει κάτω από τις ερπύστριες αρμάτων μάχης. Ο Τουργκούτ Οζάλ, ο πρωθυπουργός της χούντας ενός από τα πιο αιματηρά και σκληρά στρατιωτικά πραξικοπήματα, με την υποστήριξη των πολιτικών Θάσερ και Ρέιγκαν, και με την καθοδήγηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.) και των Προγραμματικών Δομικής Αναπροσαρμογής, θα επιχειρήσει να ανοίξει την τουρκική οικονομία στις παγκόσμιες αγορές [Βουλβούλη, 2014].

Κατά την Ενλίλ [2011: 13], την περίοδο αυτή η κυβέρνηση του Οζάλ θα επιδιώξει την προσέλκυση ροών παγκόσμιοι κεφαλαίου μέσα από την αναδιάρθρωση του κράτους και την απορρύθμιση της οικονομίας. Μέσω δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων το κράτος και το σύστημα παραγωγής θα αναπροσαρμοστούν. Αρχικά, υιοθετώντας στρατηγικές λιτότητας η κυβέρνηση θα περιορίσει τις κοινωνικές παροχές και δαπάνες, θα καταργήσει δημόσιους φορείς και οργανισμούς και θα προχωρήσει σε μαζικές απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων. Επιπλέον, θα επέμβει στις συνθήκες και διαδικασίες προσέλκυσης κεφαλαίων προωθώντας ιδιωτικοποιήσεις γης και οργανισμών στη μεταφορά, την επικοινωνία, την ασφάλιση και την παιδεία. Τέλος, θα οδηγήσει σε αποβιομηχάνιση την αστική οικονομία αίροντας την κρατική επιχορήγηση και προωθώντας αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις. Έτσι, οι εθνικές βιομηχανίες είτε θα πτωχεύσουν είτε κάτω από την πίεση του εξορθολογισμού και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας θα προχωρήσουν σε μαζικές απολύσεις.

Απαντώντας στην τάση αποβιομηχάνισης του συστήματος παραγωγής, η κυβέρνηση θα επιδιώξει τη διεθνοποίηση της οικονομίας μέσω της

Εικόνα 2, 3. Ο «πραξικοποιματίας» στατηγός Εβρέν σε εξώφυλλο του περιοδικού "TIME" και ο πρωθυπουργός Ερντογάν ως νέος «σουλτάνος» σε εξώφυλλο του περιοδικού "FOCUS"

ανάπτυξης του τομέα των υπηρεσιών. Όπως παρατηρεί η Enlil [ό.π.: 15], ο τριτογενής τομέας θα γιγαντωθεί με την ανάπτυξη υπηρεσιών χρηματοπιστωτικής, τραπεζικής, ασφαλιστικής και υποστηρικτικής φύσης. Ταυτόχρονα, θα προωθήσει με νόμο το 1982 την ανάπτυξη του τουρισμού.

Όσο αφορά στην κλίμακα της πόλης, τρεις είναι, κατά τους Ρόμπινς και Ακσόι [1994: 8], οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις που θα περάσει η κυβέρνηση. Η μία είναι τα οικονομικά κίνητρα που θα δοθούν σε ξένα και εγχώρια κεφάλαια με σκοπό την απελευθέρωση των επενδύσεων σε μεγάλη κλίμακας πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης. Η άλλη είναι η κρατική χρηματοδότηση που θα δοθεί στην ανάπτυξη της κατασκευής και αγοράς ακινήτων μέσα από την ίδρυση του ομώνυμου κρατικού ταμείου (Emlak Kofut) όσο και γενικότερα στην ανάπτυξη της κατασκευής και αγοράς ακινήτων. Η τελευταία είναι οι εξουσίες διοίκησης, συντονισμού και ελέγχου σε τοπικό επίπεδο που θα δοθούν στις αρχές της Ιστάνμπουλ, της

Άγκυρας και της Ίζμιρ μέσα από την αναδιάρθρωση του τοπικού κράτους και τη δημιουργία των αντίστοιχων μητροπολιτικών δήμων.

Οι ίδιοι [ό.π.: 7] παρατηρούν μια τάση αποδοχής από τις τοπικές αρχές των παγκόσμιων πρακτικών και συνθηκών προώθησης της πόλης στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον. Το ρόλο του εμπνευστή που περιγράφει ο Χάρβεϊ [1989: 7], θα ενσαρκώσει ο φιλόδοξος (πρώτος) δήμαρχος (1984-89) της μητροπολιτικής Ιστανμπούλ, Μπεντρετίν Νταλάν. Αυτός θα αναγγείλει το σχέδιο μετατροπής της πόλης σε παγκόσμιο οικονομικό, τουριστικό, και πολιτισμικό κέντρο. “Από μια κουρασμένη πόλη που η δόξα της εναποτέθηκε στο παρελθόν”, θα οραματιστεί “μια μητρό-πολη γεμάτη υποσχέσεις για τον 21ο αιώνα” [Robins & Aksoy, 1994: 8]. Το καθεστώς θα δώσει τότε τον απαραίτητο χώρο για τον σχεδιασμό και εφαρμογή νεοφιλελεύθερων αστικών πολιτικών. Αστικές πολιτικές που θα ενταθούν κατά τις δύο επόμενες δεκαετίες.

Στις αρχές τις δεκαετίας του '90, εμφανή θα είναι τα σημάδια φτωχοποίησης ενός μεγάλου μέρους της Τουρκικής κοινωνίας και ειδικότερα της καταπονημένης από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές («μπουρζουαζία της Ανατολής»). Πρόκειται, όπως θα περιγράψω στη συνέχεια, για την τάξη εκείνη των μεταναστών της Τουρκικής ενδοχώρας που θα καταφθάνουν μαζικά στα αστικά κέντρα από τη δεκαετία του '40 και του '50. Μια τάξη φορέα ισλαμικών εθίμων και νοοτροπιών, η οποία θα στηρίξει το 1994 έναν ισλαμιστή πολιτικό στη δημαρχία της Ιστανμπούλ. Το πολιτικό Ισλάμ, κατά τον Χατζηστεφάνου [2013], ενώ θα δεχθεί σκληρό πόλεμο από το κεμαλικό κατεστημένο, θα ειπωθεί τελικά ως ανάχωμα στην άνοδο της αριστεράς και του κουρδικού εθνικισμού¹⁸.

18. Η διαμάχη μεταξύ του Κεμαλικού κατεστημένου και πολιτικού Ισλάμ αντικατοπτρίζεται στα επαναλαμβανόμενα πραξικοπήματα του 1971, του 1980 και του 1997. Τρία χρόνια μετά το πρώτο πραξικόπημα, ο ισλαμιστής Ερμπακάν εν μέσω συνεχών απαγορεύσεων από το στρατιωτικό και δικαστικό κατεστημένο θα συγκυβερνήσει με το Λαϊκό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα που ίδρυσε ο Κεμάλ. Τότε θα αποδειχθεί για πρώτη φορά ότι το δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα συνεργασίας με το πολιτικό Ισλάμ, εφόσον αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Ωστόσο, το 1980 ο στρατός θα απαγορεύσει ξανά τη λειτουργία του κόμματος, ακολουθώντας τις οδηγίες των Ηνωμένων Πολιτειών που επιχειρούν να ελέγξουν μια ενδεχόμενη γενικότερη ισλαμική επανάσταση στη Μέση Ανατολή. Στο βαθμό που οι ισλαμιστές δεν αμφισβητούν το κυρίαρχο νεοφιλελεύθερο σύστημα, θα ειπωθούν από τα οικονομικά συμφέροντα ως ανάχωμα στην άνοδο της αριστεράς και του Κουρδικού εθνικισμού. Το 1996, ύστερα από μια δεκαετία συνεχούς εκλογικής ανόδου, ο Ερμπακάν θα κερδίσει τις εκλογές του 1996 με το κόμμα της Ευημερίας (R.P.) για να βρεθεί ένα χρόνο μετά ξανά στη παρανομία. Το γεγονός αυτό που δεν μπορούσε όμως να ανεχθεί το Κεμαλικό κατεστημένο, ήταν έτοιμα πλέον να το συζητήσουν

Οι «ισλαμοδημοκράτες» και το κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Α.Κ.Ρ.) που θα ιδρύσει ο Ερντογάν, καθώς δεν αμφισβητούν τη νεοφιλελεύθερη οικονομική ατζέντα και παράλληλα έχοντας κεφαλαιοκρατική υποστήριξη και μια πλατιά βάση ψηφοφόρων, θα πάρουν τη εξουσία στις εκλογές του 2002. Εξουσία που διατηρούν, ύστερα από τρεις εκλογικές αναμετρήσεις, μέχρι και σήμερα [Βουλβούλη, 2014]. Εάν τη δεκαετία του '80 ο νεοφιλελευθερισμός έρχεται «ντυμένος» στη στρατιωτική παραλλαγή της χούντας του Εβρέν, τώρα έρχεται «ντυμένος» στη μουσουλμανική μαντίλα του ισλαμισμού του Ερντογάν.

Ακολουθώντας επιχειρηματικές πρακτικές στη διαχείριση του αστικού χώρου, το νέο καθεστώς αντανakλώντας τις διεθνείς τάσεις θα έχει στην πολιτική τους ατζέντα την ανάδειξη της Ιστάνμποουλ σε βιτρίνα της Τουρκίας. Σύμφωνα με την Ενλίλ [2011: 15], θα επιδιώξουν τη βελτίωση της εικόνας της πόλης και την προβολή της στις διεθνείς αγορές με σκοπό τη αύξηση του τουρισμού, των επιχειρηματικών και ερευνητικών συνεδρίων και την προσέλκυση πολυεθνικών οργανισμών. Κινητήριοις μοχλός για το “μοντέρνο μέλλον της όμορφης πόλης” γίνεται η ανοικοδόμηση. Με νέες κατασκευές αυτοκινητοδρόμων, σιδηροδρόμων, σηράγγων, γεφυρών, αεροδρομίων, εμπορικών - επιχειρηματικών - ερευνητικών ζωνών, η Ιστάνμποουλ, με τα λόγια του Γιαλτζιντάν [2012] “την τελευταία δεκαετία ζει τη χρυσή εποχή των κατασκευών. Ωστόσο, όταν χτίζεις τόσο πολύ χρειάζεται και να γκρεμίζεις” και όπως θα δείξω παρακάτω να εκτοπίζεις.

5.2 Χωρικοδημογραφικά χαρακτηριστικά της μεγάπολης

Όπως υποστηρίζει η Ενλίλ [2011], τον παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα της Ιστάνμποουλ μέλλει να καθορίσει ο αυξανόμενος πληθυσμός και η κομβική γεωγραφική της θέση. Ξεκινώντας από τον παράγοντα του πληθυσμού, αυτός θα αυξηθεί από το 1 εκατομμύριο κατοίκους το 1950, στα 5 εκατομμύρια το 1980, στα 10 το 2000 και στα 18 σήμερα¹⁹. Ο λόγος της εκρηκτικής πληθυσμιακής αύξησης μπορεί να αποδοθεί τόσο στην

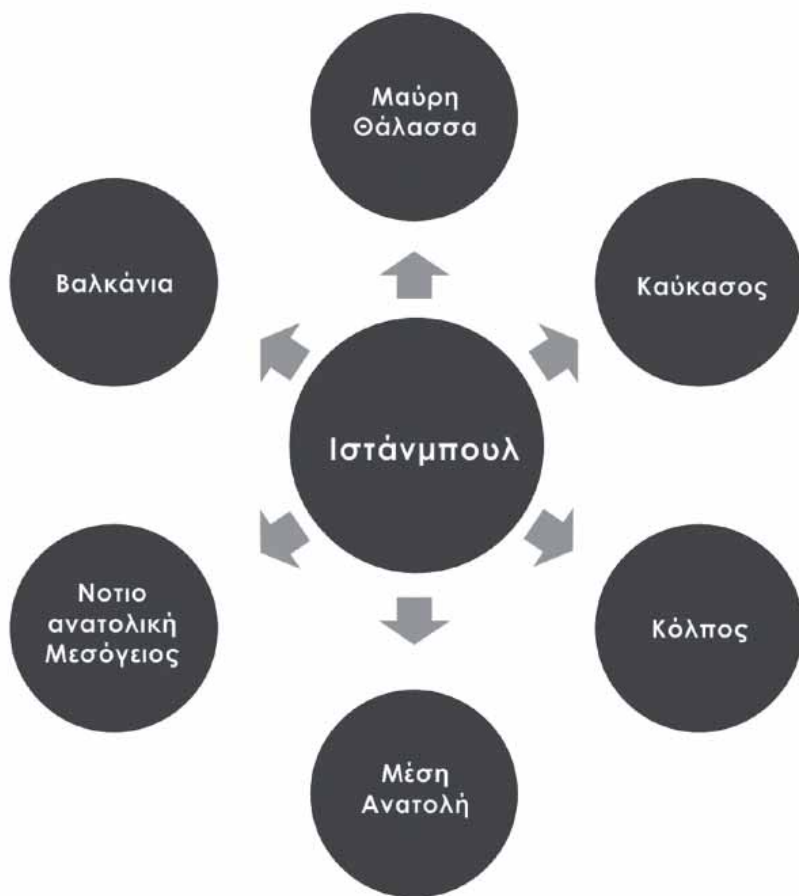

τα οικονομικά συμφέροντα. Τότε είναι που θα έρθουν στο πολιτικό προσκήνιο οι «ισλαμοδημοκράτες» και το κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Α.Κ.Ρ.) του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν [Χατζηστεφάνου, 2014].

19. Οι επίσημες καταμετρήσεις του 2013 αναφέρονται σε 14 εκατομμύρια κατοίκους. Ωστόσο, θεωρείται ότι 4 εκατομμύρια είναι ο πληθυσμός αυτών που κατοικούν στις αστικές ρωγμές και κενά, καθώς επίσης και σε αχαρτογράφητους και άτυπους οικισμούς στα περίχωρα της πόλης.

Έτος	Πληθυσμός	Ετήσια μεταβολή
1829	359.000	
1850	785.000	+5,7%
1914	1.125.000	+0,7%
1924	500.000	-5,5%
1935	741.000	+5,3%
1945	860.000	+1,6%
1955	1.258.000	+4,6%
1970	2.132.000	+4,6%
1980	2.772.000	+3,0%
1985	5.475.000	+19,5%
1990	7.620.000	+7,8%
1995	9.260.000	+4,3%
2000	10.923.000	+3,6%
2005	12.061.000	+2,1%
2010	13.526.000	+2,4%
2013	14.160.000	+0,6%

Πίνακας 1. Πληθυσμιακή εξέλιξη της Ιστανμπούλ

Γράφημα 1. Περιοχές επιρροής της Ιστάνμπουλ

εσωτερική μετανάστευση από την Ανατολία όσο και στη εξωτερική μετανάστευση από τα πρώην μέλη της Σοβιετικής Ένωσης.

Με την πτώση του ανατολικού μπλοκ και τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή η Ιστανμπούλ (ξανα-)καθίσταται “μεγάλη πόλη” για τουρκόφωνους και μουσουλμάνους, Τουρκμάνους, Ουζμπέκους και Αζέρους, Βούλγαρους, Σέρβους και Μακεδόνες, Σύριους, Λιβανέζους και Παλαιστίνιους, Αιγύπτιους, Τυνήσιους και Αλγερινούς. Κατά τους Τσιγάρα και Κουρμαδά [2006], στις χώρες αυτές των πολλαπλών (πια) συνόρων και των αμέτρητων εθνοτήτων, αναδύονται πλέγματα σχέσεων και παλιοί εμπορικοί δρόμοι φαίνεται να οδηγούν και πάλι στην Ιστανμπούλ. “Το συνονθύλευμα των πληθυσμών αυτών μεταμορφώνουν το κέντρο της πόλης σε μια πελώρια, διαρκώς μεταβαλλόμενη Βαβέλ” [Τσαβδάρου, 2014: 74], καθώς παλιές γειτονιές της ιστορικής χερσονήσου όπως το Λάλελι και το Άκσαρσί, γειμίζουν με μαγαζιά χαμηλών τιμών με επιγραφές όπου εναλλάσσεται το κυριλλικό, το αραβικό και το λατινικό αλφάβητο” [Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006: 153].

Καταλήγοντας στον παράγοντα της θέσης, η πόλη όντας (κυριολεκτικά) σταυροδρόμι χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων εγκαθιδρύει, κατά την Ενλίλ [2011: 6], έναν κομβικό ρόλο στη διαχείριση ροών κεφαλαίου, ενέργειας, πρώτων υλών και αγαθών. Σε μια αχανή γη εκτεινόμενη από τα Βαλκάνια μέχρι τον Καύκασο και από την Ουκρανία μέχρι την Αίγυπτο ανταγωνίζεται μητροπόλεις όπως τη Μόσχα, το Κίεβο, την Αθήνα, το Κάιρο και το Τελ Αβίβ.

Όσο αφορά στην χωρική της έκταση, η πόλη έχει δυσδιάκριτα όρια, εξαπλωμένη στις όχθες του Βοσπόρου. Μαζί με τις δυτικές καθαρά αγροτικές περιοχές, η έκταση της μητροπολιτικής περιοχής (Greater Istanbul) ξεπερνάει τα 5 χιλιάδες τ.χλμ. και η πληθυσμιακή πυκνότητα τους 3,500 κατοίκους/τ.χλμ. Βέβαια, καθώς υπάρχουν έντονες συνέχειες και ασυνέχειες στην έκτασή της από τα δυτικά προάστια μέχρι τις ανατολικές δορυφορικές πόλεις [ό.π.], η πληθυσμιακή πυκνότητα στον μητροπολιτικό δήμο αυξάνεται στους 17,300, και στο κέντρο στους 30,000 κατοίκους/τ.χλμ.

Πόλεις σαν την Ιστανμπούλ, των οποίων οι πληθυσμοί ξεπερνούν τα 10 εκατομμύρια κατοίκους και των οποίων τα όρια διαρκώς επεκτείνονται καλούνται μεγαπόλεις (megacities). Όρια που επεκτείνονται δυσδιάκριτα μεταξύ του αστικού και αγροτικού χώρου και πληθυσμοί, που όπως αναφέρει ο Ντέιβις [2004²⁰: 13,14] αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς από

20. Davis M. (2004), *Planet of Slums*, London: Verso.

Η Ιστανμπούλ σε αριθμούς σήμερα	
Η Ιστανμπούλ έχει περισσότερους κατοίκους από το Λονδίνο, τη Νέα Υόρκη, την πόλη του Μεξικού και λίγο λιγότερους από την Σαγκάη	
Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού της είναι μεγαλύτερος από το Μουμπάι και το Σάο Πάολο. Μέσα σε 20 χρόνια (1990-2010) έχει τριπλασιαστεί ο πληθυσμός της και προστίθενται περίπου 500.000 κάτοικοι το χρόνο	
Η πυκνότητα του πληθυσμού της στο κέντρο της πόλης είναι μεγαλύτερη από τη Νέα Υόρκη και δυο φορές μεγαλύτερη από το Λονδίνο	
Είναι περισσότερο μολυσμένη από την Πόλη του Μεξικού και όχι μακριά από το Μουμπάι	
Το 2013 οι τέσσερις στους πέντε κατοίκους της Ιστανμπούλ έχουν γεννηθεί σε άλλες περιοχές, πόλεις και χώρες	
Πληθυσμός (2013)	14.160.000
Έκταση	5.343 km ²
Πυκνότητα πληθυσμού	3.500 κατ./km
Τζαμιά	3.028
Ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες	40
Συναγωγές	16
Αριθμός μαθητών	2.323.000
Αριθμός Πανεπιστημίων	71
Αριθμός τουριστών (2013)	10.400.000

Πίνακας 2. Η Ιστανμπούλ σε αριθμούς

- πόλεις α
- πόλεις β

Χάρτης 1. Η Ισπάνμπουλ αναδύομενη Παγκοσμιοποιημένη πόλη

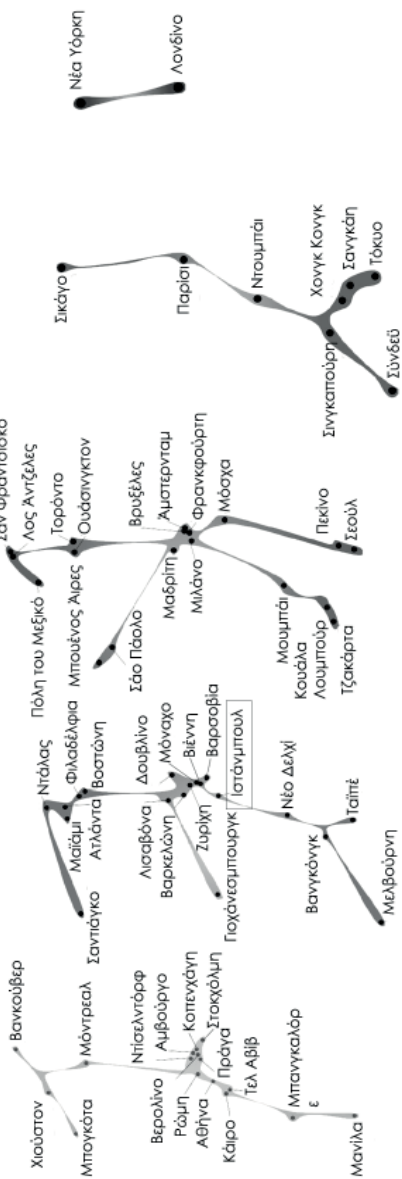
πόλεις α^β

πόλεις α^γ

πόλεις α^δ

πόλεις α^ε

πόλεις α^{στ}

Χάρτης 2. Η Ιστανμπούλ αναδυόμενη Μεγάπολη

τα μέσα της δεκαετίας '80. Το παράδοξο που εντοπίζει ο ίδιος μεταξύ μεγαπόλεων όπως το Μουμπάι, το Γιοχάνεσμπουργκ, το Μπουένος Άιρες είναι ότι ο πληθυσμός τους συνεχίζει να αυξάνεται ακόμη κι όταν ο αντίκτυπος των νεοφιλελεύθερων πολιτικών οδηγεί σε παρατεταμένη ύφεση και καλπάζουσα ανεργία. Αυτή η χωρικοδημογραφική αστική έκρηξη δε φαίνεται να εξηγείται από τα ορθόδοξα οικονομικά μοντέλα που προβλέπουν μείωση των μεταναστευτικών ροών προς τις πόλεις λόγω της αποβιομηχάνισης και του αρνητικού αντίκτυπου της οικονομικής ύφεσης.

Σήμερα, επίσημα (πλέον) η πόλη κατατάσσεται στους πίνακες των παγκοσμιοποιημένων μητροπόλεων. Το Ινστιτούτο Πολεοδομικών Στρατηγικών του Mori Memorial Foundation (M.M.F.) θέτοντας ως κατηγορίες αξιολόγησης την «οικονομία», την «έρευνα και ανάπτυξη», την «πολιτισμική αλληλεπίδραση», τη «ζώντανια», το «περιβάλλον» και την «προσβασιμότητα» θα κατατάξει το 2013 την Ιστανμπούλ στην 27η θέση. Ομοίως το Δίκτυο Έρευνας για την Παγκοσμιοποίηση και τις Παγκοσμιοποιημένες Πόλεις (Globalization and World Cities Research Network - GaWC)

θα την κατατάξει ένα χρόνο πριν στην 29η θέση και την κατηγορία «α» ανάμεσα σε μητροπόλεις όπως η Βαρκελώνη (Χάρτης 1).

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες ο πληθυσμός της τριπλασιάστηκε και μεγεθυνόμενη η πόλη σταδιακά ενσωματώνει τις δορυφορικές πόλεις στις δύο πλευρές του Βοσπόρου [ό.π.]. Τα φυσικά όρια των ακτογραμμών, των βουνών και των δασών, ενώ μέχρι πριν συγκρατούσαν την αστική ανάπτυξη, σήμερα αμφισβητούνται στη πράξη θέτοντας ερωτήματα για το μέλλον της πόλης. Από την "πόλη μέσα από την οποία περνάει ο Βόσπορος" [Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006: 159] περνάμε ίσως "σε μια διηπειρωτική megάπολη που τείνει να μετατρέψει τη θάλασσα του Μαρμαρά σε αστική λίμνη" [Τσαβδάρου, 2014: 56].

5.3 Υπηρεσιοποίηση, τουριστικοποίηση, θεαματικοποίηση

Σύμφωνα με την Ενλίλ [2011: 15], ενώ μέχρι και το 1980 το 1/3 των εθνικών τουρκικών βιομηχανιών θα εντοπίζονται στην Ιστανμπούλ, στα χρόνια που θα ακολουθήσουν την αποβιομηχάνιση η οικονομική βάση και το σύστημα παραγωγής της πόλης θα αλλάξουν. Παρατηρείται μια στροφή από την βιομηχανική δραστηριότητα προς την ανάπτυξη των υπηρεσιών καθώς οι καταναλωτικές υπηρεσίες και οι δραστηριότητες λιανικού εμπορίου θα αυξηθούν κατά 65.5% και 77.5% αντίστοιχα. Επιπλέον, μεταξύ 1983 - 1998, και κυρίως μετά από το 1990 οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην πόλη θα αυξηθούν κατά 320%. Από τις συνολικές ξένες επενδύσεις στη χώρα το 60% αυτών και το 95% των τραπεζικών θα τοποθετούνται στην Ιστανμπούλ.

Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές θα έχουν τεράστιο αντίκτυπο όσο αφορά στο εμπόριο στην πόλη. Όπως περιγράφει η ίδια [ό.π.], οι μικροί παραδοσιακοί έμποροι θα εκτοπιστούν από υποκαταστήματα (πολυ-) εθνικών εταιριών όπως η «German Metro AG», η «Real Adlen», η «Praktiken», η «Gotzen», η «Bauhaus», η «Mr. «Bricolage», η «Carrefour» και η «Ikea». Στον αστικό χώρο θα «ξεφυτρώσουν» υπεραγορές και γιγάντια εμπορικά κέντρα τύπου «mall». Από το 1998 και το «Galleria» το πρώτο τέτοιο τύπου κατάστημα, θα ακολουθήσουν τα «Atrium», «Akmerkez», «Capitol» και «Carousel», συνεχίζοντας στο 2000 και τα «Metrocity», «Nauutilus» και «Kanyon».

Όσο αφορά στον τουρισμό, από το 1982 η κυβέρνηση Οζάλ με νόμο θα ανοίξει το δρόμο για την προώθησή του. Η ιστορική χερσόνησος θα κηρυχτεί ως «τουριστικό θεματικό πάρκο» εκκινώντας διαδικασίες αποκατάστασης των ιστορικών κτηρίων και ανάπλασης ιστορικών

περιοχών²¹. Η περιοχή του Σουλτάναχμετ θα μετατραπεί σε τουριστική ατραξιόν καθώς τα ξύλινα σπίτια που θα περικυκλώνουν την Αγιάσοφια, το Μπλε Τζαμί και το Τοπ Καπί θα κατεδαφιστούν προς ανάδειξη των μνημείων, ενώ απομιμήσεις παλαιών οθωμανικών κατοικιών θα χτιστούν από μπετόν και ξύλινη επένδυση. Τέλος, με πρωτοβουλία του δημάρχου Νταλάν τα Θεοδοσιανά τείχη θα αποκατασταθούν στην αρχική τους μορφή.

Παράλληλα, τότε είναι που θα ξεμπλοκαριστεί η κατασκευή πολυώροφων και ογκωδών κτηρίων πολυτελών ξενοδοχείων όπως τα «Marmara», «(Intercontinental)», «(Grand Hayat)», «(The Ritz-Charlton)», «(Swissotel The Bosphorus)» και «(Hilton)». Ο νόμος επιπλέον επιτρέπει τη κεντρική κυβέρνηση να κηρύττει συγκεκριμένες στρατηγικής σημασίας τοποθεσίες ως «(Τουριστικά Κέντρα)». Κάτω από αυτόν τον τίτλο δίνονται σε υποψήφιους επενδυτές οικονομικά κίνητρα όπως πιστώσεις, μειώσεις στη φορολογία και στους τελωνιακούς δασμούς. Τέλος, την εξουσιοδοτεί με σκοπό την προσέλκυση επενδυτών να παρακάμπτει τους τοπικούς κανονισμούς, χορηγώντας αυξημένα δικαιώματα δόμησης σε προστατευμένες περιοχές.

Τέτοια δικαιώματα δε θα αργήσουν να δοθούν και για την κατασκευή πολυώροφων πύργων γραφείων. Μεταξύ 1984 και 1993 πάνω από 40 περιοχές θα χαρακτηριστούν ως τουριστικό και/ή επιχειρηματικό κέντρο. Η τάση ανάδειξης της Ιστανμπούλ στο παγκόσμιο σκηνικό, οπτικοποιείται καταρχήν, στην καθ' ύψος ανάπτυξη του δομημένου χώρου. Πολυώροφα κτήρια γραφείων και ξενοδοχείων, ενώ τότε θα είναι μετρημένα στα δάχτυλα, σήμερα ανταγωνίζονται σε πλήθος εκείνα άλλων μητροπόλεων, όπως της Μόσχας, της πόλης με τους περισσότερους ουρανοξύστες στην Ευρώπη. Όπως χαρακτηριστικά γράφει η Ενλίλ [2011: 15], “σε λιγότερο από δύο δεκαετίες, η κορυφογραμμή της Ιστανμπούλ, εκρήγνυται καθώς οι ουρανοξύστες «θα καταπιούν» τους μιναρέδες”.

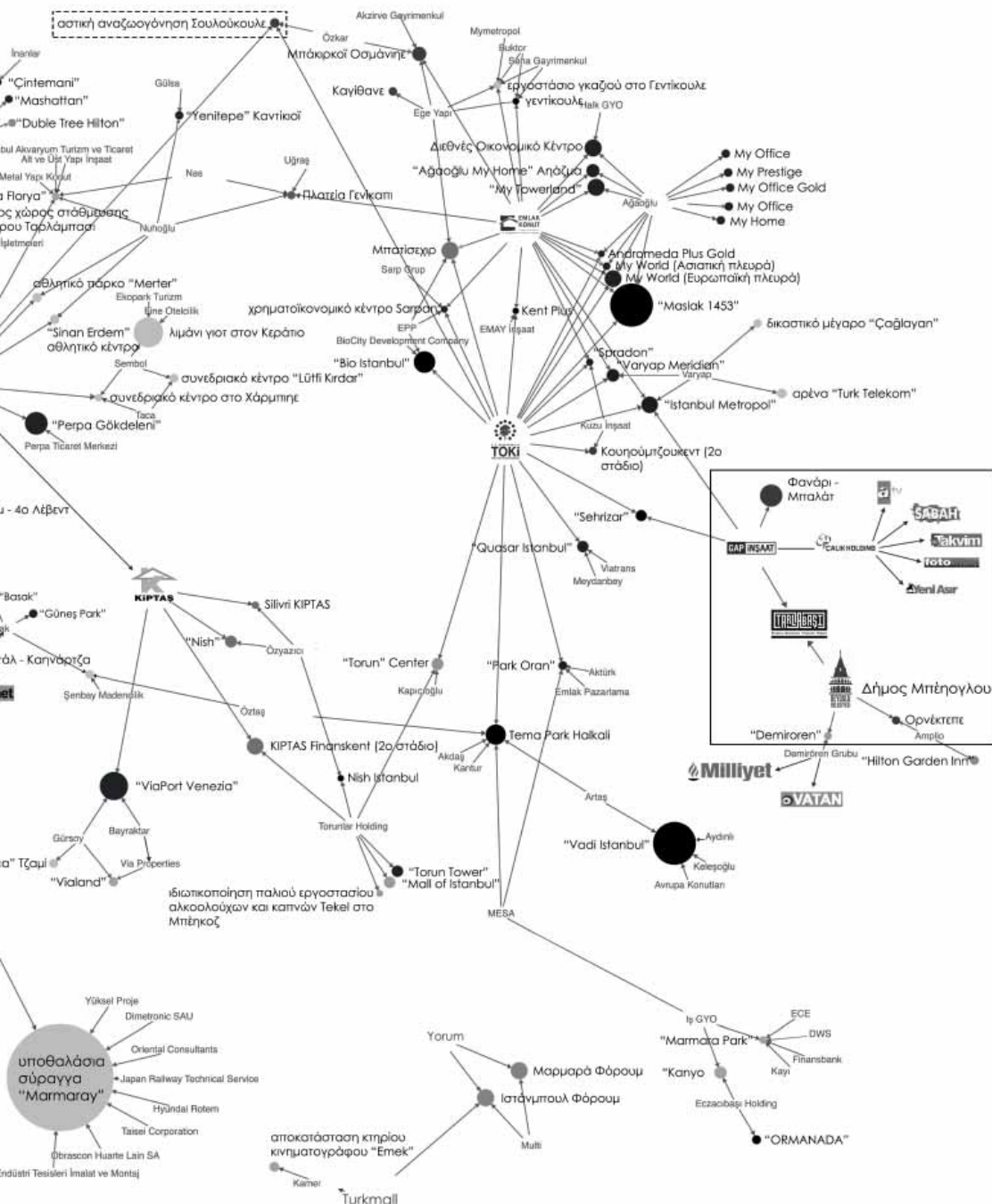
Επιπλέον, ο νόμος προβλέπει την κατασκευή μεγάλων συγκοινωνιακών και μεταφορικών έργων όπως αυτοκινητόδρομους, κόμβους, σήραγγες και γέφυρες. Τέτοια κρίνονται απαραίτητα για την μεταφορά τουριστών και επισκεπτών από τα αεροδρόμια στα ξενοδοχεία, στα τουριστικά αξιοθέατα και επιχειρηματικά κέντρα. Έτσι, η κατασκευή του μετρό και

21. “Ωστόσο, είναι μια εποχή που ακόμα θα κυκλοφορούν εκεί οι περιοδεύουσες ορχήστρες των σιγγάνων του Σουλούκουλε, στήνοντας συναυλίες στα καπηλειά της περιοχής δίπλα στα τείχη και στο θαλασσοπόταμο Κεράτιο” [Τσαβδάρουλου ό.α. στον Κοροβίνη, 2012] (Βλέπε παραγράφο 7.3 Η πρόβα τζενεράλε στο “τερατούργημα” Σουλούκουλε και Μέρος 3ο Ιστορίες από το ξεγεγυμένο Σουλούκουλε).

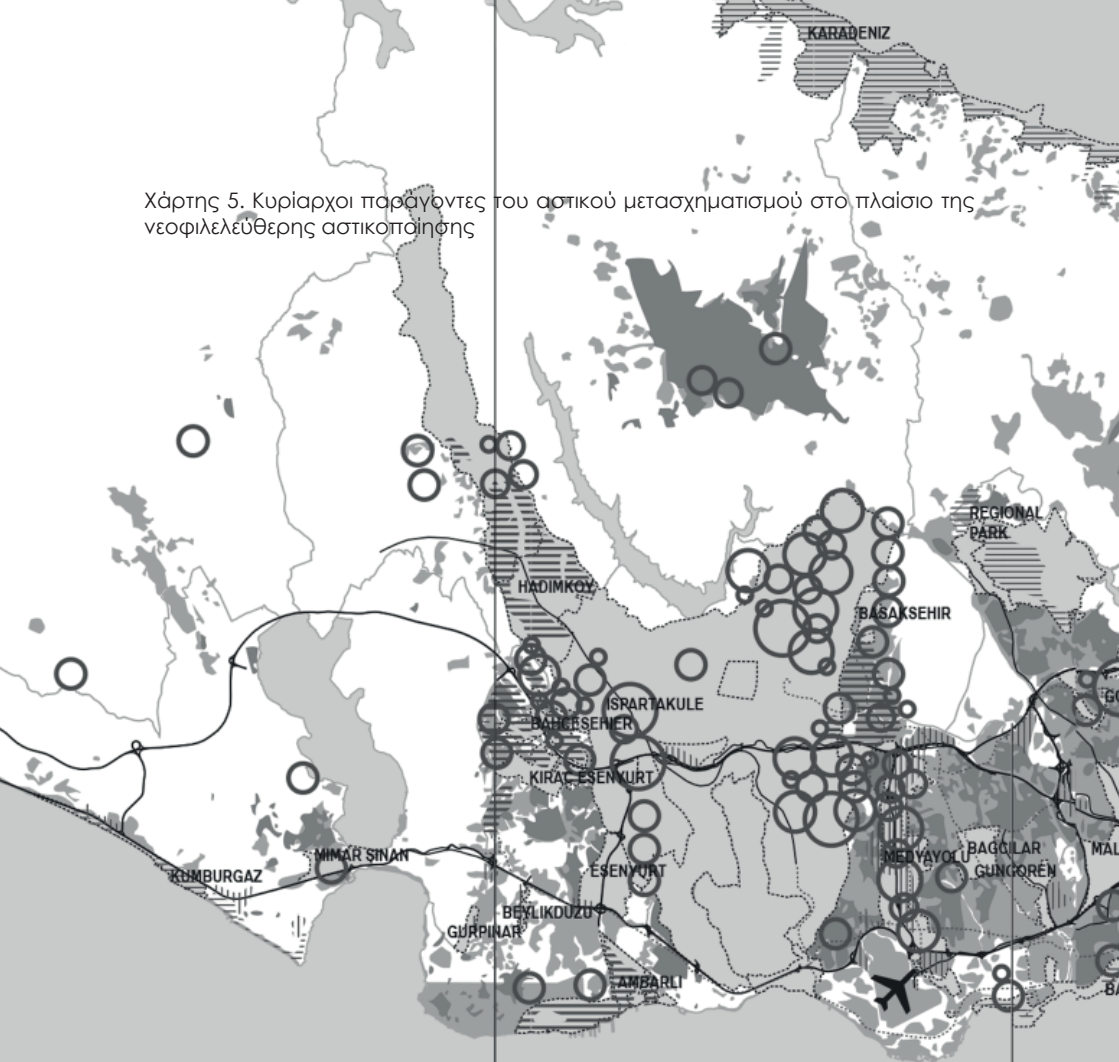
Χάρτες 3, 4. Σχέδιο αποτύπωσης των χρήσεων γης της Ισθμιάς μεταξύ των δεκαετιών '50 - '80 (πάνω) και '80 - '00 (κάτω)

Γράφημα 2. Συμπράξεις ιδιωτικών κατασκευαστικών εταιριών με κρατικούς μηχανισμούς και φορείς σε πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης και μετασχηματισμού

Χάρτης 5. Κυρίαρχοι παράγοντες του αστικού μετασχηματισμού στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης

■ σχεδιασμένες οικιστικές περιοχές

■ άτυπες οικιστικές περιοχές

— δημόσια συγκοινωνία

⋯ προβλεπόμενη δημόσια συγκοινωνία

○ προγράμματα μαζικής στέγασης και αστικής ανάπτυξης (T.O.K.I.)

• < 500 Στεγαστικές Μονάδες

● 500 - 1000 Στεγαστικές Μονάδες

○ 1000 - 1500 Στεγαστικές Μονάδες

○ > 1500 Στεγαστικές Μονάδες

▨ τουριστική ζώνη

▨ επιχειρηματική ζώνη

▨ βιομηχανική ζώνη

⋯ ειδικές περιοχές ανάπτυξης

RIVA TOURISM, CULTURE AND RECREATION TOWN

CENDERE

MEDYAYOLU

BUYUKDERE

KAGITHANE

HALIC OKMEYDANI

TEBETOPKAPI

HAREM HAYDARPASA
PRIMARY CENTER

DUDULLU ORGANIZED INDUSTRIAL AREA

KARTAL HIGH
LEVEL CENTER

MALTEPE DRAGOS CENTER

KARTAL HIGH
LEVEL CENTER

PENDIK SECONDARY CENTER

TUZLA SPECIALIZED CENTER

KAMIL ABDUS LAKE
REHABILITATION

AKIRKOY

της γέφυρας του Βοσπόρου θα μετατοπίσουν το κέντρο της πόλης. Ενώ μέχρι και τη δεκαετία του '80 το κέντρο των οικονομικών, τραπεζικών και ασφαλιστικών υπηρεσιών και αγορά αγοράς ακινήτων θα βρίσκεται στο λιμάνι του Εμίνονου, στο Μπέηογλου, κατά την Ενλίλ [2011: 11], σταδιακά μετατοπίζεται στον άξονα Ταξίμ - Σίσλι - Μετζιντιέκιοϊ. Βορειότερα, μέσω του αυτοκινητοδρόμου Μπουγιούκντερε - Μάσλακ αναπτύσσεται το επιχειρηματικό κέντρο της πόλης (Central Business District), όπως εγκαθίστανται εκεί τράπεζες, υποστηρικτικές υπηρεσίες και κεντρικά (πολυ-)εθνικών εταιριών.

Από τη δεκαετία του '90, στο παιχνίδι του ανταγωνισμού για τον μετασχηματισμό του αστικού χώρου εισέρχεται δυναμικά ο ιδιωτικός τομέας μέσω συμπράξεων με το δημόσιο. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 2 (μπροστά) στο παιχνίδι εισέρχονται, μεγάλες κατασκευαστικές εταιρίες συμφερόντων ιδιωτικών ομίλων, εκ των οποίων ορισμένοι είναι μηντιακοί. Σε άμεση συνεργασία με το μητροπολιτικό δήμο, τους περιφερειακούς και υποτελείς δήμους, καθώς και φορείς του δημοσίου όπως ο οργανισμός Τ.Ο.Κ.Ι.²² και το ταμείο χρηματοδότησης, συνδέονται με υλοποιημένα, τρέχοντα ή/και μελλοντικά (μεγκα-)πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης.

---

22. Βλέπε παράγραφο 6.4 ΤΟΚΙ: καταναγκαστικός αποκλεισμός ή εθελούσια απομόνωση

εικόνα 4. Το επιχειρηματικό κέντρο στο Σίσλι

εικόνα 5. Ιστάνμπουλ - "η πιο εμπνευσμένη πόλη στον κόσμο"

Παρακολουθώντας τη σκέψη του Σταυρίδη [2010: 16], ο χωρικός της μετασχηματισμός του κέντρου της Ιστάνμπουλ φαίνεται να περιγράφεται μέσα από μια διπολική σχέση μεταξύ τάξης και αταξίας. Θα μπορούσα να κατανοήσουμε τη σχέση αυτή αναφερόμενη στην ασφαλή κερδοσκοπία του επενδυτή ή την περιπλάνηση του τουρίστα, (ανά-)μεσα σε μια έκρυθμη κοινωνική συνάντηση και σύγκρουση.

Χωρικά η πόλη κατακερματίζεται σε θύλακες "εντοπισμένων τάξεων, οριοθετημένους σε αστικές επικράτειες ενώ ελέγχεται συνολικά ως διασπαρμένη αταξία". Οι θύλακες, "τόποι προσδιορισμένου ρυθμού λειτουργίας", κατακερματίζουν χωρικά την επικράτεια της πόλης "θέτοντάς τη σε μια καθημερινή ρύθμιση μέσω επεμβάσεων στους αστικούς ρυθμούς και αρρυθμίες της" [ό.π. 17-18]. Η τάξη βρίσκει στην έννοια του θύλακα [ό.π.], θύλακες κατανάλωσης προϊόντων και θεαμάτων, θύλακες οικονομικής και κρατικής εξουσίας, θύλακες περιθωριοποίησης και ποινικοποίησης της αστικής ένδειας.

Καθημερινά η μεγαλούπολη ελέγχεται ολοκληρωτικά ως τέτοια "διασπαρμένη αταξία" μέσα από ένα πυκνό δίκτυο δρόμων ταχείας κυκλοφορίας και δικτύων τηλεπικοινωνίας, ικανών να κατακερματίσουν τον αστικό χρόνο σε προγραμματισμένες "κανονικοποιητικές προβλεψιμότητες" [ό.π. 18]. Οι δρόμοι της, δίοδοι μεταφοράς πρώτων υλών, προϊόντων, τουριστών, αλλά και δυνάμεων καταστολής, την ενώνουν όταν την ίδια στιγμή τη διαχωρίζουν.

5.4 Η ψευδο-πολυπολιτισμικότητα του «νεοοθωμανισμού»

"Istanbul 2020 - Bridge Together". Με το σλόγκαν αυτό η ολυμπιακή επιτροπή της υποψηφιότητας της Ιστάνμπουλ θα διεκδικήσει απέναντι στο Τόκιο και τη Μαδρίτη τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2020. Ο Κιλίτς, υπουργός αθλητισμού της κυβέρνησης Ερντογάν την ημέρα της δημόσιας παρουσίασης της υποψηφιότητας, θα καλέσει το κόσμο "να συναντηθεί εκεί όπου συναντώνται οι πολιτισμοί, οι κουλτούρες και

οι θρησκείες" στην "πιο εμπνευσμένη πόλη του κόσμου²³". Εφορμώντας από τη φράση αυτή, θα προσπαθήσω να διακρίνω, τον τρόπο διαχείρισης του πλούσιου πολυπολιτισμικού παρελθόντος ως πηγή έμπνευσης όχι μόνο για μια διεθνούς εμβέλειας (μεγκα-)εκδήλωση, αλλά γενικότερα για την κατασκευή της εικόνας της πόλης.

Κατά τους Τσιγάρα και Κουρμαδά [2006: 138-140], η έννοια της πολυπολιτισμικότητας, στην περίπτωση της Ιστανμπούλ, αναφέρεται στην πανσπερμία εθνότητων της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μια πολυπολιτισμικότητα που ενώ θα χαθεί όταν οι ρωμέικες, αρμένικες και εβραϊκές εθνότητες, με την ίδρυση του τουρκικού κράτους και την άνοδο του τουρκικού εθνικισμού, θα εκδιωχθούν²⁴ στα μέσα του αιώνα, σήμερα, κατά τις Σόμερσαν και Κίρτζα-Σρόεντερ [2007: 96], θα καπηλευθεί στήνοντας και διαφημίζοντας μια πολιτικώς ορθή, αναγνωρίσιμη εικόνα - το μύθο μιας «κοσμοπολίτικης» Ιστανμπούλ.

Παράλληλα, οι κυρίαρχες τάξεις, θα αντιμετωπίσουν διαφορετικά, την ιστορία και τον πολιτισμό εθνότητων που δεν συμβαδίζουν με το κυρίαρχο ρεύμα, που δεν συνάδουν με την εικόνα της πόλης που προβάλλεται διεθνώς. Εθνότητες όπως είναι για παράδειγμα αυτή των Κούρδων, των Ρομά, και άλλων που θα καταφθάνουν από τα μέσα του αιώνα στην Ιστανμπούλ από την Τουρκική ενδοχώρα.

Οι «μετριοπαθείς» ισλαμικές αρχές της Ιστανμπούλ, στην πορεία ανάδειξης

23. Το 2010 η Ιστανμπούλ θα λάβει τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης με το σλόγκαν "της πιο εμπνευσμένης (inspiring) πόλης του κόσμου". Σκοπός του πρότζεκτ, όπως θα δηλώσει ο πρόεδρος του οργανισμού "Istanbul - 2010" Εκίμπ Αβντάγκι, είναι να συστηθεί η πόλη και να προωθηθεί η εκ νέου ανακάλυψή της από τον κόσμο.

24. Σεπτεμβριανά, 1995: πογκρόμ κατά κατοίκων της Ρωμείκης, Αρμένικης και Εβραϊκής κοινότητας.

Γράφημα 3. Εμπορικό Skyline της Ιστανμπούλ

της πόλης σε παγκόσμιο κέντρο θα οραματιστούν, όπως περιγράφουν οι ίδιες [2007: 96,97], μια αναβίωση ενός «νεο-οθωμανικού» παρελθόντος κι ενός «νεο-ισλαμικού» ήθους. Το ήθος αυτό περιγράφεται για παράδειγμα στους συνεχείς περιορισμούς και εντέλει απαγόρευση της πώλησης και κατανάλωσης αλκοόλ δημοσίως το βράδυ. Το παρελθόν, από την άλλη μεριά, αντικατοπτρίζεται στην επιβολή ενός «νεοοθωμανικού» στυλ στη μορφή τοπικών εκδηλώσεων της καθημερινής ζωής, προϊόντων, αστικών χώρων και κτισμάτων.

Ο ανθρωπολόγος Ντελγκάντο [ό.α. στην Μαμουλάκη, 2006: 181-185] στη διάλεξη που είχε δώσει στην Αρχιτεκτονική σχολή της Βαλένθια το 2000, με τίτλο «Μνήμη και τόπος, ο δημόσιος χώρος ως σημασιολογική κρίση», επιχειρεί μια θεώρηση κοινωνικοπολιτικής διάστασης για την διαχείριση της μνήμης στις κυρίαρχες αστικές πολιτικές της Βαρκελώνης: ένα παράδειγμα πόλης που ενώ γεωγραφικά είναι μακριά, έχει κοινά στοιχεία με την Ιστάνμπολ όσο αφορά στις αστικές πολιτικές που θα ακολουθηθούν.

Στο τρίτο μέρος της διάλεξης με τίτλο «Η γέννηση ενός έθνους», “διαχειρίζεται το ζήτημα της μνήμης για να την ορίσει σε σχέση με τον τόπο και την ταυτότητα που δυνάμει αποδίδεται σ’ αυτόν”. Υποστηρίζει ότι οι κυρίαρχες πολιτικές συγκρότησης της ταυτότητας του τόπου και των ανθρώπων του συχνά βασίζονται σε μια “ψευδο-μνήμη συνοχής”. Η κυρίαρχη μνήμη δεν αναγνωρίζει τις ζώσες αστικές μνήμες, παρά προβάλλει επιλεκτικά “διαθέσιμες εικόνες του παρελθόντος που ταιριάζουν καλύτερα με τα πρακτικά οικονομικά συμφέροντα του παρόντος”. “Αυτή η επιλεκτική διαδικασία μνήμης”, γράφει η Μαμουλάκη [ό.π.], “έχει ως απώτερο στόχο την παραγωγή μιας ομοιογενούς κοινής ταυτότητας μέσα από την κατάπιξη κάθε διαφορετικής ή άχρηστης μνήμης”. κάθε ίχνους που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τα επενδυτικά κριτήρια των ισλαμικών πολιτικών δυνάμεων.

Οι κυρίαρχες τάξεις, λοιπόν, ιδιοποιούνται το συμβολικό κεφάλαιο της Ιστάνμπολ κατασκευάζοντας μια πλαστή συλλογική μνήμη, μια πλαστή συλλογική εικόνα, μέσα από την επιλεκτική προβολή (και αποσιωπή) των ίχνων εκείνων του παρελθόντος που (δεν) ταιριάζουν στον κυρίαρχο μύθο. Είναι μέσα στο πλαίσιο ομογενοποίησης που θέτει το παγκόσμιο παιχνίδι ανταγωνισμού όπου τα ίχνη αυτά θα χρησιμοποιηθούν ως εφελτήριο στην κατεύθυνση ανάδειξης της πόλης σε παγκόσμιο τουριστικό, πολιτιστικό και επιχειρηματικό κέντρο μέσα από αμφιλεγόμενες αστικές πολιτικές.

Γράφημα 4. Πράσινοι, ανοιχτοί ελεύθεροι χώροι ανά κάτοικο

5.4.1. Το πρότζεκτ ανάπλασης του Τάξιμ

Η επιτομή της αντιφατικής αυτής νεοσθωμανικής αρχιτεκτονικής δεν είναι άλλη από το πρότζεκτ ανάπλασης της πλατείας Τάξιμ και του πάρκου Γκεζί, ένα πρότζεκτ που πυροδότησε την εξέγερση το καλοκαίρι του 2013 και την «κομμούνια του Γκεζί»²⁵. Η ιστορία του τόπου αυτού έχει εγχαραχτεί στο συλλογικό υποσυνείδητο των Ιστανμπουλιτών-ισσών.

25. Για την χωρική ανάλυση του κοινού χώρου της εξέγερσης του πάρκου Γκεζί το Μάη - Ιούνη του 2013 βλέπε Τσαβδάρογλου Χ. [2014], Ιστανμπούλ, η πιο όμορφη πόλη, Θεσσαλονίκη: urban anarchy.

δίπλα Γράφημα 5. Τρισδιάστατη αναπαράσταση του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί

Η πλατεία και το πάρκο χωροθετείται σε μια εξαιρετικά σημαντική γεωγραφική, πολιτική και πολιτισμική τοποθεσία της Ιστανμπούλ, εκεί όπου τελειώνει η κοσμοπολίτικη περιοχή του Μπέηογλου και του πεζοδρόμου Ιστικλάλ. Πιάνοντας το νήμα της ιστορίας στη οθωμανική αυτοκρατορία, το 1806 ο αρμένιος αρχιτέκτονας Κρίκορ Μπαλιάν θα σχεδιάσει για τον σουλτάνο Σελίμ τον τρίτο τον εμβληματικό στρατώνα «Halil Pasha Artillery Barracks». Μια εντυπωσιακή σύνθεση της ύστερης

Εικόνα 6. Η σφαγή της Πρωτομαγιάς του 1977

Εικόνα 7. Η είσοδος του στρατώνα Halil Pasha στις αρχές 19ου αιώνα

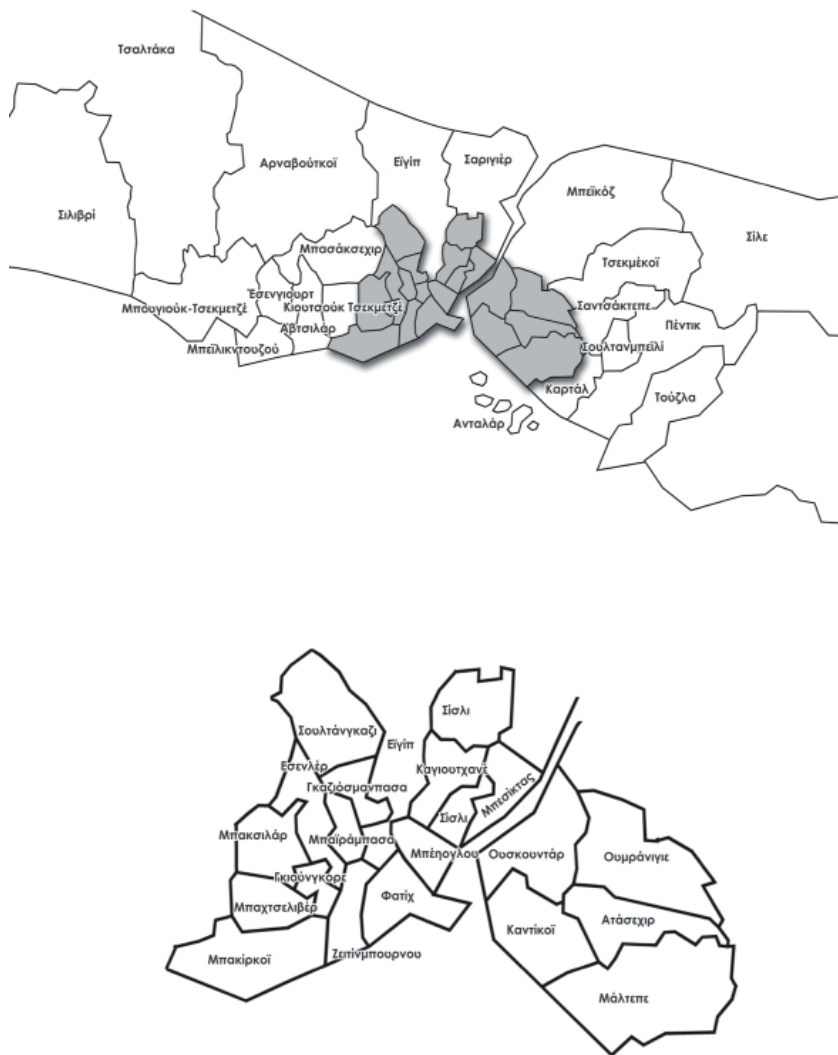

Γράφημα 6. Φωτορεαλιστική απεικόνιση της αναπλασμένης πλατείας Τάξιμ και του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί

οθωμανικής αρχιτεκτονικής όπου συνδυάζονται στοιχεία ινδικής και ρωσικής τεχνοτροπίας στα χαρακτηριστικότερα σημεία των εισόδων του κτίσματος. Οι στρατώνες θα καταστραφούν ολοσχερώς το 1909 από ισλαμιστές παρακρατικούς που αντιπήθονταν στο νέο καθεστώς των Νεότουρκων. Ο αίθριος χώρος του στρατώνα θα χρησιμοποιηθεί από την εποχή των στρατώνων για ποικίλες δραστηριότητες, όπως ακροβατικές επιδείξεις, ιπποδρομίες καθώς και διαμονή Ελλήνων προσκυνητών, για να μετατραπεί στο πρώτο γήπεδο ποδοσφαίρου της Τουρκίας και εν τέλει στο πάρκο Γκεζί από τον προσκεκλημένο του Κεμάλ Ατατούρκ Γάλλο πολεοδόμο Ανρί Προύστ. Κι ενώ ο Προύστ θα σχεδιάσει ένα ανοιχτό πράσινο χώρο 300 στρεμμάτων, το λεγόμενο «Δάσος της Βουλώνης», το σχέδιο θα καταπατηθεί κατά την δεκαετία του '80 και της ραγδαίας εμπορευματοποίησης του αστικού χώρου και οικοδόμησης πολυκατοικιών και ξενοδοχείων. Σήμερα το πάρκο έχει περιοριστεί στα 40 στρέμματα και αποτελεί το μοναδικό πράσινο χώρο στο πυκνοδομημένο Μπέηογλου, χαρακτηριστικό σημείο συνάντησης.

Πολύ περισσότερο μαζί με την πλατεία Τάξιμ θα αποτελούν ίσως τον πιο πολιτικά ευαίσθητο τόπο της πόλης. Το 1977 εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλωτές θα συγκεντρωθούν στην πλατεία όπως συνηθίζεται για να γιορτάσουν την εργατική Πρωτομαγιά. Το απόγευμα απέναντι στο συγκεντρωμένο πλήθος ακροδεξιόι παρακρατικοί θα ανοίξουν πυρ από τις ταράτσες των γύρω πολυκατοικιών σκοτώνοντας 34 διαδηλωτές.

Γι αυτόν το τόπο, λοιπόν τα σχέδια του Ερντογάν και του δημάρχου Τοπιμπάς είναι η μετατροπή του πάρκου σε εμπορικό και ψυχαγωγικό κέντρο με τον όνομα «Τοπιτζού Κίςλασί» (Στρατώνας Πυροβολικού). Το πρότζεκτ περιφράσσει και καταστρέφει το πάρκο όπως προτείνει την κατασκευή μιας φτηνής *bric-à-brac* ρέπλικας, απομίμηση του κατεδαφισμένου οθωμανικού στρατώνα. Προβλέπει χρήσεις εμπορικές και ψυχαγωγικές με καταστήματα, εστιατόρια, μπαρ, κινηματογράφους και έναν αρκετά ευέλικτο πλην συρρικνωμένο αίθριο χώρο για πατινάζ το χειμώνα και πισίνα το καλοκαίρι. Όσο αφορά την πλατεία, προβλέπει την πλήρη πεζοδρόμησή της με την υπογειοποίηση των περιμετρικών δρόμων και την απομάκρυνση του σταθμού αστικών λεωφορείων και πολύ περισσότερο την απαγόρευση των πολιτικών εκδηλώσεων και συλλαλητηρίων. Το πρότζεκτ, συνοπτικά, μετατρέπει την πλατεία σε μια φτηνή απομίμηση των «ρομαντικών» πλατειών των δυτικών μητροπόλεων, πλήρως εμπορευματοποιημένο και απολιτικοποιημένο, κέντρο - σύμβολο της παγκοσμιοποιημένης Ιστανμπούλ.

Χάρτης 6. Δήμοι της μητροπολιτικής Ιστανμπούλ

5.5 Στρατηγικό Σχέδιο μητροπολιτικής Ιστανμπούλ

Το Στρατηγικό Σχέδιο της Ιστανμπούλ²⁶ [The Istanbul Master Plan summary - I.M.P.] εκπονείται και δημοσιεύεται το 2007 από το κέντρο αστικών και πολεοδομικού σχεδιασμού του μητροπολιτικού δήμου (Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi). Το Σχέδιο αφορά τις περιοχές της Μητροπολιτικής Ιστανμπούλ έχοντας ως όρια τους δήμους Σιλιβρί και Τσαλτάκα στη δυτική πλευρά, και τους Σίλε, Πέντικ και Τούζλα στην ανατολική (Χάρτης 6).

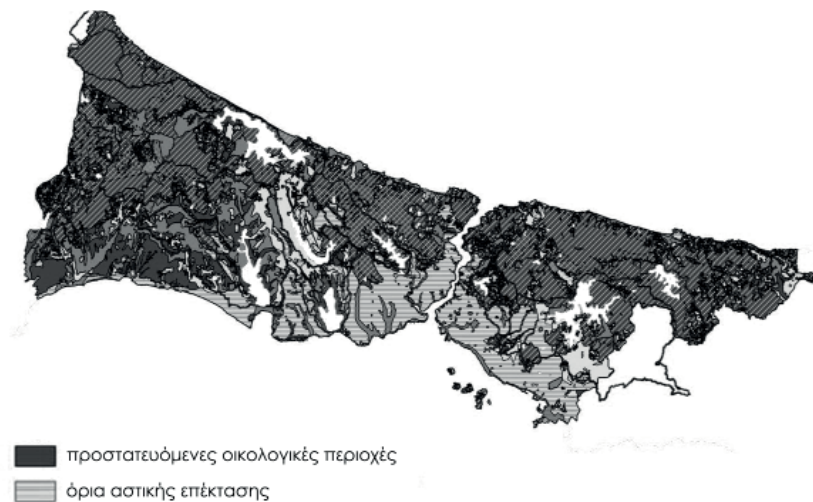
Φορέας υλοποίησης του είναι η μητροπολιτική επιτροπή (municipal committee). Η επιτροπή αποτελείται από δέκα μέλη. Πέντε εκλεγμένα μέσα και από το μητροπολιτικό συμβούλιο και τους πέντε επιλεγμένους από τον δήμαρχο επικεφαλής των τμημάτων του δήμου. Αυτή αξιολογεί το Σχέδιο, συντάσσει τον προϋπολογισμό του και το παρουσιάζει στο δημοτικό συμβούλιο προς ψήφιση. Τέλος, αυτή είναι που παίρνει τις αποφάσεις εφαρμογής τους μέσω ελέγχων, απαλλοτριώσεων και προστίμων.

Το όραμα του μητροπολιτικού δήμου, όπως διατυπώνεται στο δημοσιευμένο φυλλάδιο του Σχεδίου [Istanbul Strategic Plan 2010-2014 - I.S.P.: 9], είναι να καταστήσει την πόλη “πρόσωπο της Τουρκίας στο έξω κόσμο”· ένα κόσμο όπου η Ιστανμπούλ θα διεκδικήσει τη θέση που της αξίζει ανάμεσα στις παγκόσμιες μητροπόλεις, ενδυναμώνοντας με τις αξίες της “διαφάνειας” των διαδικασιών, της “αποδοτικότητας” των πρακτικών, της “ευθύνης” του προσωπικού και της “συμμετοχής” των πολιτών “την αυθεντική της ταυτότητα:” “μια πόλη βιώσιμη, με υψηλή ποιότητα ζωής, σημείο συνάντησης των πολιτισμών”.

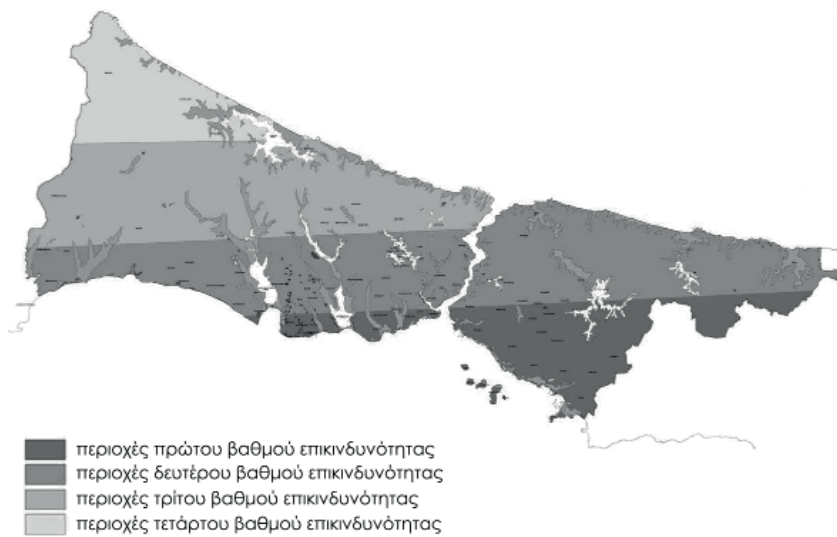
Το Σχέδιο αρθρώνεται σε έξι κυρίαρχες κατευθύνσεις [ό.π.: 12] πλαισιωμένες από τη ρητορική περί βιώσιμων πόλεων. Μια ρητορική που εντοπίζεται συχνά στις συζητήσεις που συνδέονται με τον στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αυτός σχηματίζεται στο τρίπτυχο της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, της περιβαλλοντικής ισορροπίας και της κοινωνικής συνοχής· στόχο που σχεδόν όλες οι κυβερνήσεις του κόσμου έχουν δεσμευτεί να προωθήσουν από το 1992 στη Συνάντηση Κορυφής στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Οι κατευθύνσεις μέσα στο πλαίσιο του τριπτύχου αυτού αφορούν τη διαχείριση:

1. της αστικής ανάπτυξης μέσω της “δημιουργίας μιας ζωντανής πόλης”,

26. Το 2004 αναθεωρείται το Στρατηγικό Σχέδιο του 1980 και το 2009 ψηφίζεται το αναθεωρημένο, ισχύον μέχρι σήμερα.

Χάρτης 7. Προστατευόμενες οικολογικές περιοχές

Χάρτης 8. Περιοχές με επικινδυνότητα στο σεισμό

2. των μεταφορών και επικοινωνιών μέσω της “παροχής οικονομικών, γρήγορων και ασφαλών μεταφορικών και συγκοινωνιακών μέσων”,
3. της κοινωνικής συνοχής μέσω της “ανάπτυξης και επέκτασης των υποστηρικτικών κοινωνικών δομών και μηχανισμών”,
4. του περιβάλλοντος μέσω της “προστασίας των φυσικών πόρων και τη δημιουργία βιώσιμου αστικού χώρου”,
5. της πολιτισμικής κληρονομιάς μέσω της “συμβολής στην προστασία και προώθηση της και στη ενίσχυση της πολιτισμικής ζωής” και
6. των φυσικών καταστροφών μέσω “της ανάπτυξης προγραμμάτων δράσης και βελτίωσης την θωράκισης απέναντι σε έκτακτες ανάγκες”.

Ξεκινώντας από το σκέλος της ανάπτυξης της ανταγωνιστικής οικονομίας, το Σχέδιο [Ι.Μ.Π.: 97-99] επιδιώκει “την προσαρμογή και τον προσανατο-

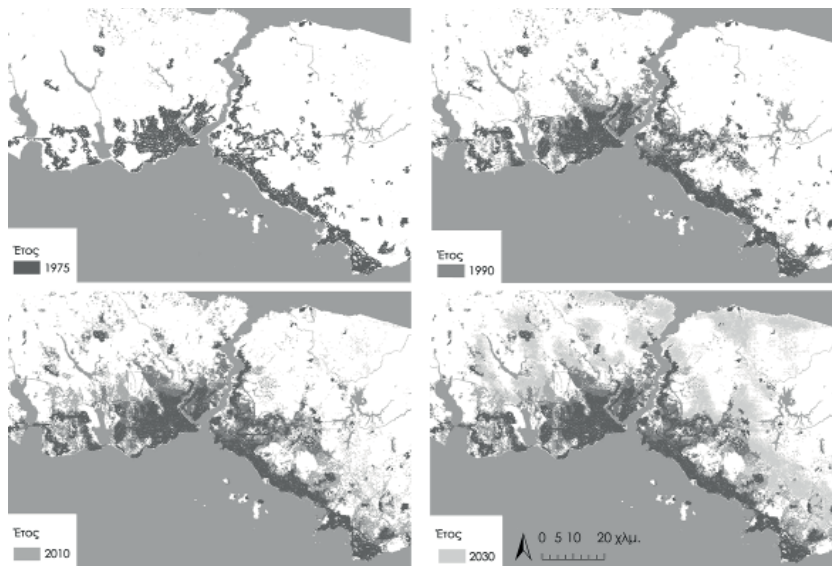
Χάρτης 9. Αστική ανάπτυξη υποπεριοχών

λισμό της πόλης στις δυναμικές του παγκόσμιου σκηνικού" μέσα από "τη βιώσιμη ανάπτυξη της, όπως αυτή συμπεριλαμβάνει της κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές διαστάσεις". Στο πλαίσιο αυτό, προωθείται "η ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και συναλλαγών της με άλλες μητροπόλεις και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας με σκοπό την εγκαθίδρυσή της ως παγκόσμιο κέντρο". Επιπλέον, οι στρατηγικές στοχεύουν να καταστήσουν την πόλη σε περιφερειακό επίπεδο "κέντρο αποφάσεων και μηχανισμών, αναπτύσσοντας οικονομίες υπηρεσιών, πληροφοριών και επικοινωνιών, αποκεντρώνοντας ταυτόχρονα τις βιομηχανικές δραστηριότητες στη ευρύτερη περιοχή του Μαρμαρά". Τέλος, κρίνεται σημαντική η απόκτηση του στάτους του Παγκόσμιο Πολιτισμικό Κέντρο" μέσα από την προστασία των ιστορικών, πολιτισμικών και φυσικών στοιχείων της πόλης", "την προστασία της ταυτότητας, του τοπίου και της σιλουέτας του Βοσπόρου και της ιστορικής Χερσονήσου".

Συνεχίζοντας στο σκέλος της περιβαλλοντικής ισορροπίας, το Σχέδιο κατευθύνεται στην "προστασία της οικολογικής ισορροπίας της πόλης (Χάρτης 7) και την επίτευξη μιας ασφαλούς αντισεισμικής θωράκισης απέναντι στο σεισμό²⁷ (Χάρτης 8), ανάπτυξη" κυρίως μέσα από την "αποθάρρυνση της αστικής επέκτασης σε προστατευόμενες περιοχές", "την προστασία των δεξαμενών νερού" και την "πολεοδομική εκκαθάριση αστικοποιημένων τμημάτων σε τέτοιες περιοχές". Κρυμμένη εντοπίζεται στην πτυχή αυτή [ό.π.: 104-106], η πρακτική εξευγενισμού του αστικού χώρου. Στοχεύοντας στην "ευαίσθητη ανάπτυξη περιοχών περιβαλλοντικής, ιστορικής, και πολιτισμικής σημασίας" προωθούνται πρακτικές "αναζωογόνησης πυκνοκατοικημένων άτυπων οικισμών κοντά σε δεξαμενές νερού, ρέματα και δασικές εκτάσεις, στις όχθες του Βοσπόρου, στην ιστορική χερσόνησο και στα Πριγκιπωνήσια" και πρακτικές "ανάπλασης και βελτίωσης της ελκυστικότητας κεντρικών περιοχών". Για τη "δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος ως προς τις φυσικές καταστροφές και ειδικότερα το σεισμό" επιδιώκεται, όπως ρητά διατυπώνεται, "η αναζωογόνηση επικίνδυνων και επισφαλών αστικών περιοχών" και "οικισμών σε γεωλογικά επικίνδυνες περιοχές".

Καταλήγοντας στην κοινωνική συνοχή το Σχέδιο, διατυπώνει τον στόχο της "βελτίωσης της ποιότητας ζωής της πόλης" μέσα από "την ισορροπημένη κατανομή και βελτίωση των κοινωνικών και πολιτισμικών παροχών", "την κατασκευή αθλητικών, πολιτιστικών, εκθεσιακών και ψυχαγωγικών κέντρων", "τη βελτίωση της ποιότητας και την υιοθέτηση διαφορετικών μεταφορικών μέσων" και τέλος "τον μετασχηματισμό

27. Βλέπε παράγραφο 6.3 Απ' τα γκετζέκοντου στα βάρους των Αναντολού.

Χάρτης 10. Εξέλιξη της αστικής διάχυσης (1975-2030)

των αχαρτογράφητων και υποβαθμισμένων οικισμών αναπτύσσοντας μακροπρόθεσμες οικονομικές επιλογές για τους κατοίκους”.

Συνοπτικά στο Σχέδιο γίνεται μια υποτυπώδης προσπάθεια οριοθέτησης της αστικής επέκτασης και της προστασίας των προστατευόμενων (βόρειων) οικολογικών περιοχών. Πρόκειται για δασικές εκτάσεις, δεξαμενές και ροές νερού άμεσα απειλούμενων από την αστική διάχυση²⁸ (Χάρτης 10). Μια διάχυση που επιδιώκεται να αναχαιπιστεί μέσα από την υιοθέτηση ενός μοντέλου πολυκεντρικής δομής με επίκεντρο τη θάλασσα

28. Η Ιστανμπούλ διαφέρει από άλλες μητροπόλεις διότι η έκτασή της περιορίζεται μεταξύ της Μαύρης θάλασσας και της θάλασσας του Μαρμαρά. Πρόκειται για μια έκταση με μέγιστο μήκος χλμ. Για πολλούς αιώνες μέχρι την κατασκευή της πρώτης γέφυρας του Βοσπόρου η έκταση αναφοράς της πόλης θα επηρεάζει λιγότερο από το 1/3 του μήκους. Τα υπόλοιπα 2/3 θα αποτελούν φυσικές εκτάσεις. Σήμερα με τις δυο γέφυρες και τους αυτοκινητοδρόμους η αστική ανάπτυξη έχει καταναλώσει το 2/4 αφήνοντας μόνο το 1/3. Το εναπομείναν κομμάτι θα εξαφανιστεί με την κατασκευή της τρίτης γέφυρας και τους αυτοκινητοδρόμους [Τσαβδάρογλου ό.α. στον Azem, 2011].

του Μαρμαρά και αρθρωμένο πάνω στις γειτονικές δορυφορικές βιομηχανοποιημένες πόλεις.

Ωστόσο, στην πράξη το Σχέδιο παρακάμπτεται στο σκέλος που αφορά την περιβαλλοντική προστασία. Όπως περιγράφει ο Τσαβδάρου [2014: 83], η Ιστανμπούλ την τελευταία δεκαετία ζώντας το λεγόμενο «building boom» μετατρέπεται σ' ένα τοπίο ικριωμάτων και γερανών· αυτοκινητόδρομοι στρώνονται, γέφυρες στήνονται και υποθαλάσσιες σήραγγες σκάβονται, αεροδρόμια και μαρίνες χτίζονται, γιγαντιαίες πλατείες, εμπορικά κέντρα και ουρανοξύστες ξεφυτρώνουν στις κορυφές των λόφων και στις όχθες τις θάλασσας, πολυτελείς οικισμοί και εργατικές πολυκατοικίες περιφράσσονται. Πρόκειται για “ένα εργοτάξιο που καταπίνει τα δάση, τις λίμνες και τα ποτάμια” που βρίσκονται στα δυσδιάκριτα πλέον βόρεια όριά της.

Το πιο πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η έναρξη των εργασιών για την κατασκευή της 3ης γέφυρας του Βοσπόρου, της λεγόμενης Γιαβούζ Σελίμ²⁹ προς τιμήν του 9ου σουλτάνου της αυτοκρατορίας, και των νέων κλειστών αυτοκινητοδρόμων μήκους 260 χλμ. Μια γέφυρα που μαζί με τον 3ο αερολιμένα³⁰ θέτουν τις βάσεις για την περαιτέρω διάχυση της πόλης στις περιοχές Αρναβούτκιόϊ και Μπέικοζ στις όχθες της Μαύρης θάλασσας με τα δυστοπικά σχέδια ίδρυσης της λεγόμενης «Νέας Ιστανμπούλ Vol. 1 και 2» [ό.π.: 84]. Εκείνο που φαίνεται ότι θα επιταχύνει την τάση αυτή είναι η κατασκευή του 3ου αερολιμένα που εικάζεται ότι θα είναι του μεγαλύτερου στον κόσμο με δυνατότητες εξυπηρέτησης 150 εκατομμυρίων επιβατών.

Εκεί όπου το Σχέδιο [I.M.P.: 100,101] φαίνεται να υλοποιείται κατά γράμμα είναι στην πτυχή της ανταγωνιστικής οικονομίας και στις αστικές πολιτι-

29. Το όνομα της γέφυρας είναι ενδεικτικό παράδειγμα της τάσης αναβίωσης ενός νεοοθωμανισμού. Ο Γιαβούζ Σελίμ (1512-1520) επιλέγεται όντας σουλτάνος και πατέρας του Σουλεϊμάν του «Μεγαλοπρεπούς». Επέκτεινε τα σύνορα τριπλασιάζοντας την έκταση της Αυτοκρατορίας ενσωματώνοντας τον Αραβικό Κόσμο. Οι Οθωμανοί γίνονται η κυρίαρχη δύναμη στην περιοχή και στον Ισλαμικό κόσμο. Ο Σελίμ θα είναι ο πρώτος Οθωμανός σουλτάνος που λαμβάνει το τίτλο του Χαλίφη του Ισλάμ [Wikipedia: Selim I].

30. Μέτρο σύγκρισης είναι ο αερολιμένας της Ατλάντα στη Ηνωμένες Πολιτείες όπου με 94 εκατομμύρια επιβάτες το 2013 είναι ο μεγαλύτερος σε κίνηση επιβατικός αερολιμένας. Στην Ευρώπη θα είναι το Χίθροου του Λονδίνου με 72 εκατομμύρια και στην προ κρίσης Ελλάδα ο Ελ. Βενιζέλος θα φτάσει τα 16 εκατομμύρια επιβάτες [Wikipedia: List of the busiest airports in Europe, World's busiest airports by passenger traffic].

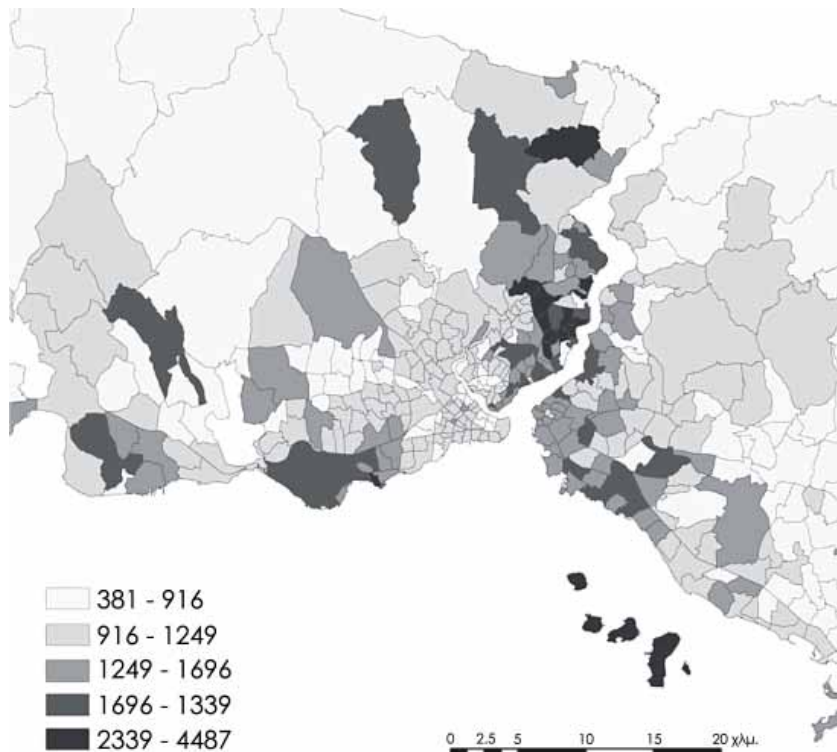
κές που κινητοποιούν το αστικό χώρο ως νέο τομέα συσσώρευσης κεφαλαίου. Σύμφωνα με το ίδιο “η ανάδειξη της πόλης σε διεθνές κέντρο χρηματοοικονομικό, κέντρο επενδυτών, τουριστών και επισκεπτών” βασίζεται πρωτίστως στην “κατασκευή, μέσω συμπράξεων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα”, πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης. Μεταξύ άλλων επιδιώκει την προώθηση και υλοποίηση “πρότζεκτ στεγαστικών και γραφειακών υποδομών”, “πρότζεκτ δικτύων μεταφοράς και επικοινωνίας με άλλες πόλεις”, “πρότζεκτ αναβάθμισης της ποιότητας και ελκυστικότητας, της προστασίας των ιστορικών και πολιτισμικών στοιχείων του αστικού χώρου”.

Όπως σημειώνουν οι Τσαντάν και Κολούογλου [2008: 14, ό.α. στους Bourdieu και Wacquant, 2006], η γλώσσα του Στρατηγικού Σχεδίου είναι μια γλώσσα νεοφιλελεύθερη καθώς στοχεύει στην (συν-)κίνηση μιας μεγάλης μερίδας Ιστανμπολιτών για (συν-)εργασία στην υλοποίηση του οράματος για την πόλη. Στην πλαίσιο της πλήρους εμπορευματοποίησης του αστικού χώρου και των περιφράξεων που επιζητά η νεοφιλελευθεροποιημένη οικονομία, μέλλει να δείξω πως εφαρμόζεται το Σχέδιο, μακριά από τη “διατήρηση και στήριξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης, συνοχής και δικαιοσύνης” [I.M.P., 2007: 103]. Άραγε, αν για τον Αντανάλι η «αποστολή» των ειδικών του χώρου δεν είναι παρά η “συλλογή ευφάνταστων εννοιών και λέξεων - κλειδιών μέσα από τη στείρα αντιγραφή άλλων Σχεδίων” τότε στην πράξη ποια είναι η αποστολή, αυτή την φορά, των αρχιτεκτόνων αλλά και των μπάτσων;

5.6 Απ' την κοινωνική πόλωση στον (κατα-)αναγκαστικό εκτοπισμό

Μέχρι και το 1970 τον μετασχηματισμό της πόλης θα επηρεάζουν τα φυσικά όρια των δασών, των λιμνών και της θάλασσας. Αυτά θα αποτελούν, όπως σημειώνει η Ενλίλ [2011: 10] τη βάση της οικονομικής ζωής και του πολιτισμικού περιβάλλοντος της Ιστανμπούλ. Τα φυσικά αυτά όρια θα αμφισβητηθούν και θα ξεπεραστούν για πρώτη φορά το 1973 με την κατασκευή της 1ης γέφυρας του Βοσπόρου και του αυτοκινητοδρόμου E-5 (D-100) (βλέπε χάρτες 3, 4), ένα έργο που επιχειρώντας να ενώσει τα δύο άκρα της πόλης, θα διαχωρίζει σε δύο διακριτές ζώνες μέχρι και το 1980 τις πλούσιες κατοικίες στις ακτές του Βοσπόρου και της θάλασσας του Μαρμαρά από τις φτωχογειτονίες των αχανών εκτάσεων των αχαρτογράφητων και άτυπων οικισμών³¹ γύρω από τα εργοστάσια

31. Βλέπε κεφάλαιο 6. *Κοιτώντας πίσω απ' τη βιτρίνα.*

Χάρτης 11. Κοινωνικοχωρική δομή με βάση το μηνιαίο εισόδημα σε τούρκικες λίρες

[ό.π.: 18]. Αυτή η διακριτή κοινωνικο-χωρική γεωγραφία της Ιστανμπούλ, κατά την Ενλίλ [ό.π.], θα αλλάξει ριζικά τις επόμενες δεκαετίες.

Στο πλαίσιο διαμόρφωσης του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και ανοίγματος της Τουρκικής οικονομίας στον διεθνή ανταγωνισμό, όπως υπογραμμίζει ο Κεϊντέρ [ό.π.], η ραγδαία υπηρεσιοποίηση και τουριστικοποίηση του συστήματος παραγωγής της Ιστανμπούλ θα είναι προϊόν μαζικής κίνησης και συγκέντρωσης ροών κεφαλαίου, εμπορευμάτων και εικόνων και θα έχει τεράστιο αντίκτυπο στο μετασχηματισμό της κοινωνικο-χωρικής γεωγραφίας της πόλης. Πρόκει-

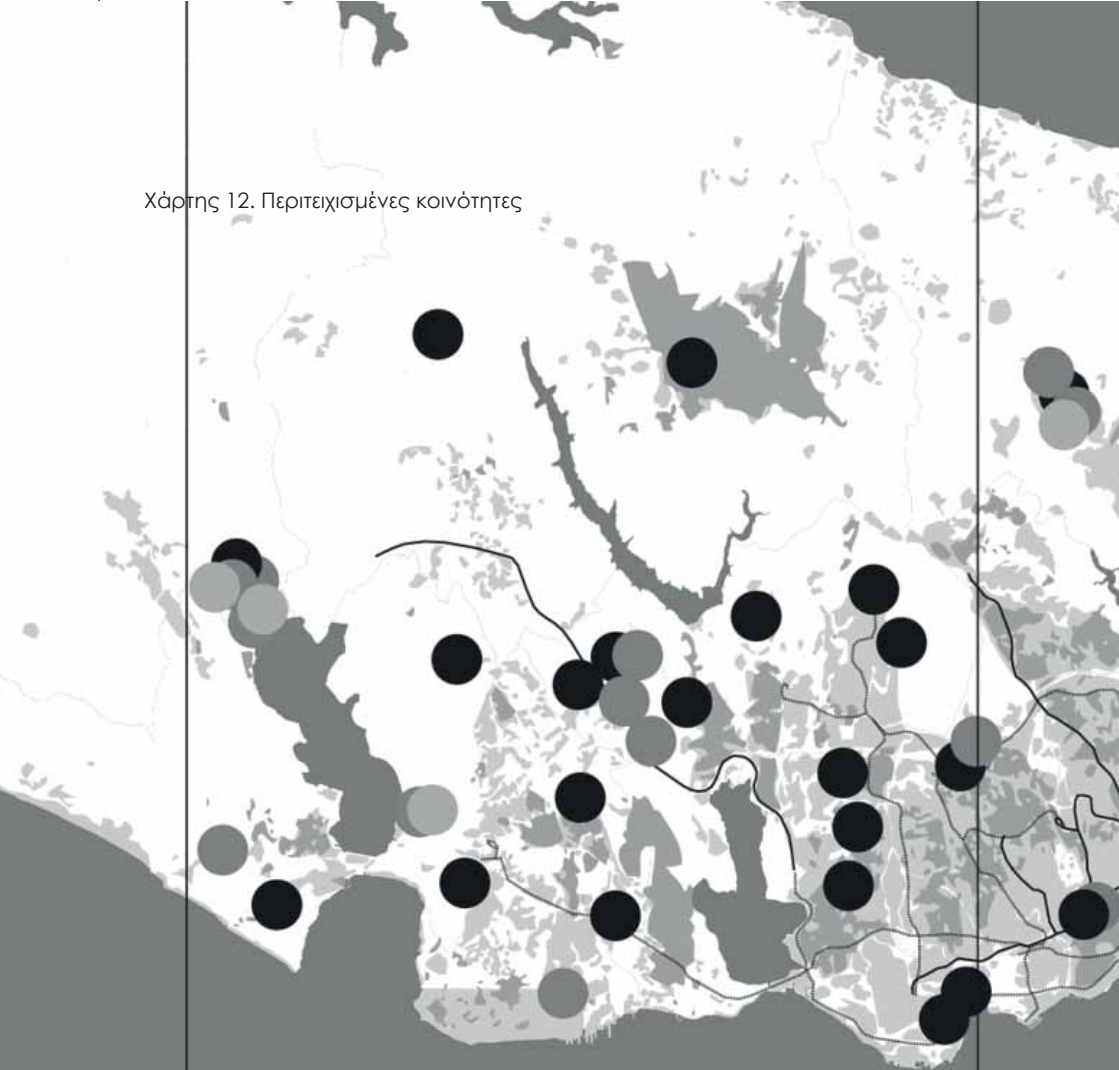
ται για ροές που μέλλει να διαχειριστεί ένα λεπτό στρώμα (μεγαλο-)αστών και υψηλά αμειβόμενων επαγγελματιών ικανών να επιτελέσουν σε κυρίαρχες θέσεις τις νέες λειτουργίες της πόλης. Παράλληλα, καθώς προηγούμενες δραστηριότητες εγκαταλείπονται και κρατικοί μηχανισμοί κοινωνικής συνοχής εκφυλίζονται, ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας φτωχοποιείται. Πρόκειται για επισφαλείς και ανασφάλιστους εργαζομένους στην υπηρεσία επιχειρηματιών και τουριστών, σε βιοτεχνίες της περιφέρειας, όπως επίσης και όλους εκείνους που εργάζονται στην αναπτυσσόμενη άτυπη οικονομία, το λεγόμενο και «εμπόριο της βαλίτσας». Η ανισότητα των δύο πόλων του κοινωνικού φάσματος μετριέται, κατά τον ίδιο, πέρα από τους όρους πλούτου, εισοδήματος και δύναμης, σε όρους τόπου κατοίκησης, κουλτούρας και πρακτικής της καθημερινής ζωής.

Οι κυρίαρχες ομάδες πρόκειται να υιοθετήσουν τον τρόπο ζωής και τις καταναλωτικές συνήθειες των διεθνών εταίρων τους. Παγκοσμιοποιημένοι χώροι κατανάλωσης και αναψυχής, ερευνητικά και επιχειρηματικά κέντρα, περιτειχισμένοι οικισμοί αναδύονται στο χώρο της πόλης. Τέτοιοι αναδυόμενοι χώροι κοινωνικής απομόνωσης θα προέλθουν μέσα από αλλαγές στο καθεστώς κατασκευής και αγοράς ακινήτων μέσα στο

Εικόνα 8. Ο (ψυλότερος) ουρανοξύστης «Sarphire» στα όρια του δήμου Καγίθανε

Χάρτης 12. Περιτειχισμένες κοινότητες

- κατακόρυφες περιτειχισμένες κοινότητες (πύργοι κατοικιών) 2004
- κατακόρυφες περιτειχισμένες κοινότητες (πύργοι κατοικιών) 2008
- επίπεδες περιτειχισμένες κοινότητες (συγκροτήματα μονοκατοικιών) 2004
- επίπεδες περιτειχισμένες κοινότητες (συγκροτήματα μονοκατοικιών) 2008

πλαίσιο κατάρρευσης του εθνικού αναπτυξιασμού και των λαϊκιστικών πρακτικών (*populist practices*) καθώς επίσης και του ανοίγματος της οικονομίας σε ροές διεθνούς κεφαλαίου. Πολύ περισσότερο όμως, φαίνεται να ενσαρκώνουν το μικροαστικό όνειρο για μια ζωή σ' ένα αποστειρωμένο και ελεγχόμενο περιβάλλον όπως αυτό αναδύεται στην Ιστανμπούλ την τελευταία δεκαετία.

Ο επαναπροσδιορισμός της κεντρικότητας, όπως σημειώνει ο Κεϊντέρ έγκειται ακριβώς σε αυτό το σημείο. Η πόλη διαχέεται προς όλο και πιο εξωαστικές περιοχές στις βόρειες προστατευόμενες δασικές εκτάσεις και κατακερματίζεται σε διακριτούς θύλακες κατανάλωσης και κατοίκησης απαιτώντας όλο και πιο πυκνές συνδέσεις³². Ως συνέπεια γεινιάζουσες περιθωριοποιημένες ή/και μη εμπορευματοποιημένες σε αναδυόμενες κεντρικές περιοχές συνοικίες βλέπονται ως κατάλληλα πεδία για την απόσπαση κερδών. Στην κατεύθυνση του εξευγενισμού του αστικού χώρου, που θέτει το Στρατηγικό Σχέδιο της Ιστανμπούλ, η μία μετά την άλλη φτωχομαχαλάδες και φτωχογειτονιές της πόλης βρισκόμενοι σε άμεση γεινίαση με αναδυόμενους τουριστικούς και επιχειρηματικούς πόλους, θα κηρυχτούν από τις δημοτικές αρχές ως περιοχές είτε προς ανάπτυξη ή προς αναζωογόνηση³³.

Έτσι, όπως επισημαίνει ο Κεϊντέρ [ό.α. στους Geddes³⁴, 2000, Atkinson, 2000³⁵], παρόλο που η κοινωνική πόλωση χαρακτηρίζει τον κοινωνικοχωρικό μετασχηματισμό των παγκοσμιοποιημένων περιφερειακών μητροπόλεων, η έννοια που ίσως περιγράφει σε μια πιο στέρεα βάση τη δυναμική του φαινομένου στην περίπτωση της Ιστανμπούλ, είναι αυτή του κοινωνικού αποκλεισμού. Κατά τον ίδιο, ο κοινωνικός απο-

32. Εξωτερική περιφερειακή Ο-2 και αυτοκινητόδρομος Ανατολία Ο-4, τμήματα του διευρωπαϊκού αυτοκινητοδρόμου E80 (βλέπε χάρτες 3, 4).

33. Λαμβάνοντας υπόψη τους Τουργκούτ και Τζεϊλάν [ό.α. στους Candan & Kolluoğlu, 2008: 21], η διαφορά μεταξύ των πρακτικών της ανάπτυξης και της αναζωογόνησης όπως εμφανίζονται στην Ιστανμπούλ είναι λεπτή. Εάν η αστική ανάπτυξη (*urban renewal*) αφορά την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη συγκεκριμένων στοιχείων και χωρικών ποιοτήτων του αστικού χώρου", η αστική αναζωογόνηση (*urban regeneration*) αφορά την ανάκτηση εκείνων των περιθωριοποιημένων και υποβαθμισμένων περιοχών.

34. Geddes M. (2000), *Tackling social exclusion in the European Union? The limits of the new orthodoxy of local partnership*, Internal Journal of Urban and Regional Research, No 24.2, pp 783-800.

35. Atkinson R. (2000), *Combating social exclusion in Europe: the new urban policy challenge*, Urban Studies No 37.5/6, pp 1037-55.

κλεισμός περιγράφει τη μη ενσωμάτωση του φτωχοποιημένου και περιθωριοποιημένου πληθυσμού στο οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό, παραγωγικό και κοινωνικό περιβάλλον. Σε ό, τι αφορά τον αστικό χώρο υποδηλώνεται μέσα από χωρικό αποκλεισμό της κατοίκησης τους και τη συνεχή ανισότητα στην εμπειρία του χώρου.

Οι Ανταναλί, Αλτάι και Μίσελβιτς [2011] υποστηρίζουν ότι οι πρακτικές του εξευγενισμού στην Ιστάνμπουλ θα έχουν τεράστιο αντίκτυπο στην κοινωνική γεωγραφία της πόλης καθώς ο σχετικά μικρός αριθμός των εξώσεων στα πρόσφατα πρότζεκτ θα αυξηθεί, εάν στο μέλλον εντατικοποιηθούν ανάλογες πρακτικές. Μέσω τέτοιων πρότζεκτ μετασηματισμού και ανάπτυξης του αστικού χώρου, θεωρούν ότι πλήθη καταπονημένων θα εκδιωχθούν και θα δουν τα σπίτια τους να κατεδαφίζονται. Κι ενώ ορισμένοι θα αποκλειστούν στην περιφέρεια της πόλης στα συγκροτήματα του TOKI, άλλοι θα μείνουν στο δρόμο.

Στο χάρτη 13 (πίσω) των πρόσφατων και μελλοντικών (κατα-)αναγκαστικών εξώσεων, λαμβάνοντας υπόψη τη διαμόρφωση του νομικού πλαισίου και τα σχέδια του δήμου, παρουσιάζουν το δυστοπικό σενάριο 120 περιοχών που βρίσκονται στα σχέδια του δήμου για εξευγενισμό. Το σχέδιο του δήμου σε συνεργασία με τον Τ.Ο.Κ.Ι., είναι να ανακατακτήσει περιοχές 1 εκατομμυρίου κτηρίων κατοικιών, τα 2/3 δηλαδή του κτηριακού αποθέματος της πόλης, αντικαθιστώντας το δομημένο περιβάλλον και εκτοπίζοντας και αποκλείοντας τον πληθυσμό στην ραγδαία αναπτυσσόμενη περιφέρεια της πόλης. Το κράτος συμβάλει καταλυτικά στο εγχείρημα αυτό, με καιρίες επενδύσεις τόσο χρηματοδοτώντας στην αντισεισμική προστασία όσο και παρέχοντας υποδομές στη μεταφορά και στέγαση. Εάν σκεφτούμε ότι, στις περιοχές αυτές κατοικούν 8 με 10 εκατομμύρια κάτοικοι των χαμηλών στρωμάτων, τότε μπορούμε να συλλάβουμε το μέγεθος των εκτοπισμών που μέλλει να συμβούν. Τα στάδια του εκτοπισμού όπως απεικονίζονται στο χάρτη 9. είναι τα εξής:

1. Περιοχή πιθανών εκτοπισμών: ο μαχαλός κηρύσσεται ως περιοχή πρότζεκτ αστικού μετασηματισμού (ανάπλασης, αναζωογόνησης) από την μητροπολιτική επιτροπή ή των περιφερειακό δήμο. Ωστόσο, δεν έχει γίνει σχεδιασμός του πρότζεκτ.
2. Σχεδιασμός και διαπραγματεύσεις: Το σχέδιο για το πρότζεκτ ανάπλασης βρίσκεται σε διαδικασία έγκρισης. Γίνονται διαπραγματεύσεις με τους κατοίκους.
3. Εξώσεις κατοίκων, κατεδαφίσεις κατοικιών.

Χάρτης 13. Πρόσφατες και μελλοντικές (κατα-)αναγκαστικές εξώσεις, εκτοπισμοί και αντιστάσεις

σχεδιασμένες οικιστικές περιοχές

άτυπες οικιστικές περιοχές

δημόσια συγκοινωνία

προβλεπόμενη δημόσια συγκοινωνία

στάδιο 1ο: περιοχή πιθανών εκτοπισμών

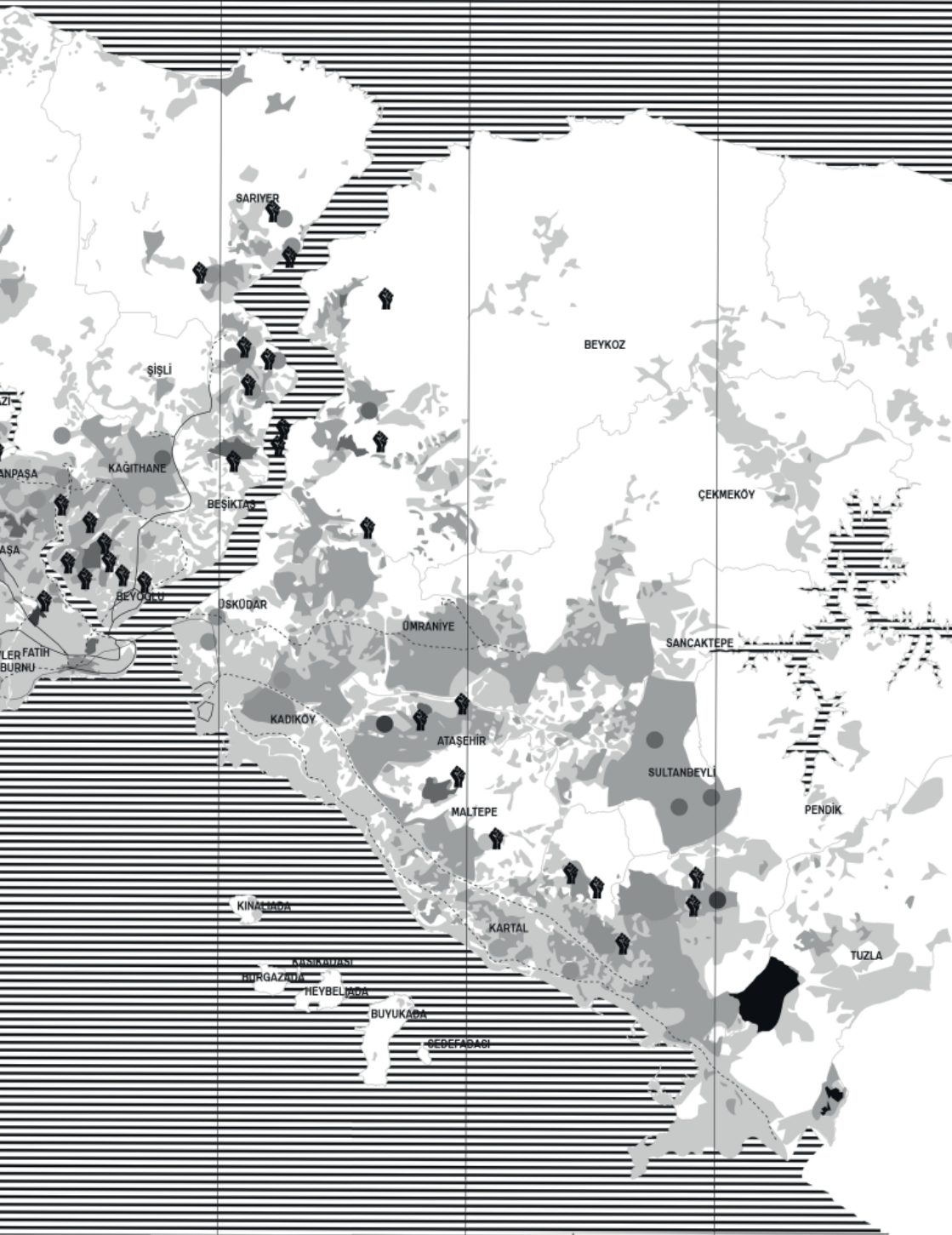
στάδιο 2ο: σχεδιασμός και διαπραγματεύσεις

στάδιο 3ο: εξώσεις, εκτοπισμοί, κατεδάφιση

στάδιο 4ο: ολοκλήρωση της διαδικασίας

στάδιο 5ο: 2ο κύμα εκτοπισμών

αντίσταση

SARIVER

İŞİLİ

BEYKOZ

ÇEKMEKÖY

KAĞITHANE

BEŞİKTAŞ

ÜSKÜDAR

ÖMRANIYE

SANCAKTEPE

KADIKÖY

ATASEHIR

SULTANBEYLİ

PENDİK

MALTEPE

KINALIDA

KARTAL

TUZLA

KÜSÜKÜZÜSÜ
BURGAZIDA

HEYBELIDA

BUYUKADA

SEDEFABASI

4. Ολοκλήρωση της διαδικασίας εκτοπισμού.
5. 2ο κύμα εκτοπισμών: οι τράπεζες και ο ΤΟΚΙ κατάσχουν τα διαμερίσματα λόγω μη πληρωμής των δόσεων του δανείου, τα κοινόχρηστα ή τους λογαριασμούς.

Συνοπτικά, η διττή φύση του νέου συστήματος παραγωγής αντικατοπτρίζεται στην κοινωνική πόλωση που παρατηρείται σε οικονομικό, πολιτισμικό και χωρικό επίπεδο όπως η πόλη παγκοσμιοποιείται. Ενώ οι κυρίαρχοι κοινωνικοί δρώντες υιοθετούν τον δυτικό τρόπο ζωής και συνήθειες ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας περιθωριοποιείται και φτωχοποιείται. Χωρικά η κοινωνική πόλωση και ανισότητα διαφαίνονται μεταξύ των χώρων κοινωνικής απομόνωσης των περιτειχισμένων κοινοτήτων και των χώρων εκείνων κοινωνικού αποκλεισμού των οικισμών του Τ.Ο.Κ.Ι που θα δείξω παρακάτω. Όπως η Ενλίλ [ό.π.] αναφέρει, οι κοινωνικές τάξεις ποτέ δεν ήταν τόσο κοντά γεωγραφικά και συγχρόνως τόσο «μακριά» οικονομικά. Προτού όμως παρουσιάσω τον περιβόητο Τ.Ο.Κ.Ι. προχωρώντας παρακάτω, θα γυρίσω μερικές δεκαετίες πίσω στο χρόνο για να δείξω τους άτυπους και αχαρτογράφητους φτωχομαχαλάδες και συνοικίες της πόλης.

6. Κοιτώντας πίσω απ' τη βιτρίνα

6.1 1950: η Ιστανμπούλ πόλη ελπίδας

“Η Ιστανμπούλ, μια μητρόπολη «απαράμιλλης» (η έμφαση δική μου) φυσικής ομορφιάς και «πλούσιου» (ομοίως) ιστορικού παρελθόντος, τα τελευταία χρόνια, έχει δυστυχώς υποστεί ανεξέλεγκτες και παράνομες πρακτικές οικιστικής ανάπτυξης. Το αποτέλεσμα ήταν ένας συνεχής αφανισμός των πνευματικών (intangible) στοιχείων της ταυτότητάς της. Γι αυτό είναι σημαντικό πολιτικοί, επιστήμονες και ειδικοί να συμβάλλουν στην προστάθεια ανάδειξης του ιστορικού και σύγχρονου στάτους της πόλης μέσα από την υλοποίηση των σχεδιαστικών προσεγγίσεων που η πόλη αξίζει” [I.M.P.: 7].

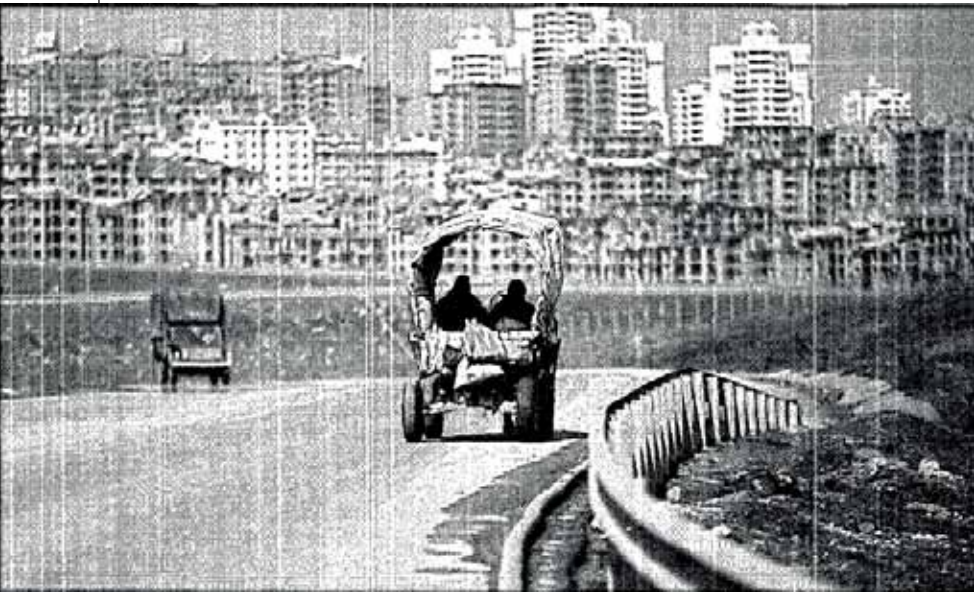
Στην απόπειρα μου να αναγνώσω τις κυρίαρχες νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές στην Ιστανμπούλ, δε θα μπορούσα να μην αναφερθώ στις τουρκικές «παραγκουπόλεις»³⁶, τις άτυπες εκείνες συνοικίες που θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελούν μια παράλληλη άβατη πόλη απέναντι στη λουστραρισμένη Ιστανμπούλ. Ο ανασχεδιασμός των συνοικιών αυτών αποτελεί πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της κρατικής ρητορικής και πρακτικής. Όντας “η αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη απάντηση στο χρόνο αυτό πρόβλημα” [I.S.P.: 5] φαίνεται να αποτελεί βασικό εργαλείο της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης καθώς μέσα από ένα καθεστώς σιγματοποίησης, συκοφάντησης και τρομοκρατίας των κατοίκων θα ανοίξει το δρόμο για πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού και ανάπτυξης.

Προτού όμως προσπαθήσω να δείξω πως το τουρκικό μικροαστικό όνειρο όπως υλοποιείται στην Τουρκία τις τελευταίες δεκαετίες, ας αναρωτηθώ επάνω το πλαίσιο και τρόπο εκδήλωσης της «ανεξέλεγκτης»

36. Ο όρος παραγκούπολη (slum) χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια ποικιλία ανθρώπινων οικισμών, που χαρακτηρίζονται από το χαμηλό εισόδημα των κατοίκων, την υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και τις υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης [Λέντα & Ζησοπούλου, 2014: 19 ό.α. στο UN Habitat, 2003:7] “Η μοναδικότητα του επεκτείνεται από τα «bustees» της Καλκούτας, τα «chawls» και «zoradrattis» του Μουμπάι, τα «katci abadis» του Καράτσι, τα «iskwaters» της Μανίλα, τα «shammasas» του Χαρτούμ, τα «baladis» του Καίρου, τις «favelas» της Βραζιλίας, τις «villas miserias» του Μπουένος Άιρες μέχρι και τα «colonias populares» της Πόλης του Μεξικού”.

και «παράνομης» αυτής κατοίκησης στην Ιστάνμπουλ. Όπως ο Χατζηστεφάνου [2005: 47] υποθέτει ότι “για ένα κράτος όπως το τουρκικό, που από τις αρχές του αιώνα θα καταφέρνει να επιβάλλει τη θέληση του με όλα τα διαθέσιμα μέσα, το γεγονός ότι θα αφήσει μερικά μπουλούκια οικοπεδοφάγων να καταλάβουν εκτάσεις του δημοσίου στα περίχωρα των πόλεων” θα είναι αδιανόητο. Και κάτι περισσότερο: ύποπτο. Πρέπει να γυρίσει κάποιος πολύ πίσω στο παρελθόν για να κατανοήσει τους μηχανισμούς με τους οποίους το τουρκικό κράτος κατάφερε να δημιουργήσει το δικό του «κουρελοπρολεταριάτο». Ας ανοίξω λοιπόν εδώ μια παρένθεση για να δείξω ποιες είναι αυτές οι συνοικίες και μαχαλάδες πηγαινόντας πίσω στα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Τότε, που η Ιστάνμπουλ από μια πόλη ενός εκατομμυρίου ανθρώπων θα μετατραπεί, κατά την Ενλίλ [2011: 9-12], σε μια “πόλη ελπίδας” για χιλιάδες εκτοπισμένους από τα βάθη της επικράτειας.

Τη δεκαετία του '50, στο πλαίσιο του σχεδίου ανάπτυξης Μάρσαλ, η κυβέρνηση θα προωθήσει την εγκατάλειψη της παραδοσιακής γεωργίας προς μια μηχανοποιημένη και εμπορευματοποιημένη οδηγώντας έτσι σε μαζική έξοδο τον αγροτικό πληθυσμό της Τουρκικής ενδοχώρας. Ταυτόχρονα, η υιοθέτηση μιας (απο-)μίμησης ενός φορντιστικού μοντέ-

Εικόνα 9. Νεοφερμένοι στην Ιστάνμπουλ

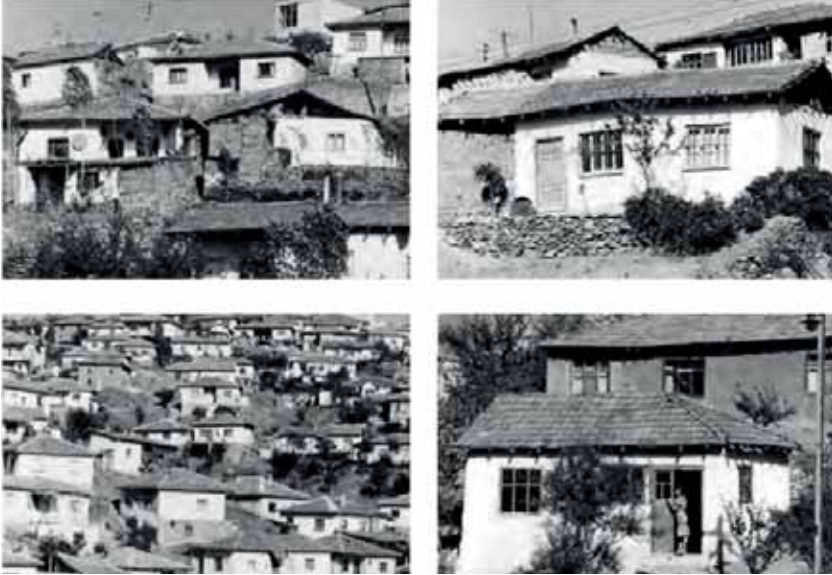
Εικόνα 10. Αεροφωτογραφία οικισμού γκετζέκοντου

λου³⁷ βιομηχανοποίησης, θα οδηγήσει σε μαζική εισροή του πληθυσμού στα μείζονα αστικά κέντρα της χώρας, μεταξύ των οποίων κυρίως στην Ίζμιρ, στην Άγκυρα και στην Ιστάνμπουλ.

Σύμφωνα με τον Κεϊντέρ [2005: 125], κράτος και οικονομικά συμφέροντα δε θα μεριμνήσουν για την εγκατάσταση και ενσωμάτωση του νέου πληθυσμού. Οι μόνοι κρατικοί προνοιακοί θεσμοί θα είναι συνήθως μια στοιχειώδης ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Οι νεοφερμένοι θα στήσουν γι αυτό το σκοπό κοινοτικά δίκτυα αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας υποκαθιστώντας τους ανύπαρκτους κρατικούς θεσμούς και μηχανισμούς. Έτσι, γι αυτούς η ενσωμάτωση δε θα σημαίνει παρά συμμετοχή στα δίκτυα και η εγκατάσταση δε θα είναι παρά συλλογική υπόθεση του οικισμού.

---

37. Στο πλαίσιο ανάπτυξης του φορντικού μοντέλου ανάπτυξης το κράτος θα παρέμβει οργανωμένα παρέχοντας εργατικές κατοικίες στα μεταναστευτικά ρεύματα εργατικού δυναμικού που θα συρρέουν προς τα αστικά κέντρα.

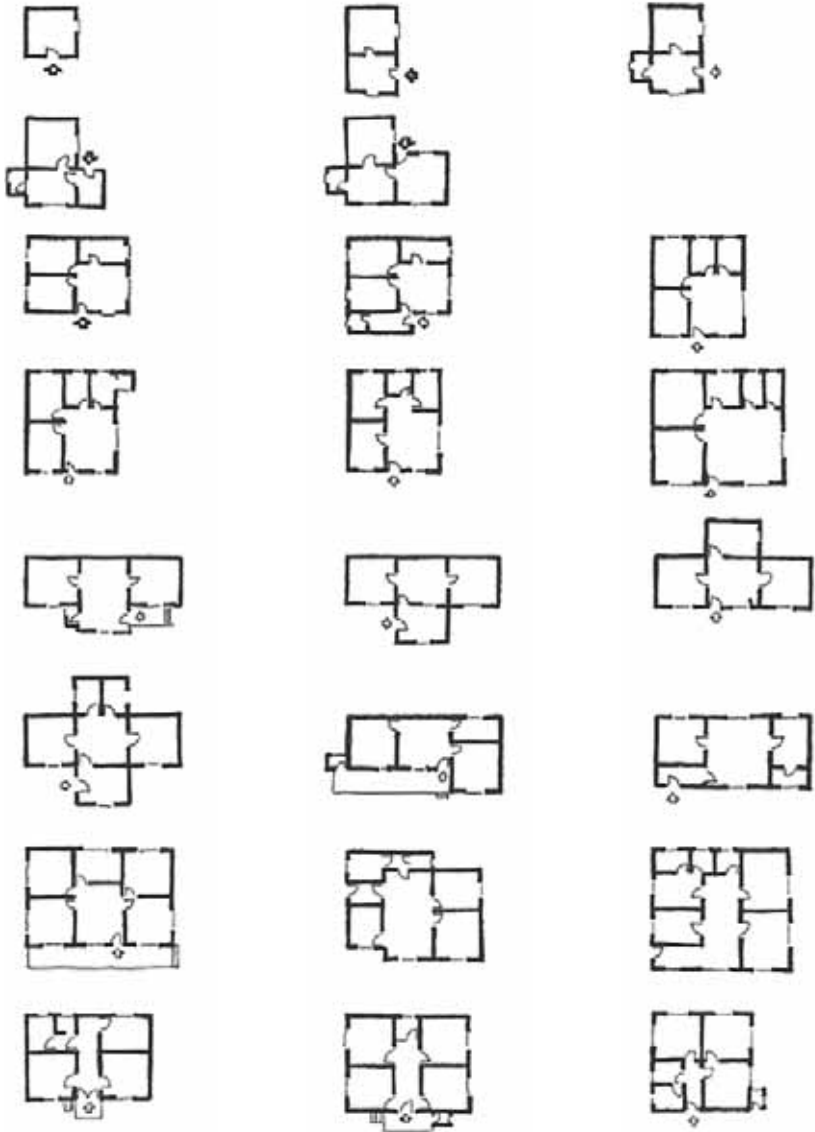

Εικόνα 11. Γκετζέκοντου της δεκαετίας του '50

Φθάνοντας στην Ιστάνμπολ, οι πληθυσμοί θα καταλάβουν γη και «θα φτιάξουν» όπως λέγεται «τα καταλύματά τους κρυφά τη νύχτα»³⁸. Κατά την Ενλίλ [2011: 9-12], ορισμένοι θα καταλάβουν αστικά κενά στο (ιστορικό) κέντρο της πόλης, στις όχθες του Κεράτιου κόλπου και στο λιμάνι. Οι περισσότεροι όμως, θα καταλάβουν αγροτική γη στην περιφέρεια της πόλης κατά μήκος του αυτοκινητοδρόμου E-5 γύρω από τις αναδυόμενες βιομηχανικές μονάδες (βλέπε χάρτες 3, 4).

Η μετανάστευση, κατά τον Κεϊντέρ [ό.π.: 126], θα είναι αλυσιδωτή, βασιζόμενη σ' ένα κοινό στοιχείο: την κοινή καταγωγή. Νεοφερμένοι θα βρίσκουν χώρο να κατοικήσουν στους οικισμούς που θα χτίσουν οι πρώτοι μετανάστες συντοπίτες τους που θα φτάσουν στην πόλη. Έτσι, οι νέοι σταδιακά θα ενσωματώνονται εισχωρώντας στην κοινότητα και χτίζοντας το σπίτι τους στην άκρη του μαχαλά. Στη βάση μιας αμοιβαίας

38. Η λέξη *gecekond* (γκετζέκοντου) σημαίνει «αυτό που φτιάχτηκε τη νύχτα». Η ετυμολογία της προέρχεται από το ουσιαστικό *gece*(=νύχτα) και το ρήμα *konmak* (=φτιάχνω).

Γράφημα 7. Εξέλιξη της τυπολογίας - από τα γκετζέκοντου της δεκαετίας του '50 στα απάρκτικοντου της δεκαετίας του '80

εμπιστοσύνης μεταξύ των γειτόνων και των συγγενών, μέσα στον μαχαλά συχνά θα ανταλλάσσονται αγαθά, υπηρεσίες και πληροφορίες. Το κοινωνικό αυτό κεφάλαιο που θα δημιουργηθεί για τη εγκατάσταση στη νέα πόλη, συνδέεται άμεσα με το καθεστώς εγκατάλειψης που θα εφαρμόσει το κράτος.

Για το κράτος, όπως περιγράφει ο Γιαλτζιντάν [2003: 97,98], η κατάληψη παρόλο που θα είναι μια απεγνωσμένη κίνηση επιβίωσης, καθώς θα συμβαίνει τις περισσότερες φορές σε γη κρατικού ιδιοκτησιακού καθεστώτος, θα κρίνεται πάντα ως άτυπη (informal)³⁹. Ωστόσο, ελάχιστες θα είναι οι περιπτώσεις επίσημης κρατικής εγρήγορσης εναντίων της «αυθαιρέτης» αυτής δόμησης. Τόσο οι κρατικοί μηχανισμοί όσο και οι νεοφερμένοι μετανάστες θα γνωρίζουν ότι άπαξ και μερικά σπιτάκια κατασκευαστούν στη πλαγιά ενός λόφου, μέσα σε λίγες εβδομάδες ένας οικισμός θα εμφανιστεί.

Το κρίσιμο στάδιο στην εγκαθίδρυση των νεοφερμένων θα είναι το χτίσιμο του σπιτιού, καθώς αυτό είναι που θα επικυρώνει (ανεπίσημα) την κατάληψη και οικειοποίηση της γης. Ύστερα, όποτε οι περιστάσεις θα το επιτρέπουν οι κάτοικοι θα βελτιώνουν τη θέση τους στον οικισμό τόσο όσο αφορά στις διαπροσωπικές σχέσεις, την ανέλιξη και επαφές όσο και στον υλικό κόσμο. Στο πρόσφατα (πολυ-)κομματικό σύστημα, η πιο κατάλληλη περίπτωση για την νομιμοποίηση των «αυθαιρέτων» τους μέχρι και την παραχώρηση κοινωνικών υποδομών θα είναι, σύμφωνα με την Ενλίλ [ό.π.], η (προ-)εκλογική περίοδος. Έτσι, οι πολιτικές ελίτ θα υπόσχονται αμνηστίες και παραχωρήσεις, εξαγοράζοντας την ψήφο του απελπισμένου πληθυσμού⁴⁰.

---

39. Ο όρος αστικό άτυπο (informal) αναφέρεται στην εμφάνιση και εκδήλωση των άτυπων διαδικασιών στο αστικό περιβάλλον. Σχετίζεται με τον τρόπο, που κατασκευάζονται οι πόλεις, αλλά και με τον τρόπο, που οργανώνονται οι οικονομίες τους. Το άτυπο τονίζει το εύρος των δραστηριοτήτων, που εξελίσσονται χωρίς σχεδιαστικές άδειες και υπακοή στους κανονισμούς. Οι άτυπες αυτές στεγαστικές πρακτικές, στο σύνολο τους συνδέονται με διαδικασίες, οι οποίες συμβαίνουν εκτός του επίσημου ρυθμιστικού σχεδιασμού, περιλαμβάνοντας προσωπικές σχέσεις (κοινωνικό κεφάλαιο) και τη στρατηγική ανάπτυξη των δικτύων [Λέντα & Ζησοπούλου, 2014].

40. Κατά τις Λέντα και Ζησοπούλου [2014], το 1966 θα ψηφιστεί ο πρώτος νόμος 775 για τα γκετζέκοντου, μέσω του οποίου θα παραχωρηθούν αμνηστίες στα παράνομα κτίσματα και νομιμοποίηση των παράνομων οικισμών. Μέχρι το 1990, τουλάχιστον άλλες εννέα φορές θα δοθούν για ψηφοθηρικούς λόγους αμνηστίες και νομιμοποιήσεις.

Το επιχείρημα του σύγχρονου κράτους ως προς το καθεστώς παρανομίας βασίζεται, όπως εξηγεί ο Κεϊντέρ [ό.π.], στο οθωμανικό νομικό σύστημα. Το κράτος όπως θα (ανα-)διαμορφωθεί μετά το 1923, δε θα προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις στο νομικό σύστημα. Όπως στην Οθωμανική αυτοκρατορία η γη θα ανήκει στον σουλτάνο έτσι και μετά το 1923 θα ανήκει στο νεοσύστατο κράτος. Η ιδιοκτησία για τους ταπεινούς υπηκόους και μετέπειτα πολίτες δε θα είναι παρά η κατάληψη γης της περιουσίας του κράτους. Αυτό θα τους οδηγήει να αποσπούν γη και να την προστατεύουν από το κράτος κατατέμνοντάς τη σε μικρά οικόπεδα σώζοντας όσα περισσότερα μπορούν⁴¹. Το κράτος θα επιτρέψει σιωπηλά την κατάληψη της γης μη αναγνωρίζοντας την ωστόσο ως ιδιοκτησία. Έτσι, η ιδιοκτησία στις συνοικίες και οικισμούς γκετζέκοντου χαρακτηρίζεται σήμερα τις περισσότερες φορές ως αδιευκρίνιστη.

Παράλληλα, θα αναπτυχθεί κι ένας δεύτερος τρόπος άτυπης παραγωγής αστικού κατοικημένου χώρου που αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως «κατατετηγμένη ιδιοκτησία» (split deed ownership)⁴². Στην περίπτωση αυτή, κατά την Ενλίλ [ό.π.], ιδιοκτήτες αγροτικής γης στην περιφέρεια της πόλης θα πωλούν τα αγροτικά τους τεμάχια κατατετηγμένα σε πολλά μικρά οικόπεδα στους νεοφερμένους προς εγκατάσταση και οικοδόμηση. Με αυτόν τρόπο οι οικισμοί αυτοί θα χαρακτηρίζονται από ένα «ημι-παράνομο» καθεστώς ανάπτυξης, καθώς οι άνθρωποι θα χτίζουν και πάλι άτυπα, αλλά σε γη που επίσημα τους ανήκει.

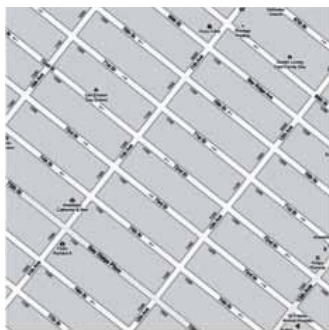
Αν κάτι χαρακτηρίζει τη ζωή στο γκετζέκοντου, αυτό θα είναι το καθεστώς ενοχοποίησης όσο αφορά στο αδιευκρίνιστο της ιδιοκτησίας⁴³ που θα

41. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που ακόμη και σε κεντρικές περιοχές της Ιστανμπούλ ο Τσαβδάρογλου [2014: 63 βλέπε πίσω χάρτη 14] διακρίνει τις αυξημένες πυκνότητες, την έλλειψη ανοιχτών, ελεύθερων χώρων και τις πολυκατοικίες και τα οικοδομικά τετράγωνα ν' αποτελούν τις κατεξοχήν μονάδες συγκρότησης του αστικού χώρου. Οικοδομικά τετράγωνα μικρά σε μέγεθος λόγω τις πολυδιασπαζόμενης μικρής ιδιοκτησίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την μικρή απόσταση μεταξύ των διασταυρούμενων δρόμων.

42. Από το τουρκικό *hisseli ifraz*.

43. Τρεις είναι οι περιπτώσεις ιδιοκτησιακού καθεστώτος στα γκετζέκοντου σύμφωνα με τους Τσαντάν & Κολούογλου [2008: 21]:

1. Το «δικαίωμα χρήσης» (use right - T.A.D.) της κατοικίας ύστερα από αμνηστία. Σύμφωνα με τις Λέντα και Ζησοπούλου [2014: 78] αναγνωρίζεται το δικαίωμα του κατοίκου να χρησιμοποιεί το χώρο, χωρίς όμως να αποτελούν μια πιστοποίηση ιδιοκτησίας. Συμβολίζει μια μεταβατική κατάσταση, καθώς σε περίπτωση σχεδίου ανάπτυξης οι κάτοικοι έχουν το δικαίωμα μετεγκατάστασης στις παρεχόμενες κατοικίες αλλά δεν αποζημιώνονται),

Νέα Υόρκη

Αθήνα

Βερολίνο

Κάιρο

Παρίσι

Ιστανμπούλ

Χάρτης 14. Απεικόνιση τμημάτων (600μ. x 600μ.) κεντρικών περιοχών πόλεων σε ίδια κλίμακα

υποθάλλει το κράτος με την υποστήριξη των οικονομικών συμφερόντων. Ένα καθεστώς που θα καθιστά εύκολα χειραγωγήσιμους εκείνους που νιώθουν ανασφαλείς και προσωρινοί. Ανθρώπους που θα είναι υπάκουοι παρά το επισφαλές καθεστώς εργασίας και τους μηδαμινούς μισθούς τους [Yalcintan 2003: 100] στα εργοστάσια.

Θα ήταν παραπλανητικό να υιοθετηθεί ένα πατερναλιστικό ύφος και μια οριενταλιστική ματιά όπως συχνά συμβαίνει από δυτικούς μελετητές απέναντι στα γκετζέκοντου. Αυτό που ο Γιαλτζιντάν [ό.π.: 92] θα έβλεπε ιδανικά ως ένα πληθυσμό που προσπαθεί να ενσωματωθεί στην αστική ζωή κρατώντας τα πολιτισμικά του στοιχεία, ο Χατζηστεφάνου [2005: 46-48] το βλέπει ως ένα λούμπεν προλεταριάτο. “Κατοίκους, δηλαδή, χωρίς ταξική συνείδηση, φορείς ισλαμικών εθίμων και πατριαρχικών δομών, υπάκουους στις επιταγές των οικονομικών ελίτ, που επιβιώνουν εκτός του συστήματος της αγοράς εργασίας. Μία μάλλον αντιδραστική δύναμη, που σύρεται στις κάλπες με τις υποσχέσεις και προσφορές των κυρίαρχων κομμάτων”. Σ’ αυτή τη «μπουρζουαζία της Ανατολίας» λόγω της κατεστραμμένης ταξικής συνείδησης στις συνθήκες περιθωριοποίησής της, η οικογένεια αντικαθιστά το κράτος πρόνοιας, οι θρησκευτικές αδελφότητες το συνδικάτο, και οι δεσμοί αίματος, οι κουμπαριές στη βάση ενός κοινού τόπου καταγωγής την ταξική συνείδηση [ό.π.: 77].

Η άτυπη κατοίκηση των γκετζέκοντου ωστόσο, διαφέρει από την αντίστοιχη των περιτειχισμένων οικισμών γύρω από τις λίμνες, των ξενοδοχείων στις όχθες του Βοσπόρου και των εμπορικών κέντρων στις κορυφές των λόφων στο βαθμό που, ακόμη κι αν γίνεται με την ανοχή του κράτους [Adanali, 2011], πρόκειται για μια κατοίκηση «από τα κάτω». Μια κατοίκηση μέσω της οποίας, οι νεοφερμένοι μη έχοντας θέση στο «λαμπερό» μέλλον πάντα θα βρίσκουν ένα σπίτι, εκεί που “η μητρόπολη Ιστανμπούλ γίνεται χωριουδάκι” [Τσιγάρα & Κουρμάδας, 2006 ό.α. στον Kesley, 1997: 117]. Μια κατοίκηση που με χαρακτηριστική ευρηματικότητα και την ανυπακοή θα πάρεκδικήση απέναντι στον κυρίαρχο πολεοδόμο [Τσαβδάρογλου 2014: 32].

6.2 Όταν τα γκετζέκοντου εμπορευματοποιούνται

-
2. ο τίτλος ιδιοκτησίας του οικοπέδου αλλά όχι το «δικαίωμα χρήσης» της κατοικίας και
  3. κανένας τίτλος ιδιοκτησίας και κανένα «δικαίωμα χρήσης» κατοικίας.

Κατά τη δεκαετία '90 που θα ακολουθήσει την αποβιομηχάνιση, καθώς ο πληθυσμός των νεοφερμένων θα συνεχίσει να αυξάνεται και τα αποθέματα ελεύθερης για κατάληψη γης θα περιοριστούν, η ζήτηση για κατοικία θα είναι τεράστια. Παράλληλα, τα γεωγραφικά όρια της πόλης με την κατασκευή νέων αυτοκινητοδρόμων συνεχώς θα επεκτείνονται, επαναπροσδιορίζοντας τη κεντρικότητα της Ιστανμπούλ. Στο πλαίσιο αυτό προγενέστεροι οικισμοί γκετζέκοντου θα μετασχηματιστούν ικανοποιώντας την αυξανόμενη ζήτηση μέσω μιας άτυπης διαδικασίας αντιπαροχής.

Σε αντίθεση με τους καταπονημένους καθημερινά νεοφερμένους, οι κάτοικοι των γκετζέκοντου, θα βελτιώσουν τη θέση τους τόσο όσο αφορά στους υλικούς όρους όσο και στις σχέσεις μέσα στα δίκτυα του οικισμού. Παρακολουθώντας την αξία της γης τους σταδιακά να ανεβαίνει, θα επιχειρήσουν να συσσωρεύσουν όσο το δυνατόν περισσότερο πλούτο μέσα από την αυξανόμενη ζήτηση για κατοικία.

Το μοντέλο της άτυπης αυτής οικιστικής ανάπτυξης που θα εμφανιστεί, η Ενλil [2011: 18] ονομάζει «ανταλλαγή με διαμέρισμα» (*gar-sat*)⁴⁴ και έχει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά με το γενικότερο μοντέλο αντιπαροχής όπως εμφανίζεται την περίοδο αυτή στις χώρες της Μεσογείου. Είτε χτίζοντας προσθήκες ορόφων είτε κατεδαφίζοντάς τις αρχικές κατοικίες τους, οι κάτοικοι θα χτίζουν τώρα (τριώροφες) πολυκατοικίες στα πρώην ισόγεια διχωρα σπιτάκια τους. Σύμφωνα με την ίδια, πρόκειται για μια ανάπτυξη αποσπασματική οικοδομώντας σε οικόπεδο παρά οικόπεδο και οργανωμένη σε συνεταιρισμούς γειτονιάς. Το μοντέλο θα βασίζεται σε μια ιδιόμορφη συνεργασία μεταξύ του ιδιοκτήτη και των τοπικών (μικρο-)εργολάβων και (μικρο-)κεφαλαιούχων, όπως οι τελευταίοι θα λειτουργούν ως μεσάζοντες μεταξύ των ιδιοκτητών και των υποψήφιων νοικιάριδων.

Κατά την ίδια [ό.π.: 13], το μοντέλο θα αναπτυχθεί κυρίως λόγω των ελλείπων πόρων των εμπλεκόμενων ατόμων. Οι ιδιοκτήτες μη έχοντας τα μέσα να αναλάβουν το εγχείρημα, θα έρχονται σε συμφωνία με τους επιχειρηματίες βάζοντας από κοινού το κεφάλαιο. Αρκετές φορές λόγω της ανάγκης χρηματοδότησης, τα διαμερίσματα θα πωλούνται πριν καν χτιστεί η οικοδομή. Στο τέλος οι ιδιοκτήτες θα παίρνουν το μερίδιο που τους αναλογεί και οι επιχειρηματίες το υπόλοιπο.

Το μοντέλο θα δώσει από τη μια μεριά τεράστια κέρδη σε εκείνους που έχοντας τα οικονομικά και τεχνικά μέσα θα επενδύσουν στις αυξανόμενες αξίες της γης οικοδομώντας πολυκατοικίες και από την άλλη στέγη

44. Σε άμεση μετάφραση σημαίνει «χτίζω και πουλώ».

σε εκείνους που μη έχοντας τα μέσα θα χρειάζονται επειγόντως ένα κατάλυμα. Ταυτόχρονα, θα αφαιρέσει και πάλι την ευθύνη από τον κράτος για παροχή στέγης. Σήμερα οι συνοικίες αυτές αναγνωρίζονται από τα εμφανή τούβλα και μπετόν στις προσόψεις και τις «αναμονές» στα δώματα. Η νέα αυτή μορφή κατοίκησης μέσω των άτυπα κατασκευασμένων πολυκατοικιών αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως «απάρτκοντου»⁴⁵ και υποδηλώνει την τάση εμπορευματοποίησης των γκετζέκοντου [Karaman, 2010: 80]. Ωστόσο, το «γκετζέκοντου» παραμένει ως όρος αναφερόμενος τόσο στους προγενέστερους εκείνους οικισμούς όσο και για στους καθημερινά νεώτερους στη διαχεόμενη Ιστάνμπουλ.

Κατά τον Καραμάν [2010⁴⁶: 79 ό.α. στις Λέντα & Ζησοπούλου, 2014], μέσω της εμπορευματοποίησης των γκετζέκοντου τόσο τοπικά οικονομικά συμφέροντα και πολιτικές ελίτ όσο και μικρο-εργολάβοι, μεσίτες και χρηματιστές θα συσσωρεύσουν πλούτο μέσα από την απόσπαση ενοικίων και θα ανελιχθούν στην ιεραρχία των δικτύων. Ένα δίκτυο που συναρμολογείται ιεραρχικά με βάση το συμφέρον του οικισμού απέναντι στο κράτος στις πλάτες πάντα των πιο αδύναμων και κοινωνικές σχέσεις που βασίζονται στην “αντιστροφή της φτώχειας”, την εκμετάλλευση δηλαδή των νεοφερμένων από τους εκείνους τους «ιππалаιο-φερμένους». Κατά τον Κεϊντέρ [2005: 126], αυτός θα είναι ο λόγος που κατά τις ακόλουθες δεκαετίες, εν μέσω επιβολής των κοινωνικά άνισων νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, οι πληθυσμοί των γκετζέκοντου θα μείνουν σχετικά κατευνασμένοι.

6.3 Απ' τα γκετζέκοντου στα «βάρος» των Αναντολού

Η ζωή στα γκετζέκοντου θα οργανώνεται, όπως προείπα, μέσα από τα κοινοτικά δίκτυα όπως θα αναπτύσσονται στο επίπεδο του μαχαλά και της συνοικίας, υποκαθιστώντας τους ανύπαρκτους κρατικούς θεσμούς και μηχανισμούς. Τα δίκτυα αυτά, κατά το Κεϊντέρ [2005: 127] θα είναι οργανωμένα πάντα σε τοπικό επίπεδο στηρίζοντας σχέσεις με τοπικούς πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες που νοιάζονται για τοπικά ζητήματα και υπόσχονται ανταλλάγματα.

---

45. Η ετοιμολογία του όρου *apartkodu* (προφανώς) προέρχεται από το αγγλικό ουσιαστικό *apartment* (=διαμέρισμα).

46. Karaman O. (2010), *Remaking Space for Globalization: Dispossession through Urban Renewal in Istanbul*, PhD Thesis, Graduate School of the University of Minnesota.

Οι νεοφερμένοι στις συνθήκες περιθωριοποίησής τους θα βρίσκουν το αίσθημα του ανήκειν στη οικογένεια και στα δίκτυα του οικισμού. Σύμφωνα με την Ερντέρ [2013], η κοινή καταγωγή, όντας ισχυρό στοιχείο της συλλογικής μνήμης των κατοίκων, θα αποτελεί τη βάση για την οργάνωση της συλλογικής ζωής του οικισμού. Η εγκατάσταση μιας οικογένειας θα σημαίνει καταρχήν την απόκτηση του σπιτιού και τη συμμετοχή στα δίκτυα. Από το χτίσιμο του σπιτιού μέχρι την εύρεση εργασίας, την ανάπτυξη γνωριμιών, την επίλυση γραφειοκρατικών προβλημάτων, θα σημαίνει την κινητοποίηση δικτύων και επαφών της συνοικίας. Αλλά και στην καθημερινή ζωή, από την ανατροφή των ανήλικων παιδιών μέχρι την φροντίδα ενός βαριά άρρωστο, οι συγγένειες και οι γειτονιές θα υποκαταστήσουν την κρατική πρόνοια.

Κατά τους Ρόμπινς και Ακσόι [1994: 15], λόγω της βαθιάς κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής διαφοράς μια μεγάλη μερίδα της «κοσμοπολίτικης» (εκ-)δυτικοποιημένης Ιστανμπολίτικης κοινωνίας θα δει τους νεοφερμένους με αποστροφή και εχθρότητα⁴⁷. Όπως διαβάζουμε στον Χατζηστεφάνου [2005: 20-23], στην αστραφτερή εικόνα της Ιστανμπολίτικης κοινωνίας ο επαρχιώτης, άξεστος και αγράμματος «Αναντολού» θα αποτελεί τον «Άλλο», τον απόλυτο ταξικό εχθρό.

Δύο κομβικά «συμβάντα» στην πορεία στιγματισμού και συκοφάντησης των κατοίκων των γκετζέκοντου θα είναι ο σεισμός της Ιστανμπούλ του 1999⁴⁸ και η άφιξη Κούρδων προσφύγων. Ο σεισμός πλήττοντας κατά βάση τους οικισμούς αυτούς, θα δώσει την αφορμή για μια μεγάλη δημόσια συζήτηση σχετικά με τη διαχείριση του προβλήματος της αυθαίρετης πολεοδομίας. Η συζήτηση θα κινηθεί κυρίως γύρω από την ανθρωπιστική κρίση που θα προκαλέσει ο (επικείμενος) σεισμός λόγω της ελλιπούς αντισεισμικής θωράκισης περίπου στα δύο τρίτα του κτηριακού αποθέματος της πόλης.

Το δεύτερο «συμβάν» αφορά τους Κούρδους πρόσφυγες που

---

47. Οι αληθινοί Ιστανμπολίτες διαχωρίζουν τους εαυτούς τους από τους «άλλους», τους «χωριάτες από την Ανατολία», λησμονώντας πως τόσο την εποχή της Βυζαντινής όσο και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην Ιστανμπούλ όλοι ήρθαν πάντοτε από κάπου αλλού [Yerasimos St., 1998, *Wie gross ist Istanbul?*, Stadtbauwelt, No 135, Istanbul ό.α. στον Τσαβδάρογλου, 2014].

48. Ο σεισμός με επίκεντρο την πόλη Ιζμίτ θα είναι μεγέθους 7.4 ρίχτερ. Ως συνέπεια, 17 χιλιάδες άνθρωποι θα σκοτωθούν και 150 χιλιάδες κτήρια θα υποστούν ζημιές (μεταξύ των οποίων σε 30 χιλιάδες θα είναι ανεπανόρθωτες, ενώ 2 χιλιάδες θα καταρρεύσουν). (Ανεπίσημες) πηγές θα αναφέρουν 300 χιλιάδες άστεγους [Wikipedia, 1999 Izmit earthquake].

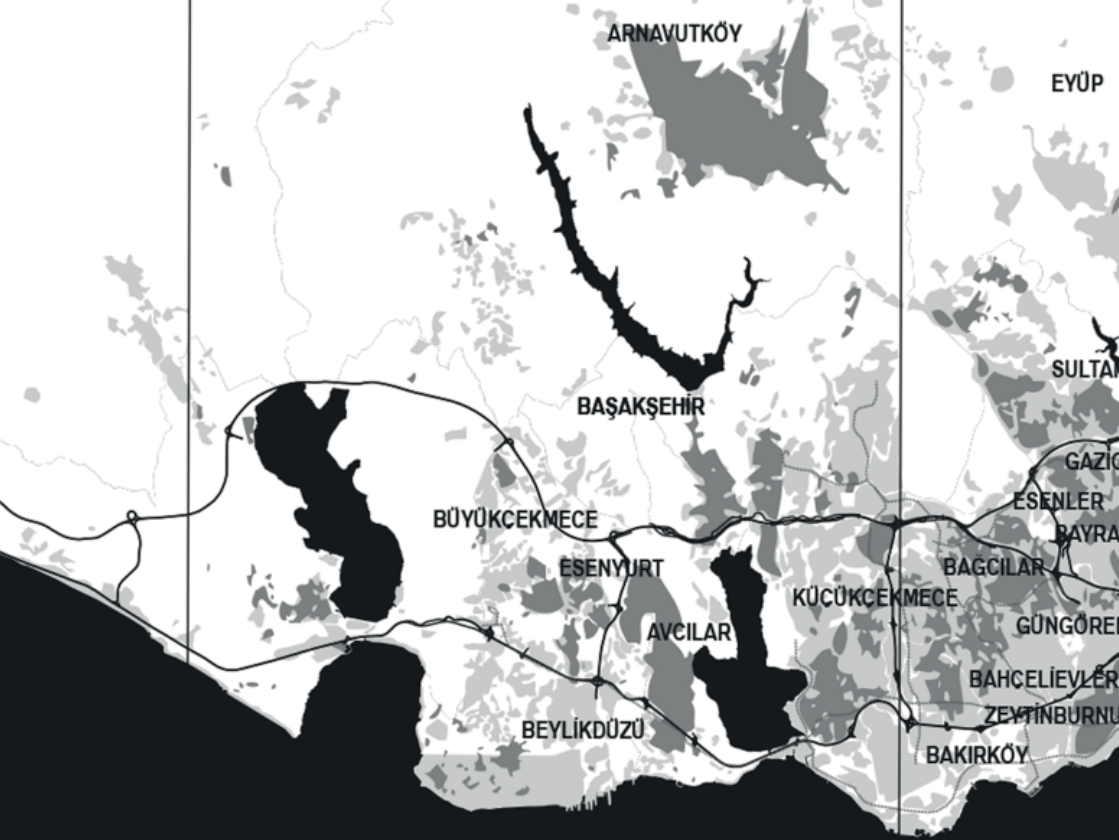

Εικόνα 12. Αεροφωτογραφία πληγμένης από το σεισμό συνοικίας

καταφθάνουν στην Ισάνμπουλ κυρίως από τη δεκαετία του '90 από τις νοτιοανατολικές και ανατολικές επαρχίες της Τουρκίας. Συγκρίνοντας τους λόγους μετανάστευσης και τον τρόπο κατοίκησης των μεταναστών από την Ανατολία σε σχέση με τους νεοφερμένους Κούρδους, ο Κεϊντέρ [2005: 131,132] εντοπίζει ορισμένες διαφορές. Καταρχήν, ενώ για τους πρώτους οι λόγοι θα είναι κυρίως προσέλκυσης στην Ισάνμπουλ, για τους δεύτερους φαίνεται να είναι περισσότερο λόγοι απώθησης από τον τόπο κατοίκησης τους. Ενώ δηλαδή, οι πρώτοι προσελκύνονται από ευκαιρίες απασχόλησης και εργασίας, δυνατότητες απόκτησης ενός σπιτιού, καλύτερες παροχές εκπαίδευσης και περίθαλψης, για τους δεύτερους ο λόγος είναι η ανάγκη άμεσης εγκατάλειψης των κατεστραμμένων από τον κρατικό στρατό πόλεων και χωριών τους.

Η πολιτική του τουρκικού κράτους θα είναι η διαρκής εκτόπιση κουρδικών πληθυσμών από τις νοτιοανατολικές επαρχίες, με σκοπό την αποδυνάμωση του Ρ.Κ.Κ. Μέχρι τα μέσα του '90, περισσότερα από 3 χιλιάδες κουρδικά χωριά θα εξαφανιστούν και από τους 15 εκατομμύρια Κούρδους, οι μισοί θα κατοικήσουν σε γκετζέκοντου στην περίμετρο της

Χάρτης 15. Άτυπα σχεδιασμένες οικιστικές περιοχές (γκετζέκοντου)

- σχεδιασμένες οικιστικές περιοχές
- άτυπες οικιστικές περιοχές
- δημόσια συγκοινωνία
- προβλεπόμενη δημόσια συγκοινωνία

SARIYER

ŞİŞLİ

BEYKOZ

KAĞIZCI

KAGITHANE

OSMANPAŞA

BEŞİKTAŞ

MPAŞA

BEYOĞLU

N

FATİH

ÜSKÜDAR

ÜMRANİYE

SANCAKTEPE

KADIKÖY

ATAŞEHİR

SULTANBEYLİ

MALTEPE

PENDİK

KINALIADA

KASIKADASI

BURGAZADA

HEYBELİADA

KARTAL

TUZLA

BUYUKADA

SEDEFADASI

Ιστάνμπουλ, της Άγκυρας και της Ίζμιρ.

Φθάνοντας στην Ιστάνμπουλ, οι περισσότεροι Κούρδοι μη συγκρατώντας επαφές στη βάση της συγγένειας ή των περιουσιακών στοιχείων με τους τόπους προέλευσης, έχουν μηδαμινά οικονομικά μέσα. Καταλήγουν έτσι, ενοικιαστές είτε σε παλαιότερους οικισμούς γκετζέκοντου είτε σε εγκαταλελειμμένες γειτονίες στο κέντρο τις πόλης. Η οικονομική κρίση του 2001 οδηγεί τους περισσότερους στην ανεργία ενώ στην καλύτερη περίπτωση σε επισφαλείς θέσεις εργασίας σε βιομηχανίες στην περιφέρεια της πόλης. Σημαντική διαφορά στην περίπτωση των Κούρδων είναι ότι τα κοινοτικά δίκτυα, περιλαμβάνουν πολιτικές οργανώσεις και εθνοτικές συλλογικότητες⁴⁹. Σύμφωνα με τον Κεϊντέρ, οι νεοφερμένοι Κούρδοι αποτελούν μια από τις πιο στοχοποιημένες κατώτερες κοινωνικές τάξεις της Τουρκίας.

Τα γεγονότα αυτά θα προπαγανδιστούν από φιλοκυβερνητικά μέσα ενημέρωσης και θα πάρουν διαστάσεις κινδυνολογίας τρομοκρατώντας τον πληθυσμό της πόλης και συκοφαντώντας τους κατοίκους των γκετζέκοντου για τα πάνδεινα που φέρνουν μαζί τους. Όπως περιγράφουν οι Τσαντάν και Κολούογλου [2008: 17], ο όρος «φυσικές καταστροφές» εκτός από το σεισμό, πλέον θα συμπεριλάβει μεταξύ άλλων την αυξανόμενη εγκληματικότητα, το κυκλοφοριακό χάος και την πληθυσμιακή έκρηξη της πόλης.

---

49. Πιάνοντας το νήμα από την ίδρυση του Τουρκικού κράτους, σύμφωνα με τον Τσαβδάρογλου [2014: 116] στο πλαίσιο δημιουργίας μιας εθνικής ενότητας (ένα έθνος, ένας λαός, μια θρησκεία και μια γλώσσα) η κουρδική εθνότητα βρίσκεται σ' ένα καθεστώς διαρκών διακρίσεων, βαριάς φορολογίας, πολιτιστικής καταπίεσης, απελάσεων, διώξεων, φυλακίσεων και δολοφονιών. Μέχρι και το 1970 ορισμένοι μιλούν για «γεννοκτονία». Ως εκ τούτου, από τις πρώτες δεκαετίες του τουρκικού κράτους οι κουρδικοί πληθυσμοί ξεχειρώνονται. Τη δεκαετία του '70 στο πλαίσιο ανάδυσσης διεθνιστικών ριζοσπαστικών αριστερών οργανώσεων, στοχεύοντας σε μια δημοκρατική ενότητα όλων των λαών της Μέσης Ανατολής, η ιδέα της δημιουργίας εθνικού Κουρδικού κράτους υποχωρεί για να αναδυθεί η εκείνη της σοσιαλιστικής επανάστασης των εθνοτήτων εντός του κράτους - έθνους. Το 1974 ιδρύεται ο «Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός» (Ulusal Kurtulus Ordusu), οργάνωση που θα αποτελέσει από Τούρκους, Κούρδους και Αλεβίτες. Ωστόσο, στην πορεία η οργάνωση χάνει τα μη Κουρδικά της μέλη, μετονομάζεται σε Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.) και σ' αυτήν αναλαμβάνει ρόλο Γενικού Γραμματέα ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν. Από τότε, η ιδεολογία του P.K.K. είναι ένα μίγμα επαναστατικού κομμουνισμού και κουρδικού εθνικισμού και η οργάνωση διεξάγει έντονο αγώνα κατά του τουρκικού κράτους με στόχο την πολιτιστική και πολιτική αυτονομία των Κούρδων και τη δημιουργία ανεξάρτητου κουρδικού κράτους.

Στο πλαίσιο αυτό, η εικόνα του απόλυτου «Άλλου», απαραίτητο άλλοθι για τις επικείμενες πολεοδομικές παρεμβάσεις του κράτους, θα σχηματιστεί. Η περιθωριοποίηση των κατοίκων αυτών, όπως υποστηρίζουν οι Robins και Aksoy [1994: 31] διαφαίνεται σήμερα στην εξέλιξη της ορολογίας. Από τον όρο γκετζέκοντου, όπως αυτός αναφέρεται κυρίως στην άτυπη κατοίκηση και οικονομία, περνάμε στον όρο «βάρος» (varos)⁵⁰. Όρος που παραπέμπει στη διαφορετικότητα και την ετερότητα (εν-)έχοντας την έννοια του φόβου, της ανησυχίας απέναντι σε εκείνους που κατοικούν στους «αχαρτογράφητους και περιθωριακούς» μαχαλάδες (diş mahalle): μαχαλάδες υποβαθμισμένους, μαχαλάδες κοινωνικής παρακμής και αναταραχής.

6.4 ΤΟΚΙ: καταναγκαστικός αποκλεισμός ή εθελούσια απομόνωση

“Στις μεγάλες πόλεις της Τουρκίας, τα συγκροτήματα μαζικής δημόσιας στέγασης που κατασκευάζονται στο πλαίσιο πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού, εκτός ότι θέτουν ένα τέλος στην «ακανόνιστη» και «ανεξέλεγκτη» οικιστική επέκταση, καταστρέφουν τις περιοχές - καταφύγιο εγκληματικών και τρομοκρατικών⁵¹ οργανώσεων. Ο Τ.Ο.Κ.Ι. σε συνεργασία με τους δήμους σχεδιάζει και υλοποιεί πολυάριθμα πρότζεκτ μαζικής στέγασης ικανοποιώντας τις απαιτήσεις για στέγαση και καθιστώντας τις πόλεις ασφαλείς και υγιείς. Ο Αλί Οζκάν, ειδικός στο φαινόμενο της εγκληματικότητας, εφιστά την προσοχή στους ισχυρούς δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ ατόμων με κοινή καταγωγή στις συνοικίες των γκετζέκοντου (αντι-)προτείνοντας το μοντέλο των μαζικών δημόσιων συγκροτημάτων κατοικιών. «Σ’ αυτό οι κάτοικοι έχοντας διαφορετικό τρόπο καταγωγής μπορούν να αναπτύξουν μια διαφορετική σχέση, μακριά από ριζοσπαστικές ιδέες και συμπεριφορές. Να απολέσουν τις προκαταλήψεις τους και να γίνουν πιο υπάκουοι” [Zaman 18/05/2008 ό.α. από τους Candan & Kolluoglu, 2008: 18].

50. Κυριολεκτικά μεταφράζεται ως περίχωρα, άκρα της πόλης (outskirts) [www.wordreference.com].

51. Αναφέρεται σε πολιτικές οργανώσεις Κούρδων.

Γράφημα 8, 9. Διαφημίσεις κατασκευαστικής εταιρίας για πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού σε οικισμό γκετζέκοντου

Τα πρότζεκτ του (Κρατικού) Οργανισμού Μαζικής (Εργατικής) Στέγης (Τ.Ο.Κ.Ι.) που θα δείξω παρακάτω φαίνεται να παρουσιάζονται από τους κρατικούς μηχανισμούς ως η λύση στην «αυθαιρέτη» κατοίκηση. Όπως προείπα το κράτος αρχικά στιγματίζει τους κατοίκους εξαιτίας του τόπου καταγωγής τους και των κοινοτικών δικτύων, έπειτα τους τρομοκρατεί για την επικινδυνότητα των «φυσικών καταστροφών» και τέλος τους ενοχοποιεί για την εγκληματικότητα που υποθάλπουν. Ας ξεκινήσω όμως από το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται ο οργανισμός.

Από τη δεκαετία του '90, στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης απαιτήσεις για νέες εμπορευματοποιημένες χρήσεις γης θα έρθουν στον προσκήνιο. Προγενέστεροι οικισμοί γκετζέκοντου όπως αυτοί κατά μήκος του αυτοκινητοδρόμου D-100 και γύρω από τον Κεράτιο κόλπο θα βρεθούν σε άμεση γεινίαση με αναδυόμενους επιχειρηματικούς, ερευνητικούς και τουριστικούς πόλους. Παράλληλα, όπως ο Κεϊντέρ [2005: 130] υποστηρίζει, τοπικοί πολιτικοί κάτω από την πίεση επιχειρηματικών συμφερόντων θα εγκαταλείψουν πρώην τάσεις λαϊκίστικης αφοσίωσης⁵² υιοθετώντας πολιτικές ανάπτυξης των οικισμών στην κατεύθυνση της νεοφιλελεύθερης λογικής. Τέτοιοι οικισμοί γεινιάζοντες με αναδυόμενες κεντρικές περιοχές και πολύ περισσότερο βρισκόμενοι σε προνομιούχες τοποθεσίες⁵³, θα ειδικωθούν ως κατάλληλα πεδία συσσώρευσης πλούτου.

Τη δεκαετία του '90 η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση στις μεγάλες πόλεις της Τουρκίας θα οδηγήσει σε τέλμα την παραγωγή κατοικίας. Οι λόγοι, κατά την Ενλίλ [2011: 18], θα είναι τόσο η εξάντληση της γης στους οικισμούς γκετζέκοντου όσο και η αύξηση του κόστους παραγωγής μέσω του μοντέλου αντιπαροχής (*gar-sat*). Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το πρόβλημα που καλούνται να λύσουν οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις θα αφορά την προσδοκώμενη ανάπτυξη της αγοράς ιδιόκτητης κατοικίας. Το εγχείρημα αυτό βασίζεται στο πρόσχημα της επίλυσης της άτυπης πολεοδομίας. Όπως γράφουν οι Λέντα και Ζησοπούλου [2014: 26] το άτυπο δεν ορίζεται ως εκείνο που δεν είναι τυπικό και σύμφωνο με τους νόμους όσο εκείνο που μετατρέπεται σε τυπικό μέσα από τους τρόπους άσκησης της κυρίαρχης εξουσίας, οι χωρικές πρακτικές και οι πολιτικές διαπραγματεύσεις. Η ανάμειξη των οικονομικών συμφερόντων

52. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση είναι αυτή του Ερντογάν, ο οποίος δεχόμενος πιέσεις από οικονομικές ελίτ, θα κρατήσει σκληρή στάση απέναντι στους κατοίκους των γκετζέκοντου. Έξι μήνες μετά την εκλογή του στη δημαρχία της Ιστανμπούλ, η εφημερίδα *Sabbah* [20 Μαρτίου, 1995] θα δημοσιεύσει την παρακάτω δήλωσή του: «Κάθε νεοφερμένος(-η) συμβάλλει στη δολοφονία της πόλης».

53. Συχνά οικισμοί γκετζέκοντου είναι χτισμένοι σε πλαγιές λόφων δίπλα σε δάση με θέα στη θάλασσα.

είναι καταλυτική στη μετατόπιση του κέντρου βάρους στη σχέση νόμιμο - παράνομο και πολύ περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο αυτή χρησιμοποιείται ως εργαλείο συσσώρευσης κεφαλαίου.

Οι προσπάθειες θα ξεκινήσουν από το 1984 οπότε, κατά την Κυγυς [2009], όταν η κυβέρνηση θα θεσμοθετήσει τον οργανισμό (Τ.Ο.Κ.Ι.). Αυτός τότε καλείται μέσω του ομώνυμου ταμείου χρηματοδότησης (Emlak Korumu), να παρέχει οικονομική βοήθεια μέσω στεγαστικών επιδομάτων και να προωθεί το σχεδιασμό και την παραγωγή δημοσίων στεγαστικών επενδύσεων για χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Ωστόσο, τα επιδόματα που θα χορηγηθούν και οι κατοικίες που θα κατασκευαστούν φαίνεται να καταλήγουν παραδόξως σε μεσαία και μεσαία προς υψηλά κοινωνικά στρώματα, υποκινώντας μια κατασκευαστική δραστηριότητα μέχρι τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2001 και την πτώχευση του οργανισμού.

Δύο χρόνια μετά, η κυβέρνηση του Ερντογάν θα αναβαθμίσει τον οργανισμό με στεγαστικό νόμο. Από τότε ο οργανισμός, θα αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαδικασία της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης δρώντας σ' ένα καθεστώς αυτονομίας. Κατά τους Τσαντάν και Κολούογλου [2008: 16,17], πλέον εξουσιοδοτείται να εμπλέκεται στην αγοραπωλησία ακινήτων σχηματίζοντας θυγατρικές εταιρίες⁵⁴ και/ή συμπράττοντας με ιδιωτικές (κατασκευαστικές) εταιρίες, ρυθμίζοντας τις χρήσεις γης και τις τιμές της γης και κατασκευάζοντας κατοικίες προς εκμετάλλευση. Πολύ περισσότερο όμως, κατά τον Ντουνταράλπ [2012], με το νόμο 6306 περί «φυσικών καταστροφών», εξουσιοδοτείται σε άμεση συνεργασία με τη κυβέρνηση και το γραφείο του πρωθυπουργού, να σχεδιάζει και να υλοποιεί πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού και ανάπτυξης. Κρίνοντας ως επισφαλείς σε «φυσικές καταστροφές» άτυπους αχαρτογράφητους οικισμούς (γκετζέκοντου), προχωρεί σε πολεοδομικούς «καθαρισμούς» και σε δημόσια γη που λαμβάνει από το κράτος σχεδιάζει και υλοποιεί πρότζεκτ «πρότυπων» συγκροτημάτων κατοικιών.

Όντας επικερδές, το μοντέλο θα ειδωθεί από το μεγάλο κερδοσκοπικό κεφάλαιο ως ασφαλές πεδίο καπιταλιστικής συσσώρευσης και θα ακολουθήσει μια έκρηξη στην παραγωγή κατοικίας με τον Τ.Ο.Κ.Ι. να υλοποιεί 85 χιλιάδες μπλοκ κατοικιών μόνο στην Ιστανμπούλ (Χάρτη 16). Στις «πρότυπες» αυτές πόλεις, σε τεράστιες εκτάσεις στην περιφέρεια της πόλης, κυρίως κατά μήκος μεγάλων αυτοκινητοδρόμων θα κατασκευάζει από τα πανομοιότυπα, πολύχρωμα και πολυώροφα μπλοκ κατοικιών

54. Η θυγατρική εταιρία του Τ.Ο.Κ.Ι. στην Ιστανμπούλ ονομάζεται KIPTAS [www.kiptas.com.tr].

δίπλα και πίσω Εικόνα 13. Οι "πρότυπες πόλεις" του Τ.Ο.Κ.Ι. στην Τουρκία

T . C . BAŞBAKANLIK
TOKİ
TOPLU KONUT İDARESİ BAŞKANLIĞI

Χάρτης 16. Πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού σε οικισμούς γκετζέκοντου των Τ.Ο.Κ.Ι. και ΚΙΡΤΑΣ

	σχεδιασμένες οικιστικές περιοχές		κατοικίες υψηλών εισοδημάτων Τ.Ο.Κ.Ι.
	άτυπες οικιστικές περιοχές		κοινωνικές κατοικίες Τ.Ο.Κ.Ι.
	δημόσια συγκοινωνία		αστική ανάπτυξη Τ.Ο.Κ.Ι.
	προβλεπόμενη δημόσια συγκοινωνία		κατοικίες υψηλών εισοδημάτων ΚΙΡΤΑΣ
	< 500 Στεγαστικές Μονάδες		κοινωνικές κατοικίες ΚΙΡΤΑΣ
	500 - 1000 Στεγαστικές Μονάδες		αστική ανάπτυξη ΚΙΡΤΑΣ
	1000 - 1500 Στεγαστικές Μονάδες		
	> 1500 Στεγαστικές Μονάδες		

SARIYER

ŞİŞLİ

BEYKOZ

ÇEKMEKÖY

KAGITHANE

BEŞİKTAŞ

SANCAKTEPE

BEYOĞLU

ÜSKÜDAR

ÜMRANIYE

SULTANBEYLİ

PENDİK

FATİH

KADIKÖY

ATAŞEHİR

MALTEPE

KINALIADA

KARTAL

TUZLA

KASIKADASI

BURGAZADA

HEYBELIADA

BUYUKADA

SEDIRADASI

KIPTAS SOCIAL HOUSE

Χάρτης 17. Περιοχές μελέτης: Μπεζργκάνιπαχσε και Μπόσιμπουγιουκ

Μπεζργκάνιπαχσε

Μιτάσιμπούσκ

και τους δρόμους μέχρι τα εμπορικά κέντρα, τα σχολεία και τα τεμνήη, τα νοσοκομεία και τα αστυνομικά τμήματα. Μιλώντας με αριθμούς⁵⁵ ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα κατασκευάσει σε 81 πόλεις της χώρας 632 χιλιάδες μπλοκ κατοικιών, 915 σχολεία, 204 νοσοκομεία, 483 εμπορικά κέντρα, 940 αθλητικά κέντρα, 469 τεμνήη, 13 στάδια, 41 βιβλιοθήκες και 135 ξενοδοχεία. Παραδόξως, κατά τη δεκαετία 2003-2013, από τις 85 χιλιάδες κατοικίες που κατασκευάστηκαν στην Ιστανμπούλ, μόνο το 5.8 τοις εκατό αυτών προορίζεται για χαμηλά εισοδήματα. Οι υπόλοιπες προορίζονται για μεσαία και υψηλά κοινωνικά στρώματα, γεγονός που επαληθεύει τον κερδοσκοπικό χαρακτήρα του οργανισμού καθώς τα κέρδη και οι μετοχές του εκτινάσσονται.

Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο Erder [2013], τα διαμερίσματα του Τ.Ο.Κ.Ι. φαίνεται να φαντάζουν το «ιδανικό σπίτι» του μικροαστικού ονείρου χιλιάδων μεταξύ των καταπονημένων των γκετζέκοντου. Καταπονημένων που βλέπουν τα πρώην κοινοτικά δίκτυα να μετατρέπονται σε δίκτυα εκμετάλλευσης από τοπικούς ολιγάρχες, και που έχουν σε μεγάλο βαθμό αφομοιώσει την προπαγάνδα περί μιας πόλης επικίνδυνης και παρηκμασμένης. Σε αναλογία με τις πολυτελείς επαύλεις των περιραιοποιημένων κοινοτήτων, η ιδιόκτητη κατοικία ενσαρκώνει τη φυγή προς μια καθαρή, φιλήσυχη και γαλήνια ζωή μακριά από το κέντρο της πόλης. Ωστόσο, είναι παρακινδυνευμένο να χαρακτηρίσω τους οικισμούς του Τ.Ο.Κ.Ι. καθολικά. Επικεντρώνοντας την έρευνα σε δύο πρότζεκτ της νεοφιλελεύθερης αυτής αστικοποίησης, εάν στην περίπτωση, της Μπάσιμπουγιουκ υπάρχουν δείγματα εθελούσιας απομόνωσης των κατοίκων, τότε σε εκείνη των Αϊάζμα και Τεπέουστου ο πληθυσμός των Κούρδων θα δείξω ότι καταναγκάζεται σε αποκλεισμό.

6.4.1 Απο τη Μπάσιμπουγιουκ...

Ο οικισμός γκετζέκοντου Μπάσιμπουγιουκ βρίσκεται στις πλαγιές ενός λόφου στην ασιατική πλευρά, βόρεια του αυτοκινητοδρόμου E-5 στα περίχωρα του δήμου Μάλτεπε. Σύμφωνα με τις Λέντα και Ζησοπούλου [2014: 78-81 ο.α. στον Karaman, 2013], ο οικισμός θα χτιστεί στα μέσα της

55. www.toki.gov.tr

δεκαετίας του '70 από μετανάστες της Ανατολίας κοντά στην αναπτυσσόμενη βιομηχανική ζώνη του Μάλτεπε. Το 1980 το κράτος με νόμο θα δώσει αμνηστία στους κατοίκους παραχωρώντας «έγγραφα εκχώρησης τίτλου ιδιοκτησιών» (T.A.D.s), γεγονός που θα επιτρέψει στους κατοίκους να μετατρέψουν σπίτια τους σε τριώροφες πολυκατοικίες. Ωστόσο, στα μέσα της δεκαετίας του '90 ένα δεύτερο κύμα νεοφερμένων θα κατοικήσει στον οικισμό είτε νοικιάζοντας τα διαμερίσματα είτε χτίζοντας στα όρια του οικισμού και στα ελεύθερα οικόπεδα.

Σήμερα στο οικισμό κατοικούν 14 χιλιάδες άτομα η πλειοψηφία των οποίων είναι συντηρητικοί ψηφοφόροι του κυβερνώντος κόμματος (Α.Κ.Ρ.). Το καθεστώς κατοίκησης είναι αδιευκρίνιστο κυρίως λόγω των διαφορετικών κυμάτων εγκατάστασης. Σύμφωνα με τον Karaman [ό.π.] μόνο οι μισοί από τους κατοίκους του οικισμού θα έχουν αποδεικτικά έγγραφα (T.A.D.s).

Το 2006 μέσα το πλαίσιο ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής με αναδυόμενα επιχειρηματικά και τουριστικά κέντρα, η μητροπολιτική επιτροπή και ο δήμος Μάλτεπε θα κηρύξουν το πρότζεκτ αστικής αναζωογόνησης του οικισμού μεριμνώντας όπως θα υποστηρίξει για την ασφάλεια των κατοίκων απέναντι στο σεισμό. Στο σχέδιο του δήμου περιλαμβάνει δύο φάσεις. Η πρώτη φάση αφορά την μετεγκατάσταση των κατοίκων σε διαμερίσματα έξι πύργων πολυκατοικιών του Τ.Ο.Κ.Ι. που προβλέπεται να χτιστούν μέσα στα όρια του οικισμού στον ανοιχτό χώρο της κορυφής του λόφου. Η δεύτερη φάση αφορά την κατεδάφιση του οικισμού και την ανοικοδόμηση στη θέση αυτού κατοικιών υψηλών και μεσαίων εισοδημάτων.

Όπως περιγράφουν οι δύο, ο πληθυσμός του οικισμού θα διχαστεί ανάμεσα σ' εκείνους που έχουν έγγραφα αποδεικτικών τίτλων (T.A.D.s) κι εκείνων που δεν έχουν έγγραφα T.A.D. ή είναι ενοικιαστές και έχουν τη λιγότερη ασφάλεια καθώς βλέπουν άμεσα ότι θα εκτοπιστούν. Όσο αφορά σ' εκείνους που έχουν, αυτοί θα εναντιωθούν στους όρους απαλλοτριώσης που θα θέσει ο Τ.Ο.Κ.Ι.. Όπως θα διαμαρτυρηθούν, η

Εικόνα 14. Πανοραμική άποψη του Μπάσιμπουγιουκ (αριστερά) και του αναπτυσσόμενου γειτονικού περιβάλλοντος

Εικόνα 15. Αεροφωτογραφία του Μπάσιμπουργιού μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής των μπλοκ του Τ.Ο.Κ.Ι.

Εικόνα 16. Τα μπλοκ του Τ.Ο.Κ.Ι. στο Μπάσιμπουργιουκ

Γράφημα 10, 11. Πρότζεκτ μετασχηματισμού του γκετζέκοντου Μπόσιμπουγιουκ σε περιτειχισμένη κοινότητα υψηλών οικολογικών στρωμάτων

αποζημίωση που θα προσφέρει ο οργανισμός θα είναι περίπου το 1/3 της τιμής αγοράς των νέων διαμερισμάτων. Δεδομένου της απώλειας των ενοικίων τους και της γενικότερης ανεργίας οι περισσότεροι θα εξαναγκαστούν να συνάψουν 15ετή συμβόλαιο δανείων για την απόκτηση των νέων κατοικιών. Από την άλλη, οι μη κάτοχοι T.A.D.s αντιτίθενται συνολικά στο σχέδιο αναζωογόνησης, καθώς μη παίρνοντας αποζημίωση απαλλοτριώσης δε θα έχουν τα μέσα να αγοράσουν το διαμέρισμα. Όπως χαρακτηριστικά θα διαμαρτυρηθούν η υπόσχεση του δήμου από τις εκλογές του 2004 ήταν η παροχή νομικών τίτλων ιδιοκτησιών, γεγονός που θα τους επέτρεπε να οικοδομήσουν κι αυτοί πολυκατοικίες στη θέση των μονώροφων κατοικιών τους.

Το 2008 συνεργία του T.O.K.I. παρουσία ισχυρών δυνάμεων της αστυνομίας θα στήσουν το εργοτάξιο κατασκευής των πύργων και θα

ολοκληρώσουν την κατασκευή σε διάστημα μόλις εννέα μηνών. Ωστόσο, για μεγάλο χρονικό οι πύργοι θα παραμείνουν ακατοίκητοι λόγω της αντίδρασης των κατοίκων και του αδιέξοδου των διαπραγματεύσεων με τον δήμο. Επιπλέον, το 5ο Διοικητικό Δικαστήριο θα διατάξει την ακύρωση του έργου αποφασίζοντας ότι δε προσφέρει καμία λύση στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα του οικισμού και αποκλείει τη συμμετοχή των κατοίκων. Η απόφαση του δικαστηρίου αποτελεί μια σημαντική νομική νίκη απέναντι στις πρακτικές «διαίρει και βασιλεύει»⁵⁶ του δήμου στην προσπάθεια επιβολής πρότζεκτ μετασχηματισμού, ωστόσο αυτή δεν εμποδίζει τον Τ.Ο.Κ.Ι. και τις δημοτικές αρχές να σχεδιάσουν εκ νέου ένα σχέδιο ανάπτυξης του οικισμού.

Το πρότζεκτ αστικής αναζωογόνησης του Μπάσιμπουγιουκ είναι μία από τις πρώτες προσπάθειες των δημοτικών αρχών και του Τ.Ο.Κ.Ι. για μικρής κλίμακας αστικό μετασχηματισμό σε προγενέστερους οικισμούς γκετζέκοντου τόσο όσο αφορά τους εκτοπισμούς όσο και το νέο οικιστικό και κτιριολογικό πρόγραμμα. Ωστόσο, σε τέτοιου είδους πρότζεκτ η απόκτηση ενός διαμερίσματος συνοψίζοντας το μικροαστικό όνειρο αρκετών καταπονημένων υποσκάπτει εάν όχι ισοπεδώνει κάθε μορφή αντίστασης.

6.4.2 ...στη Μπεζιργκάνμπαχτσε

Οι (πρώην) οικισμοί γκετζέκοντου Αιάζμα και Τεπέουστου ιδρυμένοι τις δεκαετίες '70 και '80, βρίσκονταν στο δήμο του Κιουτσούκτεσκεμετζε κοντά στο ολυμπιακό στάδιο και τη βιομηχανική ζώνη Ικίτελι και κατοικούνταν κατά βάση από Κούρδους μετανάστες από την νοτιοανατολική Τουρκία. Το 2007 ο Τ.Ο.Κ.Ι. κατεδαφίζει τους δύο οικισμούς και κατασκευάζει τη Μπεζιργκάνμπαχτσε. Έναν οικισμό 55 δωδεκαώροφων μπλοκ (πολύ-) κατοικιών με 2,640 διαμερισμάτων, στεγάζοντας τους 5 χιλιάδες εκτοπισμένους Κούρδους κατοίκους.

Λίγο καιρό πριν, ο δήμαρχος Αζίζ Ιενιά, ένθερμος υποστηρικτής του σχεδίου, θα εξιστορήσει στην ιστοσελίδα του δήμου το «όραμά» του να μετατραπεί η περιοχή σε "σπίτι χαρούμενων ανθρώπων, τόπος γοητείας και έλξης για τον κόσμο. Στον τόπο αυτό θα ευχηθεί "να φιλοξενηθούν οι Ολυμπιακές Αγώνες του 2020" [ό.π.: 20]. Ο δήμαρχος αναφέρεται στον

56. Στην επιδίωξη του να καταστείλει το κίνημα αντίστασης, ο δήμος θα μεταθέσει στον οικισμό αστυνόμους παραχωρώντας τους διαμερίσματα σε ορισμένα μπλοκ κατοικιών.

καθοριστικό ρόλο που μέλλει να παίξει ο δήμος, όντας σε άμεση γειννίαση με το αεροδρόμιο Ατατούρκ αλλά και έχοντας στα βόρεια της επικράτειάς του το ομώνυμο Ολυμπιακό στάδιο στη διοργάνωση των αγώνων. Ωστόσο, όσο αφορά στους ανθρώπους, αναφέρεται άραγε στους Κούρδους εκτοπισμένους ή μήπως στους τουρίστες;

Ο τελικός του Champions League (2005), το Grand Prix της Formula 1 (2005), οι Final Four της Euroleague (2013), οι Ολυμπιακοί Αγώνες (πιθανό 2024) είναι (μεγα-)εκδηλώσεις που φαίνεται να θέτουν την πόλη σ' ένα διαρκές καθεστώς προετοιμασίας και ενίσχυσης της θέσης της. Πρόκειται για ένα καθεστώς εξαιρεσης που υλοποιείται πολεοδομικά μέσω (μεγα-)πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού και ανάπτυξης. Πρότζεκτ που οι Τσαντάν και Κολούογλου [2008: 20-21] χαρακτηρίζουν ως πολεοδομικές (εκ-)καθαρίσεις (urban cleansing up).

Κατά τον Ντέιβις [2004: 104, ό.α. στους Candan και Κολλουθλί: 21], η τουριστικοποίηση και θεαματικοποίηση του αστικού χώρου προϋποθέτει, την ωραιοποίηση (beautification) του. Συνέδρια, επιφανείς επισκέψεις, αθλητικά γεγονότα, διεθνή φεστιβάλ και άλλες μεγάλης εμβέλειας εκδηλώσεις απωθούνται από τη «βρωμιά» και τη «συμφορά» των φτωχών και των αστέγων, ωθώντας τις αρχές να ξεκινούν εκστρατείες καθαρισμού δρόμων, γειτονιών αλλά και οικισμών ολόκληρων.

Όπως προείπα, ο μητροπολιτικός δήμος, σύμφωνα με το ισχύον νομικό

Γράφημα 12. Τα μπλόκ του Τ.Ο.Κ.Ι. στη Μπεζιργκάνμπαχσε

πλαίσιο και το Στρατηγικό Σχέδιο εξουσιοδοτείται να κηρύττει μια περιοχή προς αναζωογόνηση ως επισφαλή σε φυσικές καταστροφές. Ωστόσο, στην περίπτωση των δύο οικισμών θα εκδώσει φυλλάδια περιγράφοντας τους ως οικισμούς με όρους «φυσικής και κοινωνικής παρακμής (decay)». Οι οικισμοί θα κηρυχτούν άμεσα ως περιοχές «αστικής αναζωογόνησης», γεγονός που σημαίνει ότι χρήζουν «άμεσης κατεδάφισης και μετατόπισης των κατοίκων σε νεόδμητα οικιστικά συγκροτήματα του Τ.Ο.Κ.Ι. στην Μπεριζγκάνμπαχτσε.

Οι Τσαντάν και Κολούογλου [ό.π.: 22] συγκρίνοντας τις συνθήκες διαβίωσης στους οικισμούς Αϊάζμα και Τεπέουστου, και τις αντίστοιχες στη Μπεζιργκάνμπαχτσε, περιγράφουν το πρότζεκτ μέσα από την έννοια της «αστικής αιχμαλωσίας» (urban captivity) και τις νέες μορφές ένδειας, γεωγραφικής ακινησίας και κοινωνικού αποκλεισμού που αναδύονται εκεί.

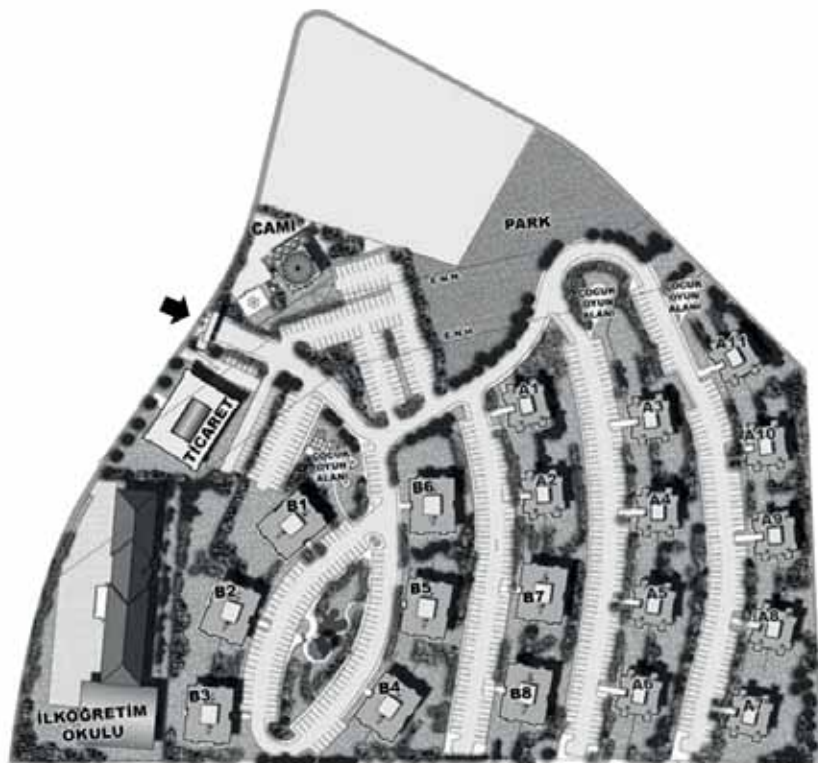
Από τη μια μεριά, η θέση των κατοίκων στα πρώην γκετζέκοντου θα είναι δύσκολη. Οι περισσότεροι θα δουλεύουν ανασφάλιστοι σε επισφαλείς θέσεις μηδανιών μισθών στα κοντινά εργοστάσια και βιοτεχνίες ρούχων στη βιομηχανική ζώνη Ικίτελι. Παρόλη την εξαθλίωση τους, η ανεργία θα είναι σπάνιο φαινόμενο. Από την άλλη, στην Μπεζιργκάνμπαχτσε παρατηρείται ότι η οικονομική κατάσταση των περισσότερων κατοίκων, παρά της εξαγγελίας του δήμου, δε βελτιώνονται. Στο νέο καθεστώς «επισημοποίησης» της κατοικίας τους, οι κάτοικοι συνάπτουν συμβόλαιο με τον Τ.Ο.Κ.Ι. δεκαπενταετών δόσεων. Στο κόστος διαβίωσης προστίθενται επίσης οι «επισημοποιημένες» παροχές του νερού, του ηλεκτρικού ρεύματος και του φυσικού αερίου.

Επιπλέον, το γεγονός ότι το συγκρότημα βρίσκεται μακριά από τη βιομηχανική ζώνη και δεν έχει επαρκή μέσα μεταφοράς δυσχεραίνει με περισσότερα κόσθη και περισσότερες ώρες εργασίας τους εργαζόμενους, ενώ οδηγεί αρκετούς στην ανεργία. Κατά τον Ντουνταράλπ [2012] αρκετοί κάτοικοι αδυνατώντας αντεπεξέλθουν στο νέο αυτό καθεστώς, θα χάσουν τα διαμερίσματά τους όπως αυτά θα κατάσχονται από τις τράπεζες. Οι περισσότεροι όμως άτυπα θα πουλήσουν τα διαμερίσματα σε τρίτους επιστρέφοντας στους τόπους δουλειάς τους ή νοικιάζοντας διαμερίσματα σε κοντινές συνοικίες γκετζέκοντου. Στην Μπεζιργκάνμπαχτσε από τις 7800 εκτοπισμένες οικογένειες, οι 1930 θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τον οικισμό. Από αυτές οι 650 θα λάβουν επιστολή κατάσχεσης καθώς επί έξι μήνες δε θα πληρώσουν τους λογαριασμούς ή τις δόσεις των δανείων στα πλαίσια εκείνου που οι Ανταναλί, Αλτάι και Μίσελβιτζ αναφέρουν ως δεύτερο κύμα εξώσεων και εκτοπισμών (βλέπε χάρτη 13).

Η κρίση αυτή της κοινωνικής αναπαραγωγής ενσαρκώνεται, όπως

περιγράφει ο Σμιθ [2002: 60,61], στην ίδια την παραγωγή του αστικού χώρου. Μια παραγωγή που βασίζεται σε μια “θεμελιώδη γεωγραφική αντίθεση μεταξύ των αυξημένων αξιών γης που συνοδεύουν τη συγκέντρωση του κεφαλαίου” σε ιδανικούς για συσσώρευση τόπους “και των αξιών γης στους τόπους που αναγκάζονται να ζήσουν οι εργάτες”, “στη βάση των οποίων κτίζεται η συγκεντροποίηση” και συσσώρευση “κεφαλαίου”.

“Στο κέντρο της κρίσης αυτής βρίσκεται η κρίση της καθημερινής μετακίνησης”. Όπως σημειώνει, “μια λάθος κλίμακα στην παραγωγή του χώρου μπορεί να σταθεί εμπόδιο στη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου”, λόγω του “κατακερματισμού και ανισορροπίας της αφηρημένης εργασίας” όπως εμφανίζεται στις πολύωρες μακρινές μετακινήσεις. Ωστόσο, παρατηρεί ότι όπως στο Σάο Πάολο ή τη Χαράρε έτσι και στην

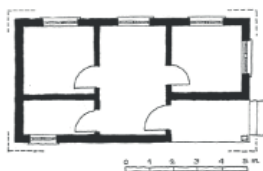
Χάρτης 18. Σχέδιο οικισμού της Μπεζιργκάνμπαχτε

Ιστάνμπουλ, τη δυσχέρεια των ανθρώπων να μετακινηθούν, όχι μόνο “από το σπίτι στη δουλεία και πάλι πίσω”, αλλά και μέχρι την κοντινή παραλία της Μαύρης Θάλασσας για μια βόλτα αναψυχής. Αυτές οι αβάσταχτες και χαοτικές καθημερινές μετακινήσεις, φαίνεται να μη θέτουν σε κίνδυνο το σύστημα παραγωγής, αλλά αναδεικνύουν την ευελιξία του, να αναπτύχθει. Πρόκειται για αυτό που ο Katz [ό.α. στον Smith ό.π.] ονομάζει “αποσυνθέτουσα ανάπτυξη”.

Τέλος, στην ανάδυση νέων μορφών ένδειας και γεωγραφικής ακινησίας συμβάλει, κατά τους συγγραφείς [ό.π.: 23], και το γεγονός ότι μηχανισμοί μέσω των οποίων διαβίωσαν οι κάτοικοι στους πρώην οικισμούς γκετζέκοντου, πλέον στα συγκροτήματα του TOKI, παύουν να υπάρχουν. Ο ένας είναι τα κοτέσια που έτρεφαν και οι μπαχτσέδες που καλλιεργούσαν στα σπίτια τους, εκεί όπου παρήγαγαν τα είδη πρώτης ανάγκης. Ο άλλος είναι το «βερεσέ» (*veresiye*), το σύστημα δηλαδή αγοραπωλησιών με πίστωση. Βασισμένο σε σχέσεις εμπιστοσύνης, οικειότητας, αλλά και σε συνεχείς διαπραγματεύσεις, εξαφανίστηκε καθώς το μανάβικο και το χασάπικο είναι πλέον μέρος του καταστήματος μια αλυσίδας σουπερμάρκετ.

Παράλληλα με την κρίση των μέσων αναπαραγωγής, στα συγκροτήματα του Τ.Ο.Κ.Ι. επιδιώκεται ένας εκπολιτισμός των πληθυσμών μέσα από την επιβολή μιας νέας αστικής κουλτούρας [Baysal, 2013]. Η χρήση του νέου δημόσιου χώρου καθορίζεται αυστηρά από τον οργανισμό και ελέγχεται από την αρμόδια ιδιωτική εταιρία που συντηρεί τους χώρους και διαχειρίζεται τα οικονομικά. Με υπερβολική έμφαση, κατά τους δύο [ό.π.: 24], επιβάλλεται ένας νέος τρόπος ζωής. Σε πινακίδες στις εισόδους των πολυκατοικιών περιγράφεται ο τρόπος χρησιμοποίησης του μπαλκονιού, του μπάνιου, του πεζοδρομίου. Πρόκειται, όπως γράφει ο Σταυρίδης [2010β: 18], για «πρωτόκολλα χρήσης»: “καθοδηγητικές παραινήσεις που εγχαράσσουν στάσεις του σώματος και κώδικες συμπεριφοράς”. Στους οικισμούς αυτούς απαγορεύεται κάποιος(-α) όχι να καλλιεργήσει τη γη, αλλά ακόμη να πατήσει τη φυτεμένη με γκαζόν γη όπως αυτή περιφράσσεται από ξύλινους φράχτες.

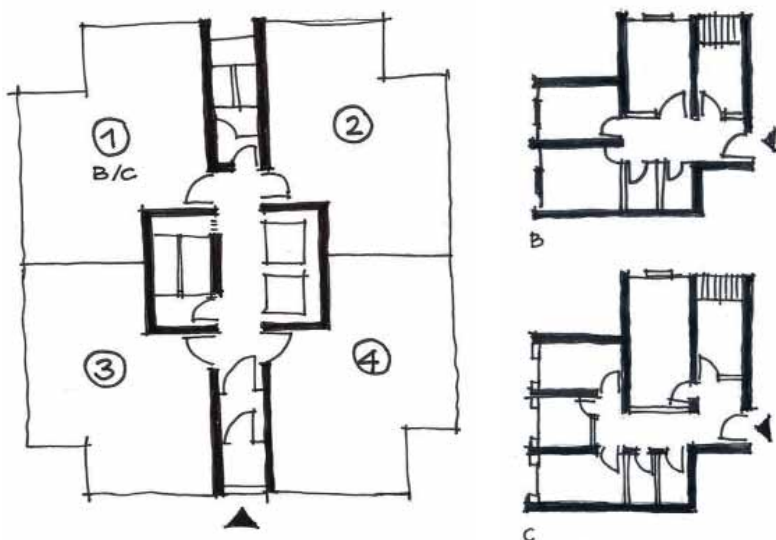
Με βιοπολιτικές επιθέσεις απαγορεύεται ρητά η συνάθροιση και στάση στα

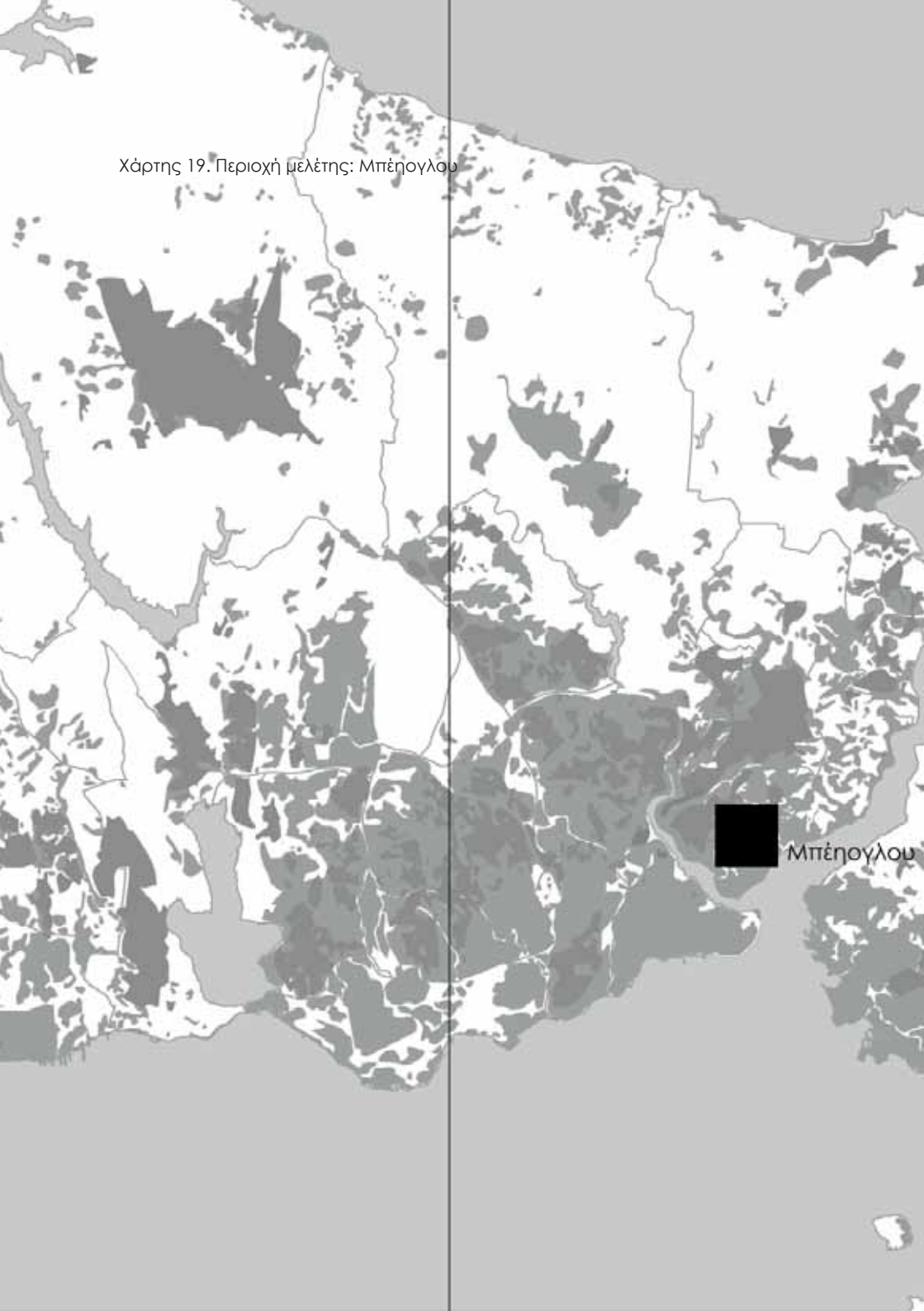
Γράφημα 13, δίπλα 14. Σκαρίφημα κάτοψης ενός τυπικού γκετζέκοντου κι ενός μπλοκ του Τ.Ο.Κ.Ι. και των διαμερισμάτων (σε ίδια κλίμακα)

πεζοδρόμια έξω από τις εισόδους των πολυκατοικιών. Στα γκετζέκοντου συχνά οι κάτοικοι κάθονταν στην άκρη του δρόμου δίπλα στην αυλόπορτα κάνοντας το δρόμο στέκι και τόπο καθημερινής κοινωνικότητας. Ωστόσο στη νέα κουλτούρα, εκείνος ο πρώην κοινός τρόπος κατοίκησης του δρόμου δεν συνάδει. Κατά τον Σταυρίδη [2010α: 68, 69] τον “επίδικο αυτό δημόσιο χώρο” έχουν δικαίωμα να χρησιμοποιούν μόνο ως χώρο κίνησης και κυκλοφορίας. Οι κανονισμοί για τη χρήση των «ευγενών» πεζοδρομίων, μπαλκονιών και μπάνιων μαρτυρούν την προσπάθεια του κράτους να φτιάξει “την εμβληματική εικόνα μιας ελεγχόμενης αστικής κουλτούρας”.

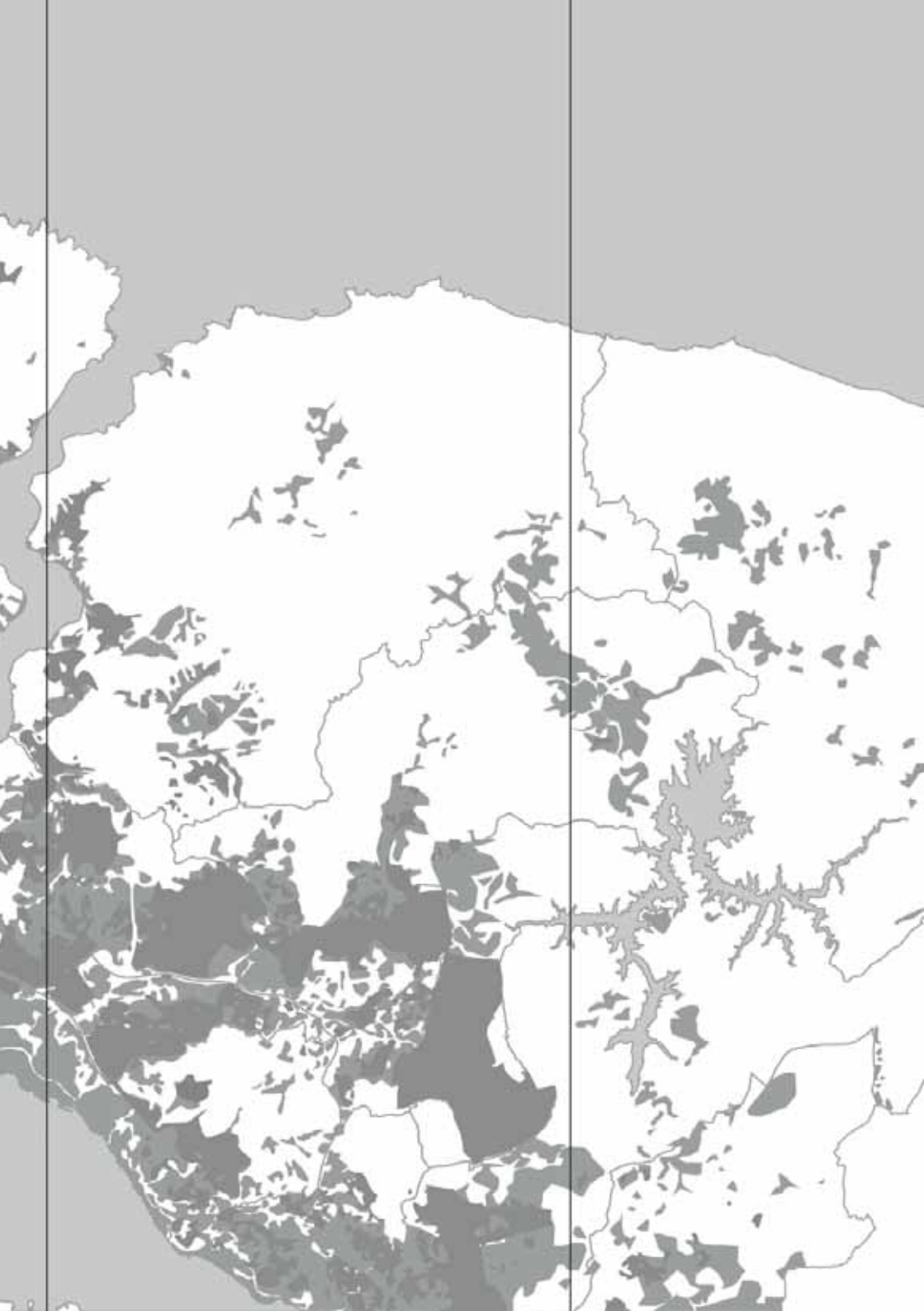
Γίνεται φανερό, ότι με τις νομικές, οικονομικές και διοικητικές εξουσίες ο οργανισμός καθίσταται βασικός κρατικός μηχανισμός τόσο για την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης όσο και για την κατασκευή της κυρίαρχης εικόνας της πόλης. Εκτός δηλαδή από το γεγονός ότι εξουσιοδοτείται να υπαρπάξει γη επενδύοντας είτε μέσω του κράτους είτε μέσω μεγαλοεργολάβων, να εκκαθαρίζει οικισμούς γκετζέκοντου εκτοπίζοντας τους κατοίκους και να σχεδιάζει πρότζεκτ συγκροτημάτων κατοικιών, επιδιώκει να εγκαθιδρύσει μια νέα αστική κουλτούρα σ' εκείνους που αντιστέκονται.

Χάρτης 19. Περιοχή μελέτης: Μπέηογλου

Μπέηογλου

7. Ανακατακτώντας το Μπέηογλου

7.1 Απ' τους πρώτους gentrifiers...

Έως τα μέσα του 20ου αιώνα κεντρικές ιστορικές συνοικίες τόσο στην χερσόνησο όπως το Σουλτάναχμετ, το Φενέρ, το Μπαλάτ όσο και στο Μπέηιογλου όπως ο Γαλατάς, το Τζιχάνγκιρ, το Ταρλάμπασι όσο και στις όχθες του Βοσπόρου όπως το Ορτάκιϊ και το Κιουζγκιουντζούκ κατοικούνται από μεσαία και υψηλά στρώματα. Στις περιοχές αυτές θα κατοικούν και οι εύπορες εθνότητες των Ρωμιών⁵⁷, των Αρμενίων και των Εβραίων. Με την βίαιη εκτόπιση των αλλοεθνών στο πλαίσιο του τουρκικού εθνικισμού στα μέσα της δεκαετίας του '50 θα ακολουθήσει η έξοδος των εύπορων στρωμάτων προς την περιφέρεια και η εγκατάλειψη του κέντρου.

Έως τη δεκαετία του '80, με την κατασκευή της γέφυρας του Βοσπόρου η πόλη θα επεκταθεί προς τα βόρεια πάνω στους νέους οδικούς άξονες με την πολυώροφα κτήρια σε αναδύμενα επιχειρηματικά και ερευνητικά κέντρα. Παράλληλα στην τάση αυτή νέες περιοχές κατοικίας σε περιτοιχισμένους οικισμούς είτε πολυτελών κατοικιών είτε μπλοκ κατοικιών αναδύονται στη περιφέρεια της πόλης και στις όχθες του Βοσπόρου, προσελκύοντας τόσο μεσαία και ανώτερα στρώματα. Ως εκ τούτου, οι εγκαταλελειμμένες συνοικίες και μαχαλάδες του κέντρου θα καταληφθούν από νεοφερμένους μετανάστες και πρόσφυγες από την Ανατολία.

Παρατηρώντας το μετασχηματισμό των ιστορικών συνοικιών και μαχαλάδων στο κέντρο της πόλης στο πλαίσιο ανάδειξης του κέντρου σε τουριστικό, ψυχαγωγικό, συνεδριακό και επιχειρηματικό πόλο, η Εργκούν [2004: 391] παρατηρεί την εμφάνιση της «δημιουργικής» τάξης και την επιστροφή των μεγαλοαστών. Η ιστορική αρχιτεκτονική τους φαίνεται να αποτελεί καταλυτικό παράγοντα προσέλκυσης, καθώς το ιστορικά κτίσματα αποκαθίστανται και επαναχρησιμοποιούνται. Έτσι οι περιοχές αυτές από το 1980 και έπειτα αλλάζουν χέρια, αποκαθιστούνται και χρησιμοποιούνται από ανώτερες κοινωνικές ομάδες, κουλτούρες και λάιφσταϊλ.

Παρουσιάζοντας παρακάτω τους κοινωνικοχωρικούς μετασχηματισμούς στις γειτονίες του κέντρου της πόλης θα προσπαθήσω να δείξω τον ρόλο των υποκειμένων της Ιστανμπούλτικής «δημιουργικής» τάξης στις διαδικασίες του εξευγενισμού.

57. Στα τούρκικα αναφέρεται ως *Rûm*.

Χάρτης 20. Κεντρικές περιοχές της Ιστανμπούλ

Κιουζγκιουντζούκ

Κατά την Εργκούν [2004: 394], ο εξευγενισμός στην Ιστανμπούλ θα ξεκινήσει από το Κιουζγκιουντζούκ μια εγκαταλελειμμένη συνοικία Ρωμιών, Εβραίων και Αρμενίων στις όχθες του Βοσπόρου της Ασιατικής πλευράς. Θα ξεκινήσει από την πρωτοβουλία του αρχιτέκτονα Τζενγκίζ Μπεκτάς, ο οποίος θα αγοράσει μια παλιά ξύλινη κατοικία και θα σχεδιάσει τον περιβάλλοντα δημόσιο χώρο για την αναζωογόνηση τη γειτονιάς. Το κράτος θα παρέμβει διακριτικά χρηματοδοτώντας την αποκατάσταση 100 κατοικιών με επιβλέπον τον ίδιο τον Μπεκτάς. Η γειτονιά θα προσελκύσει ποιητές, καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες και μουσικούς. Το ενδιαφέρον των ατόμων αυτών, των πρώτων, κατά την ίδια, «gentrifiers» της Ιστανμπούλ για τον χωριό αυτό θα εκτοξεύσει την αξία της γης. Μεταξύ 1998 και 2002 η αξία του τετραγωνικού μέτρου θα εξαπλασιαστεί. Ωστόσο, σύμφωνα στην πρώτη αυτή περίπτωση δε θα υπάρξει απομάκρυνση πληθυσμού, καθώς η γειτονιά η συνοικία θα είναι εγκαταλελειμμένη από τις πρώην εκτοπισμένες εθνοτικές μειονότητες.

Εικόνα 17, 18. Το Ορτάκιοϊ τη δεκαετία του '60 και το Κουζγκουντζούκ σήμερα

Ορτάκιοϊ

Στην ευρωπαϊκή πλευρά, απέναντι από το Κιουζγκιουντζούκ βρίσκεται το Ορτάκιοϊ, μια επίσης πρώην πολυεθνοτική συνοικία. Μια συνοικία με σημαντικά ιστορικά στοιχεία όπως το θερινό ανάκτορο του σουλτάνου, ξύλινες οθωμανικές κατοικίες και τα θρησκευτικά κτήρια (εκκλησία, συναγωγής και τέμενος) των εθνοτήτων στην πλατεία της. Στα μέσα του αιώνα, την εγκαταλελειμμένη συνοικία θα κατοικήσουν χαμηλά στρώματα οικογενειών γεγονός που θα έχει αντίκτυπο στην εικόνα της, καθώς οι νέοι κάτοικοι θα έχουν τα μέσα να συντηρήσουν τα ξύλινα σπίτια.

Τη δεκαετία του '70, το κράτος παράλληλα με την κατασκευή της γέφυρας θα παρέμβει έμμεσα και ανεπιτυχώς στον εξευγενισμό της προωθώντας μέσω του υπουργείου Πολιτισμού την ανάπτυξη δραστηριοτήτων χειροτεχνίας. Ωστόσο, μια δεκαετία αργότερα, αυτό θα συμβεί, καθώς δύο καλλιτέχνες θα ανοίξουν μια γκαλερί έργων τέχνης και σύντομα θα ακολουθήσουν κι άλλοι. Η γειτονιά θα γίνει αγορά χερροποίητων

αντικειμένων και αντικών.

Στα τέλη της δεκαετία του '90 και αρχές του '00, ο δήμος θα αναπλάσει την ιστορική πλατεία και θα αποκαταστήσει τα ιστορικά θρησκευτικά κτίσματα. Η παρέμβαση θα είναι καταλυτική, καθώς ανώτερα στρώματα θα αγοράσουν τις παραθαλάσσιες ξύλινες κατοικίες, και καφετέριες, εστιατόρια, μπαρ θα ανοίξουν γύρω από την πλατεία. Στα επόμενα χρόνια η κίνηση θα αυξηθεί τόσο πολύ δημιουργώντας κυκλοφοριακά προβλήματα στον παραθαλάσσιο άξονα που συνδέει τα χωριά του Βοσπόρου. Ειρωνικά, οι πρώτοι «gentrifiers», καλλιτέχνες και μεγαλοαστοί, θα δυσανεχθούν από την εξέλιξη της συνοικίας και σταδιακά θα την εγκαταλείπουν. Καθώς αυτή θα γίνεται ένας από τους πιο τουριστικούς και ψυχαγωγικούς πόλους της πόλης η αξία της γης μεταξύ 1998 και 2002 θα αυξηθεί έντεκα φορές.

Μπέηογλου (Γαλατάς, Τούνελ, Τζιχάνκιρ)

Το Μπέηογλου είναι ίσως η πιο χαρακτηριστική περίπτωση εξευγενισμού της Ιστανμπούλ. Πρόκειται για το κέντρο της πόλης όπως εκτείνεται εκατέρωθεν του άξονα της Ιστικλάλ μεταξύ του Τάξιμ και του Γαλατά. Η περιοχή, σύμφωνα με την Εγκούν [2004: 396] όπως και στα προηγούμενα χωριουδάκια θα εγκαταλειφθεί από τις εθνοτικές μειονότητες της πενταετίας 1955-60 και θα κατοικηθεί από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και νεοφερμένους μετανάστες της Ανατολίας. Ο πολιτισμικός και οικονομικός χαρακτήρας της περιοχής θα αλλάξει δραστικά καθώς οι πατισερί, τα θέατρα, οι μπουτίκ και οι γκαλερί της Ιστικλάλ θα μετατρέπονται σε εμπορευματικούς σταθμούς, τα καταστήματα των Εβραίων του Τουνέλ στο λιμάνι σε κακόφημα καφενεία, οι επιχειρηματικοί δρόμοι του Γαλατά

Εικόνα 19, 20, 21, 22. Οι απόκληροι του Μπέηογλου

Εικόνα 23, 24. Ο Γαλατάς και το Τζιχάνγκιρ σήμερα

σε οίκους του έρωτα και οι μοντέρνες πολυκατοικίες του Τζιχάνγκιρ σε καταφύγιο ομοφυλόφιλων και τρανσέξουαλ ατόμων.

Ψάχνοντας το νήμα στον μετασχηματισμό της περιοχής φτάνουμε στο 1994, οπότε το Μπέηρογλου λόγω των αρχιτεκτονικών του στοιχείων του 19ου και 20ου αιώνα, θα ανακηρυχτεί ως περιοχή αρχιτεκτονικής προστασίας. Όταν όμως τέσσερα χρόνια πριν, στο πλαίσιο ανάδειξης της περιοχής σε τουριστικό, ψυχαγωγικό και πολιτιστικό κέντρο, ο άξονας της Ιστικκάλ θα πεζοδρομηθεί, η εμπορική ζωή στην περιοχή θα καταστραφεί ολοσχερώς και οι αξίες της γης θα πέσουν κατακόρυφα. Ο Γαλατάς, το Τούνελ, το Τζιχάνγκιρ, το Ταρλάμπασι θα σιγματιστούν ως κακόφημες μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας '00.

Τάσεις εξευγενισμού, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι ξεκινούν στα μέσα της δεκαετίας του '90 όταν στο πλαίσιο μιας νοσταλγικής αναβίωσης της περιοχής, διανοούμενοι και καλλιτέχνες εγκαθίστανται στις συνοικίες του Τούνελ, του Γαλατά και του Τζιχάνγκιρ αποκαθιστώντας τα διαμερίσματα των ιστορικών πολυκατοικιών. Όπως περιγράφει η Εργκούν [2004: 396-400], η δραστηριότητα της «δημιουργικής» κοινότητας θα είναι καταλυ-

τική στον μετασχηματισμό της περιοχής. Καλλιτέχνες θα ανοίξουν ατελιέ και θα διοργανώσουν πλήθος εκδηλώσεων και εκθέσεων συνοδεία της αστυνομίας με σκοπό να συμβάλλουν στην αναζωογόνηση της περιοχής. Σταδιακά, τους καλλιτέχνες θα ακολουθήσουν δημοσιογράφοι και φωτογράφοι, συγγραφείς και ποιητές, αρχιτέκτονες και σκηνοθέτες, διαφημιστές και σκιτσογράφοι. Έτσι, στις συνοικίες θα ανοίγουν καφετέριες, μπαρ, εστιατόρια, βιβλιοπωλεία με την πάροδο του χρόνου γύρω από τις γκαλερί έργων τέχνης.

Σύμφωνα με την Ergun, μόνο περίπου το 17% των «gentrifiers» θα εγκατασταθούν εκεί πριν το 1995 ενώ το 60% αυτών θα μετακομίσουν εκεί την 5νταετία 1999-2001 μετά την πεζοδρόμηση της Ιστικλάλ. Όπως αναφέρει η ίδια, εκτός από την πεζοδρόμηση, καταλυτικής σημασίας στον εξευγενισμό θα είναι οι φιλόδοξες προσπάθειες, ατομικές και συλλογικές⁵⁸, της δημιουργικής τάξης καθώς η ανάπτυξη και χρήση των οπτικοακουστικών μέσων.

Η ενεργητικότητα αυτή μετατρέπει σήμερα (ξανά) τις συνοικίες αυτές σε μια

---

58. Όσο αφορά τις ατομικές προσπάθειες χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ζωγράφου Μουζαφέρ Ακυόλ που θα διοργανώσει μόνος του μέσα σε μια οχταετία 200 εκθέσεις και αντίστοιχα στις συλλογικές προσπάθειες η περίπτωση του Συλλόγου για την «Ωραιοποίηση του Τζιχάνγκιρ» αποτελούμενος κυρίως από αρχιτέκτονες.

Εικόνα 25, 26. Η λεωφόρος και μετάπειτα πεζόδρομος Ιστικλάλ

στην νέα «Ευρώπη της Ιστανμπούλ». Εκεί σήμερα κατοικούν καλλιτέχνες, εναλλακτικοί αριστεροί φοιτητές και πρόξενοι. Στους Ευρωπαίους μέτοικους προστίθενται σήμερα Αμερικάνοι, Αφρικανοί και Ασιάτες. Οι συνοικίες αποτελούν τις πιο «χίπστερ» γειτονίες της πόλης με μπαράκια, εναλλακτικά εστιατόρια, μπουτίκ ρούχων, παλαιοπωλεία όπως επίσης στέκια και γραφεία αριστεριστικών, φεμινιστικών και queer οργανώσεων, ριζοσπαστικών περιοδικών και εκδοτικών οίκων.

Από την άλλη μεριά, ο εξευγενισμός της περιοχής του Μπέηογλου γύρω από την Ιστικλάλ, “χαρακτηρίζεται πλέον σήμερα ως “hyper-gentrification”⁵⁹, καθώς θεωρείται ότι η διαφορά γαιοπροσόδου χτυπάει κόκκινο και τα ενοίκια διπλασιάζονται σχεδόν σε ετήσια βάση”. Για την κατάκτηση μιας θέσης στο πεζόδρομο “ανταγωνίζονται παγκόσμιοι παίκτες όπως πιστωτικά ιδρύματα, τράπεζες, οίκοι μόδας, σπεκουλαδόροι χρηματιστές και παγκόσμια funds. Ο εξευγενισμός της Ιστικλάλ την τελευταία δεκαετία συνοδεύεται από την εφαρμογή συντηρητικών θρησκευτικών πολιτικών που απαγορεύουν τις δημόσιες συναθροίσεις, την κατανάλωση αλκοόλ δημοσίως και ένα πλήθος εκδηλώσεων του σώματος που δεν συνάδουν με την νέα ισλαμική κουλτούρα. [Τσαβδάρογλου, 2014: 97-99].

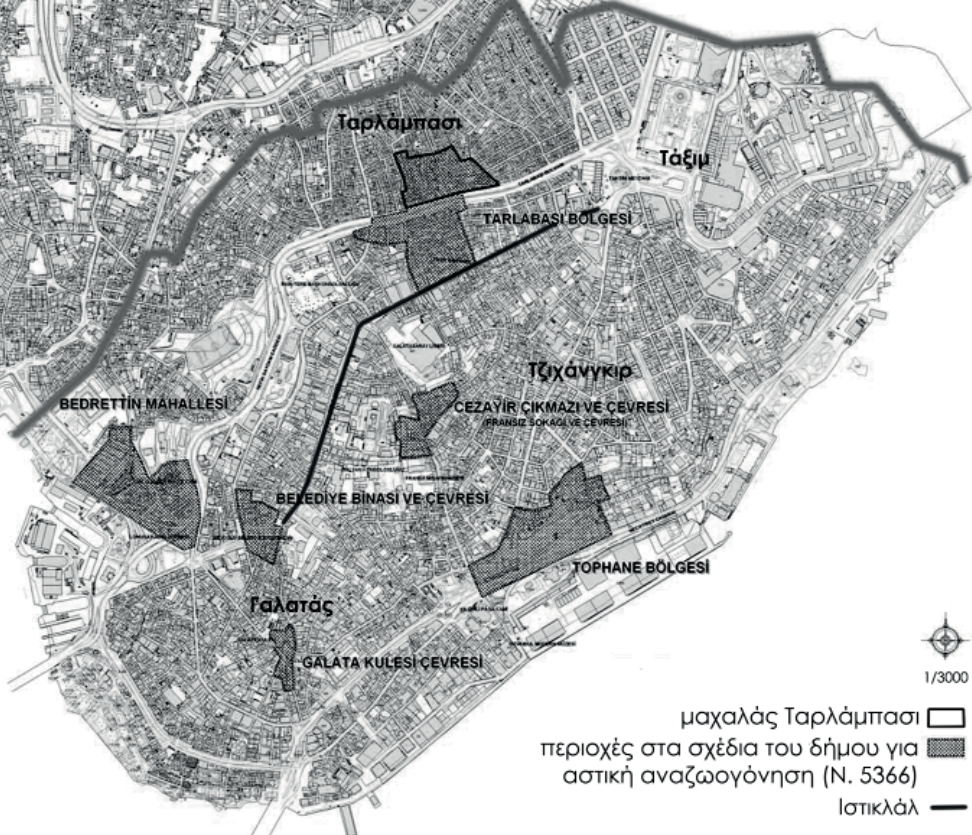
Ωστόσο, εάν στη δημιουργία αυτού του (νεο-)κοσμοπολίτικου ισλαμικού κέντρου προηγήθηκε ο εκτοπισμός και η φυλάκιση χιλιάδων φτωχών οικογενειών, και η διαπόμπευση και εκδίωξη εκατοντάδων εργατριών του έρωτα, σήμερα η παρέμβαση του κράτους μέσου του Τ.Ο.Κ.Ι. είναι πιο καίρια από ποτέ. Όπως θα δείξω παρακάτω με νέους νόμους το Μπέηογλου μετατρέπεται σε μια “μοντέρνα συντηρητική νεοϊσλαμική Ντίσνεϊλαντ” [B.A. 2013: 12].

7.2 ...στο νόμο 5366 ή αλλιώς «νόμο Ταρλάμπασι»

Η αστική αναζωογόνηση ως αστική πολιτική θα εισαχθεί προς συζήτηση για πρώτη φορά στην Τουρκία το 1996 κατά τη διάρκεια του συνεδρίου «HABİTAT II»⁶⁰ [Karaman & Islam, 2011: 14]. Διερευνώντας τον τρόπο παρέμβασης του κράτους σήμερα στη διαδικασία εξευγενισμού των κεντρικών (ιστορικών) περιοχών θα εστιάσω στο θεσμικό και νομικό

59. B. A. 2013a, *Crisis, City and Democracy: notes on the uprising in Turkey*, Voices of Resistance from Occupied, No 5, pp 9-19 [ό.α. στον Τσαβδάρογλου: 97].

60. Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου θα συζητηθεί η εφαρμογή του πρότζεκτ αστικής αναζωογόνησης των συνοικιών Φενέρ και Μπαλάτ στην ιστορική χερσόνησο που δεν συμπεριλαμβάνω στην εργασία αυτή.

Χάρτης 21. Φτωχομαχαλάδες και συνοικίες του Μπέηογλου προς εξευγενισμό

πλαίσιο όπως αυτό διαμορφώνεται στα μέσα της δεκαετίας '10. Η διετία 2004-05 ψηφίζεται σειρά μέτρων που καθιστούν το γραφείο του δημάρχου πανίσχυρο. Μεταξύ άλλων, σύμφωνα με τους Τσαντάν και Κολούογλου [ό.π.: 13] διευρύνεται η επικράτεια αρμοδιότητας και ελέγχου του μητροπολιτικού δήμου και ορίζεται ως κανόνας οι συμπράξεις του δημοσίου με ιδιωτικές εταιρίες. Το αποκορύφωμα των μέτρων, είναι ο νόμος 5366 για την «αναζωογόνηση, μέσω της προστασίας και αποκατάστασης, των υποβαθμισμένων ιστορικών και πολιτισμικών περιοχών». Ένας νόμος που στη κατεύθυνση που θέτει το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάδειξη των κεντρικών περιοχών θα απελευθερώσει, κατά τους Ντιντζέρ, Ενλίλ και Ισλάμ [2008: 1], τις τοπικές αρχές, κατά το σχεδιασμό πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης και εξευγενισμού σε υποβαθμισμένες περιοχές ιστορικής και πολιτισμικής σημασίας. Ο νόμος αυτός, γνωστός και ως «νόμος Ταρλάμπασι», θα περάσει σκοπεύοντας να εφαρμοστεί σε κεντρικές υποβαθμισμένες ιστορικές περιοχές του Μπέηογλου ξεκινώντας

Εικόνα 27. Η εφημερίδα Radical αναρωτιέται (ειρωνικά): η «Σανζ Ελιζέ» του Ταρλάμπασι;

από ένα μαχαλά στην συνοικία Ταρλάμπασι.

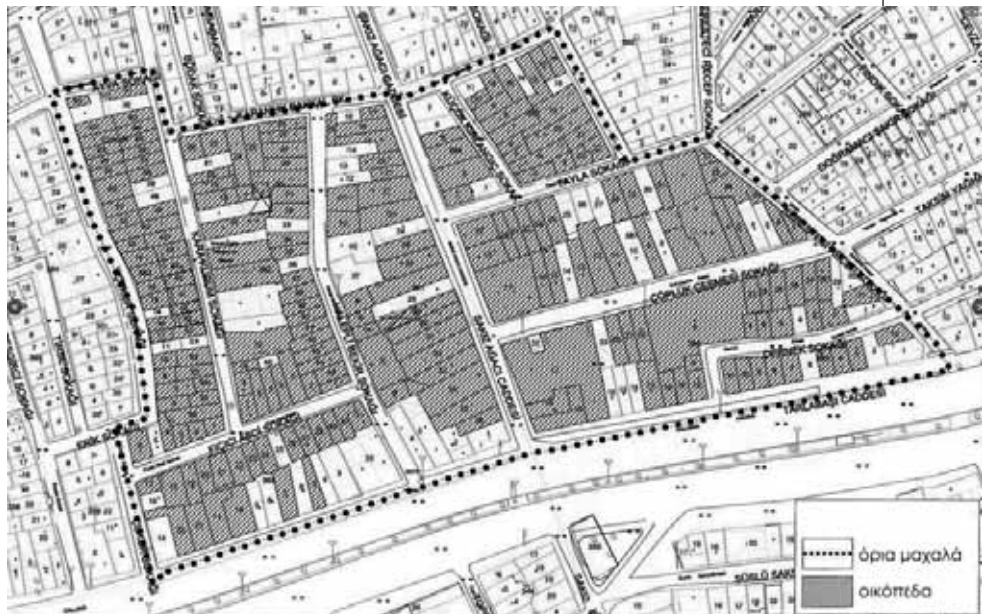
Σύμφωνα με τις ίδιες, ο νόμος εξουσιοδοτεί το δήμο να κηρύττει μια υποβαθμισμένη ιστορική συνοικία προς ανάπλαση ή αναζωογόνηση μέσα από δύο επιχειρήματα. Το πρώτο αφορά την προστασία των κατοίκων ως προς επικείμενες φυσικές καταστροφές μέσα από τη λήψη αντισεισμικών μέτρων ασφαλείας. Το δεύτερο αφορά την αναβάθμιση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της συνοικίας μέσα από την αποκατάσταση και επανάχρηση του κτηριακού εκείνου αποθέματος ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Τέλος ο νόμος εξουσιοδοτεί το δήμο με εργαλεία και ρυθμίσεις τόσο όσο αφορά στην απαλλοτρίωση όσο και στην σύμπραξη με ιδιωτικές κατασκευαστικές εταιρίες.

Η κριτική που ασκείται από τις τρεις στο νόμο όπως εφαρμόζεται στο Ταρλάμπασι και θα δείξω παρακάτω, αφορά κυρίως τη (σκόπιμη) παραμέληση της κοινωνικής διάστασης, καθώς ο νόμος επικεντρώνεται μόνο στην φυσική και οικονομική διάσταση των κτισμάτων και της συνοικίας.

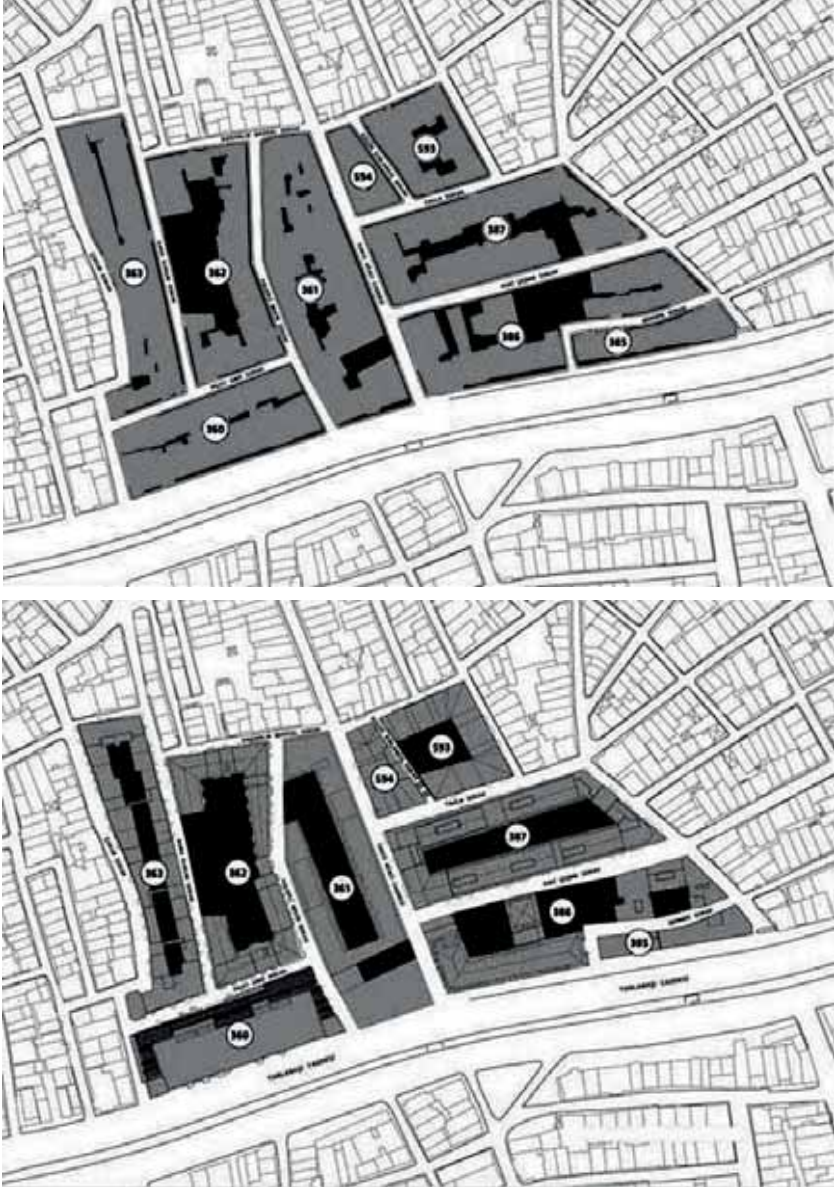

Το Ταρλάμπασι βρίσκεται ακριβώς από την τουριστική περιοχή της Ιστικλάλ και διαχωρίζεται από αυτή από την ομώνυμη λεωφόρο. Θα χτιστεί στα τέλη του 19ου και αρχές 20ου αιώνα από μεσαιά στρατώματα της Ρωμαιοίικης και Αρμένικης μειονότητας. Μετά τα γεγονότα του '55 εκεί θα εγκατασταθούν οικογένειες 20 χιλιάδων Ρομά, Κούρδων και μεταναστών από την Ανατολία. Σήμερα εκεί, κυριολεκτικά (απο-)κομμένοι από την «κοσμοπολίτικη» περιοχή της Ιστικλάλ λόγω της διάνοιξης της ομώνυμης λεωφόρου το 1980, κατοικούν εκτός από τους 20 χιλιάδες περίπου Κούρδους, Ρομά κα μετανάστες από την Αφρική, ομάδες τρανσέξουαλς, πόρνες και χρήστες. Τα μέσα ενημέρωσης, πλάθουν τη χειρότερη εικόνα για τη συνοικία, αναφερόμενα κυρίως στην εγκληματικότητα και τις συνθήκες ανθυγιεινής, καθιστώντας την ουσιαστικά τόπο απαγορευμένο (για τουρίστες) [ό.π.: 4].

Σ' αυτήν την συνοικία τόσο λόγω της ανακηρυγμένης ως διατηρητέα ιστορικής αρχιτεκτονικής όσο και λόγω της άμεσης γεινίασης με τον πεζόδρομο της Ιστικλάλ, επεμβαίνει δυναμικά το 2011 με τα μέσα που δίνει ο νόμος ο κρατικός μηχανισμός και το μεγάλο κτηματομεσιτικό κεφάλαιο. Ύστερα από διαγωνισμό που θα κηρύξει ο δήμος του Μπέηογλου, ορίζεται η σύμπραξη με την ιδιωτική κατασκευαστική εταιρία «Gar Insaat», για

Χάρτης 22. Υφιστάμενα οικόπεδα του μαχαλά Ταρλάμπασι

Χάρτης 23. Ο δομημένος χώρος πριν και μετά το πρότζεκτ εξευγενισμού

την “αναζωογόνηση μέσω της αποκατάστασης των υποβαθμισμένων ιστορικών και αρχιτεκτονικών της κτισμάτων του Ταρλάμπασι”.

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του δήμου του Μπέηογλου⁶¹, το πρότζεκτ αφορά μια έκταση της συνοικίας 20,000 τ.μ. που περιλαμβάνει 278 οικόπεδα σε 9 οικοδομικά τετράγωνα (Χάρτης 22). Σκοπός του δήμου όπως διατυπώνεται “δεν είναι μόνο να κάνει το Ταρλάμπασι ένα πιο ασφαλές, υγιεινό και ζωντανό τόπο αλλά να δημιουργήσει ένα νέο «lifestyle»”. Στην κατεύθυνση αυτή το πρότζεκτ προβλέπει την ανάπτυξη τριτογενών δραστηριοτήτων όσο αφορά στον τουρισμό, στις υπηρεσίες και στην κατανάλωση όπως εμπορικά καταστήματα, μπουτίκ, ξενοδοχεία και γραφεία.

Όσο αφορά στην αρχιτεκτονική πρόταση, η κατασκευάστρια εταιρία δεν αποκαθιστά τα ιστορικά κτίσματα αλλά επικαλούμενη την έλλειψη αντοχής στο σεισμό προτείνει την πλήρη κατεδάφισή και ανοικοδόμηση στην αρχική τους μορφή⁶². Περιγράφοντας το σχέδιο του πρότζεκτ γίνεται σαφές ότι ο λόγος που η πρακτική αυτή αποτελεί τον κανόνα σε ιστορικό περιβάλλον είναι περισσότερο η κερδοσκοπία μέσω της υπερεκμετάλλευση της αστικής γης (Χάρτης 23). Στο πλαίσιο αυτό, με πρόσχημα τον κατάλληλο αερισμό και ηλιασμό των κτηρίων, οι πρώην στενοί ακάλυπτοι χώροι διευρύνονται και μετατρέπονται σε εσωτερικά αίθρια και κύριες εισοδοί των κτηρίων. Επιπλέον με τους νέους κανονισμούς δόμησης ο συντελεστής δόμησης επιτρέπει την οικοδόμηση τεσσάρων περισσότερων ορόφων και τριών επιπέδων υπόγειων χώρων στάθμευσης οχημάτων.

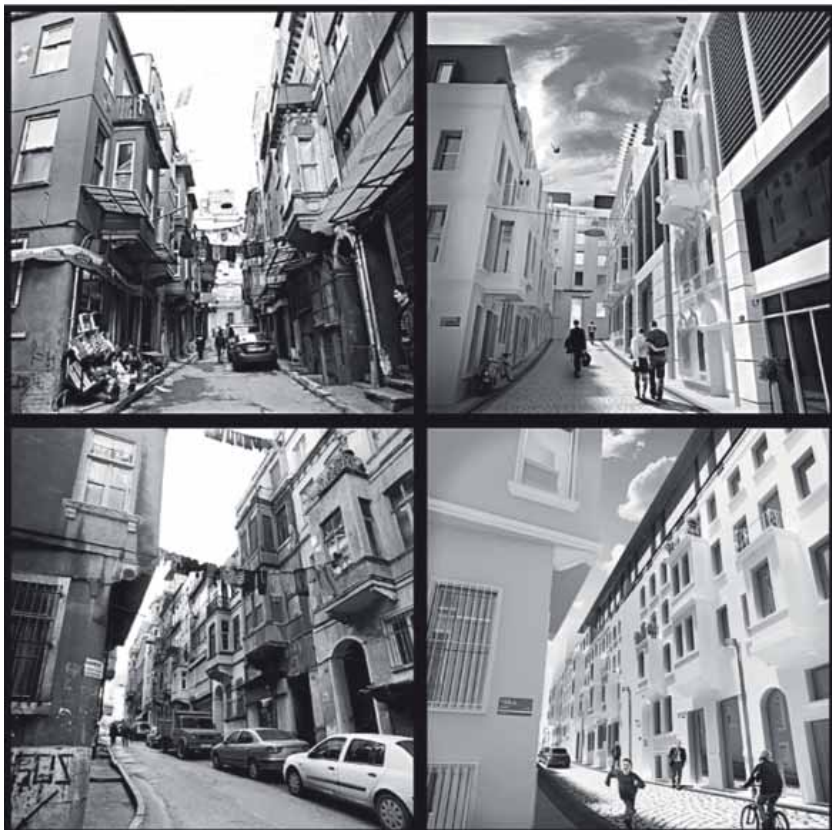
Το πρότζεκτ φαίνεται να σχεδιάζεται σε λευκό χαρτί καθώς τα υπάρχοντα σπίτια κατεδαφίζονται και τα οικόπεδα συγχωνεύονται. Στα εννιά αυτά οικοδομικά τετράγωνα το σχέδιο προβλέπει την ανοικοδόμηση 9 (μεγκα-) κτηρίων. Οι νέες γραφειακές και ξενοδοχειακές χρήσεις χωροθετούνται σε ευρείς εσωτερικούς χώρου που κατακερματίζονται ανάλογα με τις ανάγκες των χρηστών. Το μόνο που παραμένει στο σχέδιο φαίνεται να είναι μια κακιά απομίμηση των προσώπων ορισμένων ιστορικών κτηρίων ως διακοσμητικά στοιχεία (Γράφημα 5).

Ο νόμος, σύμφωνα με τους Ντιντζέρ, Ενλίλ και Ισλάμ [ό.π.: 2,3], δεν προβλέπει την έγκριση ή συμμετοχή των κατοίκων στο πρότζεκτ ως

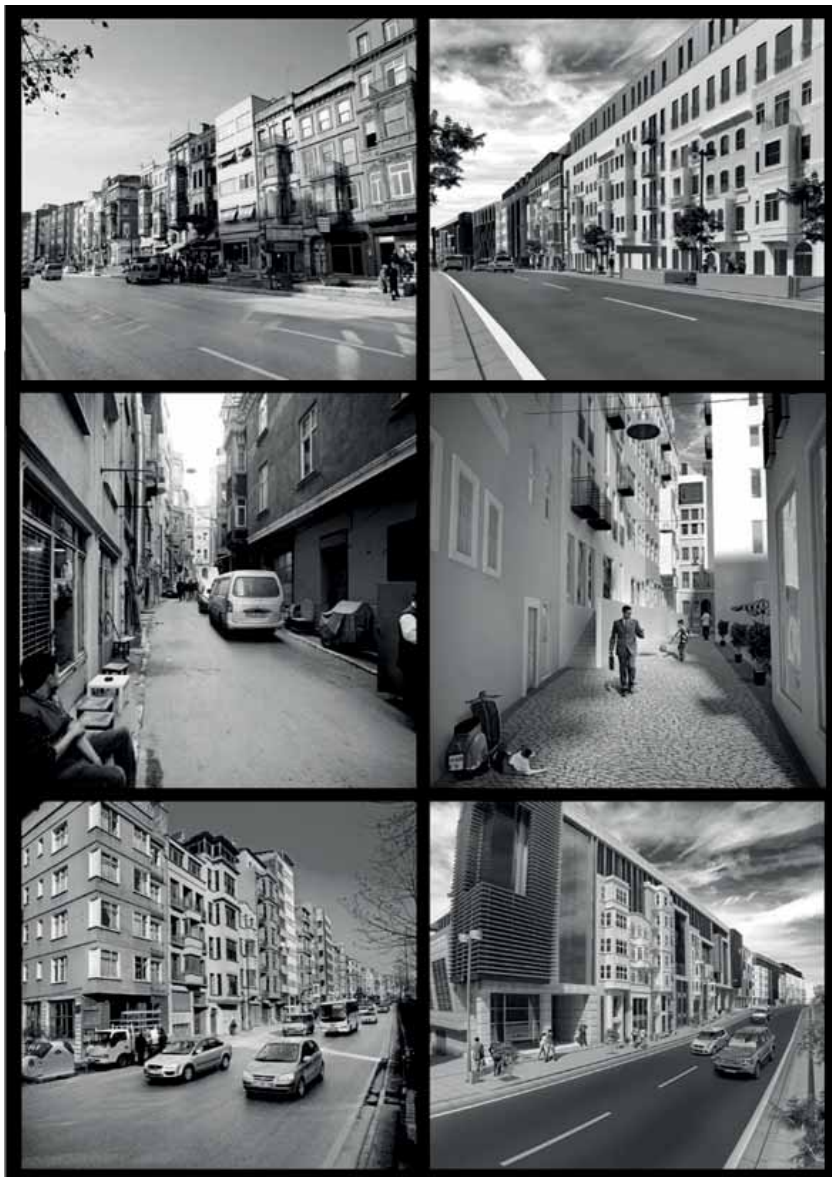
61. Από τον ιστότοπο σχετικά με τα τρέχοντα πρότζεκτ αστικής ανάπτυξης του δήμου Μπέηογλου [<http://www.beyoglubuyukdonusum.com>].

62. Πρόκειται για μια πρακτική που εντοπίζεται για πρώτη φορά στην μετατροπή του ιστορικού κτηρίου «Demirogen» και του κινηματογράφου «Etemek» επί της οδού Ιστικλάλ σε εμπορικά κέντρα τύπου mall.

ΤΑΡΛΑΜΠΑΣΙ

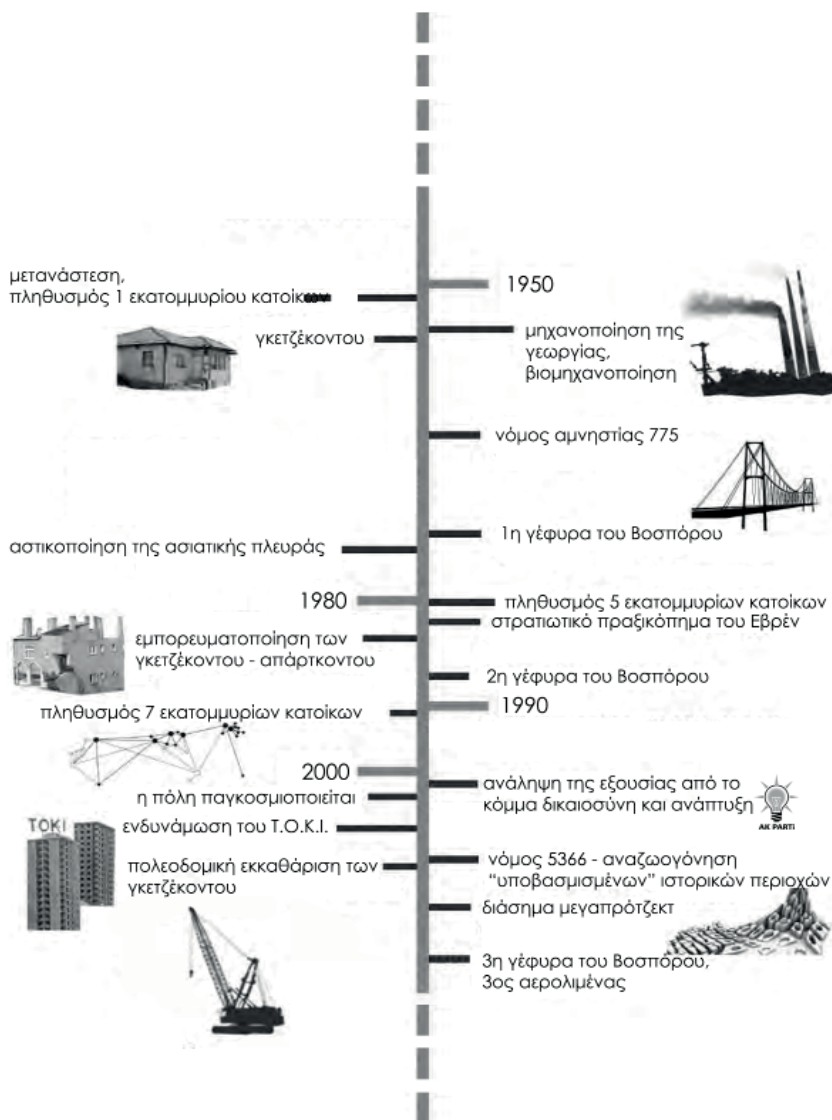
Γράφημα 15. Το προζεκτ εξευγενισμού του Ταρλάμπασι (πριν και μετά)

προϋπόθεση και έτσι δεν αφήνει κανένα περιθώριο να μη δεχτούν τους όρους που θέτει ο η τοπική δημοτική αρχή. Συγκεκριμένα οι κάτοικοι καλούνται να συμφωνήσουν καταρχήν, επιλέγοντας, όπως προβλέπει ο «απαλλοτριωτικός» νόμος, μία από τις παρακάτω δύο επιλογές: είτε μπορούν να γίνουν συνέταιροι στο πρότζεκτ αγοράζοντας τις νέες κατοικίες και καταστήματα είτε να παραχωρήσουν τους τίτλους τους αγοράζοντας ένα διαμέρισμα σ' ένα από τα αμέτρητα πανομοιότυπα μπλοκ κατοικιών κάπου στα συγκροτήματα του Τ.Ο.Κ.Ι. Ωστόσο, τις περισσότερες φορές, οι κάτοικοι μη έχοντας τα (οικονομικά) μέσα να υποστηρίξουν τέτοια εγχειρήματα, αναγκάζονται να επιλέξουν το δεύτερο.

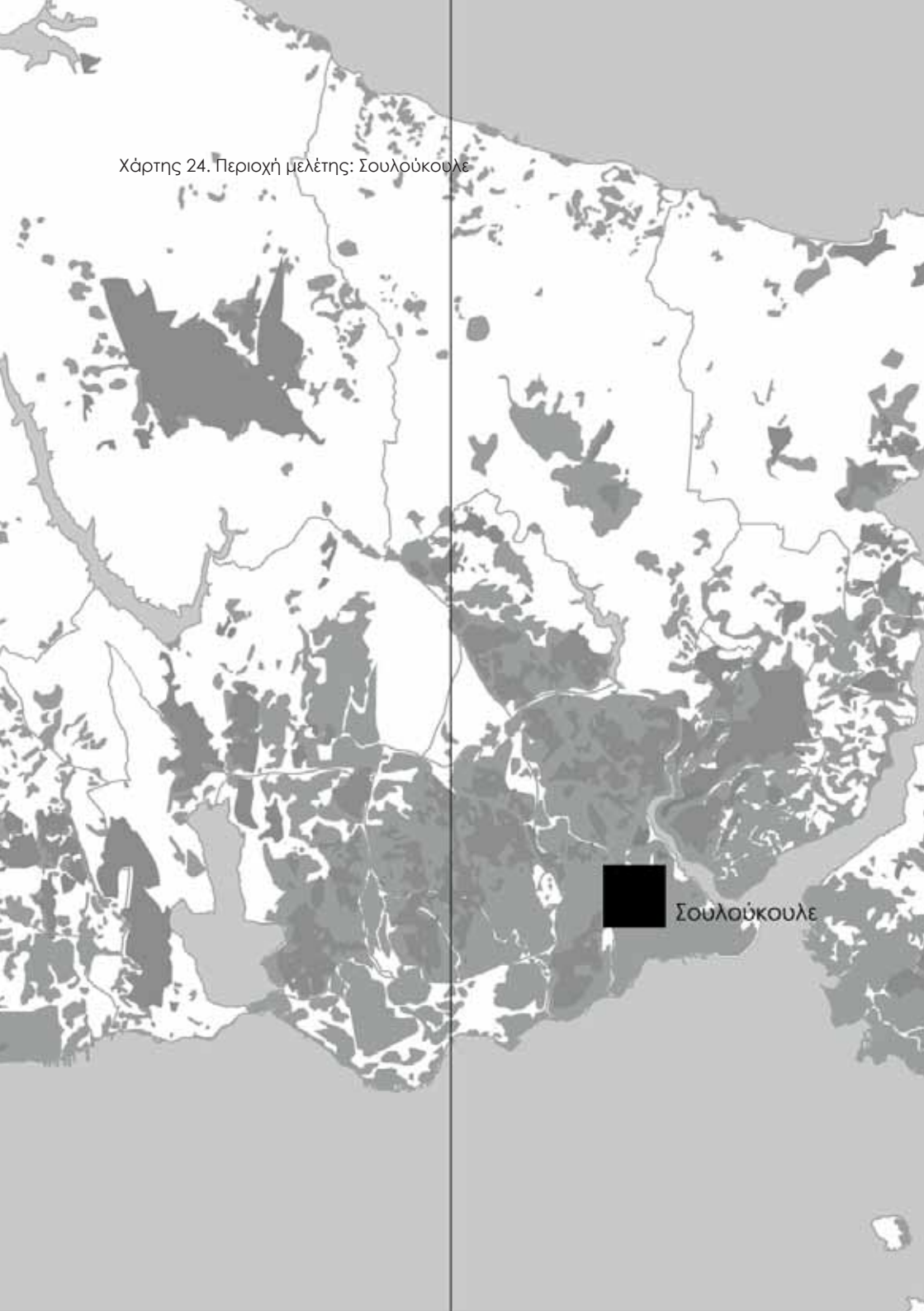
Επιπλέον, σε περίπτωση που δήμος κρίνει ότι οι τυπικές διαδικασίες απαλλοτρίωσης θα οδηγήσουν σε καθυστερημένη εφαρμογή του πρότζεκτ λόγω πιθανών διαπραγματεύσεων και αντιστάσεων, ο νόμος 5366 προβλέπει και διαδικασίες «επείγουσας απαλλοτρίωσης». Τις περισσότερες φορές ο υφιστάμενος πληθυσμός περιθωριοποιημένος και φτωχοποιημένος δε θα έχει τα μέσα να συμμετέχει στο πρότζεκτ και θα προβάλλει αντίσταση στα σχέδια του δήμου. Μέσω της επείγουσας απαλλοτρίωσης το οποίο ενδεχόμενο αντίστασης παραγκωνίζεται και τα σπίτια των ανθρώπων ουσιαστικά υφαρπάζονται. Τελευταίο και πιο ουσιαστικό είναι ότι, σύμφωνα με τον απαλλοτριωτικό νόμο, ο δήμος έχει πλέον τη δυνατότητα να πουλάει τις απαλλοτριωμένες ιδιοκτησίες σε τρίτα πρόσωπα μετατοπίζοντας άμεσα στην συνοικία ανώτερα οικονομικά στρώματα που θα αγοράζουν τους τίτλους ιδιοκτησίας. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι σε πρότζεκτς αστικής ανάπτυξης ή αναζωογόνησης σε υποβαθμισμένες γειτονιές του κέντρου, ο νόμος 5366 δεν λαμβάνει υπόψη των υφιστάμενο πληθυσμό αλλά φαίνεται να συνεπικουρεί τις περισσότερες φορές στη δημογραφική αλλαγή του με ανώτερα οικονομικά στρώματα.

Ενώ λοιπόν ο εξευγενισμός στην Ιστάνμπουλ φαίνεται να επιτυγχάνεται από τη δεκαετία του '90 στη βάση αυθόρμητων πολιτιστικών και οικονομικών διαστάσεων, πλέον καθοριστικός είναι ο ρόλος κρατικών μηχανισμών. Ο νόμος 5366 απελευθερώνει το μητροπολιτικό δήμο, απαλλάσσοντας τον από ελέγχους και ρυθμίσεις, σε συνεργασία με τον Τ.Ο.Κ.Ι. και με παραγωγικές και οικονομικές ελίτ, να καθορίζει, σχεδιάζει και υλοποιεί πρότζεκτς αστικής αναζωογόνησης κατά το δοκούν στις ιστορικές περιοχές του κέντρου. Έτσι πανηγυρικά ο εξευγενισμός “σφετερίζοντας την συλλογική μνήμη και αρθρωμένος με τις διαστάσεις του φύλου, της εθνότητας και της θρησκείας” μετατρέπεται σε μια “βίαιη βιοπολιτική βιομηχανία εξώσεων, εκτοπίσεων και κατεδαφίσεων” με σκοπό την κινητοποίηση του αστικού χώρου ως νέου τομέα παραγωγής [Τσαβδάρου, 2014: 100]. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ένας εκτοπισμένος “δεν πρόκειται τόσο για μια ανάπτυξη του αστικού χώρου

Γράφημα 16. Σύντομη ιστορική ανασκόπηση κοινωνικοχωρικής εξέλιξης της Ιστανμπούλ

Χάρτης 24. Περιοχή μελέτης: Σουλούκουλε

Σουλούκουλε

όσο των κατοίκων”.

7.3 Η πρόβα τζενεράλε στο “τερατούργημα”⁶³ Σουλούκουλε

Εάν η ο νόμος πέρασε για να αποτελέσει τον κανόνα απέναντι στους απόκληρους της Ιστάνμπουλ αρχίζοντας από εκείνους του Ταρλάμπασι, η πρόβα τζενεράλε θα γίνει το 2006 σε μια γειτονιά Ρομά στα βυζαντινά τείχη της παλιάς πόλης. Η ανάπλαση στο Σουλούκουλε, σύμφωνα με τους Καραμάν και Ισλάμ [2011: 3], είναι το πρώτο πρότζεκτ που εφαρμόζεται στην κατεύθυνση (ανα-)κατάκτησης των (φτωχο-)γειτονιών και (φτωχο-)μαχαλάδων του κέντρου της Ιστάνμπουλ όπως τίθεται στο Στρατηγικό Σχέδιο και υποστηρίζεται από τον νόμο 5366. Πολύ περισσότερο όμως, πρόκειται για μια ιδιόμορφη περίπτωση καθώς μέσα στο γενικότερο πλαίσιο εξευγενισμού της Ιστάνμπουλ ενέχει την εθνοτική διάσταση. Το πρότζεκτ κηρύσσεται από τη μητροπολιτική επιτροπή σε συνεργασία με το δήμο Φατίχ το 2005, με φορέα υλοποίησης τον Τ.Ο.Κ.Ι. Ο στόχος είναι η ανακατασκευή της εικόνας της γειτονιάς δημιουργώντας ένα ασφαλές και ελκυστικό περιβάλλον για κατοικίες και τουριστικές επιχειρήσεις.

7.3.1 το παρελθόν της περιθωριοποίησης

Το Σουλούκουλε θα ήταν ένας μαχαλάς Ρομά στη συνοικία Νεσλισάχ και Χαπιτζέ Σουλτάν στο δήμο Φατίχ, στα όρια της ιστορικής χερσονήσου δίπλα στα Θεοδοσιανά τείχη. Από τον 12ο αιώνα η συνοικία, θα είναι «πρωτεύουσα» των Ρομά της (Βυζαντινής - Οθωμανικής) αυτοκρατορίας, και μέχρι πριν 5 χρόνια, του (πρόσφατου) Τουρκικού κράτους [Marsh, 2006a⁶⁴]. Σε αντίθεση με άλλες συνοικίες της πόλης όπου οι Ρομά θα ασχολούνται με την καθαθοποιία, τη μεταλλουργία και την ανθοπωλεία, οι περισσότεροι κάτοικοι του Σουλούκουλε, θα ασχολούνται με τη μουσική, το χορό και το τραγούδι από τον 17ο αιώνα. Από τη δεκαετία του '40 η ζωή τους θα κινείται γύρω από το θέαμα και την ψυχαγωγία όπως θα τα

63. Πρωθυπουργός Ταγίπ Ερντογάν (2008), αναφερόμενος στο μαχαλά Σουλούκουλε.

64. Marsh Adrian (2006a), *The Gypsy Diaspora: Ethnicity, Migration and Identity, Istanbul*, Consulate General of Sweden in Istanbul and the International Romani Studies Network [ό.α. στις Somersan & Kirca-Schroeder, 2007].

Εικόνα 28, 29. Δίσκος μουσικής και περιοδεύουσα ορχήστρα Ρομά

προσφέρουν στους περιφήμους «οίκους ψυχαγωγίας»⁶⁵. Αυτοί θα αποτελούν τα κύρια μέσα παραγωγής των κατοίκων μέχρι και τη δεκαετία του '80. Στο άκουσμα του Σουλούκουλε τα καπηλειά αυτά θα έρχονται πρώτα στο μυαλό των περισσότερων Ιστανμπουλιτών. Παρόλο που η πολιτιστική αυτή βιομηχανία θα είναι πηγή πλούτου τόσο για το Σουλούκουλε όσο και για τις ευρύτερες συνοικίες του Φατίχ, δε θα συνάδει με την συντηρητική αντίληψη του νεοϊσλαμισμού, όπως αναδύεται στην τοπική κοινωνία από τα μέσα της δεκαετίας το '80.

Κομβικό γεγονός στην ιστορία του μαχαλά, σύμφωνα με τις Σόμερσαν και Κίρτζα-Σρόντερ [2007: 100], θα είναι όταν στα μέσα της δεκαετίας του '80 λόγω της κρατικής στρατιωτικής επέμβασης στις νοτιοανατολικές επαρχίες της Τουρκίας, Ρομά πρόσφυγες θα εγκαταλείψουν τους τόπους τους και θα βρουν καταφύγιο γύρω από το Σουλούκουλε. Θα κατοικήσουν φτιάχνοντας αυτοσχέδια καταλύματα σε ακατοίκητες περιοχές κατά μήκος των τειχών και κυρίως στα ελεύθερα οικοπέδα της γειτονιάς. Ο ερχομός τους θα σημαίνει και την αρχή της υποβάθμισης του μαχαλά. Οι κάτοικοι, αρκετά περιθωριοποιημένοι και φτωχοποιημένοι θα ενδώσουν, σύμφωνα με τους Καραμάν και Ισλάμ [2011: 2] στην εγκληματικότητα, την (ανήλικη) πορνεία και τη διακίνηση ναρκωτικών. Τα δείγματα μέλλει να δώσουν το απαραίτητο εκείνο άλλοθι στους κρατικούς μηχανισμούς να απαγορεύσουν μια για πάντα τους «ανήθικους» οίκους. Από τη

65. Στα τούρκικα είναι *eglence evleri*. Πρόκειται για μικρά άτυπα καπηλειά όπου προσφερόταν ποτό και φαγητό συνοδεία μουσικής και χορού. Εκεί ασχολούνταν ολόκληρο η οικογένεια ή το σόι· οι άνδρες έπαιζαν μουσική και τραγουδούσαν ενώ οι γυναίκες μαγείρευαν, σερβίριζαν και χόρευαν.

Εικόνα 30. Οι απόκληροι Ανατολού (Ρομά) του Σουλούκουλε

δεκαετία του '90, το τοπικό αστυνομικό τμήμα θα πραγματοποιεί τακτικές επιδρομές βίαιων μαζικών καταστροφών, ξυλοδαρμών, συλλήψεων και δολοφονιών σε μαχαλάδες της συνοικίας. Μέχρι το τέλος της ίδιας δεκαετίας οι περισσότεροι οίκοι θα έχουν κλείσει, οδηγώντας σε περαιτέρω φτωχοποίηση των Ρομά, και έξαρση της πορνείας και των ναρκωτικών. Διαχωρισμένοι οι κάτοικοι από τα μέσα παραγωγής τους θα κατοικούν σ' ένα τόπο άβατο για τους υπόλοιπους κατοίκους της πόλης.

Το Σουλούκουλε διαχρονικά θα είναι χωρικά απομονωμένο κατά μήκος των τειχών στα δυτικά όρια της ιστορικής χερσονήσου. Όπως περιγράφουν οι Καραμάν και Ισλάμ [2011: 4], η μοναδική πολεοδομία των λαβυρινθωδών αδιέξοδων στενοσόκακων και η αρχιτεκτονική των ισόγειων σπιτιών με τα σαχνισιά, τα αίθρια και τους ημιυπαίθριους αντικατοπτρίζουν

Χάρτης 25. Κοινόχρηστες αυλές στε γειτονιά του Σουλούκουλε

Εικόνα 31. Κατοικίες σε γειτονιά του Σουλούκουλε

την κοινοτική ζωή των κατοίκων του. Η κοινοτική οργάνωση των Ρομά βασισμένη στα σόγια, τις συγγενικές δηλαδή οικογένειες, αποτυπώνεται καθαρά στην χωρική οργάνωση των κατοικιών γύρω από μια περικλειστη αυλή (Χάρτης 25). Όπως φαίνεται στο παράδειγμα μιας τυπικής γειτονιάς, τα σπίτια σπάνια θα είναι προσβάσιμα κατευθείαν από το δρόμο, αλλά θα έχουν τις εισόδους γύρω από τις κοινόχρηστες αυτές αυλές. Η πρόσβαση στις αυλές θα γίνεται δια μέσω ενός στενόμακρου περάσματος που ουσιαστικά απομονώνει τον καθημερινό χώρο διαβίωσης και συναναστροφής των μελών της οικογένειας από την κίνηση του δρόμο. Τέλος, στην γωνία των περισσότερων αυλών θα υπάρχει ο χώρος του κοινόχρηστου αποχωρητηρίου.

Οι Καραμάν και Ισλάμ [2011] περιγράφουν την περιθωριοποίηση του Σουλούκουλε στο πλαίσιο μιας αμφίδρομης σχέσης μεταξύ Ιστανμπουλιτών και Ρομά μέσα από αυτό που ο Μπαρθ [1969⁶⁶] ονομάζει διαδραστική

66. Ο Μπαρθ προτείνει μια μετατόπιση από την "μελέτη της εσωτερικής δομής και ιστορίας των περικλειστων κοινοτήτων" στην έμφαση "της κατασκευής και διατή-

διαδικασία “έκφρασης, επιβεβαίωσης και διχοτόμησης” των «έξω» από τους «μέσα» και αντιστρόφως. Αναζητούν εκείνες τις αφηγήσεις, που πιο πρόσφατα οι Νιούμαν και Παασί [1998⁶⁷] υποστηρίζουν ότι “κατασκευάζουν τα σύνορα σε όλες τις διαστάσεις και κλίμακες”. Αφηγήσεις από «Εμάς» για τους «Άλλους», κρίσιμες για την κατανόηση της διαμόρφωσης των συνόρων.

Ξεκινώντας «από τα έξω», ο στιγματισμός γενικότερα της Ρομά εθνότητας στην Τούρκικη κοινωνία αντικατοπτρίζεται στο υποτιμητικό όνομα «γύφτος». Χαρακτηριστικά, στις οδηγίες των ελεγκτικών και κατασταλτικών μηχανισμών “γύφτοι χωρίς πραγματική επαγγελματική απασχόληση” καταχωρούνται ανάμεσα σε “άτομα με κλίση στη διάπραξη εγκλημάτων” και απέναντι στα οποία “πρέπει να ληφθούν τα προβλεπόμενα μέτρα ασφαλείας”. Οι αντίληψη αυτή για την εγκληματικότητα των Ρομά, σύμφωνα με τους Καραμάν και Ισλάμ, θα είναι ευρέως διαδεδομένη τόσο στην συντηρητική τοπική κοινωνία της συνοικίας όσο και στην ευρύτερη κοινωνία της πόλης⁶⁸. Τέλος, καταλυτικός παράγοντας στην περιθωριοποίησή τους θα είναι η πλήρης εγκατάλειψη από τη μεριά του κράτους και των δημοτικών αρχών. Χαρακτηριστικά ο μαχαλάς θα στερείται δημόσιας καθαριότητας, εκπαίδευσης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Καταλήγοντας στη περιθωριοποίηση «από τα μέσα», οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι Ρομά του Σουλούκουλε για χρόνια υποβαλλόμενοι σ’ αυτό το πλαίσιο των άγραφων νόμων και κανόνων εναντίον τους, έχουν σε μεγάλο βαθμό δεχθεί τον στιγματισμό και τις συκοφαντίες και επιλέγουν να απομονώνονται στη γειτονιά τους και στα μακροχρόνια κοινοτικά δίκτυα και σχέσεις. Οι αντίστοιχες αφηγήσεις των Ρομά εξετάζονται από τους Καραμάν και Ισλάμ στα πεδία του βιοπορισμού και των πολιτικών πρακτικών.

Όσο αφορά στο βιοπορισμό, την απομόνωση της κοινότητας ενισχύουν μορφές άτυπης οικονομίας που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των ορίων της

ρησης των εθνοτικών συνόρων” σε αντιδιαστολή με την κυρίαρχη ανθρωπολογική άποψη της δεκαετίας του ‘60. (Barth F. 1969: 10-14), *Ethnic groups and boundaries*, Boston: Little, Brown and Company [ό.α. στους Karaman & Islam 2011: 5].

67. Newman D. & Paasi A. (1998), *Fences and neighbours in the postmodern world: Boundary narratives in political geography*, *Progress in Human Geography*, No 22(2), pp 186-207 [ό.α. στους Karaman & Islam ό.π.].

68. Σύμφωνα με τη έρευνα του προγράμματος Παγκόσμιων Αξιών (World Value Survey) το 2001, το 72% των Τούρκων δε θα προτιμούσαν ένα άτομο Ρομά στη γειτονιά τους.

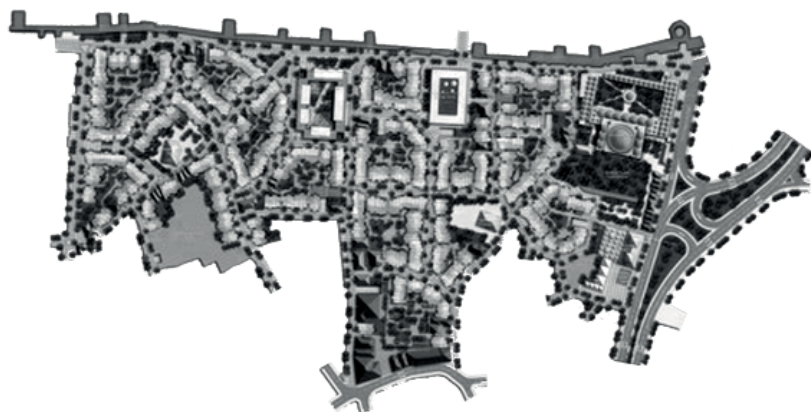
κοινότητας. Στο Σουλκούουλε η «τυπική» δουλεία και εισόδημα θα είναι περισσότερο η εξαίρεση παρά ο κανόνας. Σύμφωνα με έρευνα του δήμου Φατίχ μόνο το 20% των νοικοκυριών είχαν τουλάχιστον ένα μέλος απασχολούμενο σε τυπική εργασία. Αυτό οφείλεται κυρίως στο μεγάλο ποσοστό αναλφαριθμητισμού στην κοινότητα που θα δυσχεραίνει της εύρεση εργασίας. Συγκεκριμένα, το 30% του πληθυσμού θα είναι αναλφάβητο και το μόνο το 48% θα έχει τελειώσει τη βασική εκπαίδευση. Οι περισσότεροι κάτοικοι θα ζουν στο όριο της φτώχειας βγάζοντας καθημερινά τα προς το ζην. Όσο αφορά στις πολιτισμικές πρακτικές, χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη πολιτισμικής διαφοράς είναι η καθημερινότητα των Ρομά στα σοκάκια του μαχαλά. Σε μια τυπική σκηνή στη γειτονιά, γυναίκες θα ετοιμάζουν το μεσημεριανό, θα πλένουν και απλώνουν τα ρούχα στις αυλές, άντρες θα κάθονται στην άκρη του δρόμου κουβεντιάζοντας και παιδιά θα τρέχουν. Αυτές οι καθημερινές εκδηλώσεις⁶⁹ οι Ρομά θα γνωρίζουν καλά ότι δεν είναι ανεκτές έξω από τα όρια του μαχαλά. Η επίγνωση των κατοίκων ότι η πολιτισμική διαφορά όπως αποτυπώνεται στην γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα, τις συνήθειες και τον γενικότερο τρόπο ζωής δεν είναι ανεκτή, ενισχύουν το αίσθημα περιθωριοποίησής τους και την κατασκευή συνόρων.

7.3.2 Το πρότζεκτ εκτοπισμού

Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο μετατροπής της ιστορικής χερσονήσου σε θεματικό τουριστικό πάρκο, σύμφωνα με τον Ουσιάλ [ό.π.], η τοποθεσία του μαχαλά φαίνεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την επιλογή και εφαρμογή του πρότζεκτ. Πρώτον, βρίσκεται δίπλα στα επιβλητικά αποκατεστημένα Θεοδοσιανά τείχη της πόλης, ένα μνημείο που ανήκει στη λίστα τοπ 10 επισκεψιμότητας τουριστών. Δεύτερον, δίπλα στα «χαμόσπιτα» των Ρομά βρίσκονται εγκαταλελειμένα και ετοιμόρροπα ορισμένα ρομαντικά ξύλινα αρχοντικά δείγματα της αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα όπως επίσης και δύο ιστορικά θρησκευτικά ιστορικά κτήρια, ένα τζαμί του αρχιτέκτονα Σινάν και μια Ρωμαιοίικη εκκλησία. Τέλος ο μαχαλάς γεινιάζει με τις λεωφόρους Βατάν και Μιλιέτ, δύο κομβικούς οδικούς άξονες διεριγνύοντας τον αστικό χώρο της ιστορικής χερσονήσου ενώνουν τον ιστορικό πυρήνα με τις συνοικίες των τειχών.

Το πρότζεκτ, σύμφωνα με τους Ουσιάλ, [2012: 15], Καραμάν και Ισλάμ, [2011: 3 ό.α. στο δήμο Φατίχ] περιλαμβάνει τη γειτονιά 12 οικοδομικών

69. (...)αντικατοπτρίζουν ταυτόχρονα τις πατριαρχικές δομές οργάνωσης της κοινότητας(...).

Χάρτης 26. Σχέδιο του πρότζεκτ εξευγενισμού του Σουλούκουλε

Γράφημα 17. Φωτορεαλιστική απεικόνιση οικοδομικού τετραγώνου δίπλα στο εμπορικό κέντρο

Γράφημα 18. Προσόψεις των νέων και των αποκατεστημένων κατοικιών

Γράφημα 19. Φωτορεαλιστική απεικόνιση του εμπορικού κέντρου του δίπλα στα τείχη

Εικόνα 32, 33. Δρόμος πριν και μετά τις εξώσεις και εκτοπισμούς

τετραγώνων έκτασης 90 στρεμμάτων που περιλαμβάνει 354 οικοπέδων (Χάρτης 26). Το πρότζεκτ προβλέπει την κατεδάφιση της γειτονιάς, πλην ορισμένων διατηρητέων κτισμάτων και ιστορικών τοποθεσιών και την ανοικοδόμηση 480 νέων κατοικιών υψηλής ποιότητας και ισχυρού συμβολικού χαρακτήρα. Στα σχέδια βρίσκεται επίσης η ανάπτυξη του περιβάλλοντα δημόσιου χώρου, η επισκευή των υποδομών ύδρευσης - αποχέτευσης και φωτισμού, η κατασκευή πολιτισμικού κέντρου και δημοτικού σχολείου, καταστημάτων και χόστελ.

Άμεσα δυσμενώς επηρεασμένοι είναι οι 5 χιλιάδες κάτοικοι, καθώς ο δήμος μη ζητώντας τη γνώμη και τη συμφωνία τους, θα θέσει και ανακοινώσει τις προθέσεις του 3 μήνες πριν την έναρξη των διαδικασιών [Somersan & Kirca-Schroeder, 2007: 98]. Παρόλο που το πρότζεκτ φαινομενικά επιτρέπει τη μετεγκατάσταση όσων τουλάχιστον διαθέτουν έγγραφα τίτλων ιδιοκτησιών (T.A.D.s), στο μαχαλά, οι περισσότεροι κάτοικοι μη έχοντας τα μέσα να αντεπεξέλθουν στους όρους συμμετοχής στο πρότζεκτ του

Γράφημα 20. Φωτορεαλιστική απεικόνιση του ίδιου δρόμου

δήμου θα εκτοπιστούν.

Υπολογίζοντας την αξία της υπάρχουσας κατοικίας, Ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα θέσει στους ιδιοκτήτες δύο επιλογές: είτε να αγοράσουν τις νέες κατοικίες ή/ και τα καταστήματα πληρώνοντας μέσω 15ετή μηνιαίων δόσεων 120-450 Ευρώ⁷⁰ τη διαφορά μεταξύ της αξίας της κατοικίας και του κόστους κα-

---

70. Τα ποσό της αξίας αγοράς εξαρτάται από την αξία της υπάρχουσας ιδιοκτησί-

Εικόνα 34. Ο δρόμος κατά μήκος των τειχών πριν και μετά το πρότζεκτ

τασκευής είτε να δεχθούν την αποζημίωση της απαλλοτριώσης. Ωστόσο, καθώς αυτός θα υποτιμήσει τις αξίες⁷¹ οι περισσότεροι ιδιοκτήτες θα πουλήσουν τις ιδιοκτησίες τους σε κερδοσκοπικές real estate εταιρίες εγκαταλείπωντας το μαχαλά. Έτσι, μεταξύ 2005 και 2008 οι νέοι ιδιοκτήτες θα έχουν αλλάξει ριζικά το ιδιοκτησιακό και δημογραφικό καθεστώς στο μαχαλά.

Στους ενοικιαστές από την άλλη μεριά, ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα προσφέρει διαμερίσματα προς ιδιοκατοίκηση σε συγκροτήματα κατοικιών που θα κατασκευάσει στους οικισμούς Τασολούκ και Καϊάμπασι, 40 και 20 χλμ. αντίστοιχα βορειοανατολικά στα περίχωρα της πόλης. Σ' αυτούς θα δοθεί η δυνατότητα να αγοράσουν τα διαμερίσματα πληρώνοντας 15ετή μηνιαίες δόσεις των 200 Ευρώ⁷². Ωστόσο, λόγω του πενιχρού εισοδήματός τους να αντέξουν τη ζωή εκεί όντας μακριά από τους τόπους εργασίας τους, οι περισσότεροι θα επιστρέψουν σε μικρότερα και χειρότερης ποιότητας διαμερίσματα γύρω από το Σουλούκουλε στον ευρύτερο δήμο Φατίχ (Χάρτης 27).

Το πρότζεκτ του εξευγενισμού του Σουλούκουλε, ενός μαχαλά όπως το χαρακτηρίζει ο οργανισμός U.N.E.S.C.O., μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, ολοκληρώνεται το 2010, μια χρονιά που η Ιστάνμπουλ ειρωνικά στέφεται με τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Το δομημένο ιστορικό περιβάλλον του μαχαλά αποτελεί εκείνο το πεδίο αφήγησης περί ενός πολυπολιτισμικού παρελθόντος που ιδιωποιείται από τους κυρίαρχους δρώντες με σκοπό την οικονομική αναζωογόνηση του μαχαλά. Ωστόσο μέσα στο πλαίσιο ομογενοποίησης που θέτει το άγριο παιχνίδι τους ανταγωνισμού, στο νεοκοσμοπολίτικο μέλλον του μαχαλά με την κατασκευή χόστελ και εμπορικών κέντρων, καφετεριών

ας και το μέγεθος της νέας. Παιρνοντας μια μέση περίπτωση, ο Τ.Ο.Κ.Ι. υπολογίζει την αξία στις 40 χιλιάδες Ευρώ. Στον ιδιοκτήτη παρέχεται μια κατοικία αξίας 90 χιλιάδων. Η διαφορά των 50 χιλιάδων θα πληρωθεί σε μηνιαίες δόσεις σε μια περίοδο 180 μηνών (15 έτη). Έτσι, ο μηνιαία δόση θα είναι περίπου 280 Ευρώ [Karaman & Islam, 2011: 3].

71. Χαρακτηριστικά, οι τιμές των κατοικιών θα κυμανθούν από 2.5 χιλιάδες Ευρώ για εκείνους που θα τις πουλήσουν στο αρχικό στάδιο της διαδικασίας έως 20 χιλιάδες για εκείνους που θα περιμένουν μερικούς μήνες αφότου ξεκινήσει [Usyd, 2009: 17 ό.α. στην Islam T. (2009), Implications of an urban renewal based state-led gentrification process in Roma neighborhood in Istanbul, ISA RC21 conference: Inequality, inclusion and the sense of belonging, 23-25 August, Sao Paolo].

72. Ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα καθορίσει κατά μέσο όρο την τιμή του διαμερίσματος στις 25 χιλιάδες Ευρώ / 250 Ευρώ το τ.μ. [Usyd: 17].

και μπουτίκ ρούχων για τους τουρίστες, οι απόκληροι Αναντολού Ρομά κάτοικοι του μαχαλά δεν έχουν καμία θέση. Στην ουτοπία (ή καλύτερα δυστοπία) της εμπορευματοποιημένης νεοωθομανικής και νεοϊσλαμικής Ιστανμπούλ δεν έχουν θέση τόσο λόγω της ετερότητάς του τρόπου κατοίκησης τους και της πολιτισμικής διαφοράς όσο και της φτωχοποίησης και περιθωριοποίησης τους. Στο βαθμό που η κύριαρχη ψευδομνήμη και ψευδοήθος κρατά μονάχα ό,τι μπορεί να καταστήσει έστω και εφήμερα εμπορεύσιμο και εκμεταλεύσιμο, παρόλο που οι κάτοικοι είναι οι δημιουργοί και φορείς ενός ισχυρού συμβολικού και πολυπολιτιστικού κεφαλαίου για πάνω από μισό αιώνα, τελικά εκτοπίζονται και αποκλείονται. Ωστόσο, σ' αυτόν το μαχαλά μέλλει να αναδυθεί ένα κίνημα αντίστασης όπου στη βάση της συνάντησης εξεγερμένων κατοίκων και «περιπλανόμενων» μελετητών του χώρου και της προσπάθειας τους να βγάλουν νέες ρίζες απέναντι στο ξεριζώμα του εξευγενισμού θα αντιπροτείνουν έναν άλλο σχεδιασμό του χώρου και κατοίκηση του μαχαλά από τα κάτω.

Χάρτης 27 (συνεχίζεται πίσω). Εξώσεις και εκτοπισμοί στο Σουλούκουλε

Μέρος 3ο

Ιστορίες από το εξεγερμένο Σουλούκουλε

8. Αναδύοντας νέες ρίζες

8.1 Περί κινήματων πόλης

Ηπόληόνταςπεδιο ανταγωνισμών μεταξύ των κυρίαρχων θεσμοθετημένων και των καταπονημένων παραβιασμένων συμφερόντων, παράγεται και αναπαράγεται μέσα από συγκρούσεις, κυριαρχίες, συμμαχίες και συμβιβασμούς. Στο πλαίσιο εμπορευματοποίησης των πόλεων, η νεοφιλελεύθερη αστικοποίηση απειλεί με συνεχείς υφαρπαγές και εκτοπισμούς ανάλογα με τις παρεκκλίσεις των κερδοσκοπών της «real estate» αγοράς. Συνεπώς, το πρότζεκτ ανακατάκτησης των πόλεων από τους κυρίαρχους δρώντες όπως λαμβάνει χώρα ταυτόχρονα στον φυσικό και συμβολικό αστικό χώρο τείνει να διαχωρίζει τους ανθρώπους από τα μέσα παραγωγής της αστικής μορφής και ως εκ τούτου του αστικού νοήματος (urban meaning). Στις ενότητες που προηγήθηκαν επιχείρησα να αναδείξω τέτοιες διαδικασίες παραγωγής του χώρου όπως συμβαίνουν στην παγκοσμιοποιημένη Ιστανμπούλ. Το μετασχηματισμό του αστικού χώρου και νοήματος φαίνεται να προκαλούν συχνά τα κυρίαρχα συμφέροντα όπως αυτά είναι θεσμοθετημένα και αντιστέκονται σε οποιαδήποτε αλλαγή.

Απέναντι στην πρακτική του εξευγενισμού, όπως παρατηρεί ο Καστέλς [1983: xvii] στο έργο του *the City and the Grassroots*, αλλαγές στο ρόλο, την εικόνα και τη δομή της πόλης συχνά τείνουν να προέρχονται από κινήτοποιήσεις όπως αναδύονται «από τα κάτω». Απέναντι σε συμβάντα εξευγενισμού, αναπλάσεων και πολεοδομικών εκκαθαρίσεων βλέπει τάσεις αντίστασης και αντίδρασης των καταπονημένων εκείνων που κατοικούν σε άθλιες συνθήκες και δεν έχουν μια θέση στο μέλλον της πόλης. Απέναντι στον κοινωνικοχωρικό μετασχηματισμό της πόλης όπως επιβάλλεται στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης, κινήματα αναδύονται σε γειτονίες που εξαφανίζονται καθώς «οι άνθρωποι που «ξεριζώνονται» αγωνίζονται να δημιουργήσουν νέες ρίζες» [ό.π.: 314]. Αυτός «ο αγώνας απέναντι στις μπουλντόζες δεν είναι παρά μορφές αντίστασης και αντίδρασης απέναντι στο δεσποτισμό του κράτους όπως επιτίθεται σε κοινωνικές ομάδες που δε θέλουν και/ή δε μπορούν να συμμετέχουν στο κυρίαρχο ρεύμα.

Ο Καστέλς θα εισάγει τον όρο «αστικό κοινωνικό κίνημα» ή αλλιώς κίνημα πόλης επηρεασμένος από τον στρουκτουραλισμό⁶³ (structuralism) του

63. «Θεωρητική προσέγγιση της οποίας οι ρίζες εντοπίζονται σε γλωσσολογικές

Λουί Αλτουσέρ και τη θεωρία της κοινοτικής δράσης⁶⁴ του Αλέν Τουρέν, για να χαρακτηρίσει “μια συλλογικά συνειδητή πράξη προσανατολισμένη στον μετασχηματισμό του κυρίαρχου θεσμικά κατοχυρωμένου αστικού νοήματος και χώρου ενάντια στη λογική του κεφαλαίου και τα συμφέροντα των κυρίαρχων παραγόντων” [ό.π.: 322]. Πράξη που εμφανίζεται μέσα από κοινωνικές αναταραχές και εξεγέρσεις ως συνάντηση μιας “κοινωνικής βάσης” αναδυόμενης και οργανωμένης σε συλλογικές ομάδες άσκησης πίεσης και μέτωπα, που προκαλεί μέσω της κινητοποίησης μια “κοινωνική δύναμη” οδηγώντας στην “δράση”.

Αυτός ορίζει το κίνημα πόλης μέσα από τα παρακάτω τέσσερα χαρακτηριστικά:

1. Αρθρώνεται στην πράξη μέσα από την επιδίωξη των στόχων της συλλογικής κατανάλωσης, της πολιτισμικής αναζήτησης και πολιτικής αυτοδιαχείρισης, επιδιώκοντας τον μετασχηματισμό του αστικού όσο αφορά στις πολιτικές και πολιτισμικές του διαστάσεις,
2. έχει συνείδηση της φύσης του ως κίνημα,
3. συνδέεται με την κοινωνία και το κράτος μέσα από φορείς όπως τα μίντια, επαγγελματικές συντεχνίες και πολιτικά κόμματα και
4. (συνεκβανόν) συνδέεται με το κράτος και το πολιτικό του σύστημα και μηχανισμούς προκειμένου να πετύχει τους στόχους του, παραμένοντας ωστόσο οργανωτικά και ιδεολογικά αυτόνομο.

Από τη δεκαετία του '70 και την έρευνα του Καστέλς στα κινήματα πόλης, όπως παρατηρεί ο Ουσιάλ [2012: 13 ό.α στους Pickvance 1995⁶⁵, Mayer 2009⁶⁶], θα υπάρξουν αλλαγές στη ρητορική περί των κινήματων

μελέτες οι οποίες συνεπάγονται την αναδύση κάτω από την επιφάνεια της ανθρώπινης δραστηριότητας για την εξέταση των υποκειμενικών δομών που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά” [Knox & Pinch, 2009: 573].

64. “Τοπικά πολιτικά κινήματα που συνήθως υπερασπίζονται την περιοχή κατοικίας τους από την εισβολή (ή επιβολή) ανεπιθύμητων δραστηριοτήτων” [Knox & Pinch, 2009: 555].

65. Pickvance C. (1995), *Where have the urban movements gone?*, Hadjimichalis C. & Sadler D. (Eds.), *Europe at the margins: New mosaics of inequality*, pp 197-218, London.

66. Mayer M. (2006), *Manuel Castells's the city and the grassroots*, International

πόλης. Πρώτα, σύμφωνα με τον Πίκβανς, τα κινήματα αυτά μέλλει να επηρεαστούν από μετασχηματισμούς στα καθεστώτα και στη σχέση τους με τα κόμματα και τις κρατικές αρχές. Στην εξέλιξη των κινήματων ο Μίερ διακρίνει τέσσερις φάσεις. Από την κρίση του Φορντισμού και τα διαφορετικά σε εθνικό και τοπικό επίπεδο τα κινήματα της περιόδου 1960-80 που διεκδικούν δικαιώματα και ριζικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα και την κοινωνία, περνάει στη δεκαετία του '90 και τα κινήματα που απέναντι στην συρρίκνωση του Κεϊνσιανού - προνοιακού κράτους λόγω της νεοφιλελεύθερης επέλασης αιτούν μορφές συλλογικής κατανάλωσης, για να φτάσει στη δεκαετία '00 και τα κινήματα που αντιτίθενται στον εξευγενισμό των πόλεων στο πλαίσιο εμπορευματοποίησης στις παγκόσμιες αγορές.

Εν τέλει, καταλήγει στη περίοδο που διανύουμε όπου οι πόλεις ενσωματωμένες στο παγκόσμιο ανταγωνιστικό περιβάλλον υιοθετούν επιχειρηματικές πρακτικές με σκοπό την προσέλκυση ροών διεθνών επενδυτικών κεφαλαίων. Σήμερα κινήματα πόλεις αναδύονται όταν συχνά κρατικές αρχές στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης αστικοποίησης θυσιάζουν περιθωριοποιημένες και φτωχοποιημένες συνοικίες και γειτονιές με σκοπό την προσέλκυση επενδυτών και τουριστών. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των κινήματων αυτών την τελευταία δεκαετία είναι ότι οργανώνονται και διασυνδέονται σ' ένα παντοπικό (glocal) επίπεδο χάρη στις δυνατότητες των τεχνολογιών επικοινωνίας.

Όσο αφορά στην σύνδεση των κινήματων με το πολιτικό σύστημα, αυτή είναι καταλυτική όσο και αναπόφευκτη, στο βαθμό που το δεύτερο εξαρτάται και είναι μέρος του κράτους. Αρθρώνοντας συλλογικά συγκεκριμένα "αιτήματα" προς τις κρατικές αρχές, τα κινήματα εκφράζονται κοινωνικά μέσω δια-δηλώσεων και εκ-δηλώσεων. Η πολιτική στήριξη των αιτημάτων τους, σύμφωνα με τον Καστέλς [1983: 314] καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την άνοδο και πτώση, επιτυχία και αποτυχία των κινήματων. Ωστόσο, τα κινήματα καθώς αναδύονται μέσα από και σχετίζονται με την κοινωνία φαίνεται να μην περιορίζονται και μη δεσμεύονται από τους κανόνες και θεσμούς του «παιχνιδιού».

Journal of Urban and Regional Research, No 30(1), pp 202-206.

_(2009), *The "Right to the City" in the context of shifting mottos of urban social movements*, City, No 13(2-3), pp 362-374.

8.2 Η πλατφόρμα Σουλούκουλε

Η πλατφόρμα Σουλούκουλε, όπως περιγράφει ο Ουσιάλ [ό.π.: 16], αντιπροσωπεύει μια μοναδική περίπτωση αστικού κινήματος στην Ιστιάμπουλ, καθώς αναδύεται σε μια γειτονιά αστικής ένδειας και χωρικού αποκλεισμού. Πολύ περισσότερο όμως, πρόκειται για μια ιδιόμορφη περίπτωση καθώς αναδύεται στη βάση της συνάντησης μιας καταπιεσμένης κοινότητας Ρομά με μη κυβερνητικές οργανώσεις, συλλογικότητες και άτομα.

Η πλατφόρμα αυτοπροσδιορίζεται ως μια συλλογικότητα αναδυόμενη «από τα κάτω» (grassroots), με μη ιεραρχικές δομές οργάνωσης και αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, κατά τον Γιατζιντάν [2009], το κίνημα αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί περισσότερο ως ρεβιζιονιστικό παρά εξεγερσιακό, στο βαθμό που προτεραιότητα έχει να λύσει τα προβλήματα που οι κρατικοί μηχανισμοί και θεσμοί προκαλούν.

Η πλατφόρμα, όπως περιγράφει ο Ουσιάλ [ό.π.: 15,16], απαρτίζεται από τους εξής παράγοντες:

1. Τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, συλλογικότητες και ομάδες («Πρώθηση και Αλληλεγγύη του Πολιτισμού των Ρομά») (Sulukule Roman Kültürünü Koruma ve Yaşatma Derneği), «Ανθρώπινοι Οικισμοί» (İnsan Yerleşimleri Derneği), «Πρόσβαση στη Ζωή» (ulaşılabilir yaşam derneği) (αργότερα θα μετονομαστεί σε «Σύλλογος Εθελοντών Σουλούκουλε»),
2. ανεξάρτητους εξωτερικούς ακτιβιστές (επαγγελματίες, καλλιτέχνες, ακαδημαϊκούς και ερευνητές),
3. και τους κατοίκους της γειτονιάς.

Επιχειρώντας μια περιγραφή του ρόλου των παραγόντων θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι οι πρώτοι αναλαμβάνουν ένα ρόλο προβολής και προώθησης του Σουλούκουλε σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο, και κινητοποίησης της κοινής γνώμης μέσα από τη διοργάνωση εκδηλώσεων και διαδηλώσεων. Όσο αφορά στους ακτιβιστές, αρκετοί εκ τω οποίων θα είναι αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι, ερευνητές και σπουδαστές, θα μεταφέρουν το ζήτημα σε δημόσιους φορείς, πανεπιστήμια, επιμελητήρια, τοπικές συνελεύσεις, τα μίντια και ούτω καθεξής. Θα ασχοληθούν με τις ανάγκες των κατοίκων οργάνωση παραοχή νομικής και ιατροφαρμακευτικής βοήθειας και οργάνωση εργαστηρίων για την επαγγελματική κατάρτιση των ενήλικων. Τέλος οι κάτοικοι οργανωμένοι κυρίως γύρω από τον σύλλογο για την

Γράφημα 21. Αφίσες των εκδηλώσεων: "Βραδιά υποστηρίξης και οικονομικής ενίσχυσης του Σουλούκουλε" και "40 μέρες και νύχτες στο Σουλούκουλε".

«Πρωώθηση και Αλληλεγγύη του Πολιτισμού των Ρομά» θα αναλάβουν τον πρωταρχικό ρόλο στις διαδηλώσεις, όσο οι κατεδαφίσεις και ο εκτοπισμός θα συνεχίζονται. Ο σύλλογος αυτός θα συντονίζει κατά κάποιο τρόπο τις δραστηριότητες και συνδέοντας τους ντόπιους με τους ακτιβιστές και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, συλλογικότητες και ομάδες. Η συνάντηση των τριών συμβαίνει τόσο μέσα στις πολιτιστικές εκδηλώσεις, συναυλίες μουσικής, αθλητικά πρωταθλήματα, εκθέσεις, συνέδρια, εργαστήρια και διακηρύξεις που θα διοργανωθούν όσο και στις πολιτικές διαδηλώσεις που θα καλεστούν.

Τα αιτήματα της πλατφόρμας, κατά τον Ουσιάλ [ό.π.: 16] μπορούν να συνοψιστούν σε τρία σημεία:

1. Την ακύρωση του πρότζεκτ Αστικής Αναζωογόνησης του Σουλούκουλε, στη βάση ότι οι στόχοι του είναι παραπλανητικοί, καθώς το πρότζεκτ στοχεύει στην δημιουργία μιας (ακόμη) εξευγενισμένης περιοχής, κατεδαφίζοντας τα σπίτια και εκτοπίζοντας τους κατοίκους,
2. τον τερματισμό των κατεδαφίσεων και την επιστροφή των εκτοπισμένων οικογενειών στη γειτονιά,
3. την εφαρμογή της (αντι-)πρότασης όπως θα διαμορφωθεί από την πλατφόρμα και θα δείξω παρακάτω, στη βάση ότι ο δήμος αγνοεί τις ανάγκες των κατοίκων και λαμβάνει αποφάσεις ερήμην του.

Η υποστήριξη που θα κερδίσει το κίνημα θα είναι ευρεία. Μεταξύ άλλων τα επιμελητήρια των πολεοδόμων και των αρχιτεκτόνων, το συνδικάτο των μηχανικών, η συνέλευση των πολιτών του Ελσίνκι, το Ευρωπαϊκό κέντρο δικαιωμάτων Ρομά, θα προσφύγουν με το Σύλλογο των Ρομά του Σουλούκουλε στη δικαιοσύνη για την αναστολή της εκτέλεσης του πρότζεκτ. Στην δίκη παρουσιάζοντας μαρτυρίες της περίπτωσης του Σουλούκουλε, θα καταγγείλουν την αντισυνταγματικότητα του νόμου 5366 καθώς, όπως θα υποστηρίξουν, παραβιάζει άρθρα του συντάγματος περί της απαλλοτρίωσης, της προστασίας πολιτισμικών και ιστορικών στοιχείων, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πολιτικής συμμετοχής. Ενδιαφέρον είναι ότι η Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών (U.N.E.S.C.O.) θα παρέμβει απειλώντας να αποπέμψει την Ιστανμπούλ από τη λίστα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέλος, στο πλαίσιο του κινήματος συγκροτείται σε πανεπιστημιακούς χώρους η κίνηση Εργαστήριο Αλληλεγγύη (Solidarity Studio)⁶⁷.

Η πλατφόρμα, όπως θεωρεί ο Ουσιάλ [2012 :16], αντιπροσωπεύει μια μοναδική περίπτωση τοπικής αντίστασης στην Ιστανμπούλ, όπως αναδύθηκε μέσα από το κίνημα και εμφανίζει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

1. Αναδύεται ως αντίσταση στον επικείμενο εξευγενισμό μιας γειτονιάς μέσα από τη συνάντηση ντόπιων και «ξένων».
2. Ενέχοντας την πολιτισμική ετερότητα της καταπιεσμένης εθνότητας, στη πλατφόρμα δίνεται η δυνατότητα – πρόκληση να μιλήσει εκ μέρους ολόκληρης της κοινότητας Ρομά της Ιστανμπούλ.
3. Πρόκειται για το μεγαλύτερο κίνημα πόλης που κέρδισε τόσο μεγάλη εγχώρια και διεθνή υποστήριξη.
4. Τα πολιτικά οφέλη είναι πολλαπλά, όχι τόσο κρίνοντας από την φαινομενική πτώση του κόμματος στις αυτοδιοικητικές εκλογές του 2009⁶⁸, όσο λαμβάνοντας υπόψη τη σύγκρουση με τους πανίσχυρους κρατικούς μηχανισμούς και την τεράστια παρακαταθήκη εμπειρίας που άφησε για τα επόμενα χρόνια και ανάλογες περιπτώσεις.

67. Βλέπε παράγραφο 8.3 Το Εργαστήριο Αλληλεγγύη (Solidarity Studio).

68. Το κόμμα Δικαιοσύνη και Ανάπτυξη (Α.Κ.Ρ.) ενώ γενικά θα μειώσει το ποσοστό του 46.57% (βουλευτικές 2007) σε 38.78%. συγκρίνοντάς το με το ποσοστό του 41.8% των αυτοδιοικητικών του 2004 η πτώση θα είναι μικρή.

5. Η εμπειρία αυτή της αντίστασης θα δώσει εν τέλει στους κατοίκους να ξεδιπλώσουν και να μοιραστούν αυτό που για δεκαετίες έκρυβαν στα σοκάκια της γειτονιάς.

Παρόλη την υποστήριξη, το κίνημα θα αποτύχει να εμποδίσει το σχέδιο του δήμου. Όπως περιγράφει ο Ουσιάλ [ό.π.: 17] δύο σημαντικά εμπόδια θα σταθούν απέναντι στο κίνημα και μέλλει να οδηγήσουν στην αποτυχία του. Το ένα θα είναι ο σκληρός πόλεμος που θα δεχθεί από την τοπική κρατική εξουσία και το άλλο ο διχασμός και η διαίρεσή του.

Στην περίπτωση του Σουλούκουλε, η συνεργασία των δύο δήμων, του μητροπολιτικού και του δήμου Φατίχ, θα είναι ισχυρή. Το γεγονός ότι και οι δύο θα ανήκουν στο κυβερνών κόμμα θα είναι καταλυτικό για την αντιμετώπιση των εμποδίων και υλοποίηση του πρότζεκτ. Ένα καλά οργανωμένο σύστημα προπαγάνδας και στιγματισμού των Ρομά και των ακτιβιστών θα στηθεί από φιλοκυβερνητικά μέσα ενημέρωσης. Απέναντι στους πανίσχυρους κρατικούς μηχανισμούς, το κίνημα δεν θα λάβει σημαντική πολιτική υποστήριξη από κόμματα της αντιπολίτευσης⁶⁹.

Επιπλέον, η γειτονιά Σουλούκουλε, θα βρίσκεται σ' ένα από τους πιο συντηρητικούς δήμους⁷⁰ της Ιστάνμπουλ. Ο διαφορετικός τρόπος ζωής, οι συνήθειες, η γλώσσα, ακόμη και από την περίοδο ευημερίας των οίκων ψυχαγωγίας θα είναι αγκάθι για τους συντηρητικούς ψηφοφόρους του Φατίχ. Έτσι, οι κάτοικοι ευτήτερης συνοικίας Νεσλισάχ και Χαπιτζέ, μη αποδεχόμενοι τη βαθιά πολιτισμική διαφορά των Ρομά, θα υποστηρίξουν το δήμο και το πρότζεκτ εξευγενισμού της γειτονιάς. Κατά τις Σόμερσαν και Σρόεντερ [2008], ο διχασμός αυτός θα φανεί πολύ πριν το πρότζεκτ του εξευγενισμού. Με την νίκη του Α.Κ.Ρ. στις εκλογές του 2002, πολίτες της συνοικίας Νεσλισάχ και Χαπιτζέ θα ιδρύσουν τον ομώνυμο σύλλογο, χρηματοδοτούμενου άμεσα από το δήμο Φατίχ, και θα υποστηρίξουν στην επιτροπή της τουρκικής εθνοσυνέλευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον εξευγενισμό της γειτονιάς ως απάντηση στα προβλήματα πορνείας και ναρκωτικών.

---

69. Θα λάβει υποστήριξη από τον πρόεδρο και μοναδικό βουλευτή του αριστερού κόμματος Ελευθερία και Αλληλεγγύη (Ö.D.P.) Ουφούκ Ουράς, ενώ οι βουλευτές της Ιστάνμπουλ Τσετίν Σοϊσάλ και Μεχμέτ Σεβιγκέν από το Ρεπουμπλικανικό κόμμα (αξιωματική αντιπολίτευση) θα μιλήσουν στο κοινοβούλιο εκ μέρους των κατοίκων [Cingoz, 2008].

70. Παρά τη φαινομενική πτώση του κυβερνώντος κόμματος, η περιοχή θα αναδειχθεί σε ισχυρό προπύργιο ισλαμιστών και φονταμενταλιστών. Στις εκλογές του 2009, στο δήμο Φατίχ το κόμμα του Ερντογάν θα λάβει ποσοστό 42.83%· το ακροδεξιό κόμμα της Αρετής (F.P.) θα λάβει 13.37%.

Όσο αφορά στην επίθεση που θα εξαπολύσουν οι κρατικοί μηχανισμοί, αντικατοπτρίζεται πλήρως στις διαδικασίες που θα ακολουθήσουν στη διαδικασία απαλλοτριώσης. Όπως συνήθως το καθεστώς της ιδιοκτησίας και ενοικίασης των κατοίκων, σύμφωνα με τον Ουσιάλ [ό.π.: 17], θα είναι αδιευκρίνιστο καθώς λίγοι παραπάνω από τα δύο τρίτα των ενοικιαστών δεν θα έχουν έγγραφα συμβολαίων ενοικίασης ούτε κάποιο άλλο αποδεικτικό στοιχείο. Όσο αφορά στους ιδιοκτήτες, οι περισσότεροι θα έχουν τίτλους ιδιοκτησίας μη αναγνωρίσιμους, ηλικίας 100 χρόνων και γραμμένων στη αραβική γλώσσα. Παρόλο που το αδιευκρίνιστο καθεστώς αυτό δε είναι μεμονωμένο παράδειγμα, αλλά αποτελεί τον κανόνα για οικισμούς γκετζέκοντου, θα χρησιμοποιηθεί από τον Τ.Ο.Κ.Ι. ως μέσο επιτάχυνσης των διαδικασιών της υφαρπαγής της γης και εκτόπισης των κατοίκων. Ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα αφαιρέσει κάθε δικαίωμα συμμετοχής στο πρότζεκτ, αποζημίωσης και αποκατάστασης των κατοίκων που δε έχουν τίτλους απόδειξης της κατάστασής τους.

Τέλος, στην αποτυχία του κινήματος θα οδηγήσει ο διχασμός όπως θα αποδυναμώσει τους δεσμούς μεταξύ των μελών του κινήματος. Τα πρώτα σημάδια, σύμφωνα με τον Ουσιάλ [ό.π.: 18], θα φανούν όταν ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα αντιμετωπίσει διαφορετικά τους «νόμιμους» ιδιοκτήτες και ενοικιαστές που έχουν αποδεικτικά έγγραφα και τους από εκείνους τους «παράνομους καταληψίες». Οι πρώτοι θα βρεθούν απέναντι στο κίνημα καθώς θα δουν το πρότζεκτ ως την ευκαιρία μετά από χρόνια απομόνωση και ένδεια να πραγματοποιήσουν το μικροαστικό όνειρό τους. Οι περισσότεροι ιδιοκτήτες θα δεχτούν την προσφορά του Τ.Ο.Κ.Ι. για ένα διήμερισμα στις πολυκατοικίες του Τασολούκ ενώ οι ιδιοκτήτες θα δεχθούν την αποζημίωση της απαλλοτριώσης ή θα πουλήσουν σε τρίτους του τίτλους ιδιοκτησίας τους.

Συνοπτικά, όπως περιγράφει ο ίδιος [ό.π.: 19] το αδιευκρίνιστο καθεστώς ιδιοκτησίας και ενοικίασης και γραφειοκρατικά εμπόδια θα περιορίσουν τις δράσεις του κινήματος. Η έλλειψη πολιτικής υποστήριξης λόγω της εθνοτικής προκατάληψης και το συντηρητικό πρόσωπό του δήμου θα συρρικνώσουν αυτό που ο Καστέλς ονομάζει κοινωνική βάση και δύναμη του κινήματος.

8.3 Το Εργαστήριο Αλληλεγγύη (Solidarity Studio)

Οι κατεδαφίσεις φαίνεται να ολοκληρώνονται το Σεπτέμβριο του 2009 αφήνοντας ένα αχανή χώρο για το εργοτάξιο ανοικοδόμησης του Τ.Ο.Κ.Ι. Οι τελευταίες περίπου 500 οικογένειες θα εκτοπιστούν βίαια ύστερα από αστυνομική επιχείρηση. Οι κατοικίες που έχουν απομείνει είναι «μετρημένες

Γράφημα 23. Χρονικό του κινήματος και των κρατικών επιθη
2006 2007

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6 7 8 9 1

εκδηλώσεις και
διαδηλώσεις

ο σύλλογος για
την "προώθηση
και αλληλεγγύη
του πολιτισμού
των Ρομά
παραχωρεί
συνέντευξη τύπου
προειδοποιώντας
για πιθανές
εξώσεις

ιδρύεται η
πλατφόρμα
Σουλούκουλε και
διοργανώνει το
φεστιβάλ "40 μέρες
και 40 νύχτες"

διαπραγμάτευση

Η
πλατφόρμα
συναντάται
για 1η φορά
με το δήμο
Φατίχ

υποστήριξη

Ο Τ.Ο.Κ.Ι., ο
δήμος Φατίχ και
ο μητροπολιτικός
δήμος
υπογράφουν
πρωτόκολλο
συνεργασίας

αποφασίζεται η
διεξαγωγή
διαδικασιών
επείγουσας
απαλλοτριώσης

υφαρπαγές,
εκτοπισμοί,
καταδαφίσεις

η Μητροπολιτική
Επιτροπή εισάγει
προς ψήφιση στο
δημοτικό
συμβούλιο το
πρότζεκτ
Αναζωογόνησης
του Σουλούκουλε

το
συμβούλιο
εγκρίνει και
δημοσιεύει
το πρότζεκτ
στον
επίσημο
τύπο

1000

250 εξώσεις

ο Τ.Ο.Κ.Ι.
παρουσιάζει
κληρώνει
μοιράζει
κατοίκους
διαμερίσματα
στα μπλ
κατοικιών
Τασουλου

2008

2009

0 1 1 2 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

σύλλογικότητες, δημόσιοι φορείς και Μ.Κ.Ο. θα προσφύγουν με το Σύλλογο των Ρομά του Σουλούκουλε σε δίκη για την αναστολή της εκτέλεσης του πρότζεκτ

επιτροπή της U.N.E.S.C.O. επισκέπτεται το Σουλούκουλε

εκπρόσωποι της πλατφόρμας επισκέπτονται το Ευρωπαϊκό και Τουρκικό κιονοβούλιο

3000

το Σουλούκουλε Στούντιο διοργανώνει εργαστήριο για την διαμόρφωση αντιπρότασης απέναντι στο πρότζεκτ

4500

η πλατφόρμα καλεί σε πορεία στο δήμο Φατίχ ενάντια στο πρότζεκτ

το εργαστήριο Σουλούκουλε τροποποιεί την αντιπρόταση λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις του Τ.Ο.Κ.Ι.

το εργαστήριο Σουλούκουλε προσκαλείται στην Άγκυρα να παρουσιάσει στον Τ.Ο.Κ.Ι. την αντιπρόταση - ο Τ.Ο.Κ.Ι. την απορρίπτει ως ουτοπική

Ακαδημαϊκοί και φοιτητές συγκροτούν σε πανεπιστημιακούς χώρους το εργαστήριο Αλληλεγγύη

η μπάντα Gogol Bordelo δίνει συναυλία οικονομικής ενίσχυσης στο Σουλούκουλε

2000

μέλη του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου καλούν με ανοιχτή επιστολή τον Ερντογάν να τερματίσει το πρότζεκτ

η έκθεση της U.N.E.S.C.O. δημοσιεύεται και προβλέπει τη διαγραφή της πόλης από τη λίστα των παγκόσμιων μνημείων κληρονομιάς

ο Ερντογάν χαρακτηρίζει το Σουλούκουλε «περατούργημα»

Ο Τ.Ο.Κ.Ι. ολοκληρώνει τη κατασκευή των μπλοκ κατοικιών στο Τασολούκ

το Α.Κ.Ρ. μειώνει τα ποσοστά του στο δήμο Φατίχ στις δημοτικές εκλογές του 2009

κατεδαφίζεται και το τελευταίο σπίτι - η γειτονιά

συνεργεία του Τ.Ο.Κ.Ι. προχωρούν σε μεγάλης κλίμακας κατεδαφίσεις

μετατρέπεται σε εργοτάξιο - 75 κάτοικοι παραμένουν στα συντρίμια

δημοτικά συνεργεία σηματοδοτούν με «X» τις κατοικίες, η αστυνομία στέλνει ειδοποιήσεις εξώσεων στις οικογένειες, ξεκινούν οι κατεδαφίσεις

Εικόνα 35. (Χωρίς τίτλο)

στα δάκτυλα» και οι 75 κάτοικοι που αρνούνται να εγκαταλείψουν τη γειτονιά αντιμετωπίζουν τις χειρίστες συνθήκες διαβίωσης, καθώς ο δήμος κόβει την παροχή νερού, ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου. Εν τώ μεταξύ η απόφαση του δικαστηρίου αναμένεται στους επόμενους μήνες.

Παρόλα αυτά, ένα χρόνο πριν (Σεπτέμβρης, 2008), ένα ετερογενές πλήθος κατοίκων, ακτιβιστών, εθελοντών, αρχιτεκτόνων, πολεοδόμων, φοιτητών και ακαδημαϊκών διαφόρων πεδίων οργανωμένων μέσα από την Πλατφόρμα Σουλούκουλε και το Εργαστήριο Αλληλεγγύη, με ενδιαφέρον στον τρόπο ζωής και στις ανάγκες της κοινότητας Ρομά, θα δουλέψουν μια εναλλακτική ανεξάρτητη πρόταση, μια αντι-πρόταση, στο εφαρμοζόμενο πρότζεκτ του δήμου.

Ένα μήνα πριν (Αύγουστος, 2009), κάτω από την δυσφήμιση του

πρότζεκτ και την έντονη πίεση που θα δεχθούν κρατικοί παράγοντες και μηχανισμοί, η πλατφόρμα θα προσκληθεί από τον πρόεδρο του Τ.Ο.Κ.Ι. στη Άγκυρα να παρουσιάσει την πρόταση. Ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα απορρίψει το σχέδιο ως ουτοπικό στο βαθμό που δε είναι δυνατόν να ακυρωθούν τα συμβόλαια πώλησης που έχει ήδη συνάψει με τρίτα πρόσωπα λίγο μετά τον εκτοπισμό των περισσότερων κατοίκων. Ο Τ.Ο.Κ.Ι. θα καλέσει την πλατφόρμα να τροποποιήσει την πρόταση με χρονικό περιθώριο τον επόμενο μήνα λαμβάνοντας υπόψη την υπάρχουσα κατάσταση. Ένα μήνα κατά τη διάρκεια του οποίου θα γκρεμιστούν και τα τελευταία σπίτια.

Μετά τη συνάντηση, η πλατφόρμα και η ομάδα Εργαστήριο Αλληλεγγύη (Solidarity Studio) θα διοργανώσει το Εργαστήριο Σουλούκουλε (Sulukule Studio). Σύμφωνα με τον Γιαλτζιντάν [2009] μέλος της πλατφόρμας και της ομάδας Εργαστήριο Αλληλεγγύη, το εργαστήριο όντας ελεύθερο σε συμμετοχή και υποστήριξη θα δουλέψει επάνω στην αντιπρόταση στοχεύοντας να κερδίσει τους τίτλους και τα δικαιώματα κατοίκησης των κατοίκων και να μειώσει στο ελάχιστο τις ζημιές του πρότζεκτ.

Αυτή θα είναι και η τελευταία προσπάθεια του κινήματος. Πρόκειται για ένα εγχείρημα που δεν έχει προηγούμενο στην Ιστανμπούλ στο βαθμό που τα περισσότερα κινήματα φαίνεται μόνο να αντιστέκονται και να εμποδίζουν τα σχέδια του δήμου και του Τ.Ο.Κ.Ι. Αντίθετα στην περίπτωση του κινήματος τους Σουλούκουλε, κατά τον Γιαλτζιντάν, το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι προτείνει μια ολοκληρωμένη αντιπρόταση.

Λίγα λόγια για το Εργαστήριο Αλληλεγγύη

Απέναντι στο φαινόμενο της γενικότερης άτυπης κατοίκησης των γκετζέκοντου, η στάση των μελετητών του χώρου τόσο από την πανεπιστημιακή κοινότητα όσο και από την επαγγελματική συντεχνία θα είναι, όπως περιγράφει ο Γιαλτζιντάν [2012] αρνητική, όπως αυτό θα παραμελεί τα φυσικά και ιστορικά χαρακτηριστικά της πόλης. Τα γκετζέκοντου θα είναι ένα ανεπιθύμητο φαινόμενο όπως θα παραβιάζει κάθε αρχή της σύγχρονης θεώρησης και πρακτικής στην παραγωγή του χώρου. Όταν στις αρχές της δεκαετίας '00 ξεκινήσει η "κατασκευαστική τρέλα", όπως την ονομάζει, κανένας δε μπορεί να προβλέψει τις χωρικές, οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις που θα πάρει στη συνέχεια. Πολύ περισσότερο, θα υπάρχει μια γενική αισιοδοξία στους κύκλους των μελετητών του χώρου (αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων), καθώς θα βλέπουν ότι τελικά θα συνδράμουν στο εγχείρημα αυτό παράγοντας βιώσιμους χώρους για του κατοίκους. Παραδοσιακά αντίθετοι με τις πρακτικές της κυβέρνησης όσο αφορά τη διαχείριση του χώρου στο πλαίσιο της επιχειρηματικής λογικής, στην πλειοψηφία τους θα σωπάσουν απέναντι στα πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού που θα εισάγει.

Το δίλημμα μιας μερίδας φοιτητών και ακαδημαϊκών θα τελειώσει όταν θα σχηματίσουν το Εργαστήριο Αλληλεγγύη, όπως θα υιοθετήσουν στην πράξη την ιδέα του «περιπλανώμενου σχεδιαστή» συναντώντας και παρέχοντας βοήθεια σε κατοίκους συνοικιών και μαχαλάδων γκετζέκοντου υπό τον άμεσο κίνδυνο εξώσεων και εκτοπισμών⁷¹.

Το Εργαστήριο όπως εξηγεί χρησιμοποιεί την επιστημονική γνώση ως δύναμη μέσω μιας αμοιβαίας συνάντησης με κατοίκους γειτονιών κάτω από τον κίνδυνο του εξευγενισμού. Συνήθως προσκαλούνται από τοπικούς εκπροσώπους μόλις οργιάσουν οι φήμες ή κηρυχτεί το πρότζεκτ εξευγενισμού. Τους συναντούν και τους βοηθούν να διαβάσουν τα σχέδια και τις συνέπειες του πρότζεκτ και να ιδρύσουν το συλλογικό (cooperative) χώρο της κοινότητας και να διοργανώσουν γενικές συνελεύσεις.

Κρίνουν σημαντικό να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των κεντρικών οργάνων του συλλόγου και των κατοίκων καθώς η αντίσταση απέναντι στο πρότζεκτ επιδιώκεται να γίνεται στη βάση ενός συλλογικού αγώνα. Γι αυτό το σκοπό επιδιώκουν να ανοίξουν τη συζήτηση στη βάση της κοινότητας μέσω συνελεύσεων γειτονιών σε ανοιχτούς, ελεύθερους χώρους, στους δρόμους και στους χώρους εργασίας. Στην περίπτωση που φαίνεται ότι η κοινότητα τείνει να προστατεύσει το δικαίωμα της στη κατοίκηση της γειτονιά με τους κατοίκους της αρνούμενη τις διαπραγματευτικές επιλογές του δήμου, τότε υποστηρίζουν και συμβάλουν στην οργάνωση των αγώνων τους. Η αντίσταση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές όπως τη σύνταξη αιτημάτων προς το δήμο, καταγγελίες εναντίον του πρότζεκτ στη δικαιοσύνη, διαδηλώσεις και εκδηλώσεις. Περιπατούν το δρόμο του αγώνα μαζί με τους κατοίκους μέχρι το τέλος.

Όταν κι αν γίνουν αρκετές συζητήσεις στα πιθανά σενάρια της εφαρμογής του σχεδίου και η κοινότητα αποφασίσει να ψάξει ένα εναλλακτικό μονοπάτι τότε αυτό είναι δυνατό μόνο μέσω της βαθιάς γνώσης για τον τρόπο κατοίκησης της κοινότητας. Το Εργαστήριο συμμετέχει ακούγοντας και βλέποντας τον τρόπο κατοίκησης ή καλύτερα επιβίωσης των κατοίκων στην γειτονιά και στην πόλη. Έτσι, σε σχέση με του σκοπούς και τις ανάγκες που καθορίζονται από τις συνελεύσεις, μια διεπιστημονική ομάδα μαζί με ενδιαφερόμενους και εθελοντές της γειτονιάς σχεδιάζουν μια κοινωνικο-οικονομική και χωρική πρόταση για την κατοίκηση. Η όλη

---

71. Χαρακτηριστικό σημείο για το Εργαστήριο θα είναι η ίδρυση της συλλογικότητας. «Μια ελπίδα» (Bir Umut) η οποία παρέχει νομική βοήθεια σε αναδυόμενα τοπικά κινήματα που αντιπένονται, εκτός από περιπτώσεις εξευγενισμών σε περιφράξεις όπως η κατασκευή φραγμάτων, οι επισφαλείς εργασιακές σχέσεις και συνθήκες εργασίας κ.α.

διαδικασία ξεκινώντας από την έρευνα, στον σχεδιασμό και από τον σχεδιασμό στην παρουσίαση κατευθύνεται στην υποστήριξη του τρόπου κατοίκησης. Η πρόταση αυτή χρησιμοποιείται τόσο ως εργαλείο διαπραγμάτευσης με τους κρατικούς μηχανισμούς όσο και ως μέσο σύλληψης ενός εναλλακτικού μέλλοντος για την κοινότητα.

Αυτό που κυρίως κάνει το Εργαστήριο στις γειτονιές των γκετζέκοντου είναι να σπάει το μονοπώλιο της εξειδικευμένης γνώσης και έργου. Μια ομάδα ειδικών και ακαδημαϊκών εργάζεται εθελοντικά συμβουλευοντας τους κατοίκους για ζητήματα σχετικά με τον εξευγενισμό. Αυτό ωστόσο είναι σημαντικό και συγχρόνως επικίνδυνο. Σημαντικό γιατί παρέχει στους κατοίκους όλη εκείνη την απαραίτητη γνώση για τον αγώνα τους με τους κρατικούς μηχανισμούς και τα οικονομικά συμφέροντα και επικίνδυνο γιατί προκύπτουν οι εξής προβληματισμοί και ερωτήματα:

1. Παρόλο που η γνώση και το έργο παράγεται για τις ανάγκες της κοινότητας, μπορεί να χρησιμοποιηθεί μέσα από την κοινότητα για ατομικά ή συλλογικά κερδοσκοπικά συμφέροντα. Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς θα συνεχίσει η παραγωγή της γνώσης με σεβασμό στον τρόπο που θα χρησιμοποιηθεί από την κοινότητα και αποτρέποντας το δίπολο γνώσης - δύναμης;
2. Παρόλο που κάθε εγχείρημα γεννιέται πάνω σε κοινούς προβληματισμούς, ιδέες και προτάσεις, αναδύονται προβλήματα σχέσεων εξουσίας από προσωπικότητες με αρχηγικές τάσεις. Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς θα οι προσωπικότητες αυτές θα ενσωματωθούν αφήνοντας ελεύθερη την πορεία και την εξέλιξη του Εργαστηρίου.
3. Παρόλο που η επιδιώκεται η γνώση και το έργο να παράγεται με τους κατοίκους μέσω συμμετοχικών διαδικασιών για λόγους μεταξύ άλλων όπως η ένδεια, η έλλειψη παιδείας, η αδιαφορία και η απόγνωση, τις περισσότερες φορές η επαφή γίνεται με εκλεγμένους εκπροσώπους της κοινότητας. Έτσι, το σχέδιο από συμμετοχικό γίνεται περισσότερο υποστηρικτικό και συμβουλευτικό. Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς μπορεί να παραχθεί από και να διαδοθεί στην ευρύτερη;
4. (Και τελευταίο), παρόλο που ένα πρότζεκτ εξευγενισμού μπορεί να κινητοποιήσει άμεσα μια κοινότητα, φαινόμενα νιμβισμού (nimbyism)⁷² παρατηρούνται κάθε άλλο παρά σπάνια. Το ερώτημα

---

72. Συχνά οι κάτοικοι δεν ενδιαφέρονται για τα προβλήματα της πόλης έξω από την

που τίθεται εν τέλει είναι στο βαθμό που ένας οργανισμός-ομπρέλλα όλων των συνελεύσεων γειτονιάς και κινημάτων πόλης θα έβρισκε εμπόδια όπως έξοδα μετακίνησης, τόπος και χρόνος συνάντησης σε μια μητρόπολη όπως η Ιστανμπούλ, πώς οι τοπικές συλλογικότητες είναι δυνατόν να έχουν επίγνωση των κοινών προβλημάτων και αντιστάσεων αποφεύγοντας τον νιμβουισμό;

8.4 Η αντιπρόταση

Η γενική κατεύθυνση της αντιπρότασης, όπως περιγράφει ο Γιατζιντάν [2009], βασίζεται στη ιδέα ότι κάθε παρέμβαση στο Σουλούκουλε δε θα πρέπει να περιοριστεί στην ανάπλαση του (βιο-)φυσικού χώρου, αλλά θα οφείλει να αναπτυχθεί στη βάση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων που θα εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα των Ρομά κατοίκων. Όπως περιγράφει ο ίδιος [2013], δεν πρόκειται για μια καθαρά συμμετοχική ή αυτοσχεδιαστική πρόταση στο βαθμό που οι κάτοικοι δεν θα είναι τόσο πρόθυμοι και ικανοί να συμμετέχουν στο Εργαστήριο. Ωστόσο, σε αντιδιαστολή με την επιβολή του πρότζεκτ του δήμου «από τα πάνω», στην περίπτωση της αντιπρότασης το Εργαστήριο αποτελεί μέρος ενός πλήθους εμπλεκόμενων φορέων, συλλογικοτήτων και υποκειμένων που συμμετέχουν και συνδιαμορφώνουν την πρόταση. Τέλος, αναγνωρίζει την ανάγκη επικοινωνίας τόσο με το δήμο Φατίχ και το μητροπολιτικό δήμο όσο και με τον Οργανισμό Μαζικής Στέγασης (Τ.Ο.Κ.Ι.) στο βαθμό που η αντιπρόταση έχει δικαίωμα στην χρηματοδότηση και την κατασκευή από το δήμο και τον οργανισμό αντίστοιχα.

Η αντιπρόταση διαμορφώνεται στην κριτική του Εργαστηρίου επάνω στις προθέσεις, των στόχους και των ενέργειες του δήμου και του Τ.Ο.Κ.Ι. στο πλαίσιο του πρότζεκτ. Όπως συνοψίζεται οι τοπικές αρχές και ο Τ.Ο.Κ.Ι.:

1. Δεν αναγνωρίζουν τον πολιτισμό και την κουλτούρα των Ρομά ως κομμάτι της πόλης, τόσο όσο αφορά στην νεοθωμανική ταυτότητα όσο και στο επιχειρηματικό πλαίσιο που επιβάλλουν,
2. σκόπιμα συμβάλλουν στην περιθωριοποίηση, τον στιγματισμό και τη συκοφάντηση των κατοίκων ως απαραίτητο άλλοθι,
3. δεν θέτουν το πρότζεκτ σε δημόσιο διάλογο στη φάση της

γειτονιά τους (το γνωστό ρητό «μακριά από την αυλή μου»).

διαμόρφωσης και προετοιμασίας αλλά το παρουσιάζουν στους κατοίκους λίγο πριν την εφαρμογή ελαχιστοποιώντας κάθε δυνατότητα αντίλογου,

4. δε θα μεριμνήσουν για την οικονομική και κοινωνική υποστήριξη των κατοίκων, αλλά θα επιδιώξουν με κάθε μέσο να υφαρπάξουν τη γη, να τους εκτοπίσουν και να κατεδαφίσουν τα σπίτια, παρόλο που γνωρίζουν ότι οι περισσότεροι από τους κατοίκους αδυνατούν να αντέξουν οικονομικά το εγχείρημα,
5. δε θα μεριμνήσουν για την αντιμετώπιση της κερδοσκοπίας επάνω στις αυξανόμενες αξίες της γης και
6. θα συμβάλλουν στο διχασμό των κατοίκων τόσο μέσα στο μαχαλά όσο και στην ευρύτερη συνοικία παροτρύνοντας και χρηματοδοτώντας το σύλλογο Νεσλισάχ και Χαπιτζέ.

Έτσι, η αντιπρόταση αναπτύσσεται πάνω σ' εκείνες τις βάσεις που λείπουν (σκόπιμα) από το πρότζεκτ του δήμου και του Τ.Ο.Κ.Ι., δηλαδή:

1. Της διεκδίκησης του Σουλούκουλε για τους εκτοπισμένους κατοίκους
2. του σεβασμού της ιστορίας και του πολιτισμού τους,
3. του σεβασμού των σχεδιαστικών και κατασκευαστικών περιορισμών της περιοχής και της ιστορικής χερσονήσου,
4. της έρευνας πάνω σε αντίστοιχες διεθνείς και εγχώριες νόρμες και στάνταρντ,
5. της διαμόρφωσης περισσότερων ανοιχτών και πράσινων χώρων,
6. της διαμόρφωσης προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης,
7. της διαμόρφωσης κοινωνικών κέντρων για την κοινωνική ενσωμάτωση των κατοίκων,
8. της παροχής προγραμμάτων κοινωνικής υποστήριξης για την βελτίωση των συνθηκών ζωής,
9. της λήψης αποφάσεων με βάση οικονομικές, κοινωνικές,

πολιτισμικές και φυσικές διαστάσεις και

10. της διαμόρφωσης της πρότασης μέσα σ' ένα πλαίσιο αμεσοδημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών μεταξύ των κατοίκων, ακτιβιστών, ακαδημαϊκών και ειδικών.

Πιο συγκεκριμένα βασίζεται καταρχήν στο αδιαίρετο του χωρικού σχεδιασμού και των προγραμμάτων κοινωνικο-οικονομικής υποστήριξης των κατοίκων και γι αυτό θα ονομαστεί, σε αντιδιαστολή με το πρότζεκτ “αστικής αναζωογόνησης” του δήμου, “πρόγραμμα κοινωνικο-οικονομικής και χωρικής αποκατάστασης και πολιτισμικής βιωσιμότητας του Σουλούκουλε”. Με άλλα λόγια, κάθε χωρική και φυσική σχεδιαστική απόφαση γίνεται με βάση τις ανάγκες των κατοίκων όπως κατοικούσαν στο Σουλούκουλε πριν την έναρξη του πρότζεκτ. Έτσι, ως βασικοί στόχοι διατυπώνονται οι ακόλουθοι τρεις:

1. Όσο αφορά στην αποκατάσταση και ανάπτυξη, επιδιώκεται η διαμόρφωση μιας πρότασης σε συμφωνία με τις κατευθύνσεις του πολεοδομικού σχεδίου λαμβάνοντας υπόψη τον πληθυσμό και τις οικιστικές πυκνότητες· η διατήρηση του ιστορικού αστικού ιστού, των οικοδομικών τετραγώνων, των ιδιοκτησιακών καθεστώτων και της τυπολογίας των κτηρίων· ο καταμερισμός μεικτών χρήσεων πέρα από χρήσεις με βάση τις ανάγκες της κοινότητας και τις ιστορικές τοποθεσίες.
2. Όσο αφορά στους τίτλους ιδιοκτησίας και ενοικίασης, επιδιώκεται η συμβολή στις στεγαστικές ανάγκες των οικονομικά ευπαθών κατοίκων· η διαμόρφωση προτάσεων απέναντι στα προβλήματα που οδηγούν στην αστική ένδεια σε συνεργασία με την κοινότητα και τους δημόσιους φορείς· η δημιουργία βιώσιμων εργασιακών ευκαιριών μέσα από κοινωνικά και οικονομικά προγράμματα με βάση τις ανάγκες της κοινότητας.
3. Όσο αφορά στον πολιτισμό των Ρομά, επιδιώκεται η παροχή βοήθειας για την επανεγκατάσταση και κατοίκηση των κατοίκων Ρομά και διατήρηση της κουλτούρας, των συνηθειών και τρόπων ζωής των· η διαμόρφωση πρωτοβουλιών για την αποτροπή της φυγής των κατοίκων από τον μαχαλά.

8.4.1 Διάγραμμα S.W.O.T.

Δυνατότητες:

- Η συνήθεια των κατοίκων να οργανώνουν την κοινωνική ζωή μέσα από κοινοτικά δίκτυα,
- η τοποθεσία βρίσκεται μέσα στην ιστορική χερσόνησο και περίγυρο της να λάβει χώρα υπό την παρουσία ενός σημαντικού σημείου,
- η μικρή οικιστική πυκνότητα σε σύγκριση με άλλες περιοχές της χερσονήσου και η ύπαρξη (ημι-)δημόσιων και κοινόχρηστων χώρων,
- η εγγύτητα σε αστικές κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες και
- η κουλτούρα της παραδοσιακής τσιγγάνικης μουσικής και χορού ως μέσα παραγωγής.

Ευκαιρίες:

- Η διαμόρφωση και υλοποίηση του εναλλακτικού σχεδίου σε συνεργασία με τον Τ.Ο.Κ.Ι. για την ανάπλαση του μαχαλά με του κατοίκους του,
- η εγχώρια και διεθνής αναγνώριση και υποστήριξη της προσπάθειας του Εργαστηρίου για την εναλλακτική πρόταση,
- η διάθεση των στοιχείων επικοινωνίας των εκτοπισμένων κατοίκων για την άμεση πρόσκλησή τους στο μαχαλά και
- η οικονομική και πολιτιστική βιωσιμότητα των παλιών κατοίκων της γειτονιάς τόσο μέσα από την χρήση των μέσων παραγωγής της ψυχαγωγίας.

Προβλήματα:

- Η αστική ένδεια της πλειοψηφίας των κατοίκων,
- ο χωρικός αποκλεισμός της κοινότητας τόσο από την ευρύτερη συνοικία όσο από ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας,
- η περιθωριοποίηση της κοινότητας μέσα από τις κλειστές κοινωνικό-πολιτιστικές της δομές,
- το μεγάλο ποσοστό απασχόλησης των κατοίκων στον τομέα της παραοικονομίας και

- το μεγάλο ποσοστό αναλφαριθμισμού των κατοίκων.

Απειλές:

- Ο κίνδυνος απώλειας των ιστορικών κτιρίων και του ιστορικού αστικού ιστού λόγω της υπερεκμετάλλευσης,
- η αδυναμία συμμετοχής στην αντιπρόταση των δυσανάλογα περισσότερων ενοικιαστών από τους ιδιοκτητών και
- η δημογραφική αλλαγή με την ανακήρυξη του πρότζεκτ ανάπλασης ως αποτέλεσμα της διαδικασίας της πώλησης των ιδιοκτησιών σε τρίτα πρόσωπα.

Τα κριτήρια σχεδιασμού με βάση το διάγραμμα S.W.O.T. όσο αφορά στις αξίες χρήσης είναι:

- Η προώθηση της κοινωνικής και πολιτισμικής βιωσιμότητας,
- η βελτίωση των χωρικών ποιοτήτων,
- η εξασφάλιση κοινωνικών και αστικών υποδομών και υπηρεσιών (υγεία, παιδεία, ηλεκτροδότηση, καθαριότητα),
- η τοπική οικονομική ενίσχυση και βιωσιμότητα και
- η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και της άτυπης οικονομίας.

στη συμμετοχή:

- Η προτεραιότητα στους εκτοπισμένους κατοίκους της γειτονιάς όσο αφορά τις αποφάσεις και τις πρακτικές και
- η κοινωνική οργάνωση, αλληλεγγύη και αλληλεπίδραση.

στον πολιτισμό των Ρομά:

- Η προστασία και προώθηση της παραδοσιακής καθημερινής ζωής των κατοίκων,
- το ξεδίπλωμα των δυνατοτήτων της έκφραση του πολιτισμού και
- η (υπο-)στήριξη της κουλτούρα των Ρομά με χωρικές παρεμβάσεις.

στην ιστορική και αρχαιολογική αξία:

- Η προστασία των αρχαιολογικών, πολιτιστικών και ιστορικών στοιχείων και την προβολή αυτών στο μαχαλά και την πόλη και
- η αποκατάσταση των ιστορικών κτιρίων με διατηρώντας την ιστορική υφή

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια διατυπώνονται ως βασικοί στόχοι, όσο αφορά στην προστασία και την βελτίωση των συνθηκών ζωής των κατοίκων:

- Η σύνθεση του νέου και με τον εκτοπισμένο πληθυσμό·
- η διαμόρφωση μιας πρότασης σε συμφωνία με τις κατευθύνσεις και τις πυκνότητες του πολεοδομικού σχεδίου διατηρώντας τον υφιστάμενο αστικό ιστό, τα οικοδομικά τετράγωνα, την ιεραρχία των δρόμων, της χρήσεις γης, την τυπολογία των κτηρίων, το μέγεθος των οικοπέδων με τέτοιο τρόπο ώστε να προστατεύεται και ενισχύεται ο χαρακτήρας του μαχαλά·
- η πρόταση και ο καταμερισμός νέων μεικτών χρήσεων με βάση τις ανάγκες και τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της κοινότητας και την προστασία των ιστορικών τοποθεσιών.

Όσο αφορά στην στέγαση και την οικονομική ενίσχυση:

- Η συμβολή και κάλυψη των στεγαστικών αναγκών των εκτοπισμένων των οικονομικά ευπαθών κατοίκων, και η αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκαλεί την αστική ένδεια και ο χωρικός αποκλεισμός·
- η διαμόρφωση προτάσεων απέναντι στα προβλήματα που οδηγούν στην αστική ένδεια σε συνεργασία με την κοινότητα και τους δημόσιους φορείς·
- η δημιουργία προγραμμάτων κοινωνικής και οικονομικής στήριξης, επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης με βάση το πολιτιστικό περιβάλλον και τις ανάγκες των κατοίκων·

Όσο αφορά τη βιωσιμότητα του πολιτισμό των Ρομά:

- Η παροχή βοήθειας για την επανεγκατάσταση και κατοίκηση των κατοίκων Ρομά και διατήρηση της κουλτούρας, των συνηθειών

και τρόπων ζωής των·

- η διαμόρφωση πρωτοβουλιών και μέτρων για την αποτροπή της εγκατάλειψης των κατοίκων από τον μαχαλά.

8.4.2 Ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον

Καταλυτικός παράγοντας στην διαμόρφωση της αντιπρότασης είναι τα ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία του Σουλούκουλε όπως το υδραγωγείο και οι δημόσιες βρύσες: Κατά την περίοδο της (νέας) Ρωμαϊκής και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ο μαχαλάς θα είναι χτισμένος στις όχθες του ποταμού Λύκουσ όπως αυτός θα εισέρχεται στην πόλη μέσα από τα τείχη σχηματίζοντας την ομώνυμη κοιλάδα. Εκεί θα είναι χτισμένος ο κεντρικός πύργος νερού του υδραγωγείου της παλιάς πόλης και θα δώσει το όνομά του στο μαχαλά⁷³. Την εποχή του σουλτάνου Μπεγιαζήτ του δευτέρου από εκεί θα ξεκινούν αγωγοί νερού κατά μήκος και κάτω από τα τείχη τροφοδοτώντας με νερό δεξαμενές νερού από τον Κεράτιο Κόλπο βόρεια μέχρι τη θάλασσα του Μαρμαρά. Το υδραγωγείο τροφοδοτούσε με νερό τρεις βρύσες χτισμένες σε διαφορετικά σημεία και σε διασταυρώσεις δρόμων. Στην αντιπρόταση προτείνεται η επαναλειτουργία των δημόσιων αυτών βρυσών καθώς πρόκειται για τόπους συνάντησης και κοινωνικής συναναστροφής των κατοίκων (κυρίως γυναικών) και παιχνιδιού για τα παιδιά.

Επιπλέον το μαχαλά οριοθετούν τα Θεοδοσιανά τείχη της Ιστάνμπουλ όπως ξεκινούν από το Γεντί Κουλέ (Επταπύργιο) στην θάλασσα του Μαρμαρά και καταλήγουν μέχρι το Παλάτι του Πορφυρογέννητου στο Κεράτιο κόλπο. Χτισμένα κατά στις αρχές του πέμπτου αιώνα από τον Θεοδόσιο τον δεύτερο συγκαταλέγονται ανάμεσα στα μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς του οργανισμού U.N.E.S.C.O. Κατά μήκος των τειχών και του μαχαλά εκτείνεται ο δρόμος Καλέμποχου (Kaleboyu Cad-desi). Παράλληλα στα τείχη αυτά ορίζεται από το πολεοδομικό σχέδιο μία νέα ζώνη προστασίας περιορισμένο συντελεστή και μέγιστου ύψους δόμησης με σκοπό την προστασία και ανάδειξη των τειχών.

Τέλος, εντός των ορίων του μαχαλά, βρίσκονται τρία ιστορικά θρησκευτικά κτίρια, το τζαμί της Χαπιτζέ Σουλτάνας, το τζαμί της Μιχριμάχ Σουλτάνας και η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου. Το τζαμί της Μιχριμάχ αποτελεί μέρος ενός μεγάλου κτιριακού συγκροτήματος χτισμένο από το αρχιτέκτονα

73. Στα τούρκικα *Su* (=νερό) και *Kule* (=πύργος).

δίπλα Χάρτης 28. Ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία του Σουλούκουλε

Σινάν, δίπλα στην πόρτα της Αδριανούπολης (Edirne Kapı) που περιλαμβάνει μαντρασά (θεολογική σχολή), καταστήματα, νεκροταφείο και χαμάμ. Ο περιβάλλοντας χώρος των ιστορικών αυτών κτηρίων λόγω της έλλειψης πράσινων χώρων προτείνεται να μην περιφραχτεί, αλλά να είναι ελεύθερος και ανοιχτός ως συνάντησης και συναναστροφής των κατοίκων και των επισκεπτών.

8.4.3 Κόνσεπτ

Οι στρατηγικές χωροταξικές αποφάσεις του κόνσεπτ της αντιπρότασης είναι οι εξής:

- Η διατήρηση του υφιστάμενου αστικού ιστού και μορφολογίας των πολεοδομικών τετραγώνων με την ιεράρχηση του οδικού δικτύου,
- η χωροθέτηση τριών ευέλικτων πλατειών στις διασταυρώσεις των δρόμων ήπιας κυκλοφορίας,
- η κατασκευή στα πολεοδομικά τετράγωνα 1 και 3, 6 και 12 δύο επιπέδων υπόγειων χώρων στάθμευσης οχημάτων χωρητικότητας 430 αυτοκινήτων,
- η χωροθέτηση μικτών χρήσεων με εμπορικές λειτουργίες (6 χιλιάδων τ.μ.) στα πολεοδομικά τετράγωνα κυρίως κατά μήκος του άξονα Καλέμποϊου,
- η χωροθέτηση στα παραπάνω πολεοδομικά τετράγωνα με βάση τη νέα ζώνη προστασίας των τειχών διώροφων κοινωνικών κατοικιών με σκοπό την προώθηση της απασχόλησης του εκτοπισμένου πληθυσμού κοντά στον άξονα Καλέμποϊου,
- η χωροθέτηση τριώροφων και τετραώροφων κατοικιών για τους νέους ιδιοκτήτες στην περιοχή εκτός της ζώνης προστασίας, στο βαθμό που επιτρέπεται από την τοπογραφία,
- η δημιουργία χώρων για συλλογικές κοινωνικές, πολιτισμικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις σε συνολικό εμβαδό περίπου 2 χιλιάδων τ.μ.,
- η επιλογή μιας ευέλικτης τυπολογίας κατοικιών όσο αφορά το μέγεθος και το σχεδιασμό επιτρέποντας τους κατοίκους να

Χάρτης 29. Το «κόνσепт» της αντιπρότασης του Σουλούκουλε

διαμορφώσουν το χώρο ανάλογο με τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους,

- η αύξηση των πράσινων χώρων στις περιοχές κατοικίας στα πρότυπα της συλλογικής κοινοτικής ζωής των Ρομά οικογενειών χρησιμοποιώντας μια τυπολογία κατοικιών με κοινόχρηστους κήπους και αυλές και
- η δημιουργία ελεύθερων πράσινων χώρων λαμβάνοντας υπόψη τις ρυθμίσεις που τίθενται από το σχέδιο για την προστασία απέναντι στο σεισμό και τους ανοικτούς χώρους συγκέντρωσης.

8.4.4 Οικοδομικά τετράγωνα και οδικό δίκτυο

χάρτης μαχαλά (1813)

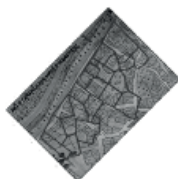
χάρτης οικοδομικών τετραγώνων

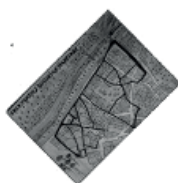
οικοδομικό τετράγωνο

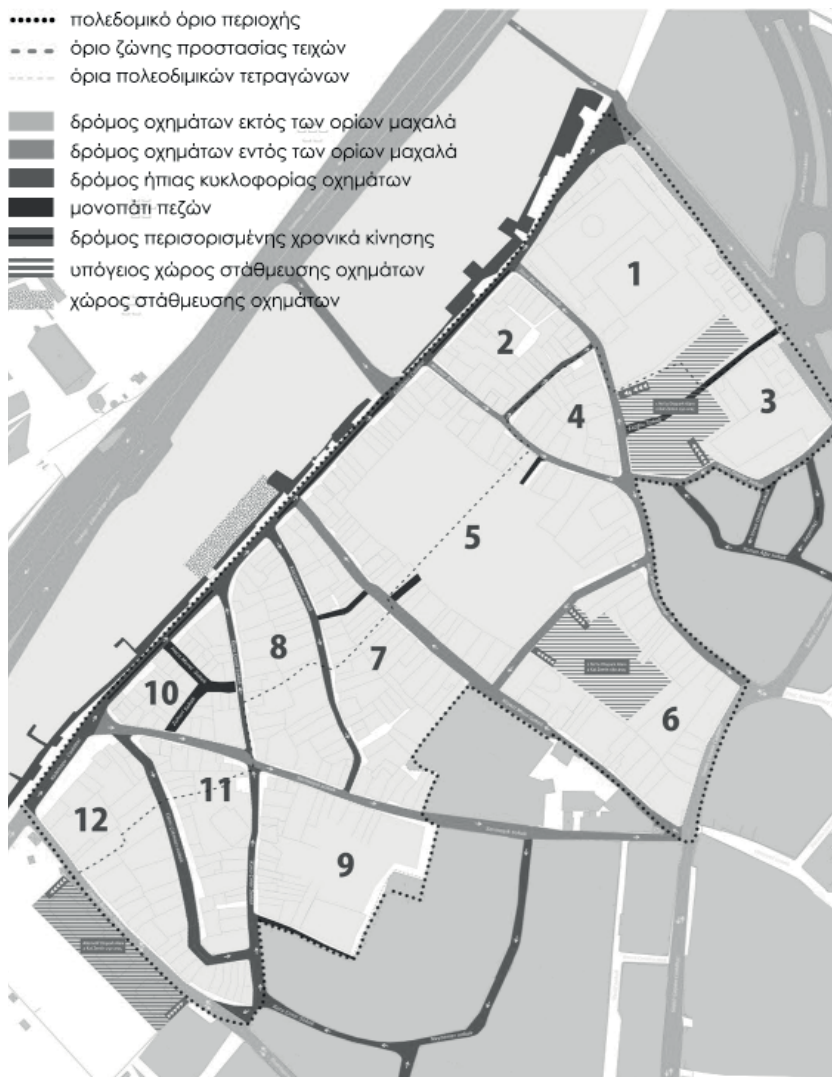
κατεδαφισμένος μαχαλάς

προτζεκτ δήμου / Τ.Ο.Κ.Ι.

αντιπρόταση

επάνω χάρτης 31. Σύγκριση διαχείρισης του βιοφυσικού χώρου του πρότζεκτ του δήμου Φατίχ/Τ.Ο.Κ.Ι. και της αντιπρότασης Σουλούκουλε

δίπλα Χάρτης 30. Κυκλοφοριακή μελέτη της αντιπρότασης για το Σουλούκουλε

Παρατηρώντας το χάρτη του 1813 του μαχαλά (αριστερά) και την υφιστάμενη κατάσταση (πάνω δεξιά), διαπιστώνεται ότι ο αστικός ιστός, το μέγεθος και η μορφή των οικοδομικών τετραγώνων και των δρόμων παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτα. Τα οικοδομικά τετράγωνα ποικίλουν σε μεγέθη και σχήματα και οι δρόμοι είναι δαιδαλώδεις οδηγώντας συχνά σε αδιέξοδα. Παρόλο που ο υφιστάμενος αυτός αστικός ιστός αντανακλά την ιστορία της αστικής μορφής του μαχαλά δεν υιοθετείται στο σχέδιο του πρότζεκτ του δήμου. Το σχέδιο του πρότζεκτ επιχειρεί να κανονικοποιήσει το αστικό χώρο του μαχαλά διαιρώντας σ' ένα κανάβο 24 ισομεγέθους οικοδομικών τετραγώνων. Από την άλλη πλευρά το σχέδιο της αντιπρότασης του Εργαστηρίου προσπαθεί να τηρήσει τον υφιστάμενο αστικό ιστό και τη μορφή των δρόμων μετασχηματίζοντας ελαφρά τα 12 οικοδομικά τετράγωνα.

Λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο που οι κάτοικοι χρησιμοποιούν το δρόμο ως χώρο συνάντησης και κοινωνικής συναναστροφής προτείνουν ρυθμίσεις για την προτεραιότητα του πεζού έναντι των οχημάτων. Οι περισσότεροι δρόμοι μετατρέπονται σε ήπιας κυκλοφορίας ενώ ο κεντρικός δρόμος Καλέμποϊού μετατρέπεται σε δρόμο περιορισμένης κίνησης οχημάτων και πεζόδρομο τις απογευματινές ώρες. Έτσι οι δρόμοι μετατρέπονται στους απαραίτητους εκείνους συλλογικούς και κοινών χώρων συνάντησης των κατοίκων.

Ταυτόχρονα προτείνεται η δημιουργία μονοπατιών που οδηγούν από τους δρόμους στους ανοιχτούς πράσινους χώρους αναψυχής στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων.

8.4.5 Συλλογικοί χώροι κοινότητας

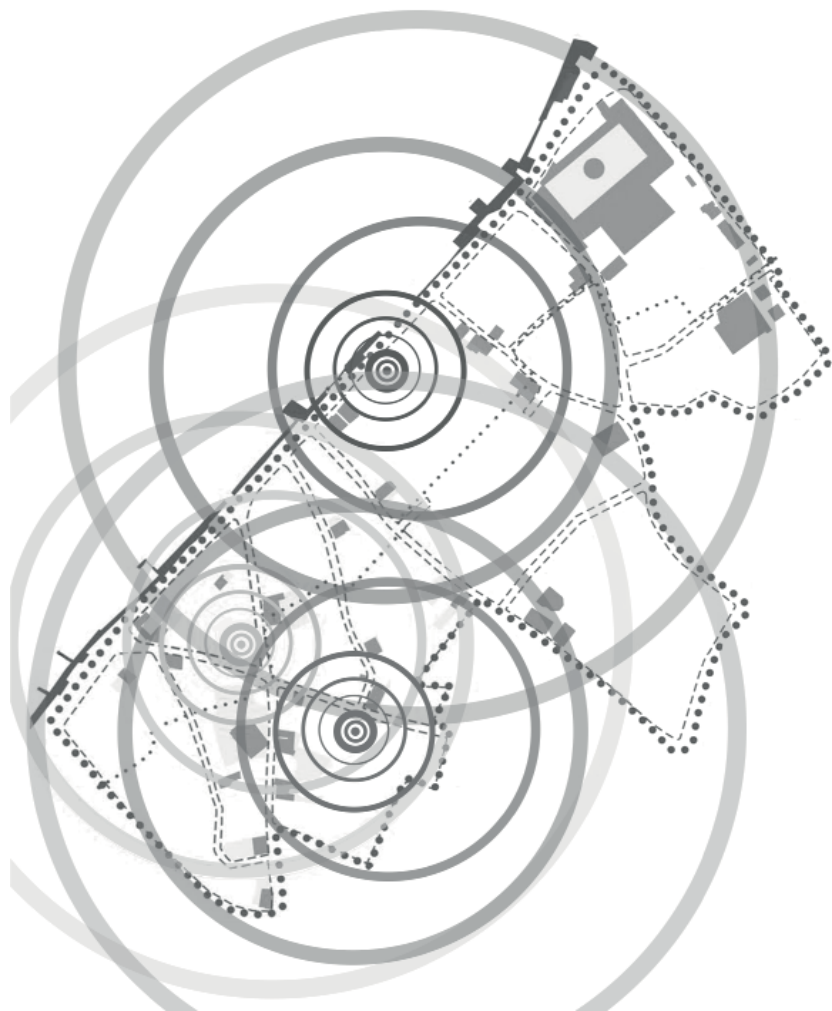
Το Εργαστήριο αναλύει τις δυνατότητες χωρικής πρόσβασης των κατοίκων σε όλες τις δημόσιες υποδομές και υπηρεσίες που εντοπίζονται σε άμεση γειτνίαση με το μαχαλά στην ευρύτερη συνοικία. Κατά συνέπεια στις κατηγορίες των θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και αθλητικών εγκαταστάσεων παρατηρεί ότι δεν υπήρχε έλλειψη και για αυτό το λόγο δεν κάνει κάποια σχετική πρόταση.

Από την άλλη πλευρά, λαμβάνοντας υπόψη την σημασία ύπαρξης συλλογικών κοινωνικών χώρων στην ευρύτερη περιοχή τόσο για την, προτείνει τη δημιουργία του Κέντρου Συντονισμού του μαχαλά (250 τ.μ.), του Κοινοτικού Κέντρου Πολλαπλών Χρήσεων (400 τ.μ.) και της συλλογικής κουζίνας και εστιατορίου (244 τ.μ.).

Χάρτης 32. Ανάλυση των δημόσιων υποδομών και υπηρεσιών της ευρύτερης συνοικίας

- κέντρο συντονισμού συλλόγου
- κέντρο πολλαπλών χρήσεων
- συλλογική κουζίνα και εστιατόριο

Κέντρο συντονισμού γειτονιάς. Η ενίσχυση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής στο μαχαλά, προϋποθέτει τον συντονισμό των κατοίκων και του συλλόγου μέσα από το μοντέλο συμμετοχικής και συλλογικής διαχείρισης των πολλαπλών χώρων όπως αναδύθηκε μέσα από την πλατφόρμα Σουλούκουλε. Το Κέντρο Συντονισμού χωροθετείται στο κέντρο του μαχαλά επί του πεζοδρόμου Καλέμποϊου. Εκεί μέλλει να σχεδιάζονται, να συντονίζονται και να υλοποιούνται όλες εκείνες οι δραστηριότητες και ενέργειες που στόχο έχουν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την επαφή των κατοίκων του μαχαλά με συλλογικότητες και φορείς της πόλης.

Πολύ περισσότερο όμως, λαμβάνοντας υπόψη την πρόσφατη εμπειρία του κινήματος όσο αφορά στη διαχείριση των χώρων, το Εργαστήριο κρίνει σημαντικό την καθιέρωση των τοπικών συνελεύσεων γειτονιάς σε τακτά χρονικά διαστήματα με σκοπό τη συλλογική διαχείριση των προβλημάτων και αναγκών και πολύ περισσότερο τη σταδιακή συλλογική υλοποίηση της αντιπρότασης.

Κέντρο πολλαπλών χρήσεων. Η περιθωριοποίηση και φτωχοποίηση του μαχαλά θα οδηγήσει όπως έδειξα τους κατοίκους αντιμετώπους με μια ανθρωπιστική κρίση όπως αποτυπώνεται στα φαινόμενα του αναλφαριθμισμού και της ανεργίας και της υγείας των κατοίκων. Για την αντιμετώπιση της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής αυτής κρίσης το Εργαστήριο προτείνει τη δημιουργία του Κέντρου Πολλαπλών Χρήσεων της Κοινότητας.

Ο σκοπός του φορέα αυτού από τη μια μεριά του θα είναι η διασύνδεση και επικοινωνία των κατοίκων με φορείς και συλλογικότητες, δημοτικούς μηχανισμούς και οργανισμούς της πόλης με σκοπό τόσο την ενσωμάτωση και ένταξη του μαχαλά στην ευρύτερη συνοικία όσο και αιτήματα συλλογικής κατανάλωσης. Από την άλλη θα στεγάζει προνοιακά προγράμματα για την βελτίωση των συνθηκών ζωής των κατοίκων και την αντιμετώπιση των προβλημάτων εκπαίδευσης, υγείας και ανεργίας του μαχαλά. Μέσα από την πλατφόρμα προτείνεται στέγαση προγραμμάτων όπως δημιουργήθηκαν μέσα από το κίνημα όπως συμβουλευτικά για γονείς και παιδιά, στήριξης γυναικών, κέντρο φιλοξενίας παιδιών, επαγγελματικού προσανατολισμού ενηλίκων, περίθαλψη ηλικιωμένων κ.α.

δίπλα Χάρτης 33. Χωροθέτηση των συλλογικών χώρων

πίσω Χάρτης 34. Στάδια υλοποίησης της αντιπρότασης

κέντρο
συντονισμού
μαχαλά

κατασκευή
κοινωνικών
κατοικιών

κέντρο
πολλαπλών
χρήσεων

πρόγραμμα
επαγγελματικού
προσανατολισμού
και κατάρτισης

δημιουργία
συλλογικής
κουζίνας και
εστιατορίου

δημ
κέν
φιλ
πα

κατασκευή του
δρόμου
Κουρού Τσεσμέ

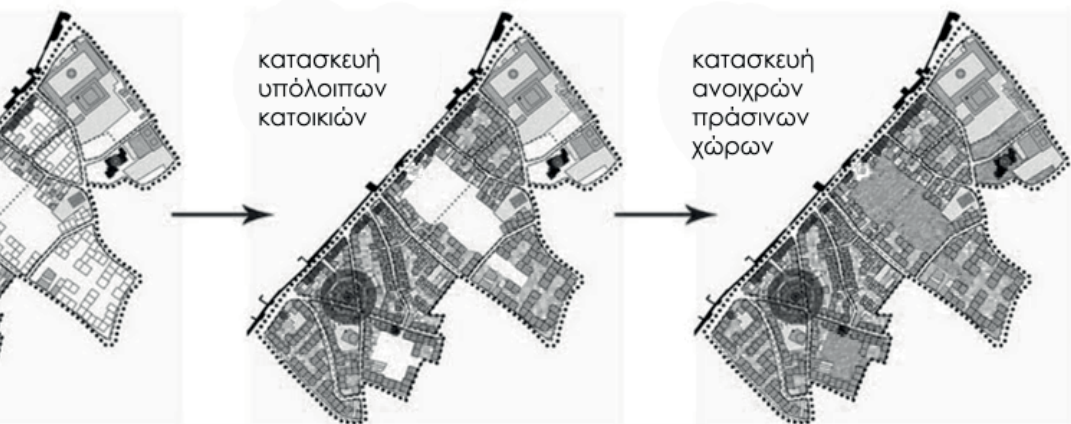
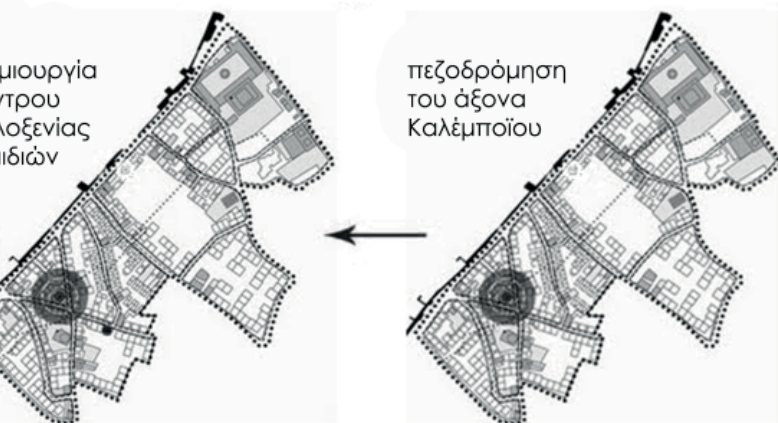
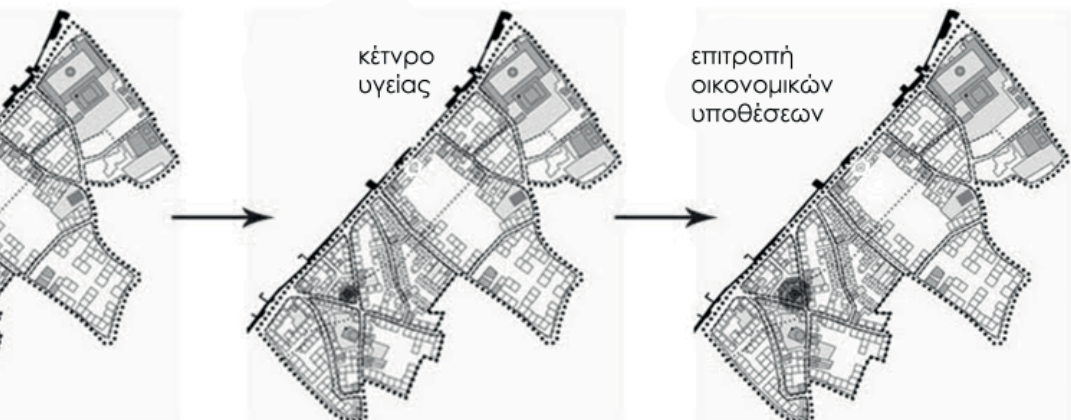
κατασκευή του
δρόμου
Σαρμασικ

κατασκευή
κοινωνικών
κατοικιών

Συλλογική κουζίνα και εστιατόριο. Μέσα από την πλατφόρμα αναγνωρίστηκε ότι το πρόβλημα της υποσίτισης είναι εκτεταμένο. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι σε μεγάλο βαθμό οι κάτοικοι συνηθίζουν παρά τη ένδειά τους να σιτίζονται σε μαγειρεία και εστιατόρια του μαχαλά παρά να μαγειρεύουν στα σπίτια τους. Έτσι, ο τρίτος συλλογικός χώρος που προτείνει το εργαστήριο είναι η δημιουργία της συλλογικής κουζίνας και εστιατορίου σε κεντρική τοποθεσία του μαχαλά. Σκοπός του είναι να εξασφαλίσει ένα πρόγραμμα δωρεάν σίτισης των κατοίκων που δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά τα εστιατόρια. Η επιλογή των κατοίκων που θα δικαιούνται δωρεάν σίτιση θα κριθεί από κοινού πάλι μέσω του κέντρου συντονισμού. Η επιχείρηση προτείνεται να συσταθεί ως συνεταιριστική επιχείρηση δημιουργώντας ένα σημαντικό αριθμό θέσεων απασχόλησης των κατοίκων για τους κατοίκους.

8.4.6 Τυπολογία κατοικιών

Στην αντιπρόταση προτείνονται δύο διαφορετικές κατηγορίες κατοικιών:

1. Οι κοινωνικές κατοικίες (A-A1-A2-A3): πρόκειται για 557 κατοικίες 13 χιλιάδων τ.μ. και μεμονωμένων εμβαδών 25, 40 και 60 τ.μ. που προορίζονται για τους εκτοπισμένους κατοίκους σε περίπτωση επιστροφής τους στο μαχαλά.
2. Οι κατοικίες Τ.Ο.Κ.Ι. (B-C-D-E-F-G): πρόκειται για 557 κατοικίες συνολικού εμβαδού 44 χιλιάδων τ.μ. που προορίζονται για τους νέους ιδιοκτήτες. Τα τρίτα πρόσωπα που διαπραγματεύτηκαν και αγόρασαν τίτλους ιδιοκτησίας είτε από τον Τ.Ο.Κ.Ι. είτε κατευθείαν από τους πρώην κατοίκους.

Ο ρόλος του κέντρου συντονισμού είναι καταλυτικός όσο αφορά στην κατασκευή, χρήση και συντήρηση των κοινωνικών κατοικιών καθώς στο εγχείρημα αυτό το εργαστήριο κρίνει και πάλι σημαντικό τον ενεργό ρόλο που πρέπει να λάβουν οι κάτοικοι του μαχαλά. Καταρχάς μέσα από το κέντρο συντονισμού επιτροπή θα κρίνει και θα δεχτεί τους κατοίκους που δικαιούνται κοινωνική κατοικία σύμφωνα με τις ανάγκες και το εισόδημά τους.

Το εργαστήριο προτείνει την συμμετοχή των κατοίκων στη διαδικασία κατασκευής των κοινωνικών κατοικιών για την εκπαίδευσή τους στην

40-25-15 τ.μ. (A) ΙΣΟΓΕΙΟ

40-25-15 τ.μ. (A) ΟΡΟΦΟΣ

25 τ.μ. (A3)

40 τ.μ. (A2)

60 τ.μ. (A1-B)

70 τ.μ. (C)

80 τ.μ. (D)

75 τ.μ. (E)

90 τ.μ. (F)

135 τ.μ. (G)

οικοδομική πράξη. Το γεγονός αυτός καταρτίσει ορισμένους κατοίκους τόσο ώστε να μπορούν να συντηρήσουν και επισκευάσουν μόνοι τα σπιτία τους όσο και στο δυνατότητα εύρεσης θέσεις εργασίας στον οικοδομικό κλάδο. Τέλος, απαραίτητα κρίνεται η συμμετοχή των κατοίκων της γειτονιάς στη διαχείριση της κοινωνικής κατοικίας από την πληρωμή των κοινόχρηστων μέχρι των δανείων της τράπεζας μέσα σ' ένα πλαίσιο αλληλεγγύης και αλληλοϋποστήριξης.

8.4.7 Δημόσιοι και ανοιχτοί πράσινοι χώροι

Για την αντιμετώπιση της έλλειψης πρασίνου και την δημιουργία χώρων αναψυχής προτείνεται σταδιακά στα οικοδομικά τετράγωνα 1, 3, 5, 6 και 9 η δημιουργία ανοιχτών πράσινων χώρων συνολικού εμβαδού 15 χιλιάδων τ.μ. Οι χώροι αυτοί σχεδιάζονται ώστε να φιλοξενήσουν ένα πλήθος εκδηλώσεων της καθημερινής ζωής όπως την αναψυχή και το παιχνίδι, τη συνάντηση και συνάντηση, την καλλιέργεια της γης και το περπάτημα.

Πιο συγκεκριμένα στο οικοδομικό τετράγωνο 5 λόγω της μεγάλης υψομετρικής διαφοράς (2.5 μ.) το υφιστάμενο αναλημματικό τείχος όπως διαιρεί χωρικά την έκταση σε δύο επίπεδα επενδύεται με μια κεκλιμένη ξύλινη κατασκευή και φυτεύεται με αναρριχώμενο φυτό με σκοπό την ομαλή σύνδεση των δύο επιπέδων. Έτσι, στο πρώτο επίπεδο προτείνεται η δημιουργία:

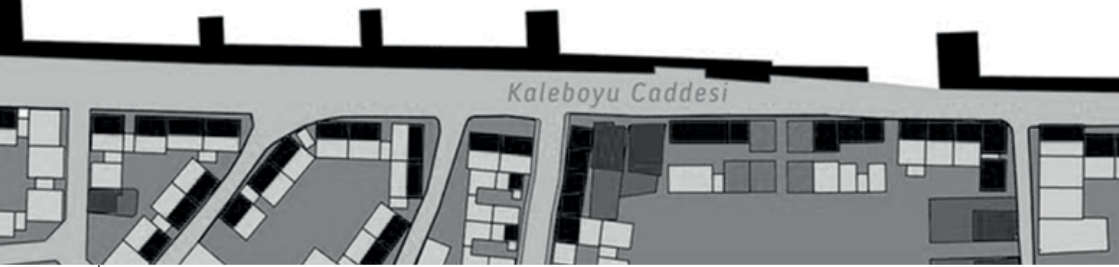
- Του κήπου των τεσσάρων εποχών, ενός κήπου που μέσα από την δημιουργία μιας ευέλικτης αρθρωτής κατασκευής ανοικτής και σκιερής το καλοκαίρι και κλειστής το χειμώνα προτείνεται να φιλοξενεί ποικίλες δραστηριότητες των κατοίκων όπως αυτοί θα ξεδιπλώνουν τον πολιτισμό τους·
- του αμφιθέατρου, στην σκηνή του οποίου μπορούν να ξεδιπλωθούν από θεατρικά δρώμενα μέχρι συνελεύσεις της κοινότητας·
- και των ξύλινων εξέδρων, ενός ενδιάμεσου χώρου μεταξύ του πράσινου χώρου και των ισόγειων καταστημάτων του δρόμου Καλέμποιου.

Ενώ στο κάτω επίπεδο προτείνεται η δημιουργία:

- Του κήπου των πολλαπλών εκδηλώσεων και χρήσεων, ενός πράσινου ελεύθερου χώρου ως τόπο αναψυχής και παιχνιδιού

Χάρτης 35. Πράσινοι ελεύθεροι χώροι

- δημόσια κτήρια
- κατοικία
- εμπόριο
- συλλογικός χώρος μαχαλά
- περιοχή πολιτισμού και τουρισμού

φυτεύοντας φυλλοβόλα δέντρα και τριφύλλι·

- των λαχανόκηπων, στα πρότυπα των κατεδαφισμένων μπαχτσέδων που προβλέπεται ότι θα ξαναφέρουν τους κατοίκους σε επαφή με τη γη δίνοντας τους τη δυνατότητα παράγουν είδη πρώτης ανάγκης καλλιεργώντας λαχανικά και εκτρέφοντας ζώα.
- και αθλητικών εγκαταστάσεων με γήπεδα ποδοσφαίρισης, καλαθοσφαίρισης και αντισφαίρισης.

8.4.8 Καλέμποϊου, (πεζό-)δρομος πολιτισμού

Ένας από τους στόχους της αντιπρότασης, όπως διατυπώνεται είναι πρωτίστως η ανάγκη επανασύνδεσης των κατοίκων του μαχαλά με τα μέσα παραγωγής τους, για την αντιμετώπιση της αστικής ένδειας. Στο βαθμό οι κάτοικοι είχαν στο πρόσφατο παρελθόν ως μέσα παραγωγής τους οίκους διασκέδασης και ψυχαγωγίας και στο βαθμό που έχουν κρατήσει στην κουλτούρα τους το χορό και τη μουσική, στην αντιπρόταση το Εργαστήριο προτείνει την επαναλειτουργία των οίκων. Πρόκειται για ένα στοιχείο που όπως αντικατοπτρίζει τον πολιτισμό των Ρομά μέλλει να συμβάλει καταλυτικά στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του μαχαλά μέσα από την συνάντηση κατοίκων και ξένων επισκεπτών.

πίσω πάνω Χάρτης 36. Χωροθέτηση χρήσεων στον άξονα Καλέμποιου δίπλα Γράφημα 25. Φωτορεαλιστική απεικόνιση του άξονα Καλέμποιου Χάρτης 37. Τελική (αντι-)πρόταση για το Σουλούκουλε

Όσο αφορά στον άξονα Καλέμποιου όντας σε επαφή με τα παλιά τείχη, το Εργαστήριο προτείνει τη μετατροπή του σε κέντρο του μαχαλά. Προτείνει να γίνει τόπος ανάδειξης της κουλτούρας και του πολιτισμού των Ρομά και ενίσχυσης της οικονομικής ζωής των κατοίκων προωθώντας την εγκατάσταση των οίκων διασκέδασης και συλλογικών εργαστηρίων μουσικής και χορού. Προκειμένου να μετατραπεί και να προστατευτεί αυτό το «Κέντρο Τέχνης» του μαχαλά ως μέσο παραγωγής των κατοίκων το Εργαστήριο προτείνει την υποστήριξη και προώθηση του εγχειρήματος από τους συλλογικούς χώρους της κοινότητας. Έτσι στα ισόγεια των κατοικιών κατά μήκος του άξονα και των παρακείμενων δρόμων χωροθετούνται οι εμπορικοί και πολιτιστικοί χώροι όπως επίσης και οι συλλογικοί χώροι της κοινότητας. Εκεί, προτείνει τη δημιουργία του Κέντρου Συντονισμό του μαχαλά.

Επιπλέον, το Εργαστήριο αναγνωρίζει τη σημασία και τις δυναμικές της ανάδειξης του πεζοδρόμου ως σημείο συνάντησης, ως εκείνος ο δυνητικά κοινός χώρος των κατοίκων της ευρύτερης συνοικίας και των ξένων επισκεπτών. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζει και ως εκ τούτου ανάδειξης ως πηγής οικονομικής ενίσχυσης.

Συνοπτικά, το εργαστήριο αποδεχόμενο τον όρο του Τ.Ο.Κ.Ι. για διατήρηση του νέου ιδιοκτησιακού καθεστώτος, θέτει εκείνο το πλαίσιο σύνθεσης του νέου πληθυσμού με τον εκτοπισμένο μέσα από την δημιουργία όλων εκείνων των χωρικών δομών που θα διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα των Ρομά κατοίκων. Λαμβάνοντας υπόψη τον υφιστάμενο αστικό ιστό όπως διαμορφώθηκε διαχρονικά από τους κατοίκους μέσα από τον τρόπο κατοίκησης και συναναστροφής επιλέγει μια τυπολογία κατοικίας με αυλή (μπαχτσέ) στα πρότυπα των κατεδαφισμένων σπιτιών χωροθετώντας τις κοντά στον άξονα Καλέμποιου. Ένα άξονα που προτείνεται μετατρέπεται η μετατροπή του σε πολιτισμικό και παραγωγικό κέντρο με την επαναλειτουργία των οίκων διασκέδασης ως εκείνο το αδιαμφησβήτητο μέσο παραγωγής της κοινότητας. Ωστόσο, στο βαθμό που η σταδιακή υλοποίηση της πρότασης τόσο στο μέρος της ανοικοδόμησης όσο και της επανεγκατάστασης προβλέπεται να γίνει σταδιακά ενσωματώνοντας τον εκτοπισμένο πληθυσμό, το εργαστήριο προτείνει τη δημιουργία του κέντρου συντονισμού της κοινότητας, του χώρων πολλαπλών χρήσεων και του χώρου της συλλογικής κουζίνας και εστιατορίου για την υποστήριξη των φτωχοποιημένων κατοίκων. Τρεις συλλογικοί χώροι που μέλλει να στεγάσουν όλες εκείνες τις καθημερινές διεργασίες της κοινότητας όσο αφορά στην διαχείριση του χώρου του μαχαλά. Εν τέλει παρόλο που η πρόταση δεν θα εφαρμοστεί στην πράξη αφήνει μια παρακαταθήκη και ανοίγει ένα τεράστιο πλαίσιο συζήτησης όσο αφορά στον συμμετοχικό σχεδιασμό σε οικισμούς γκετζέκοντου της Ιστανμπούλ.

Συμπερασματικά, δυο λόγια για τους κυρίαρχους και τους υπηκόους

Παίζοντας στο παιχνίδι του ανταγωνισμού των μητροπόλεων οι τοπικές αρχές της Ιστάνμπουλ υιοθετούν επιχειρηματικές πρακτικές στη διαχείριση του αστικού χώρου ως νέου τομέα παραγωγής. Το όραμα της παγκόσμιας Ιστάνμπουλ πλάθουν από τα λόγια στις εικόνες και υλοποιούν από τους νόμους στο εργοτάξιο. Υφαίνουν το μύθο της πόλης γύρω από τις ιδέες του πολυπολιτισμικού κοσμοπολιτισμού και της νεοοθωμανικής αναβίωσης ιδιοποιώντας το συμβολικό κεφάλαιο και τη συλλογική μνήμη. Μέσα στο πλαίσιο ομογενοποίησης που θέτει ο διαχωρικός ανταγωνισμός, ντετερμινιστικά επιχειρούν να ανακατακτήσουν τον συμβολικό, σώματικό και βιοφυσικό χώρο της πόλης επιδιώκοντας την πλήρη εμπορευματοποίηση της κοινωνικής ζωής.

Κατασκευάζουν μια ψευδο-μνήμη συνοχής και ένα πλαστό συμβολικό κεφάλαιο με μόνο κριτήρια τα επενδυτικά. Έτσι, καταστρέφουν οποιονδήποτε, οποιαδήποτε και οτιδήποτε δε ταιριάζει με τα επιχειρηματικά σχέδιά τους. Στην «πιο εμπνευσμένη» πόλη του κόσμου μπροστά στις αποκατεστημένες προσόψεις των κτιρίων απαγορεύουν όσες εκδηλώσεις της ζωής αμφισβητούν το νόμο του κεφαλαίο και το νεοϊσλαμικό ήθος. Από τις διαδηλώσεις της πλατείας Τάξιμ μέχρι της εκδηλώσεις «ανήθικων» τρόπων συμπεριφοράς στους δρόμους της πόλης.

Το Στρατηγικό Σχέδιο της πόλης παρόλο που θέτει τις υποτυπώδεις βάσεις για τον περιορισμό της αστικής διάχυσης στις βόρειες προστατευόμενες δασικές εκτάσεις και υδάτινους πόρους, όπως σκιαγραφεί τις νόρμες κατοίκησης των κυρίαρχων δρώντων, διατυπώνει ρητά την ανάγκη για στροφή στην υπηρεσιοποίηση, τουριστικοποίηση και εν τέλει θεαματικοποίηση του αστικού χώρου. Πολύ περισσότερο όμως, κρύβει την ανάγκη εξευγενισμού των ιστορικών «υποβαθμισμένων» συνοικιών και όλων εκείνων των άτυπων οικισμών στην περιμετρο της Ιστάνμπουλ κάτω από το την ανάγκη για περιβαλλοντική ισορροπία και κοινωνική συνοχή. Εάν δεν πρόκειται για μία «κόπια» Στρατηγικών Σχεδίων δυτικών μητροπόλεων, τότε σίγουρα αποτελεί ένα οδηγό της νεοφιλελεύθερης πολεοδομίας στα σημεία εκείνα που υποστηρίζει την εμπορευματοποίηση του αστικού χώρου. Η γεωγραφία της Ιστάνμπουλ μεταμορφώνεται όπως μεγάλες ιδιωτικές και όχι μόνο κατασκευαστικές εταιρίες χτίζουν θύλακες κατανάλωσης όπως ξενοδοχεία στις όχθες του Βοσπόρου, εμπορικά κέντρα στις κορυφές των λόφων και περιτειχισμένους οικισμούς στις «προστατευόμενες» εξωαστικές περιοχές.

Καθώς η πόλη παγκοσμιοποιείται ως περιφερειακή δύναμη, η διττή φύση

του νέου συστήματος παραγωγής αντικατοπτρίζεται στην κοινωνική πόλωση που παρατηρείται σε οικονομικό, πολιτισμικό και χωρικό επίπεδο. Ενώ οι κυρίαρχοι κοινωνικοί δρώντες υιοθετούν τον δυτικό τρόπο ζωής και συνήθειες ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας περιθωριοποιείται και φτωχοποιείται. Χωρικά η κοινωνική πόλωση και ανισότητα διαφαινονται σήμερα μεταξύ εκείνων των αναδυόμενων χώρων κοινωνικής απομόνωσης των κυρίαρχων δρώντων στις περιτειχισμένες κοινότητες και των χώρων κοινωνικού αποκλεισμού των απόκληρων Αναντολού στα μπλοκ του Τ.Ο.Κ.Ι. Όπως χαρακτηριστικά επώθησε οι κοινωνικές τάξεις δεν ήταν ποτέ πιο πριν τόσο κοντά και συγχρόνως τόσο μακριά.

Αυτήν την άνιση κοινωνικό-χωρική γεωγραφία της μεγάλης Ιστανμπούλ μεταβάλλουν κάθε χρόνο οι περίπου 500 χιλιάδες νεοφερμένοι Αναντολού από την Τουρκική ενδοχώρα όπως αναζητούν εργασία στην «πόλη της ελπίδας». Από την δεκαετία του '50, όπως έδειξε στην ιστορική παρένθεση, καταλαμβάνουν ελεύθερη γη στην περιφέρεια της πόλης και οργανωμένοι σε ισχυρά κοινοτικά δίκτυα «χτίζουν σε μια νύχτα» τα λεγόμενα γκετζέκοντου. Η ρομαντική ματιά αρκετών ερευνητών όσο αφορά την κατοίκηση αυτή «από τα κάτω» αποκρύπτει τις δομές εκείνες εκμετάλλευσης και καταπίεσης που εμπεριέχουν τα δίκτυα αυτά για τους καθημερινά νεοφερμένους όπως κατά τη δεκαετία του '80 τα γκετζέκοντου εμπορευματοποιούνται. Από το λούμπεν προλεταριάτο της Τουρκίας περνάμε σε μια μεγάλη μάζα ψηφοφόρων που υποστηρίζει σε μεγάλο βαθμό ανοικτά το νεοϊσλαμικό καθεστώς και τα σχέδια του Ερντογάν. Σχέδια που αφορούν την ανοικοδόμηση των δύο τρίτων του κτηριακού αποθέματος της Ιστανμπούλ, δηλαδή των αχανών αχαρτογράφητων και άτυπων οικισμών γκετζέκοντου.

Στα σχέδια του δήμου συνεπικουρούν και δύο κομβικά «συμβάντα» που έχουν μονοπωλήσει την δημόσια συζήτηση σχετικά το «πρόβλημα» των γκετζέκοντου. Το πρώτο είναι ο καταστροφικός σεισμός του 1999 που θα σκοτώσει χιλιάδες ανθρώπους και το δεύτερο είναι τα κύματα Κούρδων προσφύγων που θα εισρεύσουν στην πόλη κατά τη δεκαετία του '90 λόγω της κρατικής στρατιωτικής επιχείρησης στις νοτιοανατολικές επαρχίες. Η κυρίαρχη προπαγάνδα των φιλοκαθεστωτικών Μ.Μ.Ε. τόσο όσο αφορά στην καλλιέργεια ενός κλίματος ενοχοποίησης για το αδιευκρίνιστο του ιδιοκτησιακού καθεστώτος όσο και στον κίνδυνο των «φυσικών καταστροφών» και στο υποκείμενο των Κούρδων («προμοκρατών») θα εμποτιστούν στο νου των εκατομμυρίων Αναντολού των γκετζέκοντου.

Η ιδιοκατοίκηση, όπως συμπυκνώνεται στα πρότζεκτ αστικού μετασχηματισμού και πολεοδομικής εκκαθάρισης του Οργανισμού Μαζικής Στέγασης (Τ.Ο.Κ.Ι.), αντικατοπτρίζει το μικροαστικό όνειρο για φυγή από το εκφυλισμένο κέντρο της Ιστανμπούλ και την αναζήτηση

ενός διαμερίσματος στους πύργους των «πρότυπων» πόλεων. Εάν όμως στην συνοικία Μπάσιμπουγιουκ το κίνημα των κατοίκων, στο πλαίσιο μιας εθελούσιας απομόνωσης, στόχευε σε ευνοϊκότερους όρους στις διαπραγματεύσεις με το δήμο για την απόκτηση του διαμερίσματος, στην περίπτωση των κατοίκων των κουρδικών γκετζέκοντου Αϊζμα και Τεπέουσου, διαπιστώνω ότι το κίνημα αντιδρά καιαντιστέκεται στον κατ'αναγκαστικό αποκλεισμό. Η κρίση της καθημερινής μετακίνησης και διαβίωσης αντικατοπτρίζει τις νέες μορφές αστικής ένδειας και αιχμαλωσίας που αναδύονται στα μπλοκ του Τ.Ο.Κ.Ι.

Κάπως έτσι, όσοι-ες δε θέλουν ή/και δε μπορούν να συμμετέχουν στην ουτοπία αυτή, θα «εκπολιτιστούν» δια του βίαιου εκτοπισμού. Όπου οι κυρίαρχοι δρώντες αδυνατούν ή δεν έχουν ακόμη εισβάλει, επεμβαίνει το κράτος. Οι πρακτικές της υπαρπαγής και εκδίωξης που απελευθερώνει ο νόμος 5366 όπως θα τον ψηφίσει η κυβέρνηση Ερντογάν το 2006 αντικατοπτρίζουν το μέγεθος των περιφράξεων σε συνοικίες μη εμπορευματοποιημένες και περιθωριοποιημένες. Εάν στο Τζιχάνκιρ, το Γαλατά και το Τούνελ τον εξευγενισμό έφερε η λεγόμενη «δημιουργική τάξη» των αρχιτεκτόνων και των καλλιτεχνών και στον πεζόδρομο της Ιστικάλ οι μεγάλοι κεφαλαιοκράτες, στο Ταρλάμπασι, μια συνοικία 10 λεπτά μακριά από τα φώτα των καταστημάτων θα φέρουν μέσω του νόμου 5366 οι μηχανισμοί των δημοτικών αρχών.

Στην κατεύθυνση που έχουν θέσει οι δημοτικές αρχές για τη μετατροπή της παλιάς χερσονήσου σ' ένα τουριστικό μουσείο ιστορικών προπλασμάτων, το Σουλούκουλε ήταν μια συνοικία άβατο για τουρίστες και επενδυτές. Η πρόβα τζενεράλε όπως θα γίνει τον ίδιο χρόνο στο μαχαλά των Ρομά του Σουλούκουλε δείχνει το βαθμό των περιφράξεων στους απόκληρους Αναντολού της αυτοκρατορίας.

Η περιθωριοποίηση του μαχαλά εντοπίζεται στην δεκαετία του '90 όταν Ρομά πρόσφυγες από τις νοτιοανατολικές επαρχίες θα εγκατασταθούν κατά μήκος των τειχών. Οι κάτοικοι αρκετά απελπισμένοι θα στραφούν σε άτυπες μορφές οικονομίας και την εγκληματικότητα. Οι κρατικοί μηχανισμοί θα βρουν τότε την κατάλληλη ευκαιρία να επέμβουν καταστρέφοντας και απαγορεύοντας μέσω συστηματικών επιδρομών της αστυνομίας με φυλακίσεις, ξυλοδαρμούς και δολοφονίες τους οίκους όπως αυτοί βρίσκονται στη μαύρη λίστα των επικίνδυνων και ανήθικων τρόπων διασκέδασης σύμφωνα με τα νεοϊσλαμικά ιδεώδη.

Απέναντι στην περιφραξη της εθνοτικής μειονότητας μέσα από το πρότζεκτ εξευγενισμού του δήμου, οι ξεριζωμένοι και ξεριζωμένες θα αντισταθούν μέσα από ένα ιδιόμορφο κίνημα και θα δημιουργήσουν «νέες ρίζες». Ιδιόμορφο, στο βαθμό που η πλατφόρμα Σουλούκουλε θα

αναδυθεί από τους εξεγερμένους κατοίκους και ακτιβιστές μελετητές του χώρου και στη βάση της εθνοτικής καταπίεσης. Αυτοπροσδιοριζόμενο ως μια συλλογικότητα από τα κάτω με μη ιεραρχικές δομές και αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων θα οργανώσει διαδηλώσεις και εκδηλώσεις απέναντι στις μπουλντόζες του Τ.Ο.Κ.Ι. και στα ΜΑΤ της αστυνομίας.

Ο λόγος που το κίνημα θα αποτύχει να αποτρέψει την υλοποίηση του πρότζεκτ είναι κυρίως η ελλιπής υποστήριξη που θα λάβει από πολιτικές οργανώσεις και κόμματα απέναντι στους πανίσχυρους κρατικούς και δημοτικούς μηχανισμούς. Μηχανισμούς που έχοντας την υποστήριξη συλλόγων κατοίκων της ευρύτερης συντηρητικής συνοικίας Σελισιάς και Χαπιτζέ θα χρησιμοποιήσουν το δεδομένο αδιευκρίνιστο ιδιοκτησιακό καθεστώς για να διχάσουν το κίνημα.

Ωστόσο, παρά την αποτυχία του κινήματος, η επιτυχία έγκειται στο εγχείρημα του Εργαστηρίου Σουλούκουλε όπως θα οργανωθεί μέσα από την πλατφόρμα να αντιπροτείνει στο πρότζεκτ του Τ.Ο.Κ.Ι. μία εναλλακτική πρόταση. Μια πρόταση «αποκατάστασης» που ξεφεύγει από τα στενά όρια της αποκατάστασης του βιοφυσικού χώρου όπως ιδρυματικά διδάσκεται στις σχολές και εφαρμόζεται στην πράξη για εξευγενιστικούς σκοπούς, αλλά διευρύνεται στον κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό χώρο του μαχαλά. Το εγχείρημα αυτό, παρά τις δυσκολίες στον συντονισμό και τη λήψη αποφάσεων που θα προκύψουν μέσα από την συνάντηση κατοίκων του Σουλούκουλε με ακτιβιστές μελετητές του χώρου, όπως αυτές οφείλονται τόσο στην χρόνια περιθωριοποίηση των πρώτων στα στενά του μαχαλά τους όσο και στην απομόνωση των δευτέρων στο καβούκι του ακαδημαϊσμού και επαγγελματισμού, θέτει ένα διαφορετικό πλαίσιο διαχείρισης του χώρου της πόλης. Ένα πλαίσιο διαχείρισης και παραγωγής του χώρου μέσα από αυτό που θα μπορούσε να ονομαστεί κινηματικός (συμμετοχικός) σχεδιασμός. Μία κατοίκηση εν τέλει του χώρου πράγματι από τα κάτω.

Εικόνα 36. (χωρίς τίτλο)

Αναφορές

Βιβλιογραφικές

Brenner Neil & Theodore Nick (2002), *Cities and Geographies of “Actually existing Neoliberalism*, Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe, Oxford: Blackwell Publishing, pp 1-31.

Brenner Neil & Theodore Nick (2002c), *Preface: From the “New Localism” to the Spaces of Neoliberalism*, Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe, Oxford: Blackwell Publishing, pp v-xi.

Castells Manuel (1983), *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements*, University of California Press.

Harvey David (2013), *Εξεγερμένες Πόλεις* (μτφρ. Κατερίνα Χαλμούκου), Αθήνα: εκδόσεις ΚΨΜ.

de Angelis Massimo (2013), *Κοινά και Περιφράξεις* (μτφρ. Σωκράτης Παπαζογλου, Χάρης Τσαβδάρου), Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις των ξένων.

Knox Paul & Pinch Steven (2009), *Κοινωνική Γεωγραφία των Πόλεων, Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Σαββάλας.

Μαμουλάκη Έλενα (2006), *Η διαχείριση της μνήμης και η πόλη: το παράδειγμα της Βαρκελώνης, Σταυρίδης Σταύρος* (επ.) Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ 165-189.

Istanbul Metropolitan Planning and Urban Design Centre (2007), *The Istanbul Master Plan summary (I.M.P.)*.

<http://tarlabasi.files.wordpress.com/2009/10/master-plan.pdf>

Istanbul Metropolitan Municipality (2010), *Istanbul Strategic Plan 2010-2014*.

http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/stratejikplan10_14_eng.pdf

Peck Jamie & Tickell Adam (2002c), *Neoliberalizing Space*, Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe, Oxford: Blackwell Publishing pp 33-57.

Rodriguez Arantxa, Swyngendouw Erik, & Moulaert Frank (2003), *Urban Restructuring, Social-Political Polarization and Urban Policies*, The Globalized City: Economic Restructuring and Social Polarization in European Cities, Oxford Geographical And Environmental Studies, pp 29-46.

Sassen Saskia (2001), *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press.

Smith Neil (2002), *Νέος Παγκοσμισμός, Νέα Πολεοδομία: Το gentrification ως παγκόσμια στρατηγική των πόλεων*, Κομπρεσέρ, για το χώρο και την πόλη, Νο 4, Αθήνα, σσ 53-73.

Swyngendouw Erik, Moulaert Frank & Rodriguez Arantxa (2003), *Introduction, "The World in a Grain of Sand": Large-Scale Urban Development Projects and Dynamics of "Glocal" Transformations*, The Globalized City: Economic Restructuring and Social Polarization in European Cities, Oxford Geographical and Environmental Studies, pp 1-8, 9-28.

Σταυρίδης Σταύρος (2010α), *Οι δρόμοι της Μεγαλούπολης*, Γιαννακόπουλος Κώστας, Γιαννιτσιώτης Γιάννης (επιμ), Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη: Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού, Αθήνα: Αλεξάνδρεια και Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σσ 59-75.

Σταυρίδης Σταύρος (2010β), *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Τσαβδάρογλου Χάρης (2014), *Ιστάνμπουλ Η πιο όμορφη πόλη*, Θεσσαλονίκη: urban anarchy.

Τσιγάρα Μαρία & Κουρμάδας Γιώργος (2003), *Κωνσταντινούπολη. Παράλληλες προβολές μνήμης*, Σταυρίδης Σταύρος (επι.) Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου (2006), Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Χατζηστεφάνου Άρης (2005), *Τουρκία Ανατολικά της ΕΕ*, Αθήνα: Πολύτροπον.
<http://infowarproductions.com/xstefanou/wp-content/uploads/2013/06/tourkia.pdf>

Ζησοπούλου Φιλοθέη & Λέντα Φωτεινή (2014), *Κωνσταντινούπολη: Άτυπες Διαδικασίες Παραγωγής του Χώρου σε μια Παγκόσμια Πόλη*, Αθήνα: Ε.Μ.Π.

Αρθρογραφικές

Αθανασίου Ευαγγελία (2008), *Η πόλη ως επιχείρηση, ως δίκτυο και ως οικοσύστημα: Μια κριτική θεώρηση*, Γεωγραφίες, No 14, σσ 46-59, Εξάντας.

Αθανασίου Ευαγγελία (2009), *Ο αστικός χώρος ως νέος τομέας παραγωγής*, Belgrade Designing Growth Lectures, σσ 116-121.

Balanı Imre (2009), *Interview with Yves Cabannes*, Kormaz Tansel, Eda Ünlü-Yücesoy, Adanalı Yaşar, Altay Can & Misselwitz Philipp (Eds.) Istanbul, Living Voluntary And Involuntary Exclusion, Refuge Diwan.

Balanı Imre (2009), *Interview with Hüseyin Kaptan*, Kormaz Tansel, Ünlü-Yücesoy Eda, Adanalı Yaşar, Altay Can & Misselwitz Philipp (Eds.), Istanbul, Living Voluntary And Involuntary Exclusion, Refuge Diwan.
<http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/diwan-istanbul-living-in-exclusion.pdf>

Baysal Cihan Uzunçarşılı (2009), *From Ayazma to Bezîrganbahçe the aftermath of Relocation*, Kormaz Tansel, Ünlü-Yücesoy Eda, Adanalı Yaşar, Altay Can & Misselwitz Philipp (Eds.), Istanbul, Living Voluntary And Involuntary Exclusion, Refuge Diwan.
<http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/diwan-istanbul-living-in-exclusion.pdf>

Baysal Cihan Uzunçarşılı (2013), *Civilizing the Kurdish Population of Ayazma: Ayazma/Tepeüstü Urban Transformation Project-Küçükçekmece*, Istanbul.

Βουλβούλη Αιμιλία (2014), *Από το Σχέδιο Μάρσαλ στην Πλατεία Ταξίμ*, Εκτός Γραμμής.

Candan Ayfer Bartu & Kolluoğlu Biray (2008), *Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in Istanbul*, New Perspectives on Turkey, No 39, pp 5-46.
http://www.yildiz.edu.tr/~tislam/INURA/ISTANBUL/bartu_candan_and_kologlu_2008.pdf

Çanakcioğlu Neşvet Gül (2012), *Non-erasable human traces against urban transformation*, ITU A|Z, Vol 10, No 1, pp 65-83.
<http://www.az.itu.edu.tr/azv10no1web/08-canakcioglu-10-01.pdf>

Dundaralp Boğaçhan (2012), *TOKI Dwellers The Survival Manual*, Adhoc-

racy, 1st Istanbul Design Biennial.

http://bogachandundaralp.files.wordpress.com/2012/10/toki_rehber2.pdf

Ergun Nilgun (2004), *Gentrification in Istanbul*, Cities, Vol 21, No 5, pp 391-405.

Harvey David (1989), From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism, *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, Vol 71, No 1, The Roots of Geographical Change: 1973 to the Present, pp 3-17.

<http://www.fcp.uncu.edu.ar/upload/harvey1989-from-management-to-empresaurialism.pdf>

Dincer Iclal, Enilil Zeynep Meray & Islam Togla (2008), *Regeneration in a New Context: A New Act on Renewal and its Implications on the Planning Processes in Istanbul*, Bridging the Divide: Celebrating the City. ACSP - AESOP Fourth Joint Congress, Chicago Illinois. http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/aesop_080602_dincer-enilil-islam-renewal_law.pdf

Enilil Zeynep Meray (2011), *The Neoliberal Agenda and the Changing Urban Form of Istanbul*, *International Planning Studies*, Vol 16, No 1, pp 5-25.

<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13563475.2011.552475>

Jonshon Cassidy, Adanalı Yasar (2009), *Forced Eviction in Istanbul*, Kormaz Tansel, Ünlü-Yücesoy Eda, Adanalı Yaşar, Altay Can & Misselwitz Philipp (Eds.), Istanbul, Living Voluntary And Involuntary Exclusion, Refuge Diwan.

http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/diwan_istanbul_living_in_exclusion.pdf

Karaman Ozan (2013), *Urban Neoliberalism with Islamic Characteristics*, *Urban Studies*, Vol 50(16), pp 3412-3427.

https://www.academia.edu/3378100/Urban_Neoliberalism_with_Islamic_Characteristics

Karaman Ozan (2013), *Urban Renewal in Istanbul: Reconfigured Spaces, Robotic Lives*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol 37.2, pp 715-733.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2427.2012.01163.x/pdf>

Karaman Ozan & Islam Togla (2011), *On the dual nature of intra-urban*

borders: The case of a Romani neighborhood in Istanbul, Cities.
https://www.academia.edu/1409084/On_the_dual_nature_of_intra-urban_borders_The_case_of_a_Romani_neighborhood_in_Istanbul

Keyder Çağlar (2005), *Globalization and Social Exclusion in Istanbul*, Internal Journal of Urban and regional Research, Vol 29.1, pp 124-134.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2427.2005.00574.x/pdf>

Kormaz Tansel, Ünlü-Yücesoy Eda, (2009), *Editorial*, orkmaz Tansel, Ünlü-Yücesoy Eda, Adanalı Yaşar, Altay Can & Misselwitz Philipp (Eds.), Istanbul, Living Voluntary And Involuntary Exclusion, Refuge Diwan.
http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/diwan_istanbul_living_in_exclusion.pdf

Kuyucu Tuna (2009), *The paradox of Turkey's new low-income housing policy The Mass Housing Administration as a Vehicle of State-Led Property Transfer*, Kormaz Tansel, Ünlü-Yücesoy Eda, Adanalı Yaşar, Altay Can & Misselwitz Philipp (Eds.), Istanbul, Living Voluntary And Involuntary Exclusion, Refuge Diwan.
http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2011/04/diwan_istanbul_living_in_exclusion.pdf

Yalcintan Murat Cemal & Erbas Adem Erdem (2003), *Impacts of "Gecekondu" on the Electoral Geography of Istanbul*, International Labor and Working – Class History, No 64, pp 91–111.
https://www.academia.edu/504164/The_Neoliberal_Agenda_and_the_Changing_Urban_Form_of_Istanbul

Yalcintan Murat Cemal, *Solidarity Studio.*
https://www.academia.edu/4770991/Solidarity_Studio

Robins Kevin & Aksoy Asu (1996), *Istanbul Between Civilization and Discontent, City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, No 1, pp 6-33.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13604819608713454>

Smith Neil (1987), *Gentrification and the Rent Gap*, Annals of the Association of American Geographers, Vol 77, No 3, pp 462-465.

Sulukule Platform (25/4/2009), *Report on the Impact of Sulukule Urban Renewal Project.*
<http://inuraistanbul2009.files.wordpress.com/2009/06/unesco-sulukule-2009.pdf>

Sulukule Atolyesi (Εργαστήριο Σουλούκουλε) (2009), *Sosyo - Ekonomik, Mekansal Iyilestirme ve Kulturel Sürdürülebilirlik Projesi* [Πρόγραμμα Κοινωνικο-οικονομικής αποκατάστασης και Πολιτισμικής Βιωσιμότητας του Σουλούκουλε ((αντι-)πρόταση Σουλούκουλε) (μτφρ. Bahoz, 2014)]. <http://sulukuleatolyesi.blogspot.gr/>

Tok Evren & Oğuz Melis, *Gentrification as a Blanket Concept: A Tale of Resisting and Contesting Neoliberal Urbanization Programmes*. [https://www.academia.edu/1319470/Gentrification as a Blanket Concept A Tale of Resisting and Contesting Neoliberal Urbanization Programmes](https://www.academia.edu/1319470/Gentrification_as_a_Blanket_Concept_A_Tale_of_Resisting_and_Contesting_Neoliberal_Urbanization_Programmes)

Uysal Ülke Evrim (2012), *An urban social movement challenging urban regeneration: The case of Sulukule, Istanbul*, Vol 29, No 1, pp 12–22. http://ac.els-cdn.com/S0264275111000709/1-s2.0-S0264275111000709-main.pdf?_tid=dda916e4-429b-11e4-8a18-00000aacb35f&acdnat=1411419973_48fe24bced106a6f2b4780f9f3e7ef65

Κινηματογραφικές,

Azem Imre (2011), *Ekumenopolis: City without Limits*. <http://www.youtube.com/watch?v=maEcPKBXV0M>

Ραδιοφωνογραφικές

Χατζηστεφάνου Άρης (10 Ιούνη 2013), *Τουρκία: Εξέγερση από το μέλλον*, infowar. <http://info-war.gr/2013/06/τουρκια-εξεγερση-απο-το-μελλον/>

και Προφορικές

Erdar Sema (Απρίλης, 2013), [διάλεξη σχετικά με τα γκετζέκοντου], M.Arch Architectural Design Studio II, Αρχιτεκτονική Σχολή (I.T.U.), Ιστανμπούλ.

Ergin Nezihe Başak (16 Ιούνη 2014), *Potentialities and impasses of urban orpositions in Istanbul* (Δυνατότητες και αδιέξοδα των κινημάτων πόλης στην Ιστανμπούλ), Κοινωνικά Κινήματα από την Τσιάπας στο πάρκο Γκεζί, Εργαστήριο Συναντήσεις και Συγκρούσεις στην Πόλη, αίθουσα Βαλεντή,

Αρχιτεκτονική Σχολή (Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη.

Κατσίνας Φίλιππος (07 Απρίλη 2014), *Κρίση και νεοφιλελεύθερη ηγεμονία: αστικές πολιτικές στη Θεσσαλονίκη*, Νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές και κινήματα πόλης, Εργαστήριο Συναντήσεις και Συγκρούσεις στην Πόλη, αίθουσα Βαλεντή, Αρχιτεκτονική Σχολή (Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη.

Μπάσταρδες με Μνήμη (29 Μάη 2014), *Καλωσήρθατε στο Gentrification*, 10 χρόνια Φάμπρικα Υφανέτ, κατάληψη Φάμπρικα Υφανέτ, Θεσσαλονίκη.

Yalcintan Murat Cemal (16 Ιούνη 2014), *Resistance to the Istanbul Transformation Geography* (Αντιστάσεις στη μεταβαλλόμενη γεωγραφία της Ιστανμπούλ), Κοινωνικά Κινήματα από την Τσιάπας στο πάρκο Γκεζί, Εργαστήριο Συναντήσεις και Συγκρούσεις στην Πόλη, αίθουσα Βαλεντή, Αρχιτεκτονική Σχολή (Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη.

Πηγές Πινάκων,

1. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [2014: 79], *Πληθυσμιακή εξέλιξη της Ιστάνμπουλ*.
2. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 54], *Η Ιστάνμπουλ σε αριθμούς*.

Εικόνων,

1. Πολυμέρης [2013].
<https://www.flickr.com/photos/97946148@N06/9182982980/in/set-72157634419653873>
2. *TURKEY: The Generals Take Over Again* [1980], TIME.
<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,952740,00.html>
3. Hoffmann [2011], *Sultan Tayyip Erdogan*, FOCUS, No 22.
http://www.focus.de/panorama/reportage/report-sultan-tayyip-erdogan_aid_631968.html
4. Sarıtaş [2013], *the tall folks*.
<https://www.flickr.com/photos/51832819@N08/8366203219/in/photostream/>
5. Istanbul - 2010, European Capital of Culture [2010], *Istanbul the most inspiring city in the world*.
<http://www.placemarketing.nl/citymarketing/citymarketing-istanbul-most-inspiring-city-of-the-world/>
6. Wikipedia, *Taksim Square massacre*
http://en.wikipedia.org/wiki/Taksim_Square_massacre
7. Sebah-Joacillier [1900], *Gost Buildings*.
http://www.haval-et.org/i.php/site/building/taksim_klas
8. Germen [2011], *Sapphire, Kağıthane*.
<https://www.flickr.com/photos/62258112@N00/5517755504>
9. Citak, *Istanbul*, Robins & Aksoy [1994: 6].
- 10, 11. *The housing problem and the gecekondu phenomenon*, Kaner Davis [2007].

<https://www.flickr.com/photos/49381684@N00/474533924/in/photostream>

12. Kestler-D'Amours [2014], *Turkey braces for next major earthquake*. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/03/turkey-braces-next-major-earthquake-201431182932518813.html>

13. Κολάζ με βάση αεροφωτογραφίες του T.O.K.I. από: www.toki.gov.tr

14. Λέντα & Ζησοπούλου [2014: 78,79 ό.α. στον Robin, 2013]. http://issuu.com/colinerobin/docs/istanbul_m_moire_page

15. Λέντα & Ζησοπούλου [ό.π.: 83 ό.α. στον Karaman, 2010: 99].

16. Λέντα & Ζησοπούλου [ό.π.: 80,81 ό.α. στους Korkmaz, Unlu-Yucesoy, Adanali, Altay & Misselwitz (Eds.) [2009].

17, 18, 19, 20, 21, 22. Ara Güler, *Istanbul*. <http://www.araguler.com.tr/>

23. ReafordrM [2013], *Galata Streets*. <https://www.flickr.com/photos/reafordrm/10951895823/>

24. Brunton, *Behind Galatasaray*, *Cornucopia* 4. <http://www.cornucopia.net/guide/cihangir-cukurcuma/>

25, 26. Ara Güler, *Istanbul*.

27. Ince [2011], *Radical*. <http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=1059444>

28. Sulukule: Rom Music of Istanbul <http://i.ytimg.com/vi/3LkniZrPWMI/0.jpg>

29. Turgut [2008], *Constantinople's Gypsies Not Welcome in Istanbul*, TIME. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1812905,00.html>

30, 31. Berg [2008], *Sulukule, Istanbul*, *Greatphotojournalism*. http://greatphotojournalism.com/brianberg_series670.html

32, 33. Karaman & Islam [2011: 7], *A typical street scene from Sulukule*

prior to the renewal project, and a view of the same street after the demolitions.

34. Λέντα & Ζησοπούλου [ό.π.: 70,72 ό.α. Sulukule'deki infaat sınırları zorluyor, 2012].

<http://sulukulegonulluleri.blogspot.gr/2012/05/sulukulede-surmek-te-olan-insaat.html>

35. Berg [2008], *Sulukule, Istanbul*, Greatphotojournalism.

36. Ozbicer [2008], *Sulukule*.

<https://www.flickr.com/photos/7909164@N02/3021393643>

Γραφημάτων,

1. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 75], *Περιοχές επιρροής της Ιστάνμπουλ*.

2. Networks of Dispossession [2013], επεξεργασμένο από:

http://mulksuzlestirme.org/index_en.html

3. Istanbul Skyline, επεξεργασμένο από:

<http://www.nadirhediye.com/FB,913,16,istanbul-silueti-duvar-sticker-ev.jpg>

<http://gabonkonsoloslugu.com/images/istanbul-silueti.png>

4. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 71], *Πράσινοι χώροι ανά κάτοικο*.

5. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 121], *3D αναπαράσταση του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί*.

6. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 124,125], *3D αναπαράσταση της πλατείας Τάξιμ και του νέου εμπορικού κέντρου στη θέση του πάρκου Γκεζί*.

7. *The housing problem and the gecekondu phenomenon*, Kaner Davis [2007].

<https://www.flickr.com/photos/49381684@N00/474533924/in/photostream>

8, 9. Adanalı [2013], *BULUT infaat*, Reclaim Istanbul Blog.

http://reclaimistanbul.files.wordpress.com/2013/01/kd_bulut.jpg

- 10, 11. Maltepe Basibuyuk Urban Transformation Project [2013].
<http://www.labour70.com/projects/basibuyuk>
12. Kormaz, Ünlü-Yücesoy, Adanalı, Altay & Misselwitz (Eds.) [2009], *Bezirganbache*.
13. Kaner Davis [ό.π.]
14. Dunderalp [2012], *TOKI: Typology*.
15. με βάση: Tarlabasi Urban Transformation Project & Τσαβδάρογλου, Κατσανούλα [ό.π.: 101].
<http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Fotograf-Galerisi/39/43/0>
16. Λέντα & Ζησοπούλου [ό.π. 32], *Το άτυπο στην Κωνσταντινούπολη*.
- 17, 18, 19 Yilmaz [2011], Arkitera.
<http://www.arkitera.com/soylesi/218/sulukule-yenileme-projesi-bir-kentsel-tasarim-calismasi-gibi-algilansa-da-aslinda-planlama-ve-yonetim-organizasyonu-ile-butunluk-arz-eden-bir-surec>
20. Sulukule Urban Transformation Project.
<http://www.megaprojeleristanbul.com/#sulukule-kentsel-yenileme-projesi>
- 21, 22. Νύχτα αλληλεγγύης στο Σουλούκουλε & 40 μέρες και νύχτες στο Σουλούκουλε.
<http://istanbul.indymedia.org/sites/default/files/styles/colored/public/2007/04/arafdavet.jpg?itok=04CW6zo5>
<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/104424-sulukule-yle-dayanisma-gecesi-yarin-beyoglu-nda>
23. Χρονικό του κινήματος και των εξώσεων με βάση: *Sulukule Eviction Process* [2009].
<http://emrahkavlak.com/sulukule- eviction-process/>
24. Εργαστήριο Σουλούκουλε [ό.π.], *Τυπολογία κατοικιών (κοινωνικών και νέων ιδιοκτητών)*.
25. Εργαστήριο Σουλούκουλε [ό.π.], *Φωτορεαλιστική απεικόνιση του άξονα Καλέμποϊου*.

και Χαρτών

1. GaWC [2013], *World Cities in harmonious development* (επεξεργασμένο).
<http://www.lboro.com/gawc/visual/globalcities2010.pdf>
2. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 56], *Η Ιστάνμπουλ αναδυόμενη Μεγάπολη*.
- 3, 4. Enlil [2011: 11,21 ό.α. στον Kartan, 1991], *Sprawl of industrial and residential areas in Istanbul during 1950-1980 & Decentralization of industry to organised areas in the outskirts* (αντίστοιχα) (επεξεργασμένο).
5. Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanalı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Key Drivers of Urban Transformation* (επεξεργασμένο).
6. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 52], *Περιοχές μητροπολιτικής Ιστάνμπουλ (Greater Istanbul)*.
- 7, 8, 9. Istanbul Master Plan summary [2007: 59, 75, 91], *Seismic Risk Map, Natural Threshold Synthesis & Proposed sub regions for Istanbul* (αντίστοιχα).
10. Adanalı [2011 ό.α. στο <http://www.dlr.de/TerraSAR-X>], *urban sprawl from space*, Reclaim Istanbul Blog (επεξεργασμένο).
11. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 61 ό.α. στο Karaman, 2012: 11], *Κοινωνικοχωρική δομή με βάση το μηνιαίο εισόδημα (σε τούρκικες λίρες)*
- 12, 13. Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanalı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Gated Communities & Forced Eviction Map* (επεξεργασμένο).
14. Τσαβδάρογλου & Κατσανούλα [ό.π.: 65], *Απεικόνιση τμημάτων κεντρικών περιοχών των πόλεων Νέα Υόρκη, Βερολίνο, Παρίσι, Ιστάνμπουλ, Αθήνα, Κάιρο*.
- 15, 16. Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanalı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Informally Developed Urban Areas & TOKI / KIPTAS Projects* (επεξεργασμένο).
17. με βάση: Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanalı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Case Study / Map Index*.
18. KIPTAS

www.kiptas.tr.com

19. με βάση: Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanlı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Case Study / Map Index*

20. Ergun [2004: 393], *gentrification areas of Istanbul* (επεξεργασμένο).

21. Δήμος Μπέηογλου, *Περιοχές ανάπλασης* (επεξεργασμένο).
<http://tarlabasi.wordpress.com/2009/11/13/developed-corruption/>

22, 23. Tarlabasi Urban Transformation Project (επεξεργασμένο).
<http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Haritalar/56/190/0#prettyPhoto>
<http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Proje-Hakkinda/9/8/0>

24. με βάση: Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanlı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Case Study / Map Index*

25. Karaman & Islam [2011: 5 ό.α. στο Sulukule Platform], *An architectural survey of select houses in Sulukule showing the courtyard typology*.

26. Çanakcioğlu [2012: 73], *The site plan of the project area* (επεξεργασμένο).

27. Tansel, Ünlü-Yücesoy, Adanlı, Can & Misselwitz (Eds.) [2009], *Sulukule Relocation*.

28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37. Εργαστήριο Σουλούκουλε [2009], *Ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία, Το κόνσεπτ, Σύγκριση οικοδομικών τετραγώνων, Κυκλοφοριακή μελέτη, Δημόσιες υποδομές και υπηρεσίες ευρύτερης συνοικίας, Συλλογικοί χώροι της κοινότητας, Στάδια υλοποίησης, Πράσινοι χώροι, Χωροθέτηση χρήσεων στον άξονα Καλέμποϊου & Τελική πρόταση για το Σουλούκουλε* (αντίστοιχα).

Παράρτημα

φωτογραφίες του Μπεργκ Μπράιαν κατά τη διάρκεια του
πρότζεκτ στο Σουλούκουλε
(Νοέμβριος, 2008)

http://greatphotojournalism.com/brianberg_series670.html

